ÖNSÖZ

Bozcaada'mız sadece bir ada değil; geçmişi, belleği, doğası ve insanıyla yaşayan, nefes alan bir bütün. Bu bütünün taşıdığı kültürel zenginliği anlamak, korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak da hepimizin ortak sorumluluğu.

Bu sorumluluğu layıkıyla yerine getirebilmek adına en kıymetli duraklarından biri de 31 Mayıs 2025 tarihinde gerçekleştirdiğimiz, Bozcaada'ya gönül veren sanatçıları, akademisyenleri, sivil toplum mensuplarını, çiftçileri, esnafı, gençleri Ada dostlarıyla biraraya getirdiğimiz Bozcaada Kültür Çalıştayı'ydı.

Benim için Çalıştay'a katılmak sadece bir görev değildi; aynı zamanda büyük bir ilham kaynağıydı. Duyguların, fikirlerin ve umutların içtenlikle paylaşıldığı, adalılığın coğrafi tanımın ötesinde aidiyet, sorumluluk ve ortaklaşma hali olarak yeniden tarif edildiği bu buluşmanın sonucunda ortak akılla yapılan tespitler ve öneriler, bize çok kıymetli bir kaynak sunuyor.

Bozcaada Belediyesi olarak kültür politikamızı daha sağlıklı bir zemine oturtmak, karar süreçlerimizi somut verilere dayandırmak ve kültürel yaşamımıza katkı sunan tüm aktörlerle ortak bir vizyon geliştirmek amacıyla hazırlanan bu yayını Ada'nın kültürel dokusunu birlikte geleceğe taşımaya yarayacak bir çağrı olarak da görebiliriz. Bu çağrı doğrultusunda, hep birlikte, çeşitliliğimizden doğan güçle, doğayla uyumlu, kültürüyle barışık bir Bozcaada yaratmak için çalışmaya devam edeceğiz.

Raporun ortaya çıkmasında emeği geçen araştırmacılarımıza, akademisyenlere, görüş ve deneyimlerini içtenlikle paylaşan Adalı hemşehrilerimize, üretimleriyle Ada'nın kültür sanat hayatına yıllardır katkı koyan yerel aktörlerimize gönülden teşekkür ediyorum.

YAHYA GÖZTEPE

BOZCAADA BELEDİYE BAŞKANI

EDİTÖR DOÇ. DR. SERHAN ADA

YAYINA HAZIRLAYAN SARP KESKİNER

ARAŞTIRMA VE RAPOR BAŞAK IŞIKLAR – SARP KESKİNER

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA EMRE DUYGU

GÖRSEL DOKÜMANTASYON ELİF AYBÜKE “CİO” AKDERE – ENES ÇELİK

İŞİTSEL DOKÜMANTASYON KRONOVOX ARCHIVES

DESTEK EKİBİ GÖKÇE SÜVARİ, EBRU TURGUT,
MELODİ ŞIHMANTEPE, ELA LEVILLAIN

AĞUSTOS 2025

BASKI:

SERTİFİKA NO:

ISBN:

Bozcaada Caz Festivali’ne çalışmanın yapılmasındaki belirleyici katkısı için teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

4 **BOZCAADA KÜLTÜR ARAŞTIRMASI RAPORU / ÖZET**

8 **BOZCAADA KÜLTÜR ARAŞTIRMASI RAPORU**
BAŞAK IŞIKLAR – SARP KESKİNER

96 **BOZCAADA'NIN GELECEĞİNİ KÜLTÜRLE KURMAK**
SERHAN ADA

112 **BOZCAADA KÜLTÜR ÇALIŞTAYI ATÖLYE SUNUMLARI**

138 **BOZCAADA KÜLTÜR ÇALIŞTAYI ATÖLYE ÇIKTILARI**

158 **BOZCAADA KÜLTÜR STRATEJİSİNE DOĞRU KÜLTÜR ÇALIŞTAYI: ÖNCESİ VE SONRASI**
SERHAN ADA

169 **EXECUTIVE SUMMARY**

BOZCAADA KÜLTÜR ARAŞTIRMASI RAPORU
ÖZET

Bozcaada Belediyesi'nin sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda oluşturulacak kültür stratejisini şekillendirmek ve geleceğe dönük bir yol haritası oluşturmak amacıyla başlattığı bu çalışma, alan araştırması ile bu araştırmadan elde edilen bulgular ışığında gerçekleştirilen Bozcaada Kültür Çalıştayı sürecini içermektedir.

Bozcaada Caz Festivali'nin desteğiyle yürütülen bu süreç, Bozcaada'nın bir "ada" olarak kimliğini ve yaşam kalitesini koruyup geliştirmek amacıyla mevcut kültürel ortamı bütüncül biçimde incelemeyi, yerel aktörler ve paydaşların katılımcı yöntemlerle elde edilen görüşlerini yansıtacak şekilde, Bozcaada'nın kültürel kalkınma vizyonuna yön verecek somut öneriler geliştirmeyi hedeflemiştir. Diğer yandan Bozcaada Araştırması'nın ve Çalıştay'ın nihai amacı, yalnızca mevcut durumu değerlendirmek değil, aynı zamanda kültürel ekosistemin sürdürülebilirliğini sağlamak için yerel yönetim, sivil toplum, bağımsız kültür aktörleri ve Adalılar arasında diyaloğa, ortak akla dayalı bir zemin oluşturmaktır.

Bu çalışmanın yöntemi, üç aşamalı ve çok katmanlı bir araştırma modeli üzerine kurulmuştur. İlk aşamada TÜİK verileri, yerel yönetim raporları, akademik yayınlar, sivil toplum dokümanları ve güncel araştırmalar incelenmiş, bunun sonucunda Bozcaada'nın demografik yapısına, ekonomik temellerine, kültürel mirasına, sosyal dinamiklerine, eğitim durumuna, kültürel ortamına ilişkin detaylı bilgiler elde edilmiş ve bu bilgiler ışığında karşılaştırmalı analizler yapılmıştır. İkinci aşamada Ada'daki kültür mekânlarına ziyaretler gerçekleştirilmiş, belediye birimleri, kültür sanat kurumları, bağımsız girişimler, miras alanı temsilcileri, esnaf, kanaat önderleri ile yapılan yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler aracılığıyla Ada yaşamının ritmi, kültürel pratikleri ve öncelikli sorun alanlarına dair nitel veri sağlanmıştır. Önceki aşamalardan elde edilen bulguların birarada ele alındığı üçüncü ve son aşamada Ada'nın kültürel altyapısına, aktörlerine, etkinlik çeşitliliğine ve yoğunlaşma takvimine dair ihtiyaçları ortaya koyan kapsamlı bir rapor hazırlanmış ve bu rapordan elde edilen sonuçları içeren analiz, Bozcaada Kültür Çalıştayı kapsamında yürütülen atölyelerde temel referans olarak alınmıştır. Son olarak tüm bu verilerin ışığında gelecekte yapılacaklara dair bir sentez raporu hazırlanmıştır.

Coğrafi ve Tarihsel Çerçeve

Yüzölçümü itibariyle Türkiye'nin üçüncü büyük adası olan Bozcaada (antik adıyla Tenedos), Ege Denizi'nde, Çanakkale Boğazı'nın güneybatısında yer almakta ve Çanakkale iline bağlı bir ilçe olarak yönetilmektedir. Kıyıya yalnızca

4 deniz mili mesafede konumlu Ada'ya ulaşım, sadece karşı kıyıdaki Geyikli İskelesi'nden kalkan feribotlarla sağlanmaktadır. Bozcaada, kuzeyden poyraz ve güneyden lodos rüzgârlarının etkisi altında olup bu özellik, tarım (özellikle bağcılık ve şarapçılık) ve denizcilik uygulamalarında belirleyici rol oynamaktadır. Deniz yoluna bağımlılık, Ada'yı lojistik olarak kırılgan kılsa da ulaşımın sınırlı olması, kitlesel turizmin baskısını azaltarak özgün doğal ve kültürel peyzajın korunmasına katkıda bulunmuştur. İstanbul, Bursa, Balıkesir, İzmir gibi büyük merkezlere olan yakınlığı da Ada'yı cazip bir kültürel ve turistik destinasyon haline getirmiştir.

Bozcaada, stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca pek çok siyasi çekişmeye sahne olmuştur. Homeros'un İliada destanında Tenedos olarak adı geçen Ada, Troya Savaşı'nın seyrinde ve sonuçlanmasında belirleyici bir rol oynamış, antik çağ boyunca önde gelen bir Aiol yerleşimi olarak Ege'nin kültürel ve ticari ağlarında söz sahibi olmuştur. Arkaik, Klasik ve Hellenistik dönemlerde refah içinde yaşayan Bozcaada, Çanakkale Boğazı girişine hâkim bir geçiş noktası olarak Roma ve Bizans dönemlerinde de önemini korumuştur. 14. yüzyıldan itibaren Venedik ve Ceneviz'in başlıca mücadele alanına dönüşmüş, 1455'te Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Bozcaada Kalesi bu dönemde yeniden tahkim edilmiş ve Ada, böylece donanma için bir ikmal üssü haline gelmiştir. Ada'nın aldığı isimler de bu tarihsel katmanları yansıtır. Antik çağda Leucophrys (Akyılan) olarak bilinirken kral Tenes efsanesiyle ilişkilendirilerek Tenedos adını almış, Osmanlı döneminde ise bugünkü adına kavuşmuştur.

Bozcaada, tarih boyunca Türk ve Rum topluluklarının birarada yaşadığı iki toplumlu bir sosyal yapıya sahip olmuştur. Ada'nın merkezinde yan yana konumlu "Rum Mahallesi" (Cumhuriyet Mahallesi) ile "Türk Mahallesi"nde (Alaybey Mahallesi) süregiden yaşam çokkültürlü bir yapının oluşmasına yol açarken kültürel çeşitliliği yansıtan birikim, mimari ve dini mekânlara yansımıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra Lozan Antlaşması'nda mübadeleden muaf tutulmuş olsa da Ada'da yaşayan Rum nüfus, 1950'lerden itibaren Kıbrıs gerilimi, mülkiyet kısıtlamaları ve Rum okulunun 1964'te kapatılması gibi nedenlerle hızla azalmıştır. Rum nüfusun Yunanistan, ABD, Avusturalya ve Fransa'ya göç etmesiyle geriye Ada'da yerleşik birkaç hane kalmıştır. Bu dönüşüm, Ada'nın sosyal ve kültürel dokusunda önemli bir eksilme, kırılma yaratmıştır.

Özellikle 1960'lardan itibaren Bayramiç ve çevresinden alınan iç göç, Ada'nın demografisini yeniden şekillendirmiştir. Bu yeni nüfus bağcılığın sürdürülebilmesinde ve Ada'nın ekonomik yaşamın canlı kalmasında etkin rol oynamış, 1970'lerden itibaren İstanbul ve Ankara'dan gelen sanatçılar ve akademisyenlerin yarattığı entelektüel hareketlilikle Ada, kültürel açıdan farklı bir dinamizm kazanmıştır. 1980'lerden itibaren etkili olan Anke Atamer'in yaz kampları türünden bağımsız girişimler, çocuk ve gençlere eğitici - kültürel bir miras bırakmıştır. 2000'li yıllardan başlayarak turizmin ivme kazanması ve pandemi sonrası gerçekleşen yeni göç dalgaları, Ada'da bugünün heterojen ve çok katmanlı nüfusunu oluşturmuştur.

Günümüzde Bozcaada, özgün doğal ve kültürel peyzajı, bağcılık geleneği, Rum - Türk mirasını yansıtan iki mahalleli yerleşim dokusu ve Troya'ya yakınlığıyla hem tarihsel birikimi hem çağdaş kültürel dinamikleriyle öne çıkan bir "ada kimliği" taşımaktadır.

Demografi ve Sosyo-Ekonomik Yapı

Ada nüfusu 2007 – 2024 yılları arasında %42 oranında artarak 3.300'ün üzerine çıkmıştır. Turizm sezonu genel olarak Nisan - Kasım aylarını kapsayacak şekilde tanımlansa da Ada'ya yoğun turist girişi, Haziran ile Eylül ortası döneme denk gelen yaklaşık 100 günlük bir dönemde gerçekleşmektedir. Bu dönemde günlük nüfus mevcudun üç katına kadar çıkarken, yılın geri kalan dokuz aylık bölümünde çeşitli nedenlerle üç kat azalarak 1.000'in altına düşmektedir. Bu "üç ay sıkışma, dokuz ay gevşeme" dinamiği altyapı, sosyal hizmetler ve kültürel yaşam üzerinde doğrudan etkilidir.

Diğer yandan Ada, Türkiye ortalamasının üzerinde bir eğitim düzeyine sahiptir. Yükseköğretim (lisans, yüksek lisans, doktora) mezunlarının oranı yüksektir. Ada'da yaşayanların önemli bir bölümü önceki yaşam deneyimleri ve mesleki birikimleriyle kültürel ve sosyal hayata katkı sunabilecek nitelikte bireylerden oluşmaktadır.

Ekonomi / Ekoloji / Turizm

Gelir dağılımı görece dengelidir ve Ada, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) ilçeler sıralamasında en üst dilimde yer almaktadır. Ancak tarımın gerilemesi ve ekonomik faaliyetlerin turizme bağımlı hale gelmesi uzun vadede kırılganlık yaratmaktadır. Bağcılığın zayıflaması ve balıkçılığın neredeyse tamamen ortadan kalkması Ada'daki hayatın ritmini dönüşüme uğratmışken, ekonomik çeşitliliği ve kültürel mirası olumsuz etkilemektedir.

Ada, tarih boyunca "üzüm adası" kimliğiyle öne çıkmış, bağcılık ve şarapçılık Ada'nın kültürel belleğini ve ekonomik yapısını şekillendiren temel unsurlar olmuştur. Ancak son yıllarda bağ alanlarının daralması ve üretimdeki düşüş dikkat çekmektedir. Görüşmelerde birçok üretici, bağcılık pratiğinin eski kuşaklardan gençlere aktarımında zorluklar yaşandığını, maliyet artışı, devlet politikası ve iklimsel koşullarda yaşanan olumsuzluklar nedeniyle üretim motivasyonunun azaldığını ifade etmiştir. Ayrıca, yıl boyunca emek yoğun bakım gerektiren bağcılığın insan kaynağında yaşanan eksiklik nedeniyle gittikçe zorlaştığına, buna karşılık turizmin daha kısa sürede ve düşük emekle gelir sağladığına vurgu yapılmaktadır. Belediye tarafından düzenlenen Bağbozumu Festivali, bağcılık ve şarapçılık mirasının görünürlüğünü artırırken Ada'yı ziyaret edenlere özgün deneyimler sunarak kültürel sürekliliği desteklemektedir.

Günümüzde, turizm Ada'nın ana gelir kaynağı haline gelmiştir. Yaz aylarında nüfus üç katına çıkarak on binlere ulaşmakta, bu yoğunluk su ve enerji tüketimini artırmakta, atık yönetiminde sorunlar yaratmakta ve ekolojik baskıları yükseltmektedir. Buna karşılık kış aylarında nüfusun önemli ölçüde azalması sosyal yaşamı ve hizmet kapasitesini daraltmakta, keskin yaz - kış farkı hizmetlerin sürekliliğini ve altyapının dengeli kullanımını zorlaştırmaktadır.

Eğitim

Eğitim altyapısındaki yetersizlikler, çocuklu ailelerin kış aylarında Ada dışında yaşamayı tercih etmesinde belirleyici bir unsurdur. Ortaöğretim sonrası okul bulunmaması, lojman eksikliği ve hava koşulları sebebiyle kış aylarında ulaşımda yaşanan aksamalar, genç nüfusun Ada'dan kopmasına yol açmaktadır. Bu durum Ada'nın kış nüfusunu azaltmakta, genç kuşakların Ada ile bağını zayıflatmaktadır. Dolayısıyla Ada'da sürdürülebilirlik doğrultusunda atılacak adımlarda eğitimin birinci öncelik olarak ele alınması önerilmektedir.

Kültürel Miras

Ada'nın çok katmanlı kültürel yapısı, Rum ve Türk toplumlarının tarihsel olarak iç içe geçmiş mirasını yansıtmaktadır. Geleneksel Ada mimarisi, Rum evleri ile Türk evlerinin yan yana varlığını sürdüren dokusu sayesinde yerleşim belleğini canlı tutmaktadır. Buna karşın 2000'lerden sonra artan turizm hareketliliği dolayısıyla mülklerin ada dışından gelenlerin eline geçmesi ve Ada'ya taşınan kimi yeni sakinlerin estetik ve malzeme tercihlerindeki farklılıklar, özgün yerel dokuyu zayıflatmaya başlamıştır.

Ayazma Manastırı, Ada'nın çokkültürlü geçmişini simgeleyen bir hafıza alanı olarak, her yıl 26 Temmuz'da düzenlenen geleneksel Aya Paraskevi Panayırı geleneğiyle birlikte yerel kimliğin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Ada'daki arkeolojik kazılar, tarihsel süreklilik açısından yeni veriler ortaya koymakta, Ada'nın Troya'ya yakın konumu, bölgesel arkeolojik ve kültürel bağları güçlendiren, ortak temalı kültürel projeler ve turizm rotaları için potansiyel barındıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

"Festival Adası" Algısı ve Belediye'nin Kolaylaştırıcı Rolü

Ada'daki kültür ve sanat sunumu, yerel miras unsurlarının canlı tutulduğu Bağbozumu Festivali, Aya Paraskevi Panayırı, Yerel Tatlar Festivali, Ozanın Günü ve Homeros Okumaları gibi geleneksel festival ve kutlamaların yanı sıra Bozcaada Caz Festivali, Bozcaada Uluslararası Ekolojik Belgesel Festivali ve Bozcaada Gathering gibi çağdaş etkinlikler aracılığıyla zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Bu etkinlikler, özellikle dışarıdan gelen genç ziyaretçilerin ilgisini çeken yaratıcı ve yenilikçi içerikleriyle Ada'nın kültürel profilini çeşitlendirmiş, Bozcaada'nın ulusal ve

uluslararası düzeyde tanınırlığını artıran önemli kültürel markalar haline gelmiştir.

“Festival Adası” algısının oluşmasında Belediye’nin ortaya koyduğu kolaylaştırıcı yaklaşım belirleyici bir rol oynamaktadır. Belediye, kendi düzenlediği festival, kutlama, atölye ve sergilerin yanı sıra yukarıda bahsi geçen bağımsız organizasyonlara mekân, lojistik ve idari destek sağlayarak Ada’da kültürel üretim için gerekli altyapının oluşturulmasında, geliştirilmesinde başrolü üstlenmiştir. Sağladığı destekler etkinliklerin sürdürülebilirliğini güvence altına alırken, izleyicilerle bağımsız kültür aktörleri arasındaki etkileşimi artırmakta ve Ada’yı yaratıcı deneyimlerin buluşma noktası haline getirmektedir.

Bozcaada Kültür Çalıştayı

İçeriği araştırma sürecinden elde edilen bulgular doğrultusunda şekillenen Bozcaada Kültür Çalıştayı, Adalıların yanı sıra komşu illerden davet edilen kültür aktörleri, sivil toplum temsilcileri, akademisyenler, sanatçılar, özel sektör temsilcilerinden oluşan yaklaşık 80 kişinin katılımıyla 31 Mayıs 2025 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Çalıştay’ın ilk bölümünde bir tanışma oturumu gerçekleştirilmiş, ardından katılımcılara Bozcaada üzerine yürütülen araştırmanın sonuçları sunulmuştur. Bu sunum, ikinci bölümde yer alan atölyelerde yapılan tartışmalar ve çalışmalara zemin oluşturmuştur. Bu bölümde katılımcılar, araştırmadan çıkan eğilimler doğrultusunda belirlenen tematik alanlar etrafında 10 ayrı atölye grubuna ayrılmıştır. Bu atölyelerde katılımcılar, odaklandıkları başlık altında Ada hayatına ilişkin çeşitli tespitler yapmış, somut öneriler üretmiştir.

Çalıştay kapsamında oluşturulan atölye başlıkları şunlardır:

- Festival ve Şenlikler
- Tuzlu – Tatlı Su
- Yeme – İçme ve Konaklama
- Toprak – Üzüm ve Şarap
- Adalar – Adalılık
- Çocuk – Eğitim ve Kütüphane
- Miras ve Arkeoloji
- Hava – Rüzgâr – Ekoloji
- İşbirlikleri
- Sanatlar ve Yaratıcı Ekonomi

Bazı Sonuçlar

Çalıştay sonucunda ortaya çıkan tespitler ve öneriler dikkate alındığında, Ada’da kültür dâhil tüm alanlarda yapılacak projelere yön verecek genel ilkeler şöyle sıralanabilir:

- Ada olmanın özellikleri ve Adalıların hayat tarzlarının gözetilmesi

- Akdeniz adaları arasında işbirliğinin geliştirilmesine öncülük edilmesi

- Ada’daki açığı gidermek üzere, eğitimde yenilikçi atılımlar yapılması

- Gelecekte yapılacak her alandaki projelerde **E**ğitim boyutunun gözetilmesi

- Özgün ekolojik mirasın, mimari yapının, toprağın, suyun, tarımın korunması

- Yerel kültürel kimliğe saygılı bir turizm anlayışının Adalıların da doğrudan yer alacağı projelerle geliştirilmesi

- Tüm paydaşların katılımıyla bir kültürel planlama çalışmasının başlatılması

- Bağdaştırıcı ve Ada bakımından vazgeçilmez işleviyle, kültür ve sanatın yukarıda sayılan tüm işlerde göz önünde bulundurulması

BOZCAADA KÜLTÜR ARAŞTIRMASI RAPORU

BAŞAK IŞIKLAR – SARP KESKİNER

[ŞUBAT – HAZİRAN 2025]

1. GİRİŞ ve YÖNTEM

Bozcaada Caz Festivali'nin destekleriyle yürütülen bu çalışma, Ada'nın kültürel ortamını çok yönlü biçimde incelemek, yerel aktörlerin ve paydaşların görüşlerini katılımcı yöntemlerle derlemek ve nihayetinde Bozcaada'nın kültürel kalkınma vizyonuna hizmet edecek somut öneriler geliştirmek hedefini taşımaktadır. Araştırmanın nihai hedefi, yalnızca mevcut durumu analiz etmek değil, aynı zamanda kültürel ekosistemin sürdürülebilirliğini sağlamak için belediye, sivil toplum, bağımsız aktörler ve halk arasında bir diyalog ve ortak akıl platformu yaratmaktır.

Raporun hazırlık süreci, üç temel aşamadan oluşan çok katmanlı bir araştırma modeli üzerine kurulmuştur:

- **Masa Başı Çalışması**

İlk aşamada, TÜİK demografi ve kültür istatistiklerinden başlanarak, yerel yönetim tarafından sağlanan bilgi ve raporlar, akademik çalışmalar ve diğer güncel araştırmalar titizlikle taranmış, mevcut veriler karşılaştırmalı analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bozcaada'daki kültürel ortamın genel çerçevesini ortaya koymaya odaklı yürütülen bu süreçte, eksik kalan veya derinleşmesi gereken alanları tespit etmeye yönelik bir yaklaşım takip edilmiştir.

- **Alan Araştırması**

İkinci aşamada, Bozcaada'daki kültür mekânlarına yerinde ziyaretler gerçekleştirilmiş; belediye birimleri, bağımsız arşivcilerle kültür girişimcileri, kültür alanında çalışan STK'lar, miras alanlarının temsilcileri, çeşitli meslek gruplarına mensup Adalılar ve kanaat önderleri ile yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 25 görüşmede Adalı kimliği, kentsel aidiyet düzeyi, Ada'nın ekonomik ve kültürel dinamikleri, güncel sorunlar ve gelişimi açık alanlar detaylı biçimde ele alınmış, bilgiyi yerelden ve yerinde edinmeye dayalı bir anlayış izlenmiştir.

- **Araştırma Raporu ve Analiz**

Üçüncü aşamada masa başı ve alan araştırmasından elde edilen bulguları sentezlenmiş, Bozcaada'daki kültür sanat ortamının mevcut durumu, altyapısı, aktör ve paydaşları, etkinlik deseni ve

işleyiş biçimleri, ihtiyaçlar ve gelişim alanları gibi unsurları içeren detaylı bir analiz raporu hazırlanmıştır. 31 Mayıs 2025 tarihinde gerçekleştirilen Bozcaada Kültür Çalıştayı katılımcıları, atölyelerde yaptıkları çalışmalarda bu raporu temel referans olarak almıştır.

2. BOZCAADA'YA GENEL BAKIŞ

2.1. Coğrafi Konum ve İdari Yapı

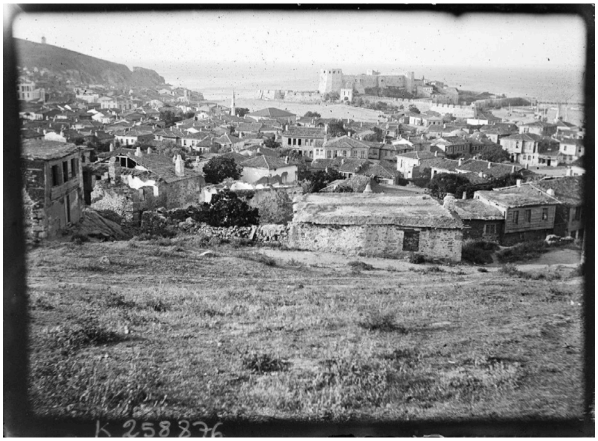
MASNOU, FRANÇOIS. (1915). TENEDOS: PHOTOGRAPHIE DE PRESSE. AGENCE ROL. AGENCE PHOTOGRAPHIQUE

TENEDOS BOZCAADA FACEBOOK GRUBU

Bozcaada, tarih boyunca geçerliliğini yitirmeyen jeopolitik konumu sebebiyle stratejik ve kültürel önemini korumuş bir yerleşimdir. Homeros'un İliada destanında adı geçen Ada, Troya Savaşı'nın seyrinde belirleyici bir rol oynamış, Ortaçağ'dan Osmanlı dönemine kadar farklı uygarlıkların uğrak noktası olmuştur (Şahin, 2000).[1] Ada, Akdeniz iklimiyle çevrili olmasına rağmen Ege'ye özgü biçimde kuzeyden gelen poyraz ve güneyden gelen lodos rüzgârlarının etkisi altındadır. Bu niteliği, tarım ve denizcilik faaliyetlerinde bugün dâhi belirleyici bir faktördür (Özdemir, 2012).[2] Coğrafi konumun sunduğu avantajlar arasında, Ada'nın doğal güzellikleri, ekolojik çeşitliliği ve görece korunmuş tarihi dokusu yer alır. Ulaşımın yalnızca deniz yoluyla sağlanıyor olması, kitlesel turizmin yarattığı aşırı yüklenmeyi kısmen sınırlamış; bu durum, Ada için özgün bir kültürel peyzajın korunmasına olanak tanımıştır. Ayrıca Bozcaada, İstanbul ve İzmir gibi büyük merkezlere görece yakınlığı nedeniyle kültürel ve turistik çekim noktası hâline gelmiştir (Gürsoy & Altun, 2016).[3] Buna karşın, Ada'nın coğrafi konumu bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Deniz yoluna bağımlı ulaşım, özellikle kış aylarında hava koşullarına bağlı olarak kesintiye uğrayabilmektedir. Ada ekonomisinin tarım ve turizm eksenli olması, kara bağlantısının yokluğu nedeniyle lojistik ve tedarik süreçlerinde maliyetleri artırmakta, yerel üreticileri ve işletmeleri sınırlamaktadır (Erdoğan, 2019). Ayrıca, Ada yaşamının görece küçük ölçekli olması, bazı kamu hizmetlerinin ve altyapı yatırımlarının ertelenmesine veya sınırlı düzeyde kalmasına yol açabilmektedir.

Tarihsel belgelerde Bozcaada, *"denizin ortasında bir üzüm bağı"* olarak anılırken, Osmanlı arşivlerinde Ada'nın bağcılık ve denizcilik faaliyetleriyle öne çıktığı kayıtlara geçmiştir (BA, Maliyeden Müdevver Defterler, nr. 458).[4]

Bozcaada, Türkiye'de köyü bulunmayan tek ilçedir. Ada yalnızca Bozcaada ilçe merkezinden oluşur ve bu merkez, idari olarak Alaybey Mahallesi ve Cumhuriyet Mahallesi şeklinde ikiye ayrılmıştır.[5] Osmanlı döneminden günümüze kalan bu ayrışma, bir yanda Türk nüfusun (Alaybey), diğer yanda Rum nüfusun (Cumhuriyet) yoğunlaştığı tarihsel bir yerleşim desenine işaret eder.[6] Dolayısıyla Bozcaada, idari bakımdan sadece ilçe belediyesine ve kaymakamlığa sahiptir. Belediye Ada'daki yerel hizmetlerin yürütülmesinden sorumluyken kaymakamlık, **Türkiye genel idaresinin temsilcisi olarak, merkezi idarenin görevlerini yürütür.**[7] Bu sadeleşmiş idari yapı, Ada'nın küçük ölçeği ve görece düşük nüfus yoğunluğu ile doğrudan ilişkilidir.

Tarihî kayıtlara ve yerel anlatımlara göre, bu iki mahalleyi eskiden küçük bir dere ayırmakta, derenin üzerine inşa edilmiş taş köprüler, iki yakayı birbirine bağlamaktadır.[8] Derenin üzeri, kentsel hafızada derin iz bırakan bir boğulma olayıyla birlikte atık sulardan kaynaklanan kirlilik nedeniyle zamanla kapatılmıştır. Buna karşın, Çınaraltı mevkiinde köprü kalıntılarına ve eski suyolunun izlerine hâlâ rastlanmaktadır. Bu yitik izler, mekânsal hafıza bağlamında kasabanın birbirinden ayrı yaşamlar süren iki mahallesini buluşturan ortak bir hafıza alanı olarak görev görmektedir. Ayrıca, Ada'nın su mirasının ve toplumsal tarihinin tanığı olarak varlığını sürdürmektedir.

2.2. Ada Tarihi ve Bozcaada İsminin Kökenleri

2.2.1. Ada'nın Tarihteki İsimleri ve İsimlerin Kökenleri

Bozcaada çağlar boyunca Ahameniş İmparatorluğu, Attika-Delos Deniz Birliği, Büyük İskender İmparatorluğu, Pergamon Krallığı, Roma İmparatorluğu ve Venedik Cumhuriyeti'ne geçmeden önce onun halefi Bizans İmparatorluğu da dâhil olmak üzere birçok bölgesel gücün kontrolü altına girmiş ve çeşitli isimler almıştır:

Calydna, Phoenice ve Lyrnessus

Leucophyre / Leukophrys:*"Gün batarken Odunluk İskelesi'nden bakarsanız, başı Göztepe (Aziz Elias) olmak üzere Ada çöreklenmiş gümüşi beyaz bir yılana benzer. Heyelanla yıkılan manastır, yılanın ağzına benzer. Kuyruğunun ucu da Akvaryum Koyu'dur."*[9]

Tenedos: *"Tenes'in Tenedos kralı olmasıyla ilgili olarak antik yazarların anlattıkları, detaylardaki bazı farklılıklar dışında birbirinin tekrarı gibidir. Efsaneye göre Eumolpos adında bir flütçünün yalancı şahitliğine dayanarak kendisine ilgisini açık eden üvey annesine sarkıntılık ettiği yönünde Tenes'e atılan iftira üzerine babası kral Kyknos, onu yargılamak yerine bir sandığa koyar ve denize bırakır. Sandık güvenli bir şekilde ada kıyısına ulaşır ve adanın o güne kadar 'beyaz kaşlı' ya da "akyılan" olarak anlamlandırılmış adını Tenedos'a çevirir. Bu aldatmacanın farkına varıp pişman olan Kyknos, Ada'nın kıyısına varıp demir attığında Tenes, yandaşı ve kız kardeşi Hemithea'nın desteğiyle çapanın ipine baltayı vurur. Çapanın ipini kesen bu çift başlı balta, o gün bugündür Ada'nın direngenliğini, dik başlılığını ve dayanıklılığını sembolize eder. Appollondros, bu öyküye bilinirlik kazandıran ilk anlatıcı / kaynaktır. Bununla beraber, MÖ 2. yüzyılda yaşamış Lembos ve 1. yüzyılda yaşamış Strabon ile Konon, öyküyü aynen bu şekilde tekrara kavuşturur."*[10]

Boşada, Bozada, Bohçaada

Bozcaada (Çorakada): *"Neden böyle isimlendirmeyi seçmişler, bilmiyorum; burası böyle bağlık, yeşillik, sulakken…"*[11]

2.2.2. Ada'nın Kısa Tarihi

2.2.2.1. Antik Tarih

Mevcut arkeolojik veriler, MÖ 8. yüzyılın ortalarından itibaren Tenedos'un aralarında Limni (Lemnos), Midilli (Lesbos) ve Taşoz (Thassos) gibi Kuzey Doğu Ege adalarını içine alan bir kültür bölgesi içinde yer aldığını işaret etmektedir.[12] Şimdiye kadar gerçekleştirilen kazı çalışmalarıyla yüzey

araştırmaları, Ada'nın özellikle antik Yunan Çağı'nın Arkaik (MÖ 720 - 480), Klasik (MÖ 480 - 330) ve Hellenistik (MÖ 330 - 30) dönemleri boyunca en refah günlerini yaşadığını göstermektedir.[13]

Bozcaada'dan hem İliada'da hem de Aeneis'de bahsedilir. Aeneis'de Yunanların Truva Savaşı'nın sonuna doğru Truvalıları savaşın bittiğine inandırmak ve Truva Atı'nı şehir surlarının içine almak için filolarını sakladıkları yer olarak bahsedilir. Küçük boyutuna rağmen Ada, Çanakkale Boğazı'nın girişindeki stratejik konumu nedeniyle klasik antik çağ boyunca önemliydi. Antik Çağ'da Midilli adasında oturan Aiolya halkının bir kısmının buraya yerleştiği tahmin edilmektedir.[14]

2.2.2.2. İyonya - Pers - Roma -[Bizans - Ceneviz - Aydınoğulları] - Osmanlı Dönemleri

Ada, İyonya ayaklanmasından sonra, önce Perslerin, ardından Romalıların egemenliğine girmiştir. Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra Bizans İmparatorluğu sınırları içinde kalmıştır. Türklerin adayla ilk bağlantısı, Aydınoğlulları Beyliği döneminde kurulmuştur. Aydınoğlu Umur Bey, İzmir'i fethettikten sonra 1328'de 8 gemilik bir filosuyla Bizans yönetimindeki Bozcaada'yı yağmalamıştır. Bu dönemde Venedikliler ve Cenevizler, jeopolitik ve lojistik-ticari çıkarları gereğince Ada üzerinde hâkimiyet kurma peşindedir. 1377'de Bizans İmparatoru'nun askeri yardım karşılığında adayı Venedik'e vermesi üzerine Ceneviz - Venedik çatışmaları başlamıştır. İki devlet, 1381'de imzaladıkları Torino Antlaşması ile Ada'nın boşaltılması ve tarafsız şekilde askersizleştirilmesinde uzlaşmış, bunun üzerine Venedikliler, Ada halkının çoğunluğunu Girit'e sürmüştür. İspanyol seyyah Clavijo, 1403'te Bozcaada'ya geldiğinde üzüm bağları, meyve ağaçları, tavşanlar ve büyük bir kalenin yıkıntıları dışında Ada'da herhangi bir hayat belirtisi bulamadığından bahsetmiştir.

Fatih Sultan Mehmet döneminde, 1455 yılında Gökçeada ile birlikte fethedilen Bozcaada, böylece tarihte "Ege denizinde Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimine geçen ilk ada" olarak anılmaya başlanmıştır. Tahkim edilen kale, Osmanlı donanması tarafından ikmâl üssü olarak kullanıma alınmış, bu stratejik hamleden endişe duyan Venedikliler Ada'ya asker çıkarmış ve kale, bu kez 1464'te Giacopo Loredano komutasındaki donanma tarafından ablukaya alınmıştır. Aynı yıl, Osmanlı Amirali Mahmud Paşa Ada'yı ele geçirerek yeniden Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katmıştır. Osmanlı idaresi sırasında Ada vergi muafiyeti kazanmış, ordu ve vakıflar eliyle hızla iskân edilmiştir. Osmanlı'nın efsanevi amirali ve haritacısı Piri Reis'in 1521'de tamamladığı "Kitab-i-Bahriye" adlı kitabında Bozcaada'nın kıyısal ve denizel sınırlarına detaylı biçimde yer verdiği bilinmektedir. Piri Reis, ayrıca İzmir'den Çanakkale yönüne giden gemilerin Ada ile Anadolu yakası arasındaki yedi millik deniz şeridini kullandığına değinmiştir.

Venedikliler, Girit meselesi dolayısıyla patlak veren 1645 - 69 Osmanlı - Venedik Savaşı'nda Osmanlı Donanması'nın Girit'i tamamen fethetmeye çalışan kara kuvvetlerine takviye çıkarmasını engellemek için Çanakkale Boğazı'nın Ege Denizi ağzını kapatmayı denemiş, bu teşebbüs sonucunda 1656 yılında Bozcaada'yı yeniden ele geçirmiştir. Ertesi yıl toparlanan Osmanlı donanması, Ada'yı tekrar topraklarına katmıştır. Kısa sayılacak sürelerle sürekli el değiştirmiş olması, Ada'da kesintisiz ve sürdürülebilir bir idari düzenin varlığının oluşmasını on yıllar boyunca sekteye uğratmıştır.

1683 yılındaki İkinci Viyana Kuşatmasını takip eden savaşlar silsilesinde Türk ve Venedik donanmaları Ege Denizi'nde birçok kez karşı karşıya gelmiştir. Bu çarpışmaların en önemlilerinden

biri, Bozcaada açıklarında gerçekleşen, tarihe Bozcaada Deniz Savaşı olarak geçen muharebedir. Osmanlı donanmasını yöneten Mezomorto Hüseyin Paşa[15], Molino yönetimindeki Venedik donanmasına karşı önemli bir zafer kazanmıştır.

Osmanlı - Rus Savaşı sırasında Ada, 1807 yılında Rusya tarafından işgal edilmiş, kalesi ise yakılıp yıkılmak suretiyle neredeyse ortadan kaldırılmıştır. 1822'de Yunan Bağımsızlık Savaşı sırasında Konstandinos Kanaris'in saldırısına maruz kalan kale, 1842'de II. Mahmut tarafından baştan imar edilmiştir. Ve bunun sonucunda Ada, 1866'da Osmanlıların Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayetine dâhil Limni sancağına bağlanmıştır.

Çanakkale Savaşı'nda müttefik kuvvetler Ayazma Tepesi ile Habbele Koyu etrafını kapsayan bölgede demonte savaş uçakları için üç geçici pist ve bir dizi ikmâl istasyonu inşa etmiştir. Ada'nın merkezi ise yaralı müttefik askerlerin tedavisine tahsis edilmiştir. Osmanlı döneminde Britanya, Avusturya, Lombardiya - Venedik, Sardinya, İtalya, Fransa, Rusya, Hollanda, Norveç, ABD, Kanada gibi ülkeler, Ada'nın Rum eşrafından önde gelen isimleri fahri konsolos olarak atamış, bu vesile ile Ada çeşitli devletlerin düzenli olarak istihbarat topladığı, uluslararası lojistik operasyonların ve posta faaliyetlerinin yürütüldüğü bir merkez haline gelmiştir.

Ada, yönetimsel anlamda Osmanlı döneminde defalarca farklı eyaletlere bağlanmıştır. Bağlı kılınan idari merkezin sürekli olarak değişmesi, ilişkiye geçilen yerleşimlerin oluşturduğu desen çeşitliliği bağlamında Ada'nın ticari ve kültürel hayatını derinden etkilemiştir. Ada, ilk olarak 1534 yılında Gelibolu sancağı merkez kılınmak üzere Cezayir-i Bahr-i Sefîd eyaletine bağlanmıştır.[16] 1842 yılında eyaletin yeniden yapılandırılması üzerine Bozcaada, Limni, Midilli, Sakız, Sisam, İstanköy, Rodos ve Kıbrıs ile beraber kaymakamlık statüsünü kazanmıştır. 1849'daki yapılanma sonucunda Rodos eyalet merkezi olarak belirlenirken Bozcaada; Limni, Midilli, Sakız, Sisam, İstanköy ve Kıbrıs ile birlikte sancak olarak tanımlanmıştır. 1856'da Islahat Fermanı'nın ilanını takiben gerçekleştirilen üçüncü yapılandırma kapsamında eyalet sistemi kaldırılmış, yerine mutasarrıflık sistemi getirilmiş ve yönetim merkezi 1862 yılında Rodos'tan Midilli'ye geçmiştir. Beş yıl sonra Kayserili Ahmet Paşa'nın tasarrufu üzerine Ada, bu kez Biga sancağına tabi kılınmıştır. 22 Ocak 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilâyat Nizamnamesi'nin yürürlüğe alınmasıyla Bozcaada, belediye statüsü kazanmıştır.

Ada, "Boğazönü" sıfatıyla tarif edilen kritik konumu gereğince Osmanlı döneminde öne çıkan denizel ulaşım hatları bağlamında dört yöne uzanan çeşitli seyahat – ticaret rotalarının uğrak yeri haline gelmiştir. 1837 yılında faaliyete geçen Avusturya menşeli Lloyd posta şirketi Bozcaada'yı İzmir, Çeşme, İstanbul ve Larnaka ile beraber şube olarak değerlendirmiştir. Bu tarihten itibaren 19. yüzyıl sonuna kadar kullanılan ve Bozcaada'yı durak olarak değerlendiren başlıca ulaşım hatlarına aşağıdaki örnekler verilebilir:

- İstanbul – Gelibolu – Bozcaada – Midilli – İzmir – Pire – İskenderiye
- İstanbul – Gelibolu – Kale-i Sultaniye – Bozcaada – Molivos – Midilli – Ayvalık – Çeşme – İzmir – Sakız
- Gelibolu – Kale-i Sultaniye – Midilli – Bozcaada – Sakız – İzmir – Rodos – Beyrut – Yafa – Hayfa
- İstanbul – Gelibolu – Kale-i Sultaniye – Bozcaada – Molivos – Akçay – Kemer – Ayvalık – Cunda – Midilli – Pilmar – Yera

- İstanbul – Gelibolu – Kale-i Sultaniye – Bozcaada – Midilli – Molova – Sakız – Pire – Hanya – Resmo – İskenderiye
- İstanbul – Gelibolu – Kale-i Sultaniye – Bozcaada – Selanik

Ada, 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması uyarınca Türkiye 20 Eylül tarihinde Türkiye Cumhuriyeti tarafından teslim alınmıştır.

2.2.2.3. Müslüman ve Rum Mahalleleri

Mübadele Öncesi: 1595, 1600, 1614 yıllarına ait tahrir defterlerine göre Ada'da Dimitri Mehan, Köse Yorgi, Nihal Kaldos, Mesila, Kosta Papa olmak üzere, beş Rum mahallesi bulunmaktadır.[17] 1840 tarihli 16037 numaralı Temettuat Defteri'ne göre ise Rum mahalleleri Bayır, Kilise, Manastır, Orta olarak; Müslüman mahalleleri ise Alaybeyi, Değirmen, Han, Kale, Metris olarak sıralanmıştır.[18] 1923 öncesinde Ada'nın Müslüman nüfusu büyük oranda 18. ve 19. yüzyıllarda ulusal bağımsızlık savaşları sürecinde onu takip eden 1912 Balkan Savaşları'nı sırasında Makedonya, Girit, Mora, Yanya, Zanta, İskenderiye, Limni ve Midilli'den göç edenlerden oluşmaktadır. Fethi Kayaalp'e göre, "*Ada'daki Anadolu kökenlilerin çoğu Ezine, Ayvacık, Bayramiç, İzmir, Kayseri, Bursa, Konya ve Karadeniz'den gelip yerleşmiştir.*"

1874 yılında yaşanan yangın sonrasında Rum Mahallesi bir bütün olarak ele alınarak ızgara plan esasına göre yapılandırılmıştır. Antik çağdan beri bildiğimiz bu yerleşim mantığının ilk uygulandığı modern yerleşimlerden biri Bozcaada'dır.[19] 1831 – 1895 arasında yapılan sayımlara göre Ada'da yaşayan toplulukların dağılımı aşağıdaki gibidir.[20]

Tablo 1.

Yıl	Müslüman	Rum	Kıpti	Yahudi	Ermeni	Toplam
1831	439	793	0	0	0	1232
1840	491	964	5	0	0	2840
1875	564	1453	7	0	0	2025
1876	580	1438	7	0	2	2027
1881	1247	2479	103	0	6	3835
1889	1214	2453	0	0	0	3667
1894	1300	2820	0	4	14	4134
1895	1380	2760	0	0	0	4140
					ORTALAMA	**2988**

Kaynak: Tenedos / Bozcaada: Tunç Çağı'ndan Günümüze Bir Ada Tarihi (Turan Takaoğlu – Mithat Atabay)

Mübadele Sonrası: Türkiye'de İstanbul kenti ile Gökçeada ve Bozcaada'da oturan Rumlar, Yunanistan'da ise Batı Trakya Türkleri mübadeleden muaf tutulmuştur.[21] Lozan Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği sırada Ada'da 50 Rum hane kalmıştır. 1934 yılında yayınlanan kararname sonrasında sadece 95 Rum vatandaşın adaya dönmesine izin verilmiştir.[22] Nejat Hamlacıbaşı, 90'lı yıllara kadar geçerli-

liğini korumuş vize uygulamasına dikkat çekerken adaya tanınan özerkliğin ne kadar uygulandığına yönelik şöyle bir not düşmüştür: *"Lozan Antlaşması'nın Bozcaada'ya ilişkin (Gökçeada ile beraber) özerklik şartı nedeniyle doğan koşullarından geriye kalmış ve tek başına uygulanmış olan madde, Ada'ya gelecek yabancı uyruklu kişilerin vize alma zorunluluğuydu. Uzun yıllar boyunca uygulanan bu zorunluk, Ada'yı ziyaret etmek isteyen yabancı turistler tarafından bilinmezdi... ...Çünkü ne Çanakkale'de ne de Odunluk İskelesi'nde bu durumu açıklayan bir uyarı yazısı bulunmazdı. İskeleye inen yabancı turistler, hemen iskele yakınındaki karakoldan gelen polisler tarafından karakolda alıkonurdu. O sırada Ada'da* gümrük de vardı ancak bu gümrükte vizesiz gelen turistlere işlem yapılmazdı. Vize yoksa yabancılar, Çanakkale'ye vize almak üzeri geri yollanırdı... ... Geri dönen yabancı turistler de elbette bir daha Ada'ya gelmezdi."[23]

ANTULA ARVANİTOĞLU ARŞİVİ

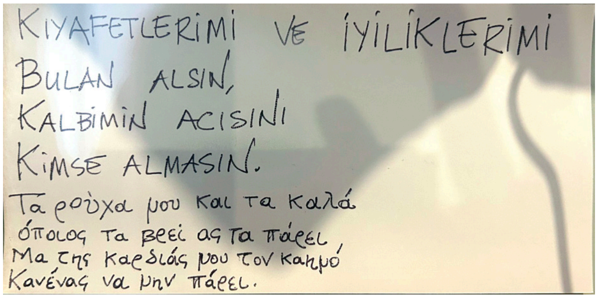

HAKAN GÜRÜNEY ARŞİVİ

2.2.2.4. 1964 - 1974: Rumların Ada'dan Ayrılışı

Dış Göçü Hızlandıran Etkenler: Ortodoks Rumlar 19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca nüfusun yarıdan biraz fazlasını oluştururken, görüşülenlere göre bugün Ada'da düzensiz yaşayan 30, yıl boyu yaşayan 8 Rum yurttaş kalmıştır. 6 - 7 Eylül Olayları, Kıbrıs Sorunu, toprakların düşük bedelle kamulaştırılması, Yunanistan'daki Türk azınlığın mülkiyet haklarında yaşanan aksaklıklar neden gösterilerek karşılıklılık ilkesi kapsamında Türkiye vatandaşı Rumların gayrimenkul edinmesine izin verilmesinde yaşanan kısıtlar, Ada'dan göçü tetikleyen başlıca etkenler olarak öne çıkmıştır. Lozan Antlaşması'nın 14. maddesi uyarınca, Ada'daki güvenlik güçlerinin yerel halktan müteşekkil olması kuralına Türkiye'nin uymadığına dair iddialar da bir diğer etken olarak dile getirmiştir. Ortodoks yurttaşların yine çeşitli yazılı kaynaklarda dile getirdiği üzere 1951 yılında açılan, yaklaşık 160 öğrenciye hizmet veren Rum Okulu'nun 1964 yılında kapatılması[24], ardından öğrencilerin Türk okuluna nakli, Rum öğrencilerin orta ve lise eğitimi almasında iki yönlü olarak uyum sorunu yaratmış[25], Ada'dan İstanbul'a ve yurt dışına göçün hızlanmasında rol oynamıştır.

Dimitri Kakmioğlu'na göre[26], 1950'lerde adaya yerleşmiş bazı muhacirlerin Balkanlardaki Yunan mezalimine dair anılarla Ada'ya gelmesi milliyetçi tonu güçlendirmiş, düşük yoğunluklu gerilimi artırmıştır fakat Ada halkı, bu ötekileştirmeye karşı mutlak bir duruş sergilemiştir.

1923'teki büyük göçten sonra 1960'ların ortasına kadar duraklayan Rum nüfusundaki azalma, Kıbrıs gerilimi sürecinde yaşanan korkuyu takiben Kıbrıs Harekâtı sonrasında hızlanmıştır. Ada'dan ayrılan Rumların önemli bir kısmı çoğunlukla Avustralya'da Melbourne ve Sidney'e; azınlıkla Yunanistan'ın Atina şehri ile Midilli, Girit ve Semadirek adalarına göç etmiştir.[27] Sahip oldukları mülk ve tarım arazilerini ya tanıdıkları Türk eşrafa emanet etmişler (ama genellikle bunları bir zaman sonra onlara satmışlar) ya da göç öncesi düşük bedellerle satışa çıkarmışlardır. Hâlihazırda diasporayı yurt dışında dışarıda iki dernek temsil etmektedir: Tenes Derneği (Atina) ve Tenedians Of Melbourne Society (Melbourne)[28]. Bunun yanı sıra Yunanistan'ın Khalkidiki Yarımadası'nda kurulan Nea Tenedos beldesinde 1960'lı yıllarda Ada'dan göçen 100 hane yaşamaktadır.[29]

"Adalı" Yaşar (Kidmir), Bozcaada'ya sağlık memuru olarak gelmiş ebeveynlerinden, Adalı dostlarından edindiği bilgilerle kaleme aldığı "Bir Masal Ada: Bozcaada" adlı eserinde 1928 – 1959 döneminde Türklerle Rumların uyum içerisinde sürdürdükleri yaşamın yarattığı hissiyatı şöyle ifade etmiştir: *"Karşımda iki camii boy atmış, zarif minareleriyle gururla yükseliyor. Onların karşı yamacında kilisenin çan kulesi, kırmızı tuğla renkli nakışlı mimarisiyle gözleri okşuyor. Birden kilisenin çan sesleriyle Hafız Hasan'ın ezan sesi yüreğimi ta iliklerime kadar bir ateş topu halinde dolduruverdi. İki ayrı ses öyle bir kaynaşarak adaya yayılıyor ki aksi sedaları her iki tepeden, kasabanın en ücra köşelerine siniyor. Kurtuluş Bayramı'nı birlikte kutluyormuşuz gibi bir coşkuyla ürperdim."*[30]

"Eskiden Türkü Rumu birlikteydik, kavga yoktu. Eğlencelerimiz birdi, bayramlar birlikte kutlanırdı. Şimdi sekiz *kişi kaldık… Çok yalnızım… Birimize bir şey olsa, seslensek hiçbirimiz birbirimizi duymaz… Allah bize sağlık ve sabır versin…"*[31]

"Babam, Paskalya ve Yortularda onların evlerine daha resmi bir ziyaret yapar, giderken muhakkak bir armağan, genellikle bir şişe konyak götürürdü. Yortu zamanları bir iki gün böyle ziyaretlerle geçerdi. Rumlar da bizim eve veya bağ evine gelirdi. Biz diğer Türklere göre Rumlarla çok yakındık… … Babam papazı kilisede ziyaret eder, papaz da bizim eve yemeğe gelirdi. Bu içli dışlı olma hali her Adalı ailede yoktu… …Çoğu Türk ev ziyareti yapacak kadar yakın değildi Rumlarla."[32]

2.2.2.5. 1960 - 1980: İç Göçler (Bayramiç, İstanbul, Ankara)

1950'lerin sonundan itibaren Bozcaadalı bağcılar ve şarap üreticileri, Bayramiç'in beş köyünden mevsimlik işçi getirmeye başlamıştır. Yüz yüze yapılan görüşmelerde, on yıllar boyunca Ada halkı ile iç içe yaşayan Bayramiçlilerin özellikle Rumların Ada'yı terk etmesinden sonra bağ bakımında başat rol üstlendiği, bazılarının şarapçılık sektöründe zamanla formenlikten idareciliğe yükseldiği, 2010'lardan itibaren yatırımcı kimliğiyle Ada'da turizm sektörüne yöneldikleri belirtilmiştir. Görüşülen 25 kişiden üçü, bağ sahipleri – şarap işletmecilerinin 1950'den 80'lere uzanan süreçte mevsimlik işçilere geç ödeme yaptığına, bu yüzden mevsimlik işçilerin aylar boyunca gelirden yoksun biçimde yaşadığına vurgu yapmıştır. İstanbul'daki hal sahiplerinin müstahsile ödemeyi yıl sonunda elden yapması, müstahsilin de elde ettiği kazancın önemli bölümünü İstanbul'da gayrimenkul yatırımı için kullanması, mevsimlik işçilerin aylarca gelirsiz kalmasına başlıca sebep olarak gösterilmiştir: *"Eskiden her yıl üzüm parası ile İstanbul'da bir ev alırlarmış / alınırmış."*

"Sizler Bayramiç'in, Ayvacık'ın, Ezine'nin köylerinden, dağlarından, ovalarından, Bozcaada'ya ayrı bir renk getirmiş bir kuşağın temsilcilerisiniz. Çalışkan, güvenilir, güler yüzlü en önemlisi uyumlu insanlardan oluşan Bozcaadalılığın üçüncü kuşağısınız. Bu üçüncü kuşak hiçbir zaman Bozcaada için yabancılaşmanın ve kültürel çatışmanın tarafı olmamıştır. Bozcaada'yı benimsemiş ve çocuklarına da bunu benimsetmişlerdir. Bozcaada'nın ekonomik, kültürel, siyasi yaşamına sadece katkı yapmışlardır. Bunu nereden mi biliyorum? Bu kuşağın temsilcilerinden birinin oğluyum. Ben hep Bozcaada'ya yönelik güzel şeyleri duyarak büyüdüm. Bu üçüncü kuşaktan öncesi de Bozcaada hep ikili toplum özelliği gösterir. Osmanlı zamanında iskâna açılan Ada'ya Rum ve Türkler aynı zamanda yerleştirildikleri için Bozcada'da Rum ve Türk kültürleri eşit bir biçimde damgasını vurmuşlardır… Bunu Ada'daki tarihi yapıtlara bakarak da anlayabiliriz. Aynı zamanda tarihteki bazı kırılma noktaları dışında bu iki kültürden biri diğeri üzerinde baskın da olmamıştır.

Bu ikili toplumsal yapının 1960'lı yıllarla birlikte şekil değiştirdiğini görüyoruz. Çünkü bu tarihlerle birlikte, Emine Teyze ve diğerleri Ada'nın hemen karşısındaki topraklardan, Bayramiç'ten geldiler. Rumlarla aynı mahalleyi paylaştılar, onlarla komşu oldular. Geldiler de ne oldu? Bu geliş Bozcaada'nın yeni rengiydi. Başlardaki yabancılık asla düşmanca olmadı. Ada'yı sevdiler. Gördükleri her taşın üstüne bir taş daha koymayı denediler. Ada'nın gelişmesinde, dünyaya açılmasında, siyasal, kültürel dokusunda izler bıraktılar. Böylece Ada'da daha önceki Türk Rum ikiliğinin yerine Yerli-Yörük ikiliği geldi. Dikkat ederseniz Yerli – Yabancı demiyorum. Çünkü bu yeni gelenler hiçbir zaman yabancı gibi olmadılar ve öyle davranmadılar. Bozcaada'ya asla tepeden bakmadıkları gibi, Ada'da bulunan yaşamın da altında ezilmediler."[33]

1960 itibariyle önce Fethi Kayaalp sonra Tayfur Sanlıman öncülüğünde yarı zamanlı olarak Sulubahçe ile Poyrazliman mevkiine yerleşen Altan Gürman, Neşet Günal, Kemal Zeren, Gündüz Gökçe, Sadun Ersin, Özdemir Altan, Sümer Saldıray, Ferruh ve Nermin Başağa, Bora İsman gibi İstanbullu sanatçı-akademisyenlerin getirdiği entelektüel canlılık, 1975 – 2005 döneminde Ada'nın Kuzey Ege'de bir sanat alanı olarak işaretlenmesine, yapılanmasına yol açmıştır. Bu canlılık ortamı, bir dizi sanat galerisi ile sanatçı atölyesinin açılmasına yol açmış, kimi pansiyonlar bu canlılıktan feyz alarak işletmelerinde sergileme alanlarına yer vermeye başlamıştır. Bu canlılık ve yaratıcı ortam, yaklaşık olarak fakat giderek seyrelerek yaklaşık 2010'ların ortasına kadar devam etmiştir.

Anke Atamer'in[34] 1982 – 1997 yılları arasında sürdürdüğü, kapanana kadar yaklaşık 1000 öğrenciye hizmet vermiş eğitici yaz kamplarının Ada'nın kültürel yapılanmasını derinden etkilediği özellikle vurgulanmaktadır. *"Anke Teyze, yıllarca kampında tatil yapan 8-12 yaş grubu çocuklara belki de hayatlarında bir daha yaşayamayacakları bir hayatı öğretti ve yaşattı. Kendi çocukları da dâhil, kamp nedeniyle Ada'ya gelen tüm öğrenciler, bugün başarılı yetişkinler oldu… …Yıllarca süren bu kamp hayatına katılanlar, doğa, insan, hayvan ve çocuk sevgisine ilişkin nice eğitici-öğretici hikâye yaşadı… …Bu kamp, o yıllarda öğrencilere sunulan çok önemli bir değerdi ve neredeyse Türkiye'de eşi benzeri yoktu. (Öncesinde) bizler ilk gençlik yıllarımızda yurtdışında böyle kampların varolduğunu duyar, onların ancak hayâlini kurardık."*[35]

Yüksek bir eko-duyarlılığa sahip bu sanatçı kuşak, adaya özgü gelenek göreneklere ve Ada'nın öz kaynaklarına tam uyumlu bir yaşam kültürü geliştirmiş, İstanbul ve Ankara'dan kendilerine konuk olduktan sonra Ada'ya yerleşme kararı almış akademisyenler, yaratıcı bireyler ve birinci kuşak turizm yatırımcıları, bu kültürü özenle korumuştur.

2.2.2.6. 2005 - 2020: Süreğen İç Göç

Neredeyse tüm görüşülenlerin onayladığı üzere turizm faaliyetlerinin büyük ivme kazandığı 2005 yılından sonra Adaya yerleşenlerin Adalılık kimliğini edinmeye dair bir duyarlılığı olmadığını, genellikle Ada hayatına karışmadan varlıklarını sürdürmeyi yeğlediklerini, buna karşılık olarak da doğma büyüme Adalılarla Ada'ya 1975-2005 arasında yerleşmiş olanların bu kitleyi tam olarak benimsemediklerini gözlemlenmiştir. Covid-19 pandemisi sonrasında İstanbul ve Ankara'dan Ada'ya göçenlerin, geçmiş yıllarda bahar ve yaz aylarında varlık gösterip adaya dönme kararı alanların, aileleri Adalı olup şehir dışında veya yurt dışında eğitim alanların, sezonluk yatırımcıların, kültür girişimcilerinin bugün tuhaf denilebilecek heterojen bir yapı oluşturduğu söylenebilir. Birbirileriy-

le yalnızca gerektiği kadar etkileşime girmeyi yeğleyen, bir tür uzlaşı içerisinde Ada'daki yaşamı sürdüren bu kitlelerin bugün hangi konu ve duyarlılıklarda ortaklaştığını bulmak, politika oluşturma sürecinin en kritik meselesi olarak karşımızda durmaktadır.

2.3. Demografik Yapı

Bozcaada nüfusu 2024 yılına göre 3.363 kişidir. Nüfusun, %54'ü erkeklerden ve %46'sı kadınlardan oluşmaktadır.

Şekil 1. Yıllara Göre Nüfus

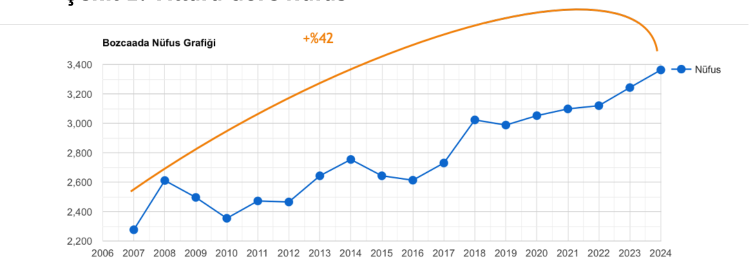

Kaynak: nufusu.com

2007 - 2024 dönemini kapsayan verilere göre, Bozcaada'nın nüfusu yaklaşık %42 oranında artış göstermiştir. 2007 yılında 2.300'ün altında olan nüfus, 2024 itibarıyla 3.300'ü aşmıştır. Bu artış, kırsal bölgeler için Türkiye genelinde istisnai bir durum olarak değerlendirilebilir. Nüfustaki bu yükselişin son yıllarda artan göç eğilimleri ve ikinci konut sahipliği gibi dinamiklerle de ilişkili olabileceği değerlendirilmektedir. Pandemi sonrası dönemde kentsel yaşamdan kırsala yönelen yaşam biçimi tercihleri ve artan konut yatırımları, bunun yanı sıra kültürel ve turistik çekiciliğin artmasıyla birlikte Ada'da yaşamayı tercih eden ikinci konut kullanıcıları, küçük ölçekli girişimciler ve uzaktan çalışan bireylerin sayısında da gözle görülür bir artış yaşanmış olması muhtemeldir. Özellikle pandemi sonrası dönemde, Türkiye genelinde kırsal yerleşimlere yönelik artan ilgi, Bozcaada gibi adalarda da yeni yerleşim örüntülerini tetiklemiş olabilir.

Şekil 2. Yıllara Göre Nüfus Artış Hızı

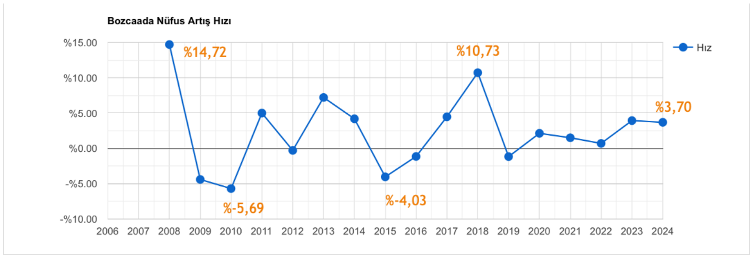

Kaynak: nufusu.com

Ada nüfusunun geçmişine bakıldığında, Bozcaada'nın ilk nüfus sayımı Osmanlı döneminde 1831 yılında yapılmıştır. Bu sayımda askere alınabileceklerin tespiti için sadece erkekler sayılmış ve erkek nüfusun 1232 kişi olduğu tespit edilmiştir.[36] Kurtuluş Savaşı öncesinde, Bozcaada'nın nüfusuna dair kesin veriler sınırlı olmakla birlikte, 1912 yılında İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi tarafından yapılan bir sayımda, Ada'da yaklaşık 5.420 Rum ve 1.200 Türk'ün yaşadığı tahmin edilmiştir. 1927 yılı sayımında 1.631 olan belirlenen nüfus, 1985 yılı sayımında 2.030'a yükselmiş; 1990'ların başından 2000'li yılların ortasına dek Ada nüfusunun toplamı 2.000 – 2.500 arasında değişiklik göstermiştir. 2007 yılında Türkiye İstatistik Kurumunca (TÜİK) yapılan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) veri tabanı çalışmalarında 2.276 olarak açıklanmıştır. 2007 ile 2023 yılları arasında, özellikle 2010 yılından itibaren sürekli olmak üzere, %42'lik bir artış göstermiştir. Son yıllardaki nüfus artış hızı yaklaşık %2 ile %4 arasında değişkenlik göstermektedir. Bozcaada Kaymakamlığı'nın resmî sitesinde yer alan bilgilere göre günümüzde Ada'da yaşayan Rumların sayısı[37] 20 civarında olmakla birlikte, araştırma sırasında gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerde bu sayının 10'un altına düşmüş olduğu dile getirilmiştir. Yaz aylarında, gelen turistlerle birlikte Ada'nın günlük nüfusu 10.000'e kadar çıkabilmekte, kışın ise nüfus 1.000 civarına inmektedir. 2024 yılında, Haziran'ın son haftasındaki 9 günlük Kurban Bayramı tatilinde adaya 8.700 aracın geçtiği, günübirlik turistlerle birlikte Ada nüfusunun günlük 20.000 dolayına ulaştığı belirtilmiştir.[38]

Şekil 3. Yaşa Göre Nüfus Dağılımı – Bozcaada-Ezine-Çanakkale-TR Karşılaştırmalı Analiz

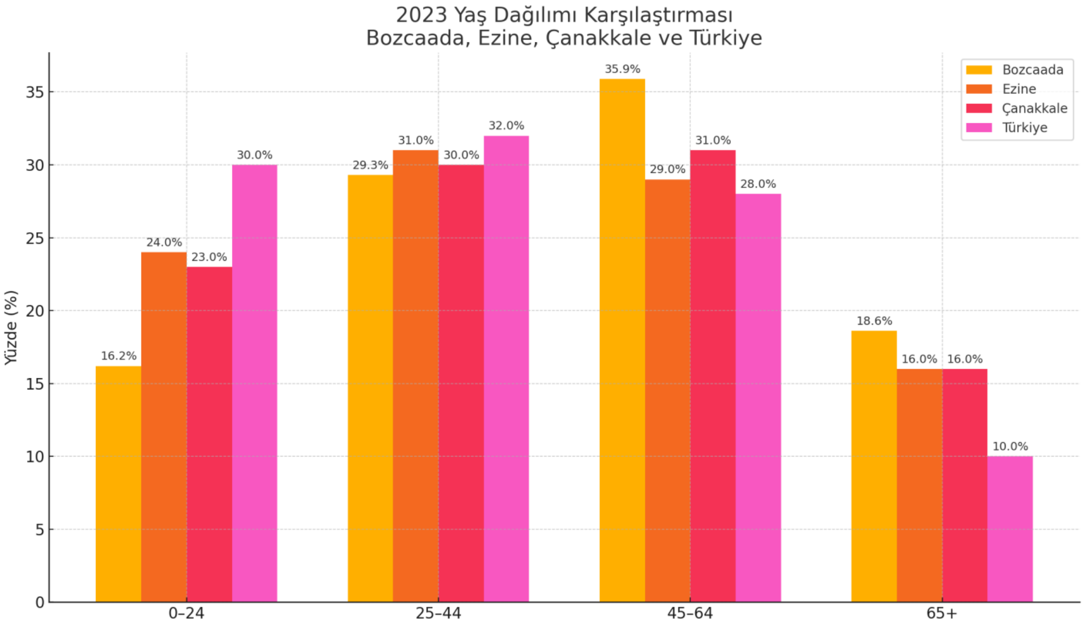

Kaynak: TÜİK (2023)

Bozcaada nüfusunun yaş gruplarına göre nüfus dağılımı incelendiğinde, 65 yaş üstü bireylerin nüfus içindeki oranı %18,6 ile dikkat çekmektedir. Bu durum, Ada'da yaşlı nüfusun görece yüksek bir ağırlığa sahip olduğunu ve yerel hizmet planlamasında bu grubun ihtiyaçlarının öncelikli hale geldiğini göstermektedir. Orta yaş grubu ise %35,9 ile nüfusun en geniş kesimini oluşturmaktadır. Ada ekonomisinin ve sosyal yaşamın sürekliliğinde bu yaş grubu tayin edici bir fonksiyon üstlenmektedir. Buna karşılık, çocuk ve gençlerin (0–19 yaş arası) toplam nüfustaki oranı %16,2 ile sınırlıdır. Bu sınırlılık, büyük ölçüde Ada'daki eğitim olanaklarının kısıtlı olması nedeniyle çocukların ve gençlerin eğitim çağında şehir dışında öğrenim görmesiyle ilişkilidir.

Bozcaada'nın yaş grubu dağılımını Ezine, Çanakkale geneli ve Türkiye ortalamalarıyla karşılaştırmak, Ada'nın demografik yapısını anlamak ve özgün eğilimlerini ortaya koymak açısından bir fikir verebilir. Türkiye genelinde genç ve orta yaşlı nüfus baskınken, Çanakkale genelinde ve özellikle Bozcaada'da 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı belirgin şekilde yüksektir. Ezine ise daha genç ve yaş gruplarına göre dengeli bir nüfus yapısına sahiptir. Bu türden bir karşılaştırma yapmak, Bozcaada'nın artan yaşlı nüfusu nedeniyle sağlık, sosyal hizmet ve bakım altyapılarına neden öncelik vermesi gerektiğine, öte yandan genç nüfusun Ada'da kalması için eğitim, istihdam ve yaşam kalitesini artıracak politikalar geliştirilmesinin aciliyetine işaret etmektedir.

Şekil 4. Yaşa Göre Nüfus Dağılımı: Bozcaada - Urla - Ayvalık Karşılaştırmalı Analiz

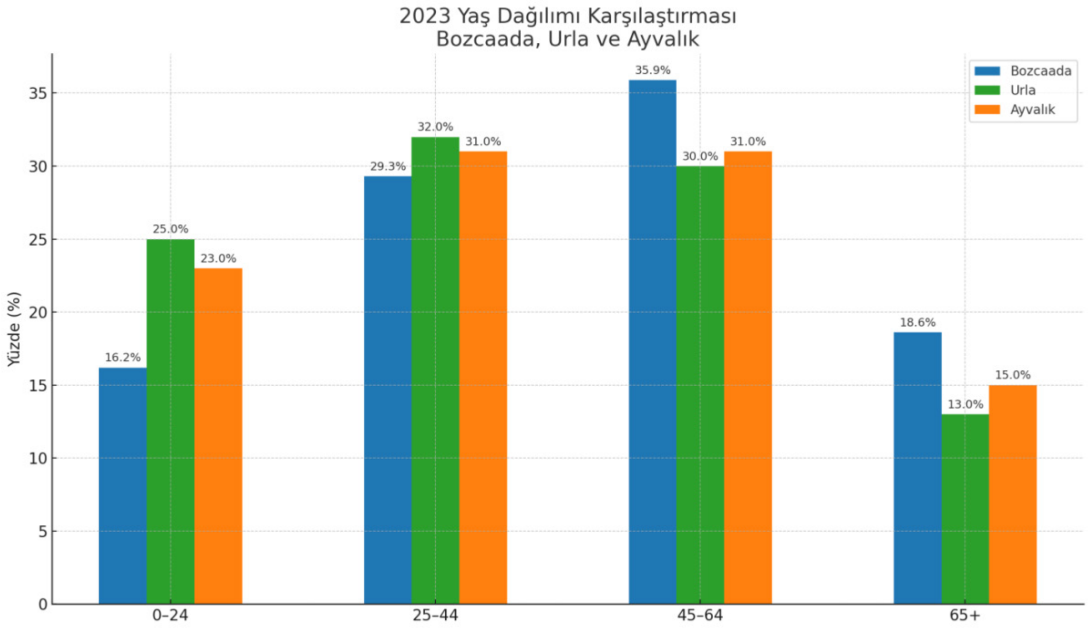

Kaynak: TÜİK (2023)

Öte yandan, Bozcaada'yı Urla ve Ayvalık ile karşılaştırmak, benzer coğrafi ve kültürel özelliklere sahip üç Ege kıyı yerleşiminin ortak potansiyel ve zorluklarını analiz etmek açısından anlamlı olabilir. Bu üç bölge de bağcılık, şarapçılık, zeytin, turizm, gastronomi ve kültürel miras ekseninde öne çıkan yerlerdir; ayrıca her biri küçük ölçekli yarı - kentsel yapıda olup, yaz aylarında yoğun turistik nüfus artışına maruz kalmaktadır. Yaş grubu dağılımları incelendiğinde Urla ve Ayvalık, Bozcaada'ya kıyasla genç ve orta yaş nüfusunu dengeli tutmayı başarmış görünmektedir. Bunun sebebi, bu ilçelerdeki okulların ve eğitim fırsatlarının daha fazla olması ile açıklanabilir.

Karşılaştırmalı yaş dağılımı analizleri (hem Ezine, Çanakkale, Türkiye hem de Urla ve Ayvalık ile yapılan karşılaştırmalarda), bize Bozcaada'nın 45 - 64 yaş arası nüfus oranının (%35,9) dikkat çekici biçimde yüksek olduğunu göstermektedir. Bu oran, hem Türkiye ortalamasının (%28) hem Urla'nın (%30) hem de Ayvalık'ın (%31) belirgin şekilde üzerindedir. Bu durum, muhtemelen Ada'ya yerleşen ve/veya geri dönen bireylerin demografik profiliyle ilişkilidir. Bozcaada, hem fiziksel hem ekonomik koşullar nedeniyle genellikle genç işgücü için sınırlı istihdam olanakları sunarken, belli bir birikime sahip, çocuklarını büyütmüş, üniversite çağındaki çocuklarını şehir dışına göndermiş bireyler için bir çekim alanı oluşturmaktadır. Bu "geri dönüş" veya "sayfiyeye yönelen orta yaşlı nüfus" eğilimi, Ada'nın sosyal ve ekonomik dinamiklerinde belirleyici bir rol oynayabilir. Nüfus tablosunun bize gösterdiği üzere, Ada nüfusunun yenilenme hızı da oldukça düşüktür.

Genç nüfusun azlığı ve yaşlı nüfusun ağırlığı, yerel hizmet talebinin (örneğin sağlık, sosyal hizmet, ulaşım) ve yerel ekonominin (örneğin turizm, konaklama, emlâk) biçimlenmesine doğrudan etki etmektedir. Aynı zamanda, geri dönen veya yeni yerleşen orta yaşlı bireylerin görece yüksek kültürel sermayesi, Ada'da kültürel etkinliklere, gastronomi ve sanat gibi alanlara duyulan ilgiyi artıran bir faktör olabilir. Ne var ki uzun vadede bu eğilim, genç nüfus eksikliği nedeniyle sürdürülebilir kalkınma için riskler taşımaktadır. Bozcaada'nın bu demografik eğilimi, yalnızca sosyal hizmetler ve altyapı planlaması açısından değil, aynı zamanda kültürel ve ekonomik kalkınma stratejileri açısından dikkatle değerlendirilmelidir.

2.4. Eğitim Düzeyi ve Eğitim Alanındaki Yapısal Sorunlar

Bu çalışmada eğitim düzeyi grupları, TÜİK verilerinden hareketle üç ana kategoriye ayrılarak oluşturulmuştur. İlk grup, "eğitimsiz" başlığı altında okuryazar olmayanlar ile yalnızca okuryazar olup hiç okullaşmamış bireyleri kapsamaktadır. İkinci grup, "orta düzey eğitim" bağlamında ilkokul, ortaokul, ilköğretim ve lise mezunlarından oluşan geniş bir aralığı temsil etmektedir. Üçüncü grup ise, "yükseköğretim" başlığı altında lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki mezunları içermektedir. Bu gruplama, hem verilerin sade ve karşılaştırılabilir bir şekilde sunulmasını sağlamak hem de bölgesel farklılıkların temel eğitim kırılımları üzerinden analiz edilmesine olanak tanımak amacıyla tercih edilmiştir. Hazırlanan analizler ve görseller, bu üç ana kategorinin yüzdelik oranları temelinde şekillendirilmiştir.

Şekil 5. Bozcaada Eğitim Düzeyi

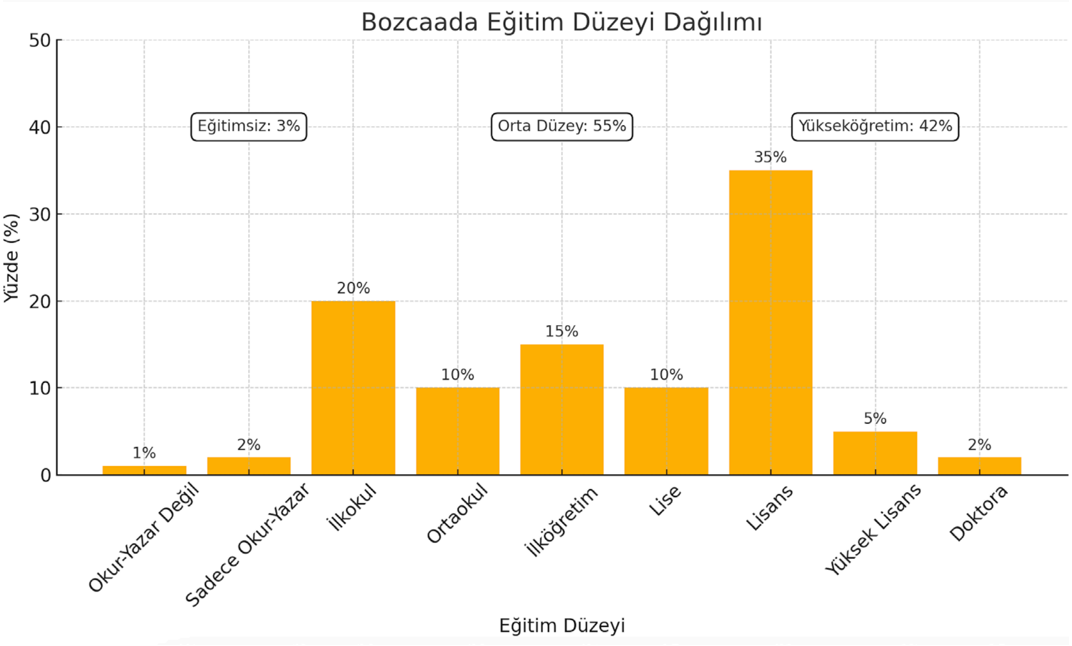

Kaynak: TÜİK (2023)

Bozcaada'nın eğitim düzeyi dağılımı incelendiğinde, nüfusun genel olarak yüksek bir eğitim profiline sahip olduğu görülmektedir. Verilere göre, lisans ve üzeri eğitime sahip bireyler toplam nüfusun yaklaşık %42'sini oluşturmaktadır. Bu oran, Türkiye ortalamasının belirgin şekilde üzerindedir ve Ada'nın, kültürel profiliyle uyumlu bir şekilde, nitelikli iş gücüne ve entelektüel sermayeye sahip bir topluluk barındırdığını göstermektedir. İlkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki bireyler ise toplam nüfusun %55'ini temsil etmektedir. Bu kesim, daha çok yaşça büyük olan yerel halkı ve geleneksel yaşam pratikleriyle ilişkili grupları içermektedir. Diğer yandan, okuryazar olmayan ya da okuryazar olup eğitim almamış bireylerin oranı %3 düzeyindedir ve bu oran %2,4 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bu yapısal veriler, Ada'da hem geleneksel hem de çağdaş yaşam biçimlerinin birarada bulunduğunu ve eğitim düzeyi bakımından kültürel üretim ile toplumsal katılım potansiyelinin Ada'da güçlü bir temele oturduğunu göstermektedir.

Şekil 6. Bozcaada Eğitim Düzeyi Karşılaştırmalı Analizi

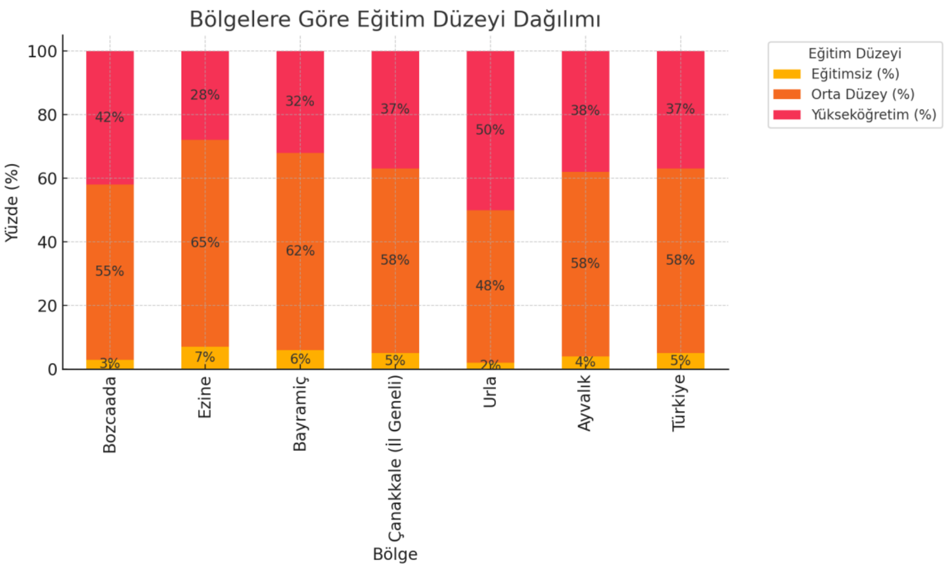

Kaynak: TÜİK (2023)

Şekil 7. Yükseköğretim Karşılaştırmalı Analizi

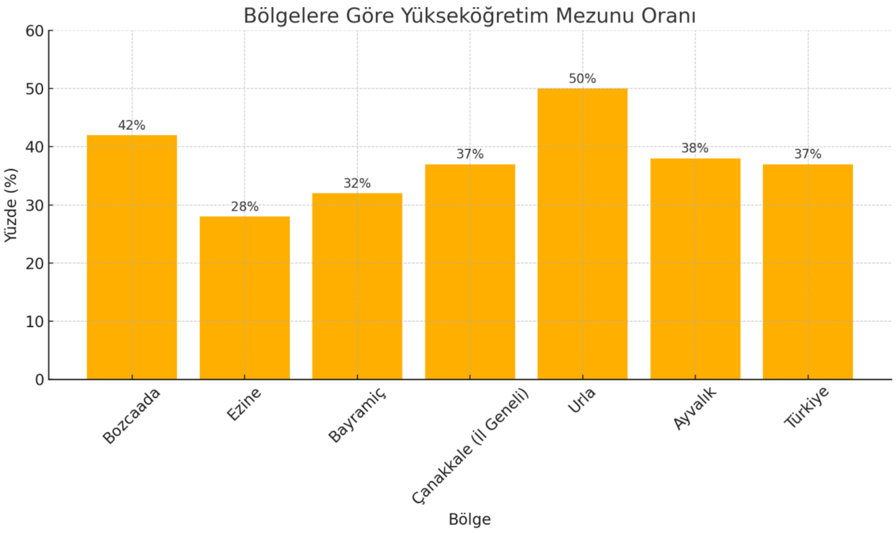

Kaynak: TÜİK (2023)

Yükseköğretim (lisans, yüksek lisans, doktora) mezunlarının oranı değerlendirildiğinde, Bozcaada %42 ile hem Türkiye genelindeki ortalamanın (%37) hem de Çanakkale ili genelinin (%37) üzerinde yer almaktadır. Urla, %50 oranıyla bu karşılaştırmada en yüksek paya sahiptir. Eğitimsiz kesimin (okuryazar olmayanlar ve sadece okuryazar olanlar) oranı Bozcaada ve Urla'da oldukça düşükken (%2 - 3 bandında) Ezine ve Bayramiç'te bu oran, %6 ila 7'ye yükselmektedir. Bu durum, Ezine ve Bayramiç'te kırsal nüfusun oranın yüksek olmasıyla paralellik göstermektedir. Zira Ezine ve Bayramiç ilçelerinde köy nüfusunun toplam nüfusa oranı, sırasıyla %51 ve %45'tir. Urla'nın bu alandaki payının yüksek olmasında, yakın olduğu İzmir kent merkezindeki yükseköğretim olanakları ve üniversitelerin varlığının bir etken olduğu düşünülebilir. Bozcaada'nın da küçük ölçekli ve ada niteliğindeki yapısına rağmen yüksek eğitim profiline sahip bir nüfus barındırması, Ada'nın son yıllarda artan eğitimli nüfus çekme kapasitesiyle ve belirli sosyal gruplar için çekim merkezi olma potansiyeliyle bağlantılı görülmektedir. Diğer yandan, Bozcaada'daki eğitim sistemi, çok düşük öğrenci nüfusu ve coğrafi izolasyonun getirdiği zorluklarla şekillenmektedir. 2024 - 2025 eğitim - öğretim yılı itibariyle Ada'da ilk, orta ve lise düzeyinde eğitim alan bireylerin toplamı sadece 178'dir.

Ada'da eğitimdeki en büyük sorunlardan biri öğretmenlerin barınma ihtiyaçları konusundaki sorunlar ve lojman eksikliğidir. Bu durum, özellikle Gazi Anadolu Lisesi'nde görev yapan öğretmenlerin çoğunun Ada'da barınacak yer bulamamasına ve her gün feribotla ana karaya gidip gelmek zorunda kalmasına neden olmaktadır. Kış aylarında sıkça iptal edilen feribot seferleri, öğretmenlerin Adaya ulaşımını zorlaştırmakta ve bu durum, eğitimde aksamalara yol açmaktadır. Yerel medyada, öğretmen atamaları konusunda da sıkıntılar yaşandığı haberleri yer almıştır. 2024 - 2025 eğitim - öğretim yılında Bozcaada İlkokulu'na sınıf öğretmeni, Ortaokul'a matematik öğretmeni ve Gazi Lisesi'ne müzik öğretmeni atanamamış, bu açıklar ücretli öğretmenlerle kapatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Gazi Anadolu Lisesi'ne hâlâ kimya ve fizik öğretmeni atanmamış, ayrıca bu dersleri verecek ücretli öğretmen de bulunamamıştır.[39] Bu yapısal sorunlar, Bozcaada'da eğitim kalitesini olumsuz etkilemekte ve öğrencilerin eğitim hakkına erişimini zorlaştırmaktadır. Ada'nın coğrafi konumu, barınma olanaklarının yetersizliği ve ulaşım zorlukları, öğretmenlerin uzun süreli görev yapmalarını engellemekte ve bu durum eğitimde sürekliliği tehdit etmektedir.

2.5. Sosyo-Ekonomik Statü (SES)

Sekil 8. Bozcaada SES Grupları Dağılımı

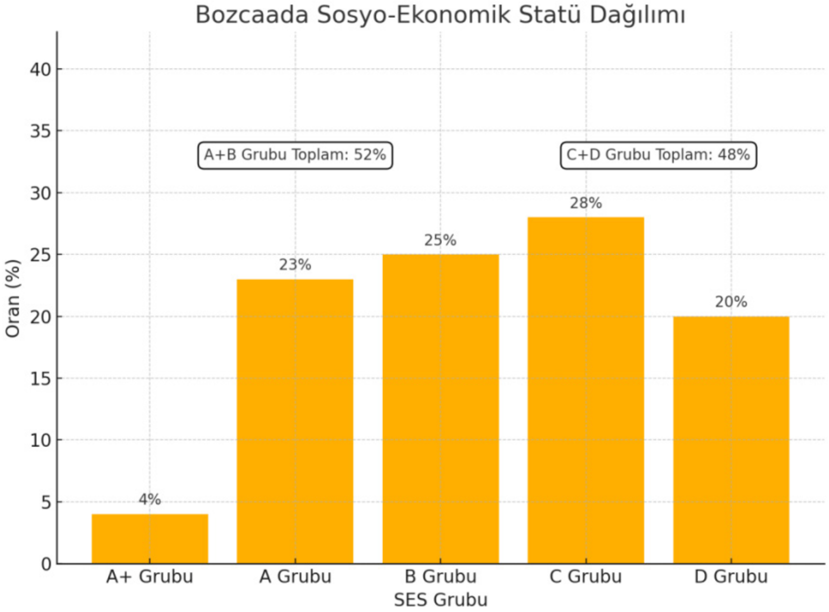

Kaynak: TÜİK (2023)

Bozcaada'da sosyo-ekonomik statü gruplarının dağılımı incelendiğinde, en yüksek gelir ve yaşam standartlarını temsil eden A+ grubu nüfusun yalnızca %4'lük bir kesimini oluştururken, A grubu %25 ve B grubu %25 ile temsil bulmaktadır. Üç grubun toplam oranı, Ada'da orta ve üst-orta gelir grubundaki bireylerin sayıca kayda değer bir varlık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle B grubunun sayısal olarak en dengeli kesimlerden biri olması, Ada'da istikrarlı bir sosyo-ekonomik taban bulunduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan, C (%28) ve D (%20) grupları, toplamda %48'lik bir ağırlıkla sosyo-ekonomik yapının diğer yarısını temsil etmektedir. Bu gruplar, daha çok Ada halkı, emekli nüfus ve sezonluk çalışanlardan oluşan, görece düşük gelirli kesimlerin varlığını yansıtmaktadır. Sosyo-ekonomik dağılımın A+B grubu ve C+D grubu arasında neredeyse eşit dağılması, Bozcaada'da toplumsal eşitsizliklerin henüz çok derinleşmediğine, ancak mekânsal ve mevsimsel kullanım biçimlerine göre farklı yaşam pratiklerinin yan yana varolduğuna işaret etmektedir. Bu çeşitlilik, yerel hizmetlere erişim, kültüre katılım ve konut politikaları gibi alanlarda farklı beklentilerin ve ihtiyaçların birarada düşünülmesini gerekli kılmaktadır. Ayrıca, yüksek gelirli yeni yerleşimciler ile Ada halkı arasında oluşabilecek sosyo-kültürel eşitsizliklerin, kültürel planlama ve topluluk temelli yaklaşımlarla dengelenmesi önem taşımaktadır.

Şekil 9. SES Grupları Karşılaştırmalı Analizi

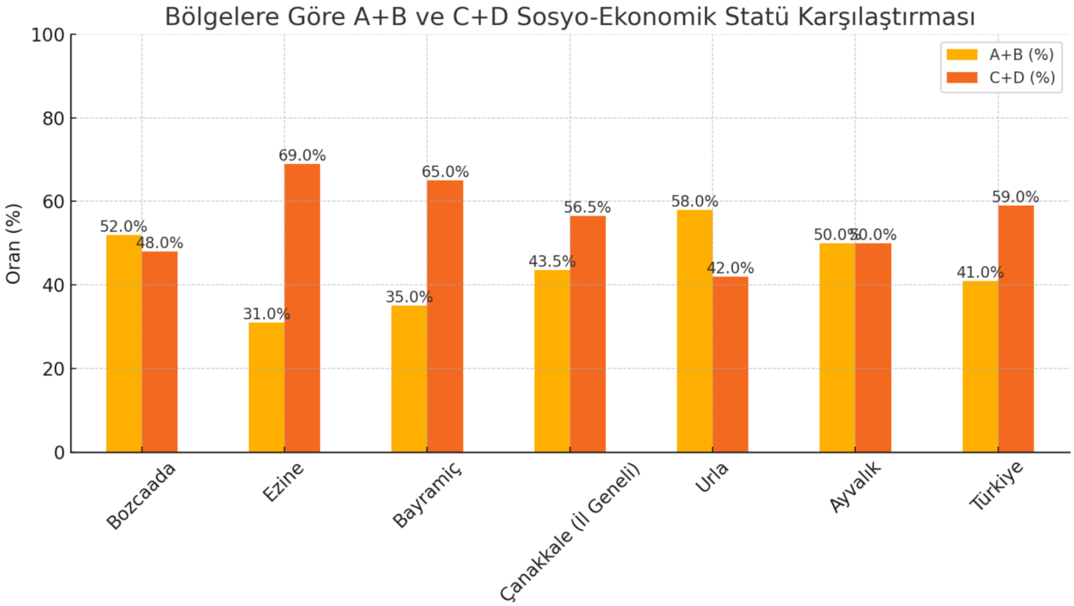

Kaynak: TÜİK (2023)

Bölgelere göre yapılan sosyo-ekonomik statü (SES) karşılaştırması, Bozcaada'nın çevresindeki ilçelere ve Türkiye geneline kıyasla üst SES gruplarında (A+B) daha avantajlı bir profile sahip olduğunu göstermektedir. Bozcaada'da A+B grubu toplam oranı %52 iken, bu oran Türkiye genelinde %41, Çanakkale ili genelinde %43,5, Ezine'de %31, Bayramiç'te ise %35 olarak ölçülmüştür. Urla (%58) ve Ayvalık (%50), Bozcaada'ya yakın veya biraz üzerinde oranlarla üst SES gruplarında öne çıkan diğer yerleşimlerdir. Alt SES gruplarına (C+D) bakıldığında ise Bozcaada %48 ile dengeli bir dağılım sergilerken Ezine (%69) ve Bayramiç (%65) gibi ilçelerde alt grupların ağırlığı belirginleşmektedir. Çanakkale ili geneli (%56,5) ve Türkiye ortalaması (%59) da alt grupların çoğunlukta olduğu bir tablo sunmaktadır. Bu durum, Bozcaada'nın küçük ölçekli bir ada yerleşimi olmasına rağmen, son yıllarda artan göç, turizm ve yatırım eğilimleriyle daha yüksek sosyo-ekonomik grupları çekme kapasitesine işaret etmektedir. Özellikle Urla ile benzerlikler, Bozcaada'nın büyük şehirlerden gelen eğitimli ve üst gelir gruplarının ilgisini çektiğini düşündürmektedir.

2.6. Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE)

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan en güncel İlçe Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE - 2022) verilerine göre Bozcaada, Türkiye genelindeki 973 ilçe arasında 63. sırada yer almakta ve 1. Gelişmişlik Kademesi kapsamında sınıflandırılmaktadır.[40] Bu konum, Bozcaada'nın ekonomik, sosyal ve kültürel göstergeler açısından yüksek bir performans sergilediğine işaret etmektedir. Eğitim düzeyi, gelir ortalaması, yaşam kalitesi ve dijital erişim gibi alanlardaki

göstergeler, Ada'nın nicel açıdan birçok gelişmiş kent ilçesiyle benzer düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu veriler, mekânsal ve mevsimsel bağlamda yaşanan hizmet eşitsizliklerini tam olarak yansıtmamaktadır. Özellikle sağlık, eğitim, barınma ve ulaşıma ilişkin altyapı sorunları, nüfusun artış gösterdiği yaz aylarında daha da görünür hale gelmektedir. Dolayısıyla, Bozcaada'nın gelişmişlik düzeyi yüksek olsa da, yerel halkın deneyimlediği gündelik sorunların bu tür sıralamaların ötesinde değerlendirilmesi önem taşımaktadır. SEGE sıralaması, stratejik planlama açısından değerli bir referans noktası sunmakla birlikte, mikro ölçekteki kırılganlıkların ve Ada ölçeğine özgü dinamiklerin göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermektedir.

3. ADA EKONOMİSİ VE GEÇİM KAYNAKLARI

Bozcaada Kaymakamlığı'nın resmî sitesinde yer alan bilgilere göre, ilçe nüfusunun mesleklere göre dağılımını gösterir kesin rakamlar bulunmamakla birlikte, nüfusun yaklaşık %20'si işçi, memur ve emekli, %14'ü öğrenci, %1'i ticaret erbabı, %20'si çiftçi, %25'i turizmci, %5'i ise balıkçı olarak sınıflandırılmıştır. Geriye kalan kesim ise okul öncesi yaş gruplarına mensup bebek ve çocuklardan, ev kadınlarında, işsiz ve yaşlılardan oluşmaktadır.[41]

3.1. Bağcılık ve Şarapçılık

Bozcaada'da bağcılık ve şarapçılığın tarihi, Ada'nın kadim yerleşim geçmişiyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Antik çağda Tenedos adıyla bilinen Ada, Ege'nin verimli toprakları, ılıman iklimi ve rüzgâr alan yapısı sayesinde tarih boyunca bağcılık için elverişli bir coğrafya olmuştur. Antik dönem kaynaklarında Tenedos şaraplarının aromatik özellikleri ve ticari değeri özellikle vurgulanmakta, Ada'nın şarap üretimi hem iç tüketim hem de dış ticaret açısından önemli bir faaliyet olarak öne çıkmaktadır (Yasa Yaman, 2013). Bu geleneksel üretim yapısı, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde de devam etmiş, özellikle 19. yüzyılda Ada nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan Rum topluluğu tarafından bağcılık hem kültürel hem de ekonomik bir uğraş olarak sürdürülmüştür. Osmanlı döneminde Bozcaada bağ ürünleri, Çanakkale Boğazı üzerinden İstanbul'a ve yurtdışına taşınmış, böylece Ada şarapları, imparatorluk içinde bilinirlik kazanmıştır (Yıldız, 2019).

"Ada kültüründe içkinin yeri önemlidir. Adalılar, şarapla çok genç yaşta tanışır. Ben Ada düğünlerinde içtikçe neşelenen, sonra aniden kederlenenleri çok gördüm. Adalıların öfkesi de neşesi de taşkındır."[42]

Cumhuriyet döneminde, özellikle 1960'lardan itibaren Ada nüfusunda yaşanan dönüşümler bağcılık faaliyetlerinin niteliğini de doğrudan etkilemiştir. Rum üreticilerin Ada'dan ayrılmasıyla birlikte, uzun yıllar boyunca oluşmuş bilgi ve deneyim birikiminde bir kopukluk yaşanmış, bu kopukluk zamanla devlet teşvikleri ve yeni yerleşen ailelerin çabalarıyla kısmen de olsa telafi edilmiştir (Yasa Yaman, 2013). 1980'li yıllardan itibaren Türkiye genelinde şarapçılığa olan ilginin artmasıyla birlikte Bozcaada'da özel girişimlerin çoğaldığı görülmektedir. Bu dönemde atadan beri bağcılıkla uğraşan ailelerin yaptığı atılımla üretim ölçeğinde patlama yaşanmış, butik ölçekte üretim yapan küçük üreticiler ortaya çıkmıştır. Kuntra, Karalahna, Çavuş ve Vassilaki gibi yerli üzüm çeşitlerinin korunması ve Ada'nın şaraplarının karakteriyle bütünleşmesi, Bozcaada bağcılığına özgün bir kimlik kazandırmaktadır (Yıldız, 2019). Günümüzde ise bağcılık, Ada'nın kültürel mirasıyla iç içe geçmiş bir üretim biçimi olarak öne çıkmaktadır. Coğrafi işaretli ürünlere ve gastronomi turizmine yönelik ilgide yaşanan artış, bu mirası destekleyen bir niteliğe bürünmüştür. Bununla

birlikte girdi maliyetlerinde yaşanan artış, fahiş vergi oranları, yeni arazilere erişimde yaşanan kısıtlar ve pazarlama kanallarındaki yaşanan daralma, küçük üreticilerin sürdürülebilirliğini ciddi biçimde tehdit etmeye başlamıştır (TÜİK, 2022). Görüşmeler sırasında sıklıkla dile getirildiği üzere "*bağcılık, Ada'nın belleğidir; toprağa bağlılığın bir ifadesidir*". Bu ifade, üretim biçiminin sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel bir aidiyet meselesi olduğunu göstermektedir.

2005 yılı verilerine göre Bozcaada'da bağcılık yapılan alan yaklaşık 11.850 dekar olarak ölçülmüştür (Yasa Yaman, 2013). Aynı yıl, Türkiye genelindeki bağ alanlarının 5.000.000 dekarın biraz üstünde olduğu bilinmektedir.[43] Bozcaada bağ alanları, bu bağlamda Çanakkale'deki bağ alanlarının yaklaşık %17'sine ve Türkiye'deki toplam bağ alanlarının yaklaşık %3'üne denk gelmektedir. 2016 yılında Bozcaada Kaymakamlığı tarafından yayımlanan resmi bir açıklamada ilçedeki toplam 14. 688 dekarlık tarım alanının 11.750 dekarlık kısmında bağcılık faaliyeti yürütüldüğü ifade edilmiştir. Bu ifadeye göre o dönemde bağ alanlarının ekili arazilerin toplamı içerisindeki oranı yaklaşık %80 seviyesindedir (Bozcaada Kaymakamlığı, 2016). Ancak görüşmelerde sıkça dile getirilen gözlemler, bağcılık faaliyetlerinin son yıllarda ciddi bir gerileme eğilimine girdiğini ve aktif bağların 3.500-4.000[44] dekar civarında olduğunu göstermektedir. Bu gerilemenin nedenleri çok boyutlu olup ekonomik, toplumsal ve yapısal etkenlerin kesişiminde şekillenmektedir. Her şeyden önce, bağcılık yıl boyunca kesintisiz bakım gerektiren, emek yoğun bir tarım faaliyetidir. Zira bağcılık budama, sürüm, çapalama, havuzlama, ilaçlama, bağlama, sulama, hasat ve şaraplık üzüm seçimi gibi yılın farklı dönemlerine yayılan, düzenli ilgi ve uzmanlık gerektiren pratikler gerektirir. Ada ölçeğinde bağlarda çalışacak nitelikli ve düzenli tarım işçisinin bulunamaması, güncel sorunların başında gelmektedir. Görüşmelerde, özellikle genç nüfusun bağ işçiliğine sıcak bakmadığı, bunun yerine daha kısa süreli ve yüksek gelirli turizm sektöründe çalışmayı tercih ettiği sıkça dile getirilmiştir.

2010'ların ikinci yarısından itibaren turizmin Ada'da ana geçim kaynağı hâline gelmesi, üretim temelli yaşam biçiminden hizmet sektörüne geçişi hızlandırmıştır. Bağ sahibi olan Adalılar ya da Ada'ya yeni yerleşenler, bağcılıkla uğraşmak yerine yaz sezonunda evini pansiyona çevirmek ya da restoran işletmek gibi daha az zahmetli görünen ama kısa sürede yüksek gelir sağlayan iş kollarına yönelmiştir. Yaşanan bu dönüşüm, bağ alanlarının daralmasına, bazı bağların satılmasına ya da başka tarım türlerine (örneğin zeytin) tahsis edilmesine yol açmaktadır. Ayrıca, bağcılığın azalan cazibesi yalnızca yerel tercihlerle sınırlı kalmamaktadır. Türkiye genelinde şarap üretimine uygulanan yüksek vergiler, kayıt dışı üretimin baskılanması ve küçük üreticilere yönelik mevzuat yükümlülüklerinin artması gibi makro düzeydeki düzenlemeler de bu süreci olumsuz etkilemektedir (TÜİK, 2022). Bu durum, küçük ölçekli üreticilerin üretime devam etmesini güçleştirmekte ve yerel şarap markalarının ayakta kalma koşullarını daraltmaktadır. Son yıllara ait güncel ve kesin verilerin kamuya açık kaynaklarda bulunmaması, Ada'daki bağ alanlarında yaşanmakta olan gerilemenin derecesinin istatistiksel olarak doğrulanmasını zorlaştırmaktadır.

Bozcaada'da şarap üretiminin kökeni, Ada'da yüzyıllar boyunca birarada yaşayan Türk ve Rum topluluklarının üretim ve işbölümü pratiklerine dayanmaktadır. 500 yılı aşkın bir süre boyunca Ada'da birlikte yaşayan bu iki topluluk, bağcılık ve şarapçılık alanında da birbirini tamamlayan roller üstlenmiştir. Türkler genellikle üzüm üretimiyle uğraşırken, mahsullerini şarap yapımını sürdüren Rumlara satmaktaydı. Şarap üretimi 1925 yılına kadar Ada'daki Rum nüfusun tekelinde ilerlemiş; bu gelenek, aynı yıl Haşim Bey'in girişimiyle bozulmuştur. Haşim Bey, Müslüman kimliğiyle Bozca-

ada'nın ilk Türk şarap üreticisi olmuş ve sonrasında Yunatcı soyadını alan ailesiyle birlikte bu alandaki öncülüğü üstlenmiştir. Bu tarihsel dönüşüm, Ada'daki bağcılık ve şarapçılığın sadece ekonomik değil, aynı zamanda çok kültürlü toplumsal yapının bir yansıması olarak da okunabileceğini göstermektedir (Çamlıbağ, n.d.).

HAKAN GÜRÜNEY ARŞİVİ

1980'li yıllarda Bozcaada'da faaliyet gösteren şarap üreticisi sayısı 13'e kadar çıkmış, 1980'lerin ortalarından itibaren başlayan gerileme, devlet desteğiyle 1998 yılında duraklamaya girmiştir. Günümüzde Ada'da üretim yapan işletme sayısı 6'dır. 1925 yılında kurulan Çamlıbağ'ın ardından 1927'de kurulan Ataol Şarapçılık, 1948'de kurulan Talay Şarapçılık, 2002'de kurulan Corvus, 2008'de kurulan Gülerada ve 2010'da kurulan Amadeus Şarapçılık, Ada'daki şarap üretiminin günümüzdeki temsilcileridir.

Bozcaada'daki geleneksel bağcılık yöntemlerinin zaman içinde değişime uğradığı, bağ sahipleri tarafından da sıklıkla dile getirilmektedir. Üreticilerden Osman Ataol'a göre, geçmişte yapılan toprak işleme ve "yalak" uygulamaları ile günümüzde uygulanan yöntemler arasında ciddi farklar bulunmaktadır. Derin kazım ve dikelle yapılan toprak terbiyesinin yerini artan işçilik maliyetleri sebebiyle makineli pırpır tarımı almıştır. Ataol, ayrıca Bozcaada'ya özgü Çavuş üzümünün yalnızca bu Ada'da yetişebileceğini ve iklim koşulları nedeniyle başka bölgelerde yetişmesinin mümkün olmadığını vurgularken, bakım kalitesinin geçmişe kıyasla düşmesi nedeniyle ürün kalitesinin olumsuz biçimde etkilendiğine dikkat çekmiştir: "*Çavuş üzümü nasıl iyi olacak? Eskisi gibi bakım yapsaydık iyi olurdu... maalesef Çavuş üzümü kalitesini kaybettik*" sözleriyle ifade ettiği gibi üretim tekniklerindeki yaşanan dönüşüm, iklimsel sıkıntılar ve daralan işgücü, geleneksel üretimin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. (Ataol, n.d.).

Ada'da bağcılığı tehdit eden unsurlardan bir diğeri kuraklıktır. Bozcaada, genel bir söylemle Akdeniz ikliminin etkisi altında olmasına karşın, özellikle yaz aylarında artan sıcaklıklar, düşük yağış rejimi ve turizm kaynaklı nüfus yoğunluğu nedeniyle ciddi bir su stresiyle karşı karşıya kalmaktadır. Ada'nın sınırlı doğal su kaynakları, yeraltı sularına ve mevsimsel yağışlara bağımlıdır. Buna karşın yaz aylarında konaklayan nüfusun yerleşik nüfusu katbekat aşması, su talebini sürdürülemez boyutlara taşımaktadır. Tarımsal sulama ihtiyacının da eklendiği bu denklemde, özellikle bağcılık ve bahçecilik faaliyetleri, kuraklık riski nedeniyle giderek kırılgan hale gelmektedir. Ayrıca iklim değişikliğinin etkisiyle son yıllarda gözlenen düzensiz yağışlar ve yerel su rezervlerinin azalması, Ada'nın su yönetimi kapasitesini zorlamakta, bu da hem günlük yaşam hem de uzun vadeli çevresel sürdürülebilirlik açısından ciddi riskler doğurmaktadır. Öte yandan, Ada'nın merkezinde çimen ve benzeri bitkilerin kullanımıyla su yoğunluğu gerektiren peyzaj uygulamalarının yaygınlık kazanması ve yeraltı sularının tarımsal amaç dışında kullanılması, ekolojik ekosistem üzerinde ek baskılar oluşturmaktadır. Su sıkıntısı, yalnızca fiziksel kaynakların yetersizliğiyle değil, aynı zamanda bu kaynakların planlı, bütüncül ve ekosistem odaklı bir yaklaşımla yönetilmemesiyle de ilişkilidir. Prof. Dr. Necati İnceoğlu, *Mendirek* dergisinde kaleme aldığı yazısında, gelecekte şiddetini artırması beklenen kuraklığa karşı bağcılıkta uygulanabilecek önlemleri ele almış; özellikle

toprak işleme, budama teknikleri, suyun ekonomik kullanımı ve bakım süreçlerine ilişkin çeşitli öneriler sunmuştur.[45]

"Çanakkale bölgesinde ortalama yağış miktarının 620 mm civarında olduğu bilinir. Bozcaada için de bu miktarı geçerli kabul edersek, adamız da her yıl metrekareye 600 litre yağmur yağıyor, bu da 100 m2 çatısı olan bir evin yılda 60 ton su toplayabileceği anlamına gelir. Ada'da bağ evlerinde çatı suyu toplama sisteminin gelişmemiş olması, her yıl binlerce ton su kaybı demektir. Yeni yapılacak binalarda yalnız çatı suyunun değil, zemindeki terasların suyunun da toplanıp depolanması kuraklığa karşı alınacak önemli bir önlem gibi görünüyor."

"Geçtiğimiz yaz İngiltere gibi yağmur ülkesinde bile çimen sulamanın yasaklandığını biliyoruz. Ama bizim suyumuz bol olmalı ki(!) çimenlerimiz sulandı. Adamızda da yeraltı sularının tarımsal amaç dışında kullanılmaması beklenir."

3.1.1. Bağcılık ve Şarapçılığın Güncel Durumu ve Sorunlar

Yukarıda özetlenen tarihsel ve yapısal çerçeveyi takiben, Bozcaada'da bağcılık ve şarapçılığın günümüzde karşı karşıya olduğu temel zorluklar saha gözlemleri ve yerel aktörlerin ifadeleri doğrultusunda aşağıda detaylandırılmaktadır:

Tarım-Turizm Çelişkisi ve Bağcılığın Erozyonu: Bağcılık, yılın tüm aylarını kapsayan yoğun bir bakım süreci gerektirirken, Bozcaada'da son otuz yılda hızla gelişen turizm sektörü, kısa sürede daha yüksek gelir imkânı sunarak Ada ekonomisini dönüştürmüştür. "*İnsanlar bir tercih yaptı: On iki ay bağda çalışmak ya da iki üç ayda, on odalı bir pansiyonla para kazanmak...*" Bu tercih, bağların bakımının ihmal edilmesine, bazı kırsal binaların pansiyon veya restoran gibi turistik işletmelere dönüşmesine, bağcılık ekonomisinin zayıflamasına neden olmuştur.

İşgücü ve Mekanik Kaynaklı Sorunlar: Bağcılıkta gerekli olan düzenli iş gücü temininde ciddi zorluklar yaşanmaktadır. Turizm sektöründe daha kısa sürede daha yüksek gelir elde edilebilmesi, işçilerin bağ işlerinden uzaklaşmasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra bağ arazilerinin kuşaklar boyunca miras yoluyla bölünerek küçülmesi, bakım maliyetlerini iyice artırmıştır. Geleneksel yöntemlerle yapılan derin toprak işleme ve yalak açımı gibi tekniklerin yerini, daha yüzeysel işleme yapan uygulamalar almıştır.

Çavuş Üzümünün Gerilemesi: Bozcaada'nın coğrafi işaretli (2018) yegâne tarımsal ürünü Çavuş üzümü, iklimsel ve coğrafi özelliklere bağlı olarak yalnızca bu Ada'da yetişebilen, iri taneli, ince kabuklu, yüksek aromalı, sofralık bir çeşittir. Yaklaşık on yıl öncesine kadar Ada'nın ekonomik döngüsünde başrolü oynayan bu çeşit, önceki kuşakların *"bir bağın verimiyle İstanbul'da bir ev alınırdı"* sözleriyle ifade ettiği üzere, yüksek gelir potansiyeliyle Ada halkının temel dayanaklarından biri olmuştur. Ancak bakım kalitesindeki genel gerileme, ürünün niteliğini de olumsuz etkilemiştir. Ayrıca, 1997 yılında devlet desteğiyle başlayan modernleşme süreci, Ada'ya Cabernet Sauvignon, Merlot gibi yeni şaraplık üzüm çeşitlerinin girişini kolaylaştırmış cins tercihlerinde yaşanan değişim, dolaylı olarak Çavuş üzümünün geleneksel üretimdeki ağırlığını azaltmıştır.

Ekonomik ve Politik Yapısal Sorunlar: Bağcılık sektörü yalnızca iklim ve emek dinamiklerine değil, ekonomik ve politik koşullara da bağımlıdır. Gübre, ilaç gibi girdilerde yaşanan fahiş fiyat artışları ve devletin uyguladığı yüksek vergi oranı, küçük üreticilerin üretim kapasitelerini sınırlamaktadır.

“*Devlet kademeli vergiyi önden alıyor ancak biz şarap sattığımız otellerle vade ile çalışıyoruz. Üretim miktarını arttırıp o vergi yükünün altına giremiyoruz.*” Bu koşullar altında, birçok üretici büyüme yerine mevcut ölçeklerini korumaya yönelmekte, bu da bağcılığın Ada ekonomisindeki ağırlığını azaltmaktadır. Görüşmelerde belirtildiği üzere, Ada’daki şarap fabrikaları kapasitelerinin oldukça altında miktarda üretim yapmaktadır.

Kooperatifleşmenin Zorlukları ve Gerekliliği: Görüşmecilere göre Ada ekonomisinde dayanışma ağlarını güçlendirmek amacıyla kurulan Bozcaada Tarımsal Kalkınma Kooperatifi’nin etkinliği zamanla azalmıştır. 300’ün üzerinde üyesi olmasına rağmen, genel kurullara katılımda yaşanan düşüş, örgütlenme motivasyonunun zayıfladığını göstermektedir. “*Kooperatifin de yaşatılması lazım. Para kazanılamazsa kooperatif de kapanacak*.” Küçük üreticilerin kolektif pazarlama gücünü artıracak, eğitim ve destek ağlarını güçlendirecek, yüksek maliyetli araç ve makineleri ortak kullanıma sunarak bakım ve üretim maaliyetlerini azaltacak bir kooperatif modelinin işler hâle getirilmesi, bağcılığın geleceği açısından kritik bir gerekliliktir.

Kültür, Turizm ve Gastronomi İlişkisi: Bozcaada’nın şarap üretimi yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda kültürel bir değer üretimidir. Görüşmelerde, sadece Bağbozumu Festivali döneminde değil, Temmuz - Eylül ayları süresince düzenlenecek sepet turu gibi etkinliklerle turizm sezonunun daha uzun bir süreye yayılması önerilmiştir. Ayrıca, Ada mutfağına özgü tariflerin yaratıcı biçimde şarapla eşleştirilmesi ve gastronomik deneyimlerin zenginleştirilmesinin gereğine işaret edilmektedir. Gastronomik yaklaşımda yaşanacak olumlu değişimler, Ada turizminin nitelikli kültür turizmine evrilmesine ve yerel üreticilere yeni gelir alanları açılmasına katkı sağlayabilir.

Kültürel Aidiyet ve Sürdürülebilirlik: Bağcılık ekonomik bir faaliyet olmaktan öte, aynı zamanda Ada kimliğinin bir taşıyıcısıdır. Ancak son yıllarda ekonomik gerekçelerle bağcılıktan uzaklaşılması, kültürel aidiyet duygusunun da hızla zayıflamasına yol açmıştır. Bu erozyon yalnızca bireysel tercihlerle değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik yapıdaki değişimle de ilişkilidir. Bağcılığın gelecekte de Ada kimliğinin bir parçası olarak korunabilmesi için hem ekonomik hem de kültürel düzeyde yeni sahiplenme mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

3.1.2. Somut Olmayan Kültürel Miras Değeri Olarak Bağcılık

Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi’nden Prof. Dr. Cevdet Avcıkurt’un Arş. Gör. Beste Demir ile birlikte 2023 yılında Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi (*Journal of Travel and Hospitality Business*) için hazırladıkları “Bağcılık ve Turizm İlişkisi: Bozcaada Örneği” başlıklı araştırma makalesine[46] göre Ada’da *“bağ kültürünün, katılımcılar tarafından somut olmayan kültürel miras unsuru olarak algılandığı görülmektedir”* (Çetin, 2021). Ayrıca; Avcıkurt ve Demir, makalede somut olmayan kültürel miras bağlamında “*bağcılıkta geçmişten geleceğe aktarımda kullanılabilecek yöntemler*”i aşağıdaki şekilde sıralamıştır (Nair, 2021; Iversen vd. 2023; Zheng, 2023):

- Bağ bozumu ve hasat festivalleri
- Yarışma ve şenlikler
- Üzümden üretilen tarifler
- Üzüm ile ilgili efsane ve mitolojiler
- Bağda yapılan ritüeller ve dualar

Bağ bozumu ve hasat festivalleri: Bağı bozma işlemi, komşuların bağa davet edilerek bıçak yardımı ile üzümleri kesme işlemidir. Bu işlem kısaca bağdaki üzümlerin imece yöntemi ile bozulması olarak tanımlanabilir. Ancak sadece üzümlerin kesilmesi ile son bulmaz. Ardından yemekler yenir, üzümler taşınır, üzümden pekmez ya da şıra yapılır. Aynı zamanda eğlenceli aktivitelerde bulunmaktadır. Gençler birlikte halay çeker, şarkılar söyler ve birbirlerine hediyeler verirler. Böylece sadece bir hasat günü değil şenlik havasında birçok etkinliğin yer aldığı özel günlerdir (Tekin, 2000: 79).

Yarışma ve şenlikler: Bağ bozumu şenlikleri, hasat ile üzüm sıkım ve tadımlarını da içermektedir. Bir jüri tarafından belirlenen kriterlere göre en iyi üzüm üreticileri ödüllendirilir ve en iyi üzümler seçilir. Şenliğin diğer günlerinde sanatsal ve sportif aktiviteler düzenlenmektedir. Bazı yerlerde durumu iyi olan bağ sahipleri hasatların verimi için şükür kurbanları kesmektedir. Kurban etinden yemekler yöre halkı tarafından birlikte yenilir. Bağ bozumu şenlikleri zaman içinde yöresel olmaktan çıkarak ulusal ve uluslararası etkinliklere dönüşmeye başlamıştır. Örneğin Manisa'da düzenlenen ilk bağcılık şenliği 1937 yılında organize edilmiştir ancak o tarihlerde patlak veren İkinci Dünya Savaşı sebebi ile uzun yıllar tekrarlanamamıştır (Türk Tarım, 2023). Bozcaada'daki ilk şarap festivali ise 1950'li yılların ortasında düzenlenmiştir.[47]

Üzümden üretilen tarifler: Neolitik yerleşimlerde gerçekleştirilen araştırmalarda 9000 yıl öncesinde ait üzüm çekirdeği, katılaşmış meyve ve salkım kalıntıları bulunmuştur (Doğer, 2004). Dünyanın en eski üzümüne ait çekirdekler ise Gürcistan ve Türkiye arasında tespit edilmiştir (Mertol ve Keskin, 2022: 13). Binlerce yıllık tarihi olan üzüm ve üzümden üretilen gıdalar farklı kültürlerin mutfaklarında yer almaktadır. Özellikle üzümden elde edilen şarap tarifleri, kültürler arasında farklılık gösterdiği gibi aynı kültürdeki aileler arasında da farklılıklar göstermektedir çünkü bu tarifler aile büyüklerinden gelecek nesillere aktarılan bir mirastır.

Üzüm ile ilgili efsane ve mitolojiler: Üzüm ve bağcılık ile ilgili kültürlerin kendine has birçok hikâyesi bulunmaktadır. Örneğin, Yunan mitolojisinde Dionyssos şarap, bağcılık ve eğlencenin tanrısı olarak kabul edilmektedir. Dionyssos'un doğuşu, ölümü ve yeniden dirilişi doğanın döngüsü ile ilişkilendirilmektedir (Arkeofili, 2023).

Bağda yapılan ritüeller ve dualar: Bazı kültürlerde bağ ilk kez bozulurken ritüel ve dualar yapılmaktadır. Bu ritüeller, üzüm bağlarının bereketini artırmak ve ürün verimi için gerçekleştirilen geleneksel uygulamalar olarak tanımlanabilir. Boğazköy'de bulunan bir Hitit tabletinde üzüm ve bağların ritüelinde yapılanlar şöyle aktarılmıştır: *"Şimdi üzüm bağının kapıları nerede iseler, 10 kapının arkasında bu tarafta ve öbür tarafta yeri kazarım ve çukurların içine bu tarafta ve öbür tarafta üç* akdiken *yerleştiririm ve* şöyle *derim: 'Kötü* insan, *kötü* dil *(ve) kötü gözler, (bu) akdikenlerce yerde çakılı tutulsun'"* (Ünal, 2016).

3.2. Deniz, Su Ürünleri ve Balıkçılık

Bağcılıkla birlikte Adalılık kimliğinin ve yerel ekonominin oluşumunda temel taşlardan biri olarak görülen denizcilik, Adalıların asırlardan beri kolektif biçimde icra ettiği, toplumsal birliktelikle dayanışmayı besleyen, besin zinciri ve geçim sağlama bağlamında gündelik hayatın idamesinde önemli rol oynayan, Ada mutfağına özgünlük kazandıran belirleyici, tanımlayıcı bir unsur olarak varlığını sürdürmektedir.

Balıkçılık ve 1970'lere dek süngercilik, deniz – kara ilişkisini *"nereye gitsen denizden kaçamazsın"* deyimiyle tanımlayan Adalıların gerek kolektif hafızasının birikiminde gerekse bağ sahibi olmayan yoksul Rumların ve Türklerin geçiminde başat uğraştır. Uzatma ağı, olta ve paragat avcılığı, Ada'nın güncel balıkçılık kültüründe varlığını koruyan pratikler olarak öne çıkmaktadır. Kıyı ve açıklarda 44 familyaya mensup, 92 balık türü tespit edilmişken[48] trol ve gırgır avcılığı, kaçak ığrıp kullanımı ve marya avcılığının yaygınlık kazanmış olması, hayalet ağlarla birlikte Ada'nın su altı mirasına tarifsiz zararlar vermiştir. Yöredeki balıkçılar, eskiden üzerine festivaller düzenlenen böceğin (ıstakoz) ve Ada çevresine özgü balık türlerinin azalmasından üzülerek bahsetmekte, *"eskiden deniz bizim için bankaydı"*[49] ifadesiyle yaşanan yitimin boyutuna işaret etmektedir.[50] 2020 itibariyle tespit edildiği üzere kalamar rekoltesinde yaşanan düşüş oranının %90 olduğu dile getirilmiştir (~ yıllık 20 ton)[51]. Diğer yandan, iklim değişikliğinden kaynaklanan ısınma ve Marmara Denizi'nden Ada'ya doğru uzanan müsilaj sorunu da durumun aciliyetine işaret etmektedir.

Posidonia çayırları, Cladocora mercan resifleri[52] ve deniz kaplumbağalarının korunmasına yönelik akademi temelli, **çok** ortaklı projeler süregitmekte olup[53] bu alanda yaşanan yıkıma yönelik toplumsal farkındalığı güçlendirecek, denizel biyo-çeşitliliği sergileyecek, Ada'nın balıkçılık hafızasına görünürlük kazandıracak projelere ihtiyaç duyulmaktadır. Geçmişten Günümüze Bozcaada Balıkçılığı adlı web sitesi[54] ve Bozcaada *Mendirek* dergisi, Ada'nın alana dair sözlü tarih hafızasını tutan kıymetli mecralar olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 10. Denizel Miras Kelime Haritası

3.3. Diğer Tarımsal Faaliyetler ve Hayvancılık

Koyun ve keçi temelli küçükbaş hayvancılık, Osmanlı döneminde bağcılığın ardından başat ekonomik faaliyetlerden biri olarak tanımlanmış ve bu işkolunun neredeyse tamamen Müslüman nüfusun egemenliğinde yürütüldüğü belirtilmiştir.[55] 1885 tarihli salnamede küçükbaş hayvan sayısı yaklaşık 2300 olarak kayda geçmişken 2020 verilerinde bu rakamın 2030 olarak belirtilmiş olması, merasal anlamda Ada'nın küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine ve talebe göre kapasitesini ortaya koyan bir istikrara işaret etmektedir. Büyükbaş hayvan nüfusuna dair 1885 ve 2020 verileri de aşağı yukarı benzer bir tablo ortaya koymaktadır. Zira büyükbaş hayvan sayısı, bu geniş zaman diliminde dahi 100 ila 200 arasında değişim göstermektedir.

1800'lerin başından 1970'lere kadar kasaba ile kırsal arasındaki nakliye faaliyetlerinde, ayrıca bireysel ulaşımda katır ve eşekler tercih edilmiştir. Bu temel gereksinim bağlamında, sayısı yüzyıllar boyunca 200 civarında kalan katır ve eşeklerin yetiştiriciliği ile bakımına özgü mikro iş kollarının sürdüğü bilinmektedir. Buna ek olarak Rumlara özgü semercilik, kelter ve köfe üreticiliği ve nalbantlık gibi zanaatlar, hayvanlarla ulaşım ortadan kalkar kalkmaz Ada'nın mesleki deseninden silinmiştir.

Arıcılık ise, Ada'da yıl be yıl gelişen bir ekonomik faaliyet alanıdır. Aralık 2022 itibariyle Ada'da 50'si eski tip, yenisi 820 tip olmak üzere toplam 870 kovan bulunmaktayken rekolte 10 ton olarak tespit edilmiştir.[56] Efe Arısı'nın yanı sıra Bozcaada Arısı'nın yaygınlaştırılmasına[57], kovan sayısının artırılmasına dair çalışmalar devam etmektedir. Etno-botanik çalışmalar sonucunda belirlenen "ada kekiği", Ada'ya özgü bal türünün ekonomik değer kazanmasına katkı sağlamaktadır.

3.4. Bozcaada'da Turizmin Gelişimi ve Etkileri

3.4.1. Turizmin Tarihsel Gelişimi

Bozcaada'da turizm hareketliliği 1990'lı yıllarda başlamış ve zamanla Ada'nın en önemli ekonomik faaliyeti haline gelmiştir (Bozcaada Turizm Ana Planı, 2022). 1996 yılında Geyikli – Bozcaada arabalı vapur seferlerinin başlaması ile ulaşım göreceli olarak kolaylaşmış, turist sayısında belirgin bir artış gözlemlenmiştir (GMKA, 2012). 2000'li yıllardan itibaren Ada'da butik otellerin, pansiyonların ve yeme-içme işletmelerinin sayısı çoğalmış ve Ada, özellikle yerli turistler arasında popüler bir destinasyon haline gelmiştir (Okumuş, 2020). 2008 yılında konaklama tesislerinde toplam 34.934 turist ağırlanmış, 88.329 geceleme gerçekleşmiştir (Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009). 2010 yılına gelindiğinde yalnızca Geyikli - Bozcaada hattında taşınan yolcu sayısının 518.000'in üzerine çıktığı tespit edilmiştir (Gestaş, 2010). 2019 yılında Adaya gelen yıllık ziyaretçi sayısının günübirlikçiler dahil olmak üzere 1 milyona yaklaştığı tahmin edilmektedir (Bozcaada Turizm Ana Planı, 2022). Sosyal medyanın etkisi, gastronomi ve kültürel turizmdeki genel yükseliş, Ada'nın cazibeli imajını daha da güçlendirmiştir.

3.4.2. Yıllara Göre Turizm Artışı ve Yatak Kapasitesinin Değişimi

Bozcaada'daki yatak kapasitesi, turizmin büyümesiyle doğru orantılı bir artış göstermiştir. 2012 yılı itibarıyla Ada'da Kültür ve Turizm Bakanlığı belgeli 3 tesis (144 yatak) ve belediye belgeli 42 tesis (1208 yatak) ile toplam yaklaşık 2.303 yatak kapasitesi bulunmaktadır (GMKA, 2012). 2022

yılı verilerine göre, Ada'daki toplam yatak kapasitesinin 4.500'ün üzerine çıktığı kaydedilmiştir (Bozcaada Turizm Ana Planı, 2022). 2024 yılı itibarıyla Bozcaada'da 294 ruhsatlı konaklama tesisinin faaliyet gösterdiği, özellikle basit konaklama belgeli pansiyonların ve butik otellerin öne çıktığı tespit edilmiştir (Bozcaada Belediyesi, 2024). Yatak kapasitesindeki bu artış, Ada'nın resmi taşıma kapasitesini aşacak düzeyde ziyaretçi ağırlamasına zemin hazırlamıştır. Özellikle bayram tatillerinde günlük ziyaretçi sayısının 20.000 ila 25.000 arasında değiştiği, bu durumun altyapı ve çevre üzerinde yoğun baskı oluşturduğu görülmektedir (Bozcaada Turizm Ana Planı, 2022)

3.4.3. Turizmin Ekonomik Yapıya Etkisi

Bozcaada'nın geleneksel ekonomik faaliyetlerinden olan bağcılık ve şarapçılık, 2000'li yıllardan sonra turizm sektörünün yükselmesiyle gerilemiştir. Turizmin sunduğu yüksek gelir potansiyeli, Ada halkının büyük bir bölümünü hizmet sektörüne yönlendirmiştir (Okumuş, 2020). Yerel halkın evlerini pansiyona çevirmesi, restoran işletmeciliğine geçmesi ve bağ evlerinin butik otellere dönüştürülmesi gibi pratikler, Ada ekonomisinin yapısal dönüşümünü hızlandırmıştır. Bu durum bir yandan ekonomik canlılığı artırırken diğer yandan tarımsal üretimdeki sürekliliği olumsuz yönde etkilemiştir. Mevsimsel olarak turizme bağlı gelirlerin artması Ada'da ekonomik refahı yükseltmiş, ancak kış aylarında nüfusun azalmasına ve ekonomik faaliyetin durma noktasına gelmesine de yol açmıştır (Okumuş, 2020).

3.4.4. Ekolojik Etkiler ve Altyapı Sorunları

Bozcaada'daki yoğun turizm faaliyetleri ekolojik denge ve altyapı üzerinde ciddi baskılar oluşturmuştur. Yaz aylarında su tüketiminin aşırı artması nedeniyle şebeke suyunun tükendiği ve Ada'nın su ihtiyacının acil müdahalelerle karşılanmak zorunda kaldığı kaydedilmiştir (Bozcaada Belediyesi, 2024). Kanalizasyon altyapısının yetersiz kalması sonucunda atık suların zaman zaman arıtılmadan denize deşarj edildiği ve bu durumun çevresel kirliliğe yol açtığı rapor edilmiştir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2024). Çıkan atık miktarındaki artışa karşı belediye tarafından atık yönetimi ve geri dönüşüm çalışmaları başlatılmışsa da, yaz dönemlerinde kapasite sorunları devam etmektedir (Bozcaada Belediyesi, 2015). Trafik yoğunluğu ve otopark sorunları sebebiyle merkezde araç girişleri sınırlandırılmış ve feribot trafiği rezervasyon sistemiyle düzenlenmiştir (Bozcaada Belediyesi, 2023). Gürültü kirliliği ise gece geç saatlere kadar süren eğlence aktiviteleri sebebiyle artmış ve yerel halk arasında şikayetlere yol açmıştır.

3.4.5. Sosyal ve Kültürel Değişim

Bozcaada'da hızla artan turizmin sosyal ve kültürel etkileri, Ada yaşamının geleneksel ritmi ve sadeliği üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Ada mutfağının ve geleneksel etkinliklerin ticarileşmesi, başlangıçta yerel kimliğin görünür kılınması açısından bir fırsat olarak değerlendirilmiş olsa da, zamanla bu süreç, Ada'nın ruhuna özgü olan yavaşlık, sadelik ve samimiyetten uzaklaşılmasına yol açmıştır. Örneğin, günbatımı gibi Ada'nın doğasına içkin olan deneyimler, ticari bir ürüne dönüşmüş, günbatımını izlemek üzere düzenlenen kitlesel hareketler, Polente Feneri bölgesinde araç yoğunluğuna ve çevresel baskıya neden olmuştur. Günbatımını izlemek isteyenlere yönelik, şarabın yanına eşlikçi olarak sunulan, şarküteri ve peynir çeşitlerinden oluşan "günbatımı

tabağı” gibi turistik paketler, bu anların kişisel ve doğal niteliğini zedelemiş, deneyimi standartlaştırmıştır. Bunun yanı sıra, yerel üretim kültürünün özgünlüğünü yansıtan el yapımı ürünlerin yerini, giderek daha fazla sayıda endüstriyel üretim malları almaktadır. Örneğin bilinen gerçeklere istinaden, Ada'daki bazı tezgâhlarda satılan reçellerin bir bölümü artık hazır ürünlerden temin edilmekte, üzerine “ev yapımı” veya “yöresel” gibi ifadeler eklenerek pazarlanmaktadır. Bu uygulamalar, yalnızca ürünlerin özgün niteliğini aşındırmakla kalmamakta, aynı zamanda kayıt dışı ve denetimsiz bir ekonomik alanın büyümesine de zemin hazırlamaktadır. Özgün üretim pratiklerinin bu şekilde görünürlük kaybetmesi, hem Bozcaada'nın kültürel mirasının zayıflamasına hem de Ada ekonomisinin uzun vadede sürdürülebilirliğinin tehlikeye girmesine neden olmaktadır.

“Gidip gelmesi zor, toz toprak içinde otomobillerin park edildiği, minibüs ve taksilerin vızır vızır sefer yaptığı bir curcuna... Artık dükkânlarda günbatımı sepetleri satılıyor. Pizzacılar özel pizzalar yapıyor. Gelenlerin çoğu şarap içmek ve Instagram'a resim çekmek dışında oraya niçin geldiğinin farkında değil.

Tarihsel ve coğrafi içeriğinden kurtarılmış bir mesire olayı... ...Ege Denizi'nin en güzel bağlarının bulunduğu, en kişilikli şaraplarının yapıldığı Bozcaada bunu çok daha iyi yapabilir. Örneğin, katılımcılar kendi otomobilleri ile değil, Belediye'nin işlettiği elektrikli shuttle'larla gelseler, örneğin çöplerini toplama konusunda sık sık uyarılsalar, örneğin baktıkları denizin nasıl bir deniz olduğu onlara anlatılsa...”[58]

Yüksek sezon boyunca düzenlenen etkinlikler ise, Ada halkının büyük bir bölümünün turizm sektöründe aktif biçimde çalışmak zorunda olması nedeniyle yerel katılımı sınırlamış, birçok geleneksel kültürel pratik, Ada sakinlerinin kendi yaşamlarından ziyade turistlerin tüketimine sunulan birer performansa dönüşmüştür. Bu durum, turizmin kültürel yapıyı desteklemek yerine, zamanla yabancılaştırıcı bir etki yaratmasına neden olmuştur. Bu nedenle, Bozcaada'nın doğal ve kültürel kaynaklarının korunarak turizmin sürdürülebilir bir çerçevede yönetilmesi, gelecekte Ada'nın yaşanabilirliğinin ve özgün kimliğinin korunabilmesi açısından büyük önem arz etmektedir (Bozcaada Turizm Ana Planı, 2022).

Bu noktada, Butler'ın (1980) “Turizm Alanı Yaşam Döngüsü Modeli”, Bozcaada'nın son kırk yıllık turizm serüvenini aşamalı bir süreç içerisinde değerlendirebilmek için açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Modelin Bozcaada özelinde izlerini değerlendirmeden önce, modelin temel aşamalarını kısaca açıklamak, analiz çerçevesinin daha net anlaşılmasını sağlayacaktır:

1. Keşif (*Exploration*): Az sayıda maceraperest turist, henüz keşfedilmemiş doğal veya kültürel özelliklere sahip bir bölgeyi ziyaret eder. Turizm altyapısı yok denecek kadar azdır ve ziyaretçiler yerel halkla doğrudan etkileşim halindedir.

2. Katılım (*Involvement*): Ziyaretçi sayısındaki artışla birlikte yerel halk, turistlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere konaklama, yeme-içme gibi hizmetler sunmaya başlar. Turizm faaliyetleri organize edilmeye ve tanıtım çalışmaları yapılmaya başlanır.

3. Gelişim (*Development*): Bölge, dış yatırımcıların ilgisini çeker ve turizm altyapısı hızla gelişir; ancak bu durum, yerel kültürün ve çevrenin bozulmasına yol açabilir.

4. Doygunluk (*Consolidation*): Turizm, yerel ekonominin ana unsuru haline gelir. Ziyaretçi sayısı yüksek seviyelere ulaşır, ancak büyüme hızı yavaşlar. Yerel işletmeler, büyük şirketlerle rekabet etmekte zorlanabilir.

5. Durgunluk (*Stagnation*): Destinasyon, taşıma kapasitesine ulaşır / aşar. Çevresel ve sosyal sorunlar belirginleşir, destinasyonun çekiciliği azalır. Doğal kaynaklar üzerindeki baskının artması, hizmet kalitesinin düşmesi, aşırı kalabalık, fiyatların yükselmesi ve özgün yerel kültürün aşınması gibi etmenler, destinasyonun çekiciliğini zamanla azaltır. Bu süreçte turistler, deneyimlerinin kalitesinin düştüğünü hissetmeye başladıkları noktada, alternatif destinasyonlar arayışına yönelir. Böylelikle, turist sayısında ani bir düşüşten ziyade, destinasyonun cazibesinde kademeli bir zayıflama gözlemlenir.

6. Gerileme veya Yeniden Canlanma (*Decline or Rejuvenation*): Destinasyon, ya yeni yatırımlar ve stratejilerle kendini yenileyerek (onararak) tekrar çekici hale gelir ya da turist sayısındaki düşüş devam eder ve ekonomik gerileme yaşanır.

Bu model, turizm destinasyonlarının sürdürülebilirliğini sağlamak için erken aşamalarda (ya da çok geç kalınmadan) planlama ve yönetimin önemini vurgular. Ayrıca, bu modelde, turizmin ilk evrelerinde ekonomik getirilerin etkisiyle yerel halk tarafından olumlu karşılandığı, ancak zamanla sosyal, kültürel ve çevresel sorunların belirginleşmesiyle birlikte bu desteğin azalma eğilimi gösterdiği de ifade edilmektedir. Öyle ki, gelişen turizm bölgelerinde turistlerin tercihleri ve ihtiyaçları genellikle yerel halkın ve bölgede çalışanların tercih ve ihtiyaçlarının önüne geçmiştir. Kısacası turizmin gelişimi için yerel halkın istek ve ihtiyaçları göz ardı edilmiş ve tüm düzenlemeler turizmin gelişimine yönelik gerçekleştirilmiştir. (Choi & Sırakaya, 2005, aktaran Yıldırım, 2020)

3.4.6. Bozcaada'da Turizm Alanı Yaşam Döngüsü Modelinin İzleri

Butler'ın "Turizm Alanı Yaşam Döngüsü Modeli", Bozcaada'nın son kırk yıllık turizm gelişim süreciyle önemli ölçüde örtüşmektedir. Ada'ya özgü dinamikler ve yerel gözlemler, modelin aşamalarını takip eder biçimde ilerleyen bir dönüşüm sergilemektedir.

Bozcaada'daki turizm hareketliliğinin keşif aşaması, 1980'li yıllarda, doğa ve dinginlik arayışındaki sınırlı sayıdaki ziyaretçinin adaya ulaşmasıyla başlamıştır. Bu ilk ziyaretçiler, genellikle entelektüel eğilimlere sahip, çevresel değerlere duyarlı ve yerel kültüre saygılı bireylerden oluşmaktadır. Adaya duydukları hayranlık doğrultusunda, bazıları kalıcı olarak adaya yerleşmiş; böylece, Bozcaada'nın özgün karakterini koruyarak tanıtılmasına ve benzer profildeki kişilerin de adayı keşfetmesine öncülük etmişlerdir. Ulaşım olanaklarının sınırlı olması, bu dönemde Ada'nın doğal dokusunun korunmasına katkı sağlamış; ziyaretçiler yerel halkla doğrudan ve samimi ilişkiler kurarak, Ada'nın yavaş yaşam ritmine uyum göstermiştir. Bu erken dönem etkileşimleri, Bozcaada'nın sonraki turizm gelişim aşamalarında belirleyici bir temel oluşturmuştur.

"*Hemen Adalı olduk, hiç turist olmadık, Adalı çocuklarla ve aileleriyle ilişkiler kurduk.*"

Katılım aşaması ise 1990'lı yılların ortalarından itibaren görünür hale gelmiştir. 1996 yılında başlayan Geyikli-Bozcaada arabalı vapur seferleri, adaya ulaşımı kolaylaştırmış, yerel halk küçük ölçekli pansiyonlar ve yeme-içme hizmetleri sunarak turizm faaliyetlerine katılmaya başlamıştır. Bu dönemde Ada'daki turizm, daha çok misafirperverlik ve sadelik ilkeleri etrafında şekillenmiştir.

Gelişim aşaması 2000'li yılların ortalarından itibaren belirginleşmiştir. Bu dönemde, özellikle yaz aylarında artan turist talebine cevap verebilmek amacıyla turizm altyapısı geliştirilmeye başlamış-

tır. Butik oteller, pansiyonlar ve restoranlar gibi konaklama ve yeme-içme tesislerinin sayısında artış gözlemlenmiştir. Ada ekonomisi böylece giderek turizm odaklı bir yapıya evrilmiş, geleneksel ekonomik faaliyetler olan bağcılık ve balıkçılık, turizmin getirdiği gelir potansiyeli karşısında ikinci plana düşmeye başlamıştır. Yerel halk, evlerini pansiyonlara dönüştürerek veya turizm sektöründe çeşitli hizmetler sunarak ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirmiştir.

Doygunluk aşaması, 2010'ların ikinci yarısından itibaren kendini göstermiştir. Turizm, Ada ekonomisinin ana unsuru haline gelmiş, ziyaretçi sayısındaki artışla birlikte altyapı üzerindeki baskılar belirginleşmiştir. Turizmin mevsimsel yoğunluğu, yaz ve kış ayları arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikleri artırmış, yerel yaşam ritmini değiştirmiştir. Yaz aylarında turizmden elde edilen gelirler sayesinde Ada halkının bir kısmı daha konforlu yaşam koşulları arayışıyla kış mevsiminde Çanakkale ve İstanbul gibi büyük şehirlere taşınmayı tercih etmeye başlamıştır. Bozcaada'nın kış aylarındaki yaşam koşulları da bu eğilimi desteklemektedir, Ada'da doğal gaz altyapısının bulunmaması nedeniyle ısınmanın soba ya da elektrikle sağlanması, yoğun rüzgar ve olumsuz hava koşulları sebebiyle feribot seferlerinde yaşanan kesintiler, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimde yaşanan güçlükler, kış aylarında adayı fiziki ve sosyal açıdan izole bir konuma sürüklemektedir. Ada nüfusunun kış aylarında belirgin şekilde azalması, yerel işletmelerin maliyetlerini karşılayamayarak faaliyetlerine ara vermesine yol açmakta, bu durum sosyal hayatın giderek daralmasına ve Ada yaşamının mevsimsel bir durağanlığa sürüklenmesine neden olmaktadır.

Durgunluk aşaması ise günümüzde yaşanmaktadır. Taşıma kapasitesinin aşılması, doğal kaynaklar üzerindeki aşırı kullanım yükü, trafik, gürültü ile kültürel ve mimari dokudaki aşınma gibi sorunlar, Ada'nın cazibesinde kademeli bir zayıflamaya yol açmaktadır. Ada, bu aşamada hem fiziksel hem de sosyal olarak yoğun bir baskı altındadır ve turizm kaynaklı dönüşümün sınırlarına yaklaşılmıştır. Günümüzde sosyal medyanın gündelik yaşam üzerindeki etkisinin artmasıyla birlikte, Bozcaada gibi destinasyonlar, yalnızca doğal ve yerel güzelliklerin deneyimlendiği mekânlar olmaktan çıkmış, aynı zamanda "görülmüş olmak" ve "görmek" amacıyla tüketilen dekoratif fonlar haline gelmiştir. Bu durum, mekânların özgün kimliklerinden ziyade pazarlanabilir imgeler olarak yeniden üretilmesini ifade eden "*place commodification*" (yerin metalaştırılması) olgusuyla örtüşmektedir (Coleman & Crang, 2002). Ziyaretçilerin önemli bir bölümü, özgün kimliği ve yerel yaşantısı bağlamında adayı keşfetmekten ziyade, oraya gitmiş olmayı sosyal mecralarda belgelemek ve görünür kılmak amacıyla ziyaret etmekte, böylelikle mekânın doğal ve kültürel değerlerinden ziyade, imaj ve temsil üretimine odaklanan yüzeysel bir deneyim biçimi ortaya çıkmaktadır. Bu tür deneyimler sıklıkla, MacCannell'in (1973) kavramsallaştırdığı "*staged authenticity*" (sahnelenen sahicilik) çerçevesinde açıklanmaktadır; yani, turistler otantik olanı ararken, sunulan ve sahnelenmiş bir otantiklik algısını tüketmektedir. Sonuç olarak, bu eğilim Ada'nın kültürel ve sosyal aşınmayı hızlandırmakta ve Bozcaada'nın özgün kimliğinin yüzeysel temsillere indirgenmesine neden olmaktadır. Görüşmelere yansıyan şu ifadeler, güncel gidişatı çarpıcı şekilde betimlemektedir:

"Eğlence adası değiliz biz. Olmayalım da."

"Ziyaretçi sayısı arttıkça, profil düştü. Bu işletmecileri de yoran bir şey. Gelenler de kalabalıktan keyif almıyor, arabalardan geçilmiyor, kargaşa var. Nezihlik gitti."

Gerileme veya Yeniden Canlanma aşamasına gelindiğinde ise yoğun turizm baskısının Bozcaada

üzerindeki etkileri, yapılan yüz yüze görüşmelerde sıklıkla dile getirilen ortak bir endişeye işaret etmektedir. Ada, özgün doğal ve sosyal dokusunun giderek aşındığı, sakin ve insani yaşam ritminin yerini yoğun tüketim odaklı geçici deneyimlere bıraktığı bir sürecin içindedir.

"Toplu turizm değiştirir. Özellikle toplu turizm gittiği her yerde ekonomiyi, sosyal yapıyı, fiziksel olanakları, adet, görgü ve görenekleri zorlar ve değiştirme eğilimindedir. Ada'da, tarımdan turizme, kırsal karakterden kentsele bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bunun örneğini son on yıllarda Ada ekonomisinin tarımsal-bağcılıktan, turizme dönüşümünde gördük. Bunu sakinlikten-dinlenmeden eğlenmeye dönüşüm izledi. Adaya turizmi çeken temel öğelerden biri sakinlikse, diğeri de bağcılıktı."[59]

Görüşmelerde, özellikle artan ziyaretçi sayısının yarattığı fiziksel ve sosyal baskılar nedeniyle Bozcaada'nın yaşanabilirliğinin ciddi biçimde tehdit altında olduğu belirtilmiş, Ada'nın geri dönülmez bir dönüşümün tam eşiğinde bulunduğu vurgulanmıştır.

"Toplu turizmin bir diğer özelliği de 'dönüştürme'dir. Kırsal özellikleri kent konforuna uygun olarak, kentsele dönüştürür."[60]

Bu bağlamda, Bozcaada'nın mevcut turizm dinamikleri sürdürülebilir bir stratejik yönetim anlayışıyla ele alınmadığı takdirde, Ada'nın özgün kimliğini ve yaşam kalitesini kaybetme riskiyle karşı karşıya olduğu açıktır.

Yapılan yüz yüze görüşmelerde sıkça dile getirildiği üzere, Ada'nın özgün karakterini koruyarak geleceğe taşıyabilmek için, "*adayı ileri götürmek istiyorsak, adayı geri götürmeliyiz*" şeklinde ifade edilen düşünce önem kazanmaktadır. Bu ifade, mevcut turizm baskısının yarattığı dönüşümün, Ada kimliğini ve yaşam biçimini tehdit eder hale geldiğini gösteren güçlü bir toplumsal algının yansımasıdır.

"*Turizmin yönetimi (yönetilememesi) en büyük problem*"

"*Eskiden Ada'nın gerçeklerini kabul ederek gelirlerdi. Şimdi, biz onların taleplerine ayak uyduruyoruz.*"

"*Gelenin beklentisine göre düzenlemeler yaparsak sıradanlaşacağız.*"

"*Ada 'yeni nesil bir meyhane / gezinti yeri' haline geliyor.*"

"Adaya özgü turizm" konusu, uzun süredir yerel aktörler arasında tartışılan ve farklı platformlarda dile getirilen bir mesele olarak öne çıkmaktadır. *Mendirek* dergisinin çeşitli sayılarında yayımlanan söyleşilerde ve Ada içinde düzenlenen sohbet, panel, atölye gibi etkinliklerde bu konu sıkça gündeme getirilmektedir.

"*Bozcaada sorunlarıyla dertlenen kime sorsanız, 'nasıl bir Ada istiyorsunuz' sorusuna verecekleri yanıt; 'sakin, huzurlu, bağları korunmuş ve denizleri temiz kalmış bir Ada' olacaktır.*"[61]

"Düşlediğimiz Ada bu değil. Düşlediğimiz Ada ekolojik değerlere, doğal çevreye, kasabanın yerel mimari dokusunun korunması ve sürdürülmesine öncelik veren, turizmi eğlenceden çok kültürel değerler üzerine kuran bir yaklaşımı hak ediyor."[62]

Bu mesele yalnızca Bozcaada'ya özgü değil, dünyadaki pek çok adada da benzer biçimde yaşanan bir sorunsaldır. Bu kapsamda The Telegraph gazetesinde yayımlanan ve *Mendirek* dergisinin

32. sayısında özetine yer verilen bir değerlendirme yazısı, aşırı turizm baskısıyla zarar görmüş adaları örneklerken, bu durumla başa çıkmak için çeşitli önlemler önermektedir.[63] Bu yazıda önerilen önlemler arasında ziyaretçi sayılarını sınırlandırma, turist vergisi uygulaması, belirli dönemlerde Ada'da yaşamayanların araçlarının adaya girişinin engellenmesi, Airbnb gibi uygulamalara sınır getirilmesi yerel halkın karar alma süreçlerine katılımı, çevresel koruma öncelikleri, altyapının güçlendirilmesi ve sürdürülebilirlik ilkesine dayalı politika üretimi gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Benzer temalar, alan yazılarda da tartışılmış; Bozcaada için uzun vadeli, yerel odaklı ve Ada ölçeğine duyarlı bir turizm politikasının gerekliliği vurgulanmıştır.[64]

Bu noktada, Bozcaada'da turizm alanına ilişkin kapsamlı bir değerlendirme sunan 2022 tarihli Bozcaada Turizm Ana Planı'na değinmeden geçmek mümkün değildir: Plan, Ada'daki turizmin mevcut durumu, taşıma kapasitesi, çeşitlenme potansiyeli ve artan ziyaretçi baskısının yarattığı sosyal ve çevresel etkiler üzerine güncel ve bütünlüklü bir çerçeve sunmaktadır.[65] Planın en dikkat çekici yönlerinden biri, yerel halk ve ziyaretçilerle yapılan anketlerle elde edilen verilere dayalı karar çerçevesi sunmasıdır. Bu anketlerde Bozcaadalıların büyük çoğunluğu, artan ziyaretçi sayısından duyduğu memnuniyetsizliği ve yaşam kalitesinde meydana gelen düşüşü dile getirmektedir. Öne çıkan sorunlar arasında aşırı kalabalık, çöp ve atık yönetiminde yetersizlik, konut kiralarının artışı ve altyapı baskısı yer almaktadır. Benzer şekilde, adaya gelen turistlerin bir bölümü de kalabalıklaşma, otopark, adanın içine ve dışına ulaşıma ilişkin zorluklar hakkında rahatsızlıklarını bildirmiştir.

Ana Plan kapsamında yalnızca kitlesel turizm değil, gastronomi, doğa, deniz, spor ve kültür turizmi gibi alanlarda da mevcut kapasitenin değerlendirilmesi yapılmış, sürdürülebilir bir denge kurulması amacıyla taşıma kapasitesi analizlerine ve farklı sezona yayılmış turizm stratejilerine yer verilmiştir. Diğer yandan Plan, özellikle turizmin sosyal ve ekolojik etkilerine karşı önlem alınması gerektiğine vurgu yaparken, ziyaretçi sayısının kontrolü, altyapının güçlendirilmesi ve yerel halkın karar alma süreçlerine daha aktif biçimde katılması gibi bugün dâhi geçerliliğini koruyan öneriler sunmaktadır. Bu yönüyle Plan, Bozcaada'da turizm konusuna dair detaylı ve güncel bilgi edinmek isteyen araştırmacılar ve politika yapıcılar için temel bir referans niteliği taşımaktadır.

3.4.7. Sürdürülebilir Destinasyon Yönetimi: Küçük Ölçekli Destinasyonlar İçin Bir Farkındalık Alanı

Sürdürülebilir destinasyon yönetimi, bir turizm destinasyonunun ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel boyutlarını dengede tutarak uzun vadede yaşanabilirliğini ve çekiciliğini korumayı amaçlayan bütüncül bir yönetim yaklaşımıdır (UNWTO, 2013). Bu model, yalnızca ziyaretçi memnuniyetine odaklanmakla kalmayıp, yerel halkın yaşam kalitesini artırmayı, doğal ve kültürel kaynakların korunmasını ve ekonomik çeşitliliğin sağlanmasını da hedefler. Günümüzde, özellikle yoğun turizm baskısı altında olan küçük ölçekli destinasyonlar için sürdürülebilir yönetim modelleri giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bozcaada örneğinde de, Ada üzerindeki turizm baskısının sosyal, çevresel ve ekonomik dengeler üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, sürdürülebilir destinasyon yönetimi yaklaşımının, gelecekte Ada'nın kimliğini koruyarak yaşanabilirliğini sürdürebilmesi için önemli bir farkındalık alanı sunduğu söylenebilir. Bu yaklaşım, yalnızca kavramsal bir çerçeve sunmakla kalmamakta, aynı zamanda destinasyonların uzun vadeli yaşanabilirliğini sağlamak

için somut eylem adımları geliştirmelerini de zorunlu kılmaktadır. Turizmin plansız büyümesiyle birlikte doğal kaynakların tükenmesi, kültürel değerlerin aşınması ve yerel yaşam kalitesinin düşmesi gibi riskler, küçük ölçekli destinasyonlarda çok daha hızlı meydana gelen geri döndürülemez sorunlar ortaya çıkartmaktadır. Bu nedenle, Bozcaada gibi sınırlı kaynaklara sahip ve özgün kimlik taşıyan yerleşimler için sürdürülebilir destinasyon yönetimi anlayışının yalnızca bir farkındalık düzeyinde kalmaması, etkin planlama, izleme ve katılımcı yönetim mekanizmalarıyla desteklenmesi gerektiğine uluslararası literatürde sıkça vurgulanmaktadır (UNWTO, 2013). Bu çerçevede, Ada'nın doğal, sosyal ve kültürel kaynaklarının korunarak gelecek nesillere aktarılabilmesi için bütüncül ve sürdürülebilir bir turizm yönetim perspektifinin geliştirilmesi hayati bir önem taşımaktadır.

3.4.8. Bozcaada'da Sürdürülebilir Turizm Bilincine Yönelik Son Gelişmeler

31 Mart 2024 yerel seçimleri sonrasında göreve gelen Bozcaada Belediyesi yeni yönetimi, Ada'daki turizm baskısının yarattığı çevresel, sosyal ve kültürel sorunlara karşı daha bilinçli ve sürdürülebilir bir yaklaşım benimseme iradesi ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, imar planlarının güncellenmesi, altyapı ve su hatlarının yenilenmesi, çevresel denetimlerin artırılması ve kültür politikaları geliştirilmesi ile stratejik planlama çalışmaları gibi çeşitli alanlarda iyileştirme girişimleri başlatılmıştır. Belediye yönetimi, özellikle doğal ve kültürel mirasın korunması ile turizm kaynaklı baskıların dengelenmesi ve Ada'da yaşayanların yaşam kalitesinin artırılması yönünde adımlar atmayı hedeflemektedir. Diğer yandan Belediye, Turizm Destek Programı kapsamında işletmelere yönelik çeşitli eğitim ve etkinlikler de düzenlemektedir. Örneğin, 28 Mayıs 2024 tarihinde konaklama tesisleri için düzenlenen Turizm Eğitim Programı, Ada'daki 55 tesisten 78 temsilcinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu eğitimde, "Dijital Yolculuk" ve "Sürdürülebilir Turizm İşletme Fikirleri – Yeşile Giden Yol" gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca, 7 Haziran 2024 tarihinde işletmeciler ve servis personeline yönelik "Şarap Sunum Eğitimi" düzenlenmiş ve 60'tan fazla katılımcı bu eğitime iştirak etmiştir. Bu tür programlar, Bozcaada'da nitelikli turizmin gelişimine katkı sağlamayı amaçlamakta ve yıl boyunca farklı alanlarda devam etmektedir.

Benzer şekilde, 2008 yılında kurulan Bozcaada Turizm İşletmecileri Derneği (BOZTİD) de Ada turizminin sürdürülebilir ilkeler doğrultusunda geliştirilmesi için çalışmalar yürütmektedir. Dernek, üyeleri arasında işbirliğini teşvik etmekte, Ada'nın özgün kültürel ve doğal değerlerini koruma bilinciyle çeşitli tanıtım ve çevre duyarlılığı projeleri gerçekleştirmektedir. Her iki aktörün üzerinde ortaklaştığı bu vizyon, Bozcaada'nın gelecekte ziyaretçilere özgün bir deneyim sunmaya devam etmesi ve yerel halkın yaşam kalitesinin korunması açısından önemli bir potansiyel barındırmaktadır.

3.5. Rüzgâr Türbinleri ve Elektrik Santrali

Bozcaada'nın batı ucunda yer alan rüzgar türbinleri, yalnızca yenilenebilir enerji üretimi işleviyle değil, Ada'nın görsel kimliğinde ve kolektif hafızasında üstlendikleri rolle de önemli bir yere sahiptir. 2000 yılında devreye alınan Bozcaada Rüzgar Enerjisi Santrali, Ada'nın elektrik ihtiyacını büyük ölçüde karşılamakta, üretim fazlası ise ulusal şebekeye aktarılmaktadır. Bu yönüyle santral, Bozcaada'nın çevresel sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumlu bir örnek oluştururken, türbinlerin Polente Feneri çevresinde yarattığı görsel doku, Ada'nın kültürel peyzajının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Günbatımını izlemek üzere adaya gelen ziyaretçilerin uğrak noktalarından biri olan bu bölge, doğal güzelliklerle insan yapımı yapılar arasındaki uyumun nadir örneklerinden

biri olarak değerlendirilmekte; rüzgar gülleri, Bozcaada'nın simgesel imgelerinden biri olarak Ada kimliğinde kalıcı bir yer edinmektedir. Özellikle günbatımı saatlerinde rüzgar türbinlerinin oluşturduğu silueti izlemek, Ada ziyaretçileri için bir tür ritüele dönüşmüş; bu manzara sosyal medyada sıkça paylaşılarak Bozcaada'nın görsel temsillerinde belirleyici bir unsur haline gelmiştir. Böylece rüzgar gülleri, belki başka bir yerde eşine rastlanmayacak şekilde yalnızca enerji üretimiyle değil, Ada'nın kolektif belleğinde ve güncel kültürel imgelerinde de kendine özgü bir yer edinmiştir. Ancak bu bölgenin yoğun ziyaretçi ilgisi karşısında, hem doğal çevrenin korunması hem de ziyaretçi deneyiminin sürdürülebilir bir şekilde yönetilebilmesi için dikkatli planlama ve koruma önlemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

BAŞAK IŞIKLAR

4. BOZCAADA'DA KÜLTÜR VE SANAT: MEVCUT DURUM VE DİNAMİKLER

4.1. Sürdürülebilir Kalkınma ve Kültür İlişkisi

Sürdürülebilir kalkınma, yalnızca ekonomik büyüme ve çevresel koruma hedeflerini değil, aynı zamanda bireylerin ve toplumların yaşam kalitesini artırmayı da içeren bütüncül bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 2013). Bu çerçevede kültür, hem kalkınmanın dördüncü boyutu olarak hem de sürdürülebilirliğin her alanına entegre edilmesi gereken bir unsur olarak kabul edilmektedir (UCLG, 2010). Kültürel ifadeler, gelenekler, miras, yaratıcılık ve kimlik gibi unsurlar, bireylerin ve toplulukların kendilerini ifade etme, dayanışma kurma ve anlam üretme pratiklerinin temelini oluşturur. Dolayısıyla kültür, yalnızca estetik veya sanatsal bir alan değil, aynı zamanda toplumsal uyum, refah, katılım ve kapsayıcılık gibi temel kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde de belirleyici bir rol oynamaktadır.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) kapsamında kültür doğrudan bir hedef olarak yer almasa da, özellikle "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar" (Hedef 11) ve "Kaliteli Eğitim" (Hedef 4) başlıkları altında kültürel mirasın korunması, kültürel katılımın artırılması ve yaratıcı endüstrilerin desteklenmesi gibi alanlarda önemli vurgular yapılmaktadır (United Nations, 2015). Kültürün, mekânsal adalet, sosyal kapsayıcılık, ekonomik çeşitlilik ve toplumsal dayanıklılık gibi kavramlarla kesişen çok boyutlu etkisi, yerel ve bölgesel kalkınma stratejilerinde giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Bu bağlamda kültürel mirasın korunması, kültürel üretimin desteklenmesi ve kültüre erişimin yaygınlaştırılması, yalnızca geçmişe saygı göstermekle kalmayıp, aynı zamanda gelecek nesiller için yaşanabilir, adil ve kapsayıcı toplumlar inşa etmenin temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, sürdürülebilir kalkınmanın başarılı olabilmesi için kültürün yalnızca destekleyici bir unsur olarak değil, bizzat kalkınmanın merkezinde yer alan dinamik bir güç olarak ele alınması gerekmektedir (UNESCO, 2016).

Bu çerçevede, kültürel değerlerin korunması ve kültürel yaşamın desteklenmesi, yalnızca toplumsal refahı artırmakla kalmamakta, aynı zamanda yerel kimliğin güçlenmesini ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasını da mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda Bozcaada'nın mevcut kültürel altyapısının incelenmesi, Ada'nın sürdürülebilir bir kültür politikası geliştirebilmesi için temel bir adım oluşturmaktadır.

4.2. Bozcaada'da Kent Dinamikleri ve Yaşam

4.2.1. Adalı Kimliği

"Adalılar olarak sanki geçmişte yaşayıp da günümüze intikal etmemiş, efsanelere karışmış, sır olmuş bir toplulukmuşuz hissini bende uyandıran şey, yaşadığımız toprağı çevreleyen böylesi gerçek ve kurmaca hikâyeler arasındaki anlatılması zor ilişkilerin yarattığı düşüncelerin, hislerin bir bileşkesiydi."[66]

Ali Kayaalp'in "Adalı Kimliği" makalesinde ele aldığı üzere, Bozcaada'da yaşanan kültürel dönüşüm çok katmanlı bir süreç içinde şekillenmiştir. Adaya özgü yaşam biçimlerini, dil ve yemek kültürlerini taşıyan Rum halkın büyük bir kısmı zamanla adayı terk ederken, 1960'lardan itibaren Anadolu'nun farklı bölgelerinden adaya yerleşen yeni nüfus Ada'nın kültürel dokusunu önemli ölçüde değiştirmiştir.

"Bozcaada'da Ada'nın yerleşik ahalisinin önemli bir kısmı, adayı terk edip yaşama biçimlerini, yeme alışkanlıklarını, dillerini yanlarında götürürken, 1960'larla birlikte adaya Anadolu'dan gelip yerleşenler de Ada'nın yerel kültürünü dönüştürdü."

Dönüşüm süreci, 2000'li yıllardan itibaren artan yoğun turistik ilgiyle birlikte daha da belirgin bir hal almıştır. Bu çok katmanlı değişimlerin arasında, adalılığın geçmişteki formları giderek görünmez hâle gelmiş, bu eski hafızayı taşıyanların sayısı ise günümüzde oldukça azalmıştır. Yerel kültür, günümüzün Ada manzarası içinde bir tüketim nesnesine dönüşmüş, özgün bağlamından koparak daha ticari ve kendine yabancı bir hale evrilmiştir. *(Kayaalp, "Adalı Kimliği")* Aynı makalede, "eski Adalı" ve "yeni Adalı" kimliklerine vurgu yapılmaktadır. Bozcaada'da "eski Adalı" ya da "has Adalı" ifadesi, 1960'lardan önce Ada'da yerleşik olan toplulukları tanımlamak üzere kullanılmaktaydı. Bu kimlik, belirli bir zaman aralığına kesin olarak bağlanmasa da, esas itibarıyla 1960 öncesi yerleşikliğe işaret etmekteydi. 1960'lı yıllar, Türkiye'nin azınlık politikalarında yaşanan değişimlerin ve özellikle Kıbrıs meselesi çerçevesinde gelişen siyasi gerilimlerin etkisiyle, Ada'daki Rum nüfusun kitlesel göçünü hızlandıran bir dönüm noktası olmuştur. 1964 yılında yaşanan olaylar ve 1974 Kıbrıs Savaşı sonrasında bu göç dalgası daha da belirginleşmiştir. Bu nüfus hareketliliği sonucunda, adaya Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen yeni yerleşimciler yerleşik halk tarafından "yeni adalılar" olarak adlandırılmıştır. Böylece Ada'da, tarihsel yerleşim geçmişi üzerinden tanımlanan iki farklı Adalı kimliği oluşmuştur. Bu bağlamda, Bozcaada'da Adalılık kimliği, yalnızca coğrafi bir aidiyet değil, tarihsel ve kültürel bir süreklilik meselesi olarak da şekillenmiştir.

Adaya yerleşen bu toplulukların büyük çoğunluğunu Çanakkale'nin Bayramiç ilçesinden ve çevresindeki köylerden gelenler oluşturmuştur. Bu grup, içlerinde en kalabalık olanın kökenine atıfla "Bayramiçliler" olarak anılmış ve Ada'daki "yeni adalılar" kimliğini temsil etmiştir. Bayramiçliler Ada'dan ayrılan Rumların boşluğunu doldurarak bağlarda çalışmaya başlamıştır. Başlangıçta eski

HAKAN GÜRÜNEY ARŞİVİ

adalılarla Bayramiçliler arasında belirgin bir gerilim ve kültürel mesafe bulunsa da, zamanla bu farklılıklar aşılmış, Bayramiçliler hem nüfus yoğunlukları hem de Ada yaşamına gösterdikleri uyum çabası sayesinde Ada'nın asli unsurlarından biri haline gelmiştir. Kayaalp'e göre, Ada'dan mülk edinen İstanbulluların gelişiyle, Bayramiçliler "yeni Adalı" sıfatını onlara devretmiş durumdadır.

Günümüzde Bozcaada'da "Adalı kimliği" algısı, bir ölçüde geçmişteki yerleşiklik ölçütlerine dayanmaya devam etmekle birlikte, bu ölçütlerin daha esnetilmiş ve kapsayıcı bir biçimde yorumlandığı bir çerçeve içinde ifade edilmektedir. Bu araştırma kapsamında yapılan yüz yüze görüşmelerde izlendiği üzere, kuşaklardır Ada'da yaşamasa dahi Ada ile güçlü bir duygusal bağı olanlar da Adalı olarak kabul edilirken, yalnızca mülkiyet sahibi olmanın ya da kısa süreli ikamet etmenin bu kimliği kazandırmadığı vurgulanmıştır. Adalı kimliği, Ada'da uzun soluklu (süreklilik) bir yaşam deneyimi, Ada topluluğuna katılım ve Ada'nın kültürel ve ekolojik değerlerine saygı göstermek gibi unsurlar etrafında tanımlanmaktadır. Ayrıca, geçmişte olduğu gibi katı bir "eski Adalı - yeni Adalı" ayrımı yapılmamakta, Ada'nın sosyal hayatına ve kültürel sürekliliğine katkı sunan bireyler, kökenlerinden bağımsız olarak Adalı kimliğinin bir parçası olarak görülmektedir. Bu durum, Adalı kimliğinin giderek daha kapsayıcı ve pratik bir anlam kazandığını göstermektedir. Burada öne çıkan iki unsurun "Ada ile duygusal bağ kurmak" ve "Ada'nın kültürel sürekliliğine katkı sunmak" olduğunun altını çizmek önemlidir.

"Oysa Adalı kimliği ismiyle müsemmaydı, ancak üzerinde yaşadığı Ada'dayken tam, bütünlüklü ve zengindi."[67]

4.2.2. Ada'da Yaşayanların Bozcaada Tanımı ve Algısı

Bu bölümde yer verilen değerlendirmeler, araştırma kapsamında Ada'da yaşayanlarla yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Görüşmeler sırasında katılımcılara *"Bozcaada'yı üç kelimeyle tarif etmeniz gerekse, hangi kelimeleri seçerdiniz?"* sorusu yöneltilmiş

ve verilen cevaplar doğrultusunda adaya ilişkin algının temel unsurları tespit edilmiştir. Yöntem olarak, en sık dile getirilen kelimeler ve bu kavramlar etrafında gelişen tartışmalar derlenerek değerlendirme yapılmıştır.

Görüşmelerde öne çıkan tanımlamalar arasında özgürlük, sadelik, doğa/doğallık, güvenlik, huzur, bağcılık ve deniz gibi kavramlar dikkat çekmiştir. Katılımcıların büyük bir kısmı Bozcaada'yı, diğer kıyı bölgelerine kıyasla daha az yapılaşmış, doğal çevresi korunmuş ve sakin yaşam olanakları sunan bir yer olarak tanımlamıştır. Ada'nın küçük ölçeği ve insan ölçeğinde bir yaşam sunması da sıkça vurgulanan özellikler arasında yer almıştır.

Özgürlük kavramı, Ada'da fiziksel ve sosyal anlamda hissedilen bir serbesti duygusuyla ilişkilendirilmiş, bu çerçevede en çok çocukların sokakta özgürce oynayabildiğine vurgu yapılmış, insanların kendilerini daha rahat, güvende (*"kapımı / arabamı hala kilitlemiyorum"*) ve baskıdan uzak hissettikleri bir yaşam alanı sunduğu belirtilmiştir. Doğallık ise hem Ada'nın doğal peyzajına hem de Ada hayatının gündelik sadeliğine gönderme yapmıştır. Bozcaada'nın kültürel kimliğinin temel unsurlarından biri olarak görülen bağcılık, hem nostaljik bir geçmişi temsil etmekte hem de bugün Ada imajının önemli bir parçası olarak yaşatılmaktadır.

"Eskiden Ada bizimdi, bizimdi derken herkesindi. Ada, Ada'da yaşayan herkesindi, her yer bizimdi. Şimdi sadece bahçemiz bizim."[68]

Fethi Kayaalp, Adalılık kimliğini şu şekilde tarif etmektedir:

"Bana göre ben Adalıyım. Ya da önce Adalıyım, sonra İstanbulluyum. Adalılık bir elbise gibidir; üzerinde hep taşırsın. Aradan seneler geçse ve adayla irtibatın kesilse bile adalısındır... ...Mübadeleyle (diğer) adalardan gelenlerin torunları, bugün bile kendilerine mübadil yerine Adalı der ve böylece, Rumeli mübadillerinden kendilerini ayırırlar. Adalarda Bizanslılar, Venedikliler, Cenevizliler ve Osmanlılar hüküm sürmüş; Katoliklik, Ortodoksluk ve İslâm birlikte yaşamış... ... Avrupalılar adalarda konsolosluk açmış, ticaret yapmış. Adalılık, tüm bu süreçlerin getirdiklerini kapsar. Biz bunların sonucu sayılabilecek bir kimliğin temsilcisiyiz. Bu kimliğin temelinde ise deniz var. Hayatımız denizde geçer. Denizin ortasında yaşarız, sürekli bir inzivada."[69]

Yine yüz yüze yapılan görüşmelerde sıkça dile getirilen kavramlardan biri olan *islomania*, literatürde "Ada'ya karşı duyulan tutkulu, neredeyse takıntılı sevgi" olarak tanımlanmaktadır.[70] Bu terim, ilk kez yazar Lawrence Durrell tarafından kullanılmış ve özellikle adaların coğrafi izolasyonu, doğayla bütünleşik yaşam biçimi ve zamandan kopuk hissiyle ilişkilendirilmiştir. Bozcaada bağlamında islomani ifadesi, hem Adalıların kendi yaşadıkları yere yönelik aidiyet duygusunu hem de dışarıdan gelenlerin Ada'ya karşı geliştirdiği romantize edilmiş tutumu ifade etmek için kullanılmıştır. Görüşmelerde bu kelime, genellikle "Ada'nın cazibesine kapılanlar", "bir daha kopamayanlar", "uzak kaldığında hep geri dönmeyi düşleyenler" ya da "tatil için gelip kalıcı olmayı düşünenler" gibi bağlamlarda dile getirilmiştir. Bu nedenle islomani, Bozcaada'da hem bir çekim gücünü hem de dönüşen Ada gerçekliğinin çelişkilerini yansıtan anahtar kavramlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, bazı katılımcılar, Ada'nın son yıllarda artan turistik ilgiden dolayı özgün kimliğini kaybetme riskiyle karşı karşıya olduğuna dikkat çekmiş, doğal ve kültürel değerlerin korunmasının önemini vurgulamıştır. Bu görüşler, Bozcaada'ya yönelik algının hem geçmişe bağlılık hem de geleceğe yönelik kaygılar arasında şekillendiğini göstermektedir.

Şekil 11. Bozcaadalıların "Ada" Tanımı

4.3. Kültür ve Sanat Altyapısı

Bozcaada'nın kültürel altyapısı, ölçeği küçük fakat kültürel üretim potansiyeli yüksek bir yerleşim için dikkate değer imkânlar ve sınırlılıklar barındırmaktadır. Ada, tarihsel dokusu ve doğal çevresi sayesinde açık hava etkinliklerine uygun pek çok alan sunmakla birlikte, yıl boyunca devam eden kültürel üretimi destekleyecek kapalı ve donanımlı mekân sayısı sınırlıdır.

4.3.1. Fiziksel ve Teknolojik Altyapı

Ada'da film gösterimlerine konferanslara, kamu ile sivilleri biraraya getiren toplantılara, müzikli kutlamalara, tiyatro gösterilerine evsahipliği yapmış, bu anlamda kültür merkezi olarak hizmet vermiş en eski yapı, maalesef bugün yerinde olmayan Mahfil'dir. Mehtap Sineması ve Yıldırım Sineması, 1960'lı yılların ortasından itibaren Ada halkına düzenli gösterimler sunmuş, diğer önemli iki kültürel mekândır.[71]

Günümüzde Ada'da kültürel etkinliklere evsahipliği yapabilen başlıca kamusal mekânlar arasında Bozcaada Kaymakamlığı'na bağlı olan Bozcaada Halk Eğitim Merkezi ve Bozcaada Belediyesi'ne bağlı olan Itırlı Bahçe Kültür ve Sanat Merkezi öne çıkmaktadır. Yaklaşık 120 kişilik kapasiteye sahip Halk Eğitim Merkezi tiyatro ve film gösterimi gibi etkinliklere olanak tanırken, Itırlı Bahçe hem kapalı hem açık alan alternatifleriyle daha küçük ölçekli toplantı, atölye, eğitim, sergi ve performanslara uygun bir yapıya sahiptir. Buna ek olarak, Ada'da profesyonel sinema salonu bulunmamakta, bu durum etkinlik düzenleme niyeti taşıyan film festivali organizatörlerini Ada'dan uzakta tutmaktadır. Ayrıca, Bozcaada'daki kültürel etkinlik mekânlarının büyük kısmı temel ses, ışık ve görüntü sistemleri açısından sınırlı imkânlara sahiptir. Özellikle açık hava alanlarında altyapı, çoğunlukla etkinlik

Mahfil

HOTEL FAHRİ ARŞİVİ

düzenleyicilerinin dışarıdan ekipman temin etmesini gerektirmektedir. Bu da etkinlik bütçelerinde önemli bir kalem oluşturmakta ve bağımsız ya da düşük bütçeli girişimler için bir engel teşkil edebilmektedir.

Ada ölçeğine uygun olmakla birlikte, yıl boyunca sürdürülebilir kültürel üretimi destekleyecek çok amaçlı kapalı alan eksikliği dikkat çekicidir. Ayrıca, genç sanatçılara ya da bağımsız girişimlere düşük maliyetli mekân sağlanması, teknik destek verilmesi ve kültürel kapasiteyi geliştirmeye dönük stratejik programların eksikliği önemli bir boşluk olarak görülmektedir.

4.3.2. Kültür Aktörleri

Bozcaada'daki kültürel yaşam, yerel yönetim, bağımsız girişimler, yerel sanatçı ve zanaatkârlar ile Ada sakinlerinin katkısıyla şekillenmektedir. Kültür aktörlerinin büyük kısmı mevsimsel faaliyet yürütse de, yıl boyu süren üretimler ya da kolektif pratikler de dikkat çekmektedir.

4.3.2.1. Kamu Aktörleri

Resmi web sitesindeki bilgilere göre, Bozcaada Belediyesi'nin kurumsal yapısında kültür alanına özel bir daire ya da müdürlük henüz resmi olarak yer almamakla birlikte, bu alanda kapasite ve strateji oluşturma yönünde somut adımlar atıldığı görülmektedir. Yerel yönetim, Ada'daki kültürel etkinliklerin organizasyonu, desteklenmesi ve duyurulması gibi işlevleri üstlenen en temel aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Organize ettiği etkinliklerin yanı sıra bağımsız inisiyatifler tarafından hayata geçirilen kültürel etkinliklere de hem mekânsal hem de lojistik düzeyde destek sunmaktadır. Teknik ekipman sağlanması, gösterim alanlarının hazırlanması ve tanıtım süreçlerine katkı verilmesi gibi birçok konuda işbirlikleri yürütülmektedir. Benzer şekilde, belediye dönemsel olarak tiyatro gösterimleri, açık hava film günleri gibi etkinliklere de evsahipliği yapmakta ya da bu tür girişimlere ayni katkılar sunmaktadır.

Itırlı bahçe

BAŞAK IŞIKLAR

Itırlı Bahçe Kültür Sanat Merkezi, belediyenin kültürel faaliyetlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu mekânda düzenlenen çocuk atölyeleri, film ve tiyatro gösterimleri, sergilerle söyleşiler, Adalıların kültürel yaşantısına katkı sağlamaktadır. 2024 yılı Aralık ayında başlayan, haftalık programlarla çeşitlenerek tüm yaş gruplarına hitap edecek şekilde planlanıp uygulanan çocuk atölyelerine katılım, sosyal belediyecilik anlayışı gereği ücretsizdir. Kamu tarafından idare edilen Halk Eğitim Merkezi, 80 kişilik oturma kapasitesi ve donanımlı sahnesi ile konser, sergi, konferans ve tiyatro gibi etkinlikleri ağırlamaktadır.

Bu çerçevede Bozcaada Belediyesi, Ada'da kamu kaynaklarını yalnızca altyapı ve hizmet üretimiyle sınırlamayan, aynı zamanda kültür, sanat ve spor alanlarında da kamusal mekânlar ve programlar aracılığıyla alan açan bir yerel aktör olarak konumlanmaktadır. Belediye, çocuklara yönelik yaz spor okulları, futbol ve voleybol, vb. spor turnuvaları gibi etkin-

liklerle fiziksel hareketliliği desteklerken, Itırlı Bahçe'de düzenlenen eğitim ve atölyelerle sanatsal katılımı teşvik etmekte, kuşaklararası kültürel alışverişe alan açmaktadır.

Bozcaada Belediyesi, hem yurtiçinde hem yurtdışında çeşitli kardeş şehir anlaşmalarıyla yerel kalkınma, kültürel işbirliği ve deneyim paylaşımı olanakları geliştirmeyi hedeflemektedir. Yurtiçinde Ayvalık (Balıkesir) ve Urla (İzmir) ile kardeş şehir ilişkileri öne çıkarken, yurtdışında İtalya'nın Sicilya bölgesinde yer alan Pantelleria Adası, Bozcaada'nın Akdeniz coğrafyasındaki önemli kardeş şehirlerinden biridir. Ayvalık ve Urla, Bozcaada ile hem benzer coğrafi ve kültürel özellikleri hem de turizm, zeytin ve şarapçılık gibi ortak ekonomik sektörleri paylaşmaktadır. Urla ve Bozcaada, Türkiye'de coğrafi işaretli şaraplık üzüm cinslerine evsahipliği yapmakta, butik şarap üreticileriyle öne çıkmaktadır. Bu bağlamda son dönemde bağcılık - şarapçılık alanında hızlı bir gelişim gösteren ve dünya sahnesinde adından söz ettiren Urla ile kurulacak işbirlikleri, Bozcaada bağcılığının yenilikçi yaklaşımlar ve sürdürülebilir üretim teknikleriyle güçlendirilmesi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu türden ortaklık potansiyelleri, hem pazarlama hem bilgi paylaşımı ekseninde somut projelere dönüşebilecek bir zemin yaratmaktadır.

Yurtdışında ise, Mayıs ayında Bozcaada Belediye Başkanı ve beraberindeki heyetin İtalya'nın Pantelleria Adası'na gerçekleştirdiği ziyaret, Akdeniz ölçeğinde kardeş şehirlerarası bağları güçlendirmeyi ve özellikle bağcılık, şarapçılık ve sürdürülebilir turizm alanlarında yeni işbirlikleri geliştirme vizyonunu ortaya koymaktadır. Pantelleria, volkanik toprakları ve "*Passito di Pantelleria*" adıyla bilinen geleneksel tatlı şarap üretimiyle UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde yer alan bir ada olması bakımından, Bozcaada için ilham verici bir örnek teşkil etmektedir. Bu ziyaret, yerel yönetimler arası bilgi ve deneyim alışverişinin yanı sıra, Akdeniz adaları arasında kültürel ve ekonomik dayanışmayı artırmaya yönelik bir açılım niteliği taşımaktadır.

Bozcaada Belediyesi'nin diğer kardeş şehirleri Beşiktaş (İstanbul), Çiğli (İzmir), Foça (İzmir), Karşıyaka (İzmir), Constanta (Romanya), Girne (KKTC) ve Nemi (İtalya) olarak sıralanmaktadır.

4.3.2.2. Sivil Toplum Örgütleri

Bozcaada'daki sivil toplum kuruluşları, gönüllülük temelli yapılarıyla Ada'daki toplumsal yaşamın farklı yönlerine katkı sunmaktadır. Ortak amaçları arasında kültürel değerlerin korunması, yerel belleğin yaşatılması ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi öne çıkmaktadır. Kuruluş amaçları çeşitlilik gösterse de, bu yapılar genellikle kamusal faydaya yönelik faaliyetlerle ortak aidiyet duygusunu beslemektedir.

Bozcaada Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (1975): Bozcaada Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Ada'daki tarımsal üretimin desteklenmesi, üreticilerin örgütlenmesi ve yerel ürünlerin sürdürülebilir biçimde değerlendirilmesi amacıyla faaliyet göstermektedir. Kuruluşundan itibaren bağcılık, zeytincilik ve badem üretimi gibi temel tarımsal faaliyetlerde üretici dayanışmasını esas almış, Ada'ya özgü tarımsal üretim biçimlerinin ve ürün kalitesinin korunmasına yönelik çalışmalar yürütmüş kooperatif, 2020 yılında tamamlanan Bozcaada Çavuş Üzümü'nün menşe adı olarak tescillenmesi sürecinde etkin rol üstlenmiş, bu ürünün coğrafi kimliğinin korunması ve kalite standartlarının belirlenmesi yönünde girişimlerde bulunmuştur. Yanı sıra kooperatif, tarım odaklı toplantılarla Ada'daki üretim politikalarının şekillenmesine katkı sunmuş, önoturizm gibi alternatif açılımların

tartışılmasına olanak tanımıştır. Son yıllarda kooperatifin faaliyetleri daha çok teknik destek ve kapasite geliştirme ekseninde yoğunlaşmıştır. 2023 - 2025 döneminde İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ile işbirliği içinde üretici toplantıları, saha incelemeleri ve eğitim çalışmaları yürütülmüş; mikrobiyal gübre dağıtımı, asma yaprağı vakumlama makinesi desteği ve çeşitli ekipman temini gibi somut uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bu çerçevede Kooperatif, yalnızca geleneksel üretim yapısını sürdüren bir kuruluş olmanın ötesine geçerek, kamu kurumları ve akademik paydaşlarla işbirliği içinde çalışan, teknik kapasitesi gelişen ve güncel tarım politikalarına entegre olabilen bir yapıya dönüşmüştür. Bozcaada Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, üretici temelli yapısını koruyarak, Ada tarımının sürdürülebilirliği ve yerel ürünlerin katma değerini artırma yönünde stratejik bir aktör olarak işlev görmektedir.

Bozcaada Doğayı Koruma Kültür ve Sanat Derneği (1996): Bozcaada Doğayı Koruma Kültür ve Sanat Derneği, Ada'nın kültürel mirasını ve doğal çevresini korumaya yönelik çalışmalar yürütmektedir. Dernek, bugüne kadar çeşitli sergilere, açıkhava etkinliklerine ve kültürel buluşmalara evsahipliği yapmış; sanatçı davetleri, söyleşiler ve tematik programlarla Ada kimliğine katkıda bulunmuştur. Son yıllarda etkinlik sıklığı azalmış olmakla birlikte, özellikle doğa temelli farkındalık etkinliklerinde ve kültür ve sanat içerikli festivallerde işbirlikçi bir rol üstlenmeye devam etmektedir. Dernek, Bozcaada Sualtı Günleri ve Bozcaada Gathering gibi disiplinlerarası etkinliklerde yer almakta, ayrıca Bağbozumu Festivali, Ozanın Günü, Yerel Tatlar Festivali, BIFED ve Zeytin Hasadı Şenliği gibi yıl boyu süren etkinliklerinin planlamasında çeşitli düzeylerde katkı sunmaktadır. Kültür ve sanat üretimi bakımından düzenli içerik geliştirme kapasitesi sınırlı olmakla birlikte, Ada belleğini canlı tutan etkinliklerin sürdürülmesinde destekleyici bir pozisyonda yer almaktadır.

Bozcaada Su Ürünleri Kooperatifi (2004): Bozcaada Su Ürünleri Kooperatifi, Ada'daki küçük ölçekli balıkçılıkla uğraşan yaklaşık 100 üyenin örgütlü temsiliyetini sağlayan en eski topluluklardan biridir. Kooperatif, özellikle kıyı balıkçılığı yapan Adalıların hem ekonomik sürdürülebilirliğini desteklemeyi hem de geleneksel balıkçılık bilgisinin korunmasını amaçlamaktadır. Ada çevresindeki avlanma düzeni, mevsimsellik ve türlere ilişkin bilgi birikimi, bu yapı aracılığıyla kolektif bir biçimde aktarılmakta ve korunmaktadır. Kooperatif, balıkçılıkla ilgili mevsimsel düzenlemeler, avlanma kuralları ve çevre koruma konularında hem yerel yönetim hem de merkezi idareyle temas hâlinde çalışmakta, zaman zaman üyelerine teknik destek sunmaktadır. Ancak son yıllarda, Ada genelinde olduğu gibi bu alanda da faal nüfusun azalması ve genç kuşakların denizcilikle daha az ilişki kurması gibi nedenlerle kooperatifin görünürlüğü sınırlı kalmıştır. Buna karşın, Ada'nın denizle kurduğu tarihsel ilişkinin sürekliliği açısından, bu tür yapıların varlığı ve işlevselliği önem taşımaktadır.

Bozcaada Turizm İşletmecileri Derneği - BOZTID (2008): 2008 yılında Ada'daki turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin biraraya gelmesiyle kurulan BOZTİD, sürdürülebilir turizm ilkeleri doğrultusunda hem ziyaretçi deneyimini hem Adalı yaşam kalitesini gözeten bir denge kurmayı hedeflemektedir. Üye işletmeler arasında konaklama, yeme içme, ulaşım ve rehberlik hizmeti sunan yapılar yer almaktadır. BOZTİD, Ada'daki turizmin yönetişimine dair düzenli görüş alışverişi sağlamakta, yerel yönetimle ve diğer paydaşlarla yapılan toplantılarda sektörün ihtiyaçlarını gündeme getirmektedir. Dernek, geçmişte "Yerel Tatlar Festivali" gibi etkinliklerde doğrudan organizasyon sorumluluğu üstlenmiş, güncel olarak ise Ada'daki büyük ölçekli etkinliklerde (Bağbozumu Festiva-

li, BIFED, Zeytin Hasadı Şenliği gibi) lojistik destek, tanıtım ve iletişim ağı katkısıyla aktif işbirliği sağlamaktadır. Üye işletmeler üzerinden katılımın arttırılması ve programların sektöre entegre edilmesi gibi görevlerde rol üstlenmektedir.

BOZTİD, aynı zamanda Ada'da kontrollü büyüyen turizmin önemine dikkat çeken açıklamaları ve bilgilendirme faaliyetleriyle yerel kamuoyunda da görünürlük kazanmıştır. Dernek, turizmin yerel kültürel yapıya zarar vermeden gelişmesini önceleyen yaklaşımıyla, ekonomik faaliyet ile kültürel hassasiyet arasında denge kurmaya çalışan bir platform olarak değerlendirilmektedir.

Bozcaadalılar Derneği (2014): Bozcaadalılar Derneği, Adalılar arasında sosyal dayanışmayı güçlendirmek, kolektif hafızayı canlı tutmak ve kültürel aidiyeti pekiştirmek amacıyla 2014 yılında kurulmuştur. Adalı olup İstanbul'da yaşayan bireylerle Ada arasında bağ kurmaya öncelik tanıyan dernek, bu doğrultuda söyleşiler, anma toplantıları ve kültürel buluşmalar düzenlemektedir. Yine dernek tarafından organize edilen, Adalı kimliğine sahip bireylerin buluşturan "Bozcaada'ya Gönül Verenler" başlıklı etkinlik, geçmişe dair hatıraların ve kültürel değerlerin paylaşıldığı formatıyla öne çıkmaktadır. Ayrıca dernek, çeşitli özel günlerde Ada'daki öğrencilere yönelik kırtasiye desteği, burs ve eğitim yardımları gibi dayanışma temelli girişimlerde bulunmaktadır. Geleneksel bağları ve aile hikâyelerini yaşatma amacıyla hazırlanan görsel bellek çalışmaları ve röportaj arşivleri de derneğin faaliyetleri arasında yer almaktadır. Düzenli bir mekâna sahip olmamakla birlikte, sosyal medya üzerinden iletişimini sürdürmekte ve belli dönemlerde Ada'da ya da şehir dışında çeşitli programlar organize etmektedir. Bozcaadalılar Derneği, bu bağlamda Ada'ya duyulan aidiyetin kuşaklar arasında aktarılmasına katkı sunan, gönüllülük esaslı yapısıyla sosyal hafızanın taşıyıcılığını üstlenen bir oluşum olarak tanımlanabilir.

Bozcaada Forum: Bozcaada Forum, Ada'da yerel meseleleri kamusal alanda tartışmaya açmak amacıyla gönüllü katılım esasına dayalı olarak oluşmuş, dönemsel olarak aktifleşen, Ada'nın doğal ekosistemini, kıyı alanlarını ve kültürel mirasını korumayı amaçlayan bir yurttaş platformudur. Toplantılarını genellikle Zübeyde Hanım Parkı gibi açık alanlarda düzenleyen, çevresel tehditler, imar planları, altyapı sorunları, kıyıların korunması, turizm ve yapılaşma baskısı ve toplumsal yaşam alanlarını etkileyen kentsel projelere odaklanan forum, yerel halkı bilgilendirme, kamuoyu oluşturma ve savunuculuk alanlarında belirleyici bir rol üstlenmektedir. Ada ekosistemine zarar verme riski taşıyan plan ve projelerin yanı sıra merkezi idarenin Ada üzerindeki tasarruflarına karşı eleştirel bir tutum benimseyen Forum, dilekçe sunma, itiraz etme ve sosyal medya üzerinden farkındalık yaratma gibi araçlar kullanarak Bozcaada'nın doğal ve kültürel değerlerinin sürdürülebilirliğini savunmaktadır. Belirgin bir yönetim yapısı veya tüzel kişiliği olmayan forum, daha çok yatay katılım modeliyle çalışan, kent konseyi benzeri bir işleyişe sahip gönüllü bir oluşumdur. Son yıllarda fiziksel toplantı sıklığı azalmış olmakla birlikte, sosyal medya platformları üzerinden tartışma ve bilgilendirme faaliyetlerini sürdürmektedir. Bozcaada Forum, özellikle çevre ve mekânsal planlama konularında Adalıların kolektif söz üretme arayışını yansıtan, sivil tepki ve savunuculuğun örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Bozcaada Bağ Gönüllüleri: Bozcaada Bağ Gönüllüleri, Ada'nın bağcılık kültürünü yaşatmak, bu alandaki bilgi birikimini paylaşmak ve yeni kuşaklara aktarmak amacıyla biraraya gelen gönüllülerin oluşturduğu bir topluluktur. Resmî bir statüye sahip olmayan bu oluşum, daha çok katılımcı

ve topluluk temelli bir yaklaşımla faaliyetlerini yürütmektedir. Bozcaada İlçe Tarım Müdürlüğü ile işbirliği içinde gerçekleştirilen “Bağcılık Seminerleri”, akademi ile yerel bilgi kaynaklarını buluşturan biz dizi oturumdan oluşmaktadır. Bu seminerler, bağcılığın güncel sorunlarını tartışmaya açmakta ve teknik gezilerle uygulamalı öğrenme imkânı sunmaktadır. Bağ Gönüllüleri, her yıl Eylül ayında düzenlenen bağbozumu etkinliklerinde de aktif rol oynamakta, üzüm toplama, sepet örme ve şarap tadımı gibi deneyimsel etkinliklerle hem yerel halka hem de ziyaretçilere bağcılık pratiğini tanıtan bir işlev üstlenmektedir. Ağırlıkla sosyal medya kanalları üzerinden duyuru yapan bu oluşum, Ada’daki geleneksel tarım bilgisinin korunmasına yönelik farkındalık oluşturmayı sürdürmektedir. Bozcaada Bağ Gönüllüleri, bu bağlamda kurumsal olmayan yapısına rağmen Adalı üreticiler ve uzmanlar arasında diyalog geliştiren, bilgi paylaşımını önceleyen ve ekolojik duyarlılığı temel alan bir sivil girişim olarak tanımlanabilir.

Bozcaada Kadınlar Kooperatifi: Bozcaada Kadınlar Kooperatifi, Adalı kadınların üretim süreçlerine katılımını artırmak, geleneksel bilgi ve becerileri ekonomik değere dönüştürmek amacıyla kurulmuştur. Gıda üretimi ağırlıklı olarak yapılandırılan kooperatifte reçel, salça, zeytin, kurutulmuş ürünler ve doğal içerikli atıştırmalıklar gibi yerel ürünler hazırlanmakta, üretim küçük ölçekli işleme alanlarında el emeğine dayalı olarak yürütülmektedir. Kooperatif, 2020 yılında KOOP-DES programı kapsamında bilgilendirme ve yönlendirme desteği almış, kapasite gelişimini kamusal teşviklerden yararlanarak sürdürmüştür. Ürünlerini doğrudan satışın yanı sıra sosyal medya ve çevrimiçi sipariş kanalları aracılığıyla da sunmakta, dönemsel olarak hediye paketi gibi uygulamalarla Ada dışında da erişilebilir hale getirmektedir.

Son yıllarda Yerel Tatlar Festivali’nde söz sahibi olarak öne çıkan kooperatif, Ada tariflerini işletme mönülerine dâhil etmek adına farkındalık ve savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. Bu faaliyetler kadın emeğine dayalı küçük ölçekli üretimi kurumsal bir çerçeveye oturtarak yerel ekonomiye katkı sağlayan, Ada’daki toplumsal eşitlik ve kalkınma perspektifine görünür katkılar sunan çalışmalara gastronomik bir perspektif kazandırmaktadır. Kurumsal mekân, lojistik altyapı ve sürekli satış kanalları gibi alanlarda gelişime açık yönler bulunmakla birlikte, Ada’daki kadın temsiliyetinin güçlendirilmesi ve kadın emeğinin örgütlü biçimde ekonomik alana dâhil edilmesinde işlevsel bir yapı olarak varlığını sürdürmektedir.

Bozcaada’da Faaliyet Gösteren Spor Kulüpleri: Bozcaada’daki spor kulüpleri, Ada’daki gençlerin ve çocukların fiziksel gelişimini desteklemekle kalmayıp, sosyal dayanışma, disiplin ve takım ruhu gibi değerlerin kazandırılmasında da önemli rol oynamaktadır. Bozcaada Spor Kulübü Derneği, uzun yıllardır özellikle futbol branşında çocuklara ve gençlere yönelik düzenli antrenman programları yürütmekte, yerel ve bölgesel turnuvalara katılım sağlayarak Ada’nın spordaki temsiliyetini sürdürmektedir. Bozcaada Spor ve Kültür Kulübü Derneği ise daha geniş bir çerçevede sporun yanı sıra kültürel faaliyetleri de programına dahil etmekte, yaz aylarında çocuklara yönelik spor kursları, dans çalışmaları ve yaz okulu etkinlikleriyle çok yönlü bir gelişim ortamı sunmaktadır. Bozcaada Gençlik ve Spor Kulübü Derneği, özellikle yaz döneminde açtığı ücretsiz veya düşük bütçeli kurslarla, yüzme ve temel spor eğitimi gibi branşlarda çocuklara erişim imkânı yaratmaktadır.

Geçmişte Bozcaada’da yelken, rüzgâr sörfü ve kano gibi su sporları, Ada gençliği için doğal bir yaşam kültürünün parçası olmuş, ancak kurumsal yapıların zayıflamasıyla sürekliliği azalmıştır.

Ada'da Island Su Sporları Gençlik ve Spor Kulübü Derneği'nin varlığına rağmen, son dönemde yelken, kano ve kürek gibi su sporları alanı fiziken ve kurumsal olarak nispeten inaktiftir. Günümüzde Bozcaada Belediyesi Ada'da su sporlarının yeniden canlandırılması amacıyla 2024 - 2025 döneminde yelken kulüpleri ile işbirliğini başlatmış, temel eğitim programları düzenlenmiştir. Bu sayede hem doğayla kurulan bağ güçlenmekte hem de sporun alternatif alanlarına yönelim teşvik edilmektedir.

BOZCAADA BELEDİYESİ / RE-CONNECT ARŞİVİ

Tüm bu kulüpler, altyapı ve süreklilik gibi sınırlılıklara rağmen, çocuklar ve gençler için spor yoluyla katılım ve aidiyet duygusunu pekiştiren önemli yapılar arasında yer almaktadır. Diğer yandan, Bozcaada Yarı Maratonu ilk kez 2011 yılında düzenlenmiş, koşu yarışlarının yanı sıra açıkhava sporları, atölyeler ve sosyal etkinlikleri içeren bir yapıya bürünmüştür. 2022 yılına kadar belirli aralıklarla gerçekleştirilen organizasyon, doğa ile bütünleşen doğa yürüyüşleri, geri dönüşüm temalı atölyeler, çocuklara ve evcil hayvanlara özel parkurlar gibi farklı yaş gruplarına hitap eden içeriğiyle dikkat çekmiştir. Ayrıca etkinlik kapsamında ayrıca yoga, pilates, plaj voleybolu ile sosyal alanlarda müzik performansları ve DJ etkinlikleri de organize edilmiş, bu sayede katılım biçimleri çeşitlendirilmiştir. Etkinlik en son 2022 yılında gerçekleştirilmiş ve o tarihten itibaren kamuya açık bir devam duyurusu yapılmamıştır. Bu durum, kültür ve spor temelli bütüncül etkinliklerin ve yerel işbirliklerinin sürekliliğinin sağlanaması açısından yapısal zorlukların varlığı ile ilişkilendirilebilir.

Son olarak, 20 - 22 Haziran 2025 tarihleri arasında ilk kez düzenlenen "Troya'dan Tenedos'a Bisiklet Şenliği" Bozcaada'da bisiklet kullanımına yönelik farkındalık yaratmayı amaçlamıştır. Bozcaada Belediyesi ve Çanakkale Bisiklet Platformu işbirliğiyle gerçekleştirilen etkinlikte, 32 kilometrelik uzun tur, 15 kilometrelik ada turu ve 7,5 kilometrelik halk turu olmak üzere üç farklı rota belirlenmiştir. Katılımcılar, Ada'nın doğal yapısı içinde toplu bisiklet sürüşlerine katılmış; güvenlik ve yönlendirme gibi ihtiyaçlar organizasyon tarafından karşılanmıştır. Etkinlikte sürdürülebilir ulaşım, çevre dostu hareketlilik ve sağlıklı yaşam gibi temalar öne çıkarılmış; fiziksel aktivite ile birlikte sosyal etkileşim ve doğayla ilişki kurma fırsatı sunulmuştur. Bu yönüyle şenlik, mevsim dışı bir dönemde gerçekleşmiş ve Ada'daki etkinlik çeşitliliğine katkı sağlamıştır.

4.3.2.3. Bağımsız Aktörler ve Kolektifler

Bozcaada'da kültürel üretime katkı sunan bağımsız aktörler arasında bireysel sanatçılar, kültürel girişimciler, yerel üreticiler, zanaatkârlar ve kolektif gruplar yer almaktadır. BIFED, Bozcaada Caz Festivali, ZERO Movement gibi oluşumlarla Zeynep Aksu Cam Atölyesi, Miskin Atölye ve Bozcaada Sanat Galerisi, bunlara örnek gösterilebilir. Bazı sanatçılar konutlarını aynı zamanda üretim mekânı olarak kullanmakta, sergi, atölye ve küçük çaplı gösterimler düzenlemektedir. Bu aktörlerin tamamı, daha çok kişisel çaba ve kolektif dayanışmayla varlıklarını sürdürmektedir.

4.3.2.4. Özel Girişimler

Aral Çiftliği, Gümüş Otel gibi özel girişimlerin sunduğu açık ve kapalı alanlar, zaman zaman konserlere, film gösterimlerine, çağdaş performanslara ya da festival etkinliklerine evsahipliği yap-

maktadır. Bunun yanında bazı butik otellerin bahçeleri, bağ evleri ya da restoranların özel etkinlik alanları da kültürel faaliyetler için kullanılmaktadır. Ancak bu mekânlar, kültürel içerikten ziyade turistik odaklılıkla sınırlı kalma riski taşımaktadır.

4.3.2.5. Yerel Gönüllüler ve Ada Halkı

Bozcaada'da kültürel üretim yalnızca kurumsal ya da profesyonel aktörlerle sınırlı değildir. Yerel halktan bireyler ve işletmeler, festival gönüllülüğü, üretim desteği, sponsorluk ya da mekân sağlama gibi yollarla kültürel faaliyetlere önemli katkılar sunmaktadır. Özellikle BIFED gibi festivallerde Adalıların aktif katılımı, etkinliklerin yerel düzeyde sahiplenilmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte Bozcada Belediyesi'nin 2025 başında başlattığı program sayesinde Adalı gençler, çeşitli sanat faaliyetlerinin uygulama aşamasında gönüllü olarak rol almaktadır.

4.3.3. Kültür ve Sanat Mekânları

4.3.3.1. Kamuya Ait Kültür Mekânları

Bozcaada Halk Eğitim Merkezi: Yaklaşık 120 kişilik kapasiteye sahip bu merkez, İtalyan sahne düzeniyle özellikle tiyatro gösterimleri ve atölye çalışmaları için kullanılan kapalı bir salona sahiptir. Ancak ses ve görüntü sistemleri sınırlıdır; sinema altyapısı bulunmamaktadır. Belediye etkinlikleri dışında daha çok yetişkin eğitimi ve mesleki kurslara evsahipliği yapar. Bahçesinde bistro düzeni 100 kişilik kapasiteye sahiptir.

Itırlı Bahçe Kültür ve Sanat Merkezi: Uzun yıllar seramik sanatçısı ve heykeltraş Belgin Şahin tarafından sanat galerisi olarak işletilmiş Itırlı Bahçe, 2009'dan itibaren yaklaşık yedi yıl boyunca, resim, seramik, heykel, fotoğraf ve video temalı sergilere alan açtıktan sonra uzun süreliğine kapalı kalmıştır. Aralık 2024'te Bozcaada Belediyesi'nin girişimiyle yeniden faaliyete geçen mekân, açık ve kapalı alanlarıyla bugün çocuk atölyelerine, sergilere, söyleşilere ve film gösterimlerine evsahipliği yapmaktadır. Bahçe kısmı açık hava etkinliklerinde yaklaşık 80 kişi ağırlayabiliyorken kapalı kısım, alt ve üst katlarında 30 kişilik kapasiteye sahiptir. Itırlı Bahçe'nin yeniden açılması, kuşkusuz ki Bozcaada'nın sanatsal belleğinin canlanması, kültürel mirasının korunması ve geliştirilmesi açısından önemli bir adım olmuştur.

Salhane

BAŞAK IŞIKLAR

Salhane: Bozcaada'nın olduğu şekilde ayakta duran en önemli hafıza mekânlarından biri olan, günümüzde ilçenin kültürel yaşamında önemli bir rol oynayan Salhane[72], Bozcaada'nın Cumhuriyet Mahallesi'nde, kalenin arkasında, denize sıfır konumda yer alan sarı renkli yapısıyla dikkat çeker. 1960'lı yıllarda mezbaha olarak inşa edilen bu yapı, uzun yıllar Adalıların hayvan kesim ihtiyaçlarını karşılamıştır. 1997 yılında mimar Bülent Sucu tarafından restore edilerek bar olarak yeniden işlevlendirilmiş, ancak 2007 yılında işletmeye ara verilmiştir. 2015 yılında Bozcaada Belediyesi'nin inisiyatifiyle tekrar işletilmeye başlanmıştır. 2021 yılında yapılan geniş ahşap iskelesi sayesinde denize girilebilecek bir mekân haline gelmiştir. Bistro düzenli kapalı mekân kapasitesi 60, açık alan kapasitesi ise 200 kişidir. Belediyenin desteklediği yoga ve spor etkinlikleri,

BOZCAADA REHBERİ

Aral Tatil Çiftliği

BAŞAK IŞIKLAR

Gümüş Otel

şarap tadım ve sunumları, konser ve film gösterimleri, söyleşi ve partilerle kış aylarında da aktif olarak faaliyet gösteren mekân, Adalılar için başlıca sosyal bir buluşma noktası haline gelmiştir. Salhane'de düzenlenen Film Günleri, özellikle kış mevsiminde Adalıların biraraya gelerek kültürel etkinliklere katılımını teşvik etmektedir. Bozcaada Belediyesi tarafından yayımlanan Bülten'e göre Aralık 2024 itibariyle Salhane'nin cirosu 2023 yılında 7 milyon TL, 2024 yılında ise yaklaşık dört katına çıkarak 27 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

4.3.3.2. Bağımsız / Özel Sektöre Ait Mekânlar ve Alan Sağlayıcılar

Aral Çiftliği: Kırsal alanda konumlanan Aral ailesine ait bu alan, başta Bozcaada Caz Festivali gelmek üzere Ada'nın kitlesel kültürel organizasyonlarına alan açan ana mekânlardan biridir. Açık hava konserleri, atölyeler ve konuşmaların yanı sıra yoga, pilates benzeri esenlik sporlarına da evsahipliği yapan çiftlik, doğal peyzaj içine konumlandırılmış sahneleri sayesinde ziyaretçilerin mekânsal deneyimini güçlendirirken, sağladığı konaklama olanağı bakımından katılımcılara konfor sağlayan bir altyapıya sahiptir.

Akvaryum Otel: 1960'lı yılların ortasında Ada'ya yerleşen Pak ailesine ait kırsal konutun otelleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan ve Ada'nın en çok rağbet gören plajlarından birine tepeden bakan işletme, Bozcaada Caz Festivali programına özellikle deneyim temelli etkinliklerle destek vermektedir. İşletme sahibi Deniz Pak, ayrıca on yıllardır Açık Radyo'da (Apaçık Radyo) kesintisiz olarak sürdürdüğü radyo programı ile Ada belleğini düzenli olarak kayıt altına alan sayılı isimlerden biridir.

Butik Otel Bahçeleri, Bağ Damları ve Kuleleri: Başta Gümüş Otel gelmek üzere kent merkezindeki bazı işletmelerle işletmeye dönüştürülmüş kimi bağ evleriyle kuleleri, yaz aylarında çeşitli konserlere, sergi ve dinletilere evsahipliği yapmaktadır. Ancak bu etkinlikler genellikle sınırlı katılımcı kapasitesine sahiptir ve çoğunlukla işletme misafirlerine yönelik olarak gerçekleştirilmektedir.

Sanat Atölyeleri ve Galeri İşlevli Mekânlar: Gelişim sürecine bakıldığında, 90'lardan bugüne

Ada'da faaliyet göstermiş bağımsız kültür ve sanat mekânlarının bireysel ve kolektif üretimlere hevesle alan açtığı, aynı zamanda Adalı sanatçılarla ziyaretçileri biraraya getiren diyalog alanları olarak işlev gördüğü söylenebilir. Ancak bu mekânların 2000'lerin ortasından itibaren sırayla kapanması, bağımsız kültürel altyapının süreksizliği bağlamında dikkat çekicidir. Rengigül Sanat Galerisi, Bozcaada Sanat Galerisi ve Armagrandi Sanat Galerisi gibi bir dönem Ada kültürüne katkı sunmuş mekânlar maalesef bugün aktif değildir. Sürecin bu şekilde seyretmesine sebep olarak ekonomik dönüşümlerle mevsimsel koşullar işaret gösterilebilir.

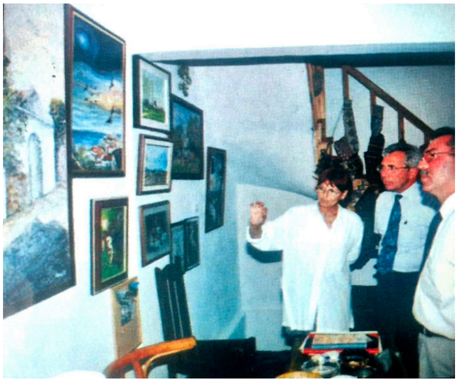

ÖZCAN GERMİYANOĞLU ARŞİVİ

Rengigül Sanat Galerisi

Öte yandan Resimevi Sanat Galerisi, Katina Sanat Galerisi, Yiğit Başak Resimevi, Zeynep Aksu Cam Atölyesi, Miskin Atölye ve Özcan Germiyanoğlu Atölyesi gibi mekânlar, görsel sanatlar ve el işçiliği alanlarında üretim ve paylaşım imkânı yaratmaya devam etmektedir. Bazıları misafir sanatçılara çalışma olanağı sunmakta, bazıları ise küçük çaplı atölyeler ve sergilerle Ada ziyaretçileriyle buluşmaktadır. Bozcaada'da profesyonel bir sanat galerisi bulunmamakla birlikte, bu mekânlar dönemsel sergilerle yarı-galeri işlevi görmektedir. Bunun dışında, Café at Lisa ve Dantela Butik gibi ticari yapılar, tasarım ve el emeği ürünlerin sergilendiği hibrit mekânlar olarak sanatla iç içe çalışmaktadır. Gümüş Otel ve Kasaba Aral Çiftliği gibi alanlar ise konser, film gösterimi ve söyleşi gibi etkinliklere evsahipliği yaparak, kültürel programlara farklı biçimlerde katkı sunmaktadır. Bu tablo, Bozcaada'daki sanat üretiminin sabit ve kurumsal mekânlar üzerinden değil, çoğunlukla kişisel çabalar, mevsimsel hareketlilik ve mekânsal esneklik temelinde sürdüğünü göstermektedir. Sanat mekânlarının sürekliliğini sağlamak, yerel üreticilerin desteklenmesi ve misafir sanatçı programlarının kalıcı yapılarla güçlendirilmesiyle mümkün olabilir.

BAŞAK IŞIKLAR

Resimevi

4.4.3.3. Kamusal Açık Alanlar

Kent Meydanı, Bozcaada Kalesi çevresi, Ayazma ve Habbele koyları, yaz aylarında ve festivallerde konserlere, tiyatro gösterilerine ve açık hava film gösterimlerine evsahipliği yapmaktadır. Ayrıca merkez sokakları, sokak sanatçıları, gezici performanslar ve yerel el işi stantları ile kamusal kültürel üretimin ayrılmaz bir parçasıdır. Bozcaada Gathering gibi organizasyonlar bağ yolları, sahil ve kırsal peyzajı etkinlik mekânı olarak kullanmakta, bu durum sanatın doğayla ilişkisini öne çıkaran özgün mekânsal deneyimler yaratmaktadır.

4.4.3.4. Kültür Mekânlarının Kullanım Örüntüleri

Bozcaada'daki kültür mekânlarının kullanım örüntüleri, mekânın sahipliği, fiziksel altyapısı ve ada yaşamının mevsimselliğiyle doğrudan ilişkilidir. Genel olarak kültürel faaliyetler, yaz aylarında yoğunlaşmakta; kış ve bahar aylarında ise az sayıda mekânda daha düşük yoğunlukta devam etmektedir.

· Yaz Aylarında Kullanım Yoğunluğu:

Haziran – Eylül ayları arasında Bozcaada'ya yönelik turistik ilginin yoğunlaşması ile birlikte, kültürel etkinliklerin büyük bölümü bu döneme sıkışmaktadır. Aral Çiftliği ile Salhane gibi kitlesel açık hava etkinliklerine müsait mekânlar festival ve atölye mekânları olarak işlev görürken Itırlı Bahçe

gibi kamusal yapıların programları bu dönemde iyiden iyiye yoğunlaşmaktadır. Bozcaada Caz Festivali, Bozcaada Gathering, Ozanın Günü ve Homeros Okumaları ile BIFED gibi bağımsız girişimciler tarafından tasarlanıp uygulanan etkinlikler mekânların çok işlevli kullanımını teşvik ederken sergi, konser, atölye ve film gösterimi gibi formatlar çeşitlilik, geçişkenlik kazanmaktadır.

· Kış Dönemindeki Durağanlık ve İstisnalar:

Ekim – Nisan ayları arasında, Ada nüfusunun azalması ve hava koşullarının zorlaşmasıyla kültürel faaliyetlerde belirgin bir azalma gözlemlenmektedir. Ancak bu dönemde de faaliyet gösteren bazı mekânlar öne çıkmaktadır. Örneğin Salhane ve Gümüş Otel, düzenledikleri film günleri ve söyleşilerle kış döneminde dahi kültürel süreklilik sağlayan nadir alanlardan biridir. Itırlı Bahçe'de ise kış aylarında çocuk atölyeleri ve küçük toplantılar devam etmektedir.

· Kamusal Alanların Mevsimsel Kullanımı:

Bozcaada Kalesi çevresi, Aya Paraskevi şapeli, Kent Meydanı, parklar, sokaklar gibi açık kamusal alanlar yalnızca yaz aylarında kullanılabilmektedir. Ancak bu alanların etkin kullanımında ses, aydınlatma ve altyapı olanaklarının sınırlılığı, etkinliklerin disipliner çeşitlilik kazanmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

· Bağımsız Atölyeler ve Süreklilik Sorunu:

Bireysel sanat atölyeleri ve el işi üretim mekânları çoğunlukla kişisel üretime ve dönemsel satışa yöneliktir. Bu mekânlarda süreklilik, büyük ölçüde atölye sahibinin Ada'da geçirdiği süreyle sınırlıdır. Bu durum, bağımsız kültürel aktörlerin mekânlara uzun vadeli yatırım yapma ya da etkinlik serisi yürütme olanaklarını azaltmaktadır.

· Kullanımın Temsil Biçimleri:

Mekânların kullanımı çoğu zaman gündelik turizmle iç içe geçmiş biçimdedir. Bu da kültürel üretim ile ticari faaliyetlerin birbirinden net biçimde ayrışmadığı hibrit bir kullanım örüntüsünü beraberinde getirir. Özellikle butik otel bahçeleri ya da restoran mekânlarında gerçekleşen küçük ölçekli gösterimler buna örnek teşkil etmektedir.

4.4. Bozcaada: Festival ve Şenlik Kimliği ile Öne Çıkan Bir Ada

Bozcaada, son yıllarda yalnızca doğal güzellikleri ve tarihi dokusuyla değil, aynı zamanda kültür ve sanat alanında düzenlenen festival ve şenlikleriyle de adından söz ettirmektedir. Ada, özellikle yaz ve sonbahar aylarında evsahipliği yaptığı etkinliklerle hem yerli hem yabancı ziyaretçiler için önemli bir çekim merkezi haline gelmiştir. Bu festivaller Ada'nın ulusal ve uluslararası ölçekte bilinirliğini artırmakla kalmamış, aynı zamanda kültürel çeşitliliğine de katkıda bulunmuştur. Ancak bu gelişmeler, beraberinde ekolojik sürdürülebilirlik, taşıma kapasitesinin aşılması ve yerel yaşam dinamiklerinin değişmesi gibi bazı tartışmaları da gündeme getirmiştir.

4.4.1. Bozcaada Caz Festivali

Bozcaada Caz Festivali (BCF), 2017 yılından bu yana Ada'nın kültürel etkinlik takviminde önemli bir yer edinen ve Ada'nın yalnızca bir yaz turizmi destinasyonu olmanın ötesine geçmesine katkıda

bulunan önemli etkinliklerden biridir. Eylül ayının ilk haftasında düzenlenen festival, başlangıcından bu yana ulusal ve uluslararası pek çok caz sanatçısını ağırlamaktadır. Ayazma Manastırı, Habbele koyu başta olmak üzere açıkhava mekânlarında gerçekleştirilen festival, yalnızca müzik etkinlikleri düzenlemekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği, ekolojik dönüşüm ve erişilebilirlik gibi savunuculuk alanlarında da aktif rol oynamaktadır. Festivalin bu alanlardaki çalışmaları, her yıl farklı temalar etrafında şekillenen panel, atölyeler, gastronomi buluşmaları, sanat söyleşileri ve yürüyüş gibi çeşitli disiplinlere dokunan "BCF Keşif" programı kapsamında yürütülmektedir. Örneğin bu program, 2022 yılında Ada'nın iyileştirici ve yenileyici gücünü yansıtmayı amaçlamış; bu kapsamda, beden odaklı ve doğaya dönüş atölyeleri, gastronomi etkinlikleri, söyleşiler, gösterimler ve keşif rotaları gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. 2023 yılında, "Oyun" teması kapsamında katılımcılar, disiplinlerarası etkinliklerle bu kavramın farklı boyutlarını keşfetmeye davet edilmişken 2024 yılı için seçilen "Miselyum" teması altında biyoçeşitliliğin, sürdürülebilirliğin ve dayanıklılığın doğal bir modeli olan miselyumdan ilhamla birlikte büyümenin, dönüşmenin ve yaratmanın gücünü keşfetmeye odaklanmıştır. 2025 yılı için belirlenen tema ise "Bedenlenme" (*Embodiment*) olarak duyurulmuştur. Bu tema, düşünce ile eylemin, zihinle bedenin kesiştiği yerlerde gezinmeyi amaçlamaktadır.

Festival, cazın temsil ettiği boyutların ötesine işaret eden bu kurgusuyla bütüncül bir kültürel deneyim yaşamak için adaya gelen geniş bir kitleye hitap etmektedir. Ağırlıklı olarak İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa ve Çanakkale'den gelen katılımcıların çoğunluğu sadece bu etkinlik için adaya gelirken, bu şekilde Ada ekonomisine sezon sonunda belirgin bir katkı sağlanmaktadır. Ancak etkinliğin giderek artan popülaritesi, Ada üzerinde turistik baskının yoğunlaştığı bir dönemin bitimine denk gelmesi nedeniyle, ulaşım ve konaklama olanaklarının sınandığı bir durumu ortaya çıkarmıştır. Festival günlerinde artan nüfus, özellikle atık yönetimi, su tüketimi ve ekolojik denge açısından Ada'nın kapasitesini zorlar hale gelmiştir. Bu durum, festivalin gelecekte daha sürdürülebilir bir modelle geliştirilmesi gerektiğine işaret ederken festival yönetimi ile yerel yönetim, durumu rahatlatacak adımları birlikte atma kararı almıştır.

Festivallerin etkisi, salt ekonomik getirilerle sınırlı kalmayıp, yerel toplulukların sosyal uyumu, kültürel ifade biçimlerinin gelişimi ve çevresel sürdürülebilirlik alanlarında da uzun vadeli sonuçlar ürettiği çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur (Getz, 2010; Quinn, 2005; Gibson & Connell, 2012). Bu nedenle, büyük ölçekli kültürel etkinliklerde etki değerlendirmesi yapılması, etkinliklerin doğurduğu olumlu ve olumsuz sonuçların sistematik bir şekilde izlenmesi ve geleceğe dönük kararların veri temelli biçimde alınabilmesi açısından önem taşımaktadır. Etki değerlendirmeleri, festivallerin yerel ekonomi, toplumsal yapı, kültürel katılım, çevresel sürdürülebilirlik gibi farklı boyutlardaki etkilerini ölçmeye ve gerektiğinde iyileştirme adımları belirlemeye imkân verir.

Bu çerçevede BCF, 2023 yılında OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) tarafından yayımlanan "Kültür, Spor ve İş Etkinliklerinin Etkisi Nasıl Ölçülür" (*How To Measure The Impact of Culture, Sports and Business Events*) başlıklı etki ölçümü rehberini takip ederek kapsamlı bir etki değerlendirme[73] çalışması yürütmüş, "Bozcaada Caz Festivali 23' Etki Raporu"nu hazırlamıştır. Bu rapor, dünyada bu rehber baz alınarak yapılan ilk çalışmalardan biri olma niteliği taşımaktadır. Rapora göre festivalin toplam karbon ayak izi 1.600 ton CO_2e olarak ölçülmüştür. Bu miktar, yaklaşık 1.329 Çanakkale sakininin bir yıllık emisyonuna eşdeğerdir. Emisyonların %95'i

ziyaretçi ulaşımı, konaklama ve yemek hizmetlerinden kaynaklanmakta, bu oranın %50’si ise doğrudan yolculuklardan gelmektedir. Festivalin su ayak izi ise 23.500 m^3 düzeyinde ölçülmüştür. Bu da yaklaşık 10 olimpik yüzme havuzuna denk gelmektedir.[74] Bu veriler, özellikle ulaşım ve konaklama kaynaklı çevresel etkilerin azaltılması gerektiğine işaret etmektedir.

Rapor, yaratılan sosyal etki bağlamında da bazı dikkate değer bulgular sunmaktadır: katılımcıların ve yerel halkın %90,47’si festivalin genel esenlik durumlarını olumlu etkilediğini ifade etmiştir. Ancak Rapor, bu tür etkinliklerin Ada gibi sınırlı ekolojik kapasiteye sahip bir mekânda düzenlenmesinin getirdiği risklere de dikkat çekmektedir. Festival organizasyonu, tespit edilen çevresel etkileri azaltmaya yönelik olarak ileriye dönük bazı stratejiler geliştirme ihtiyacını kabul etmiştir. Ulaşım kaynaklı karbon salımını azaltmak, atık yönetimi uygulamalarını güçlendirmek ve festival kaynaklı enerji tüketimini daha sürdürülebilir hale getirmek bu kapsamda belirlenen öncelikler arasında yer almaktadır. BCF’nin sosyal alandaki kapasite geliştirme faaliyetlerinden biri olan “Kızlar için Caz Kampı” da etki raporunda özel olarak ele alınmıştır. 2023 yılında düzenlenen kampta, 10 - 15 yaş arası 16 kız çocuğuna caz müziği ve doğaçlama alanında eğitim verilmiştir. Proje, toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemeyi ve müzik alanında genç kadınların temsilini artırmayı amaçlamaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, BCF’nin etki değerlendirmesi yapması, hem olumlu etkilerin görünür kılınması hem çevresel ve sosyal risklerin daha iyi yönetilebilmesi açısından önemli bir adımdır. Festivalin, tespit edilen negatif etkileri azaltmaya dönük çaba göstermesi, özellikle küçük ölçekli ve kırılgan ekosistemlere sahip yerleşimlerde kültürel etkinliklerin uzun vadeli sürdürülebilirliği açısından doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

4.4.2. BIFED: Ekolojik Odaklı Bir Kültürel Pratik

2014 yılından bu yana düzenlenen Bozcaada Uluslararası Ekolojik Belgesel Festivali (Bozcaada International Festival of Ecological Documentary - BIFED)[75], çevresel ve sosyal adalet temalı belgeseller aracılığıyla ekolojik farkındalık oluşturmaya yönelik bir çerçevede şekillenmektedir. Festivalin içerik yapısı, iklim krizi, ekolojik yıkım, yerel direniş hareketleri ve çevresel eşitsizlikler gibi başlıklar etrafında gelişmekte; bu doğrultuda yalnızca film gösterimlerine değil, aynı zamanda bilgi üretimi ve tartışma ortamlarına alan açılmaktadır. Festivalin kurucularından Petra Holzer ve Ethem Özgüven’in öncülüğünde, Bozcaada Belediyesi iş birliğiyle yapılandırılan organizasyon modeli, ticari sponsorluklardan bağımsız kalmayı önceleyen bir yaklaşıma sahiptir. Holzer ve Özgüven, bu tercihin festivalin etik ve içeriksel bağımsızlığını koruma amacıyla benimsendiğini belirtmektedir.[1] Kâr amacı gütmeyen ve finansal olarak yerel yönetim desteği, küçük ölçekli fonlar, yerel işletmelerden destekler ve gönüllü emeğine dayalı bu yapı, içerik ve karar alma süreçlerinde özerklik hedefini öne çıkarmaktadır. Bu noktada, BCF’nin profesyonel organizasyon kadrosu ve yaratıcı endüstri temelli işbirliklerinden ayrışan daha yatay ve kolektif bir model sunduğu görülmektedir ancak gönüllülük ve dayanışma yapısı, festivale samimi bir katılımcılık kazandırmakla birlikte, sürekliliğin gönüllü motivasyonlarına bağlı olması sebebiyle zaman zaman organizasyonel riskler barındırmaktadır.

Diğer yandan gönüllülüğe dayalı bu model, öğrencilerin ve genç katılımcıların sürece doğrudan katılımını mümkün kılmakta ve programlama, lojistik, iletişim, arşivleme gibi çeşitli işlevsel alan-

larda deneyim kazanımına olanak tanımaktadır. Bu durum, festivali yalnızca bir izleme etkinliği değil, aynı zamanda pedagojik bir öğrenme süreci olarak konumlandırmaktadır. Üniversite öğrencilerinin ve genç gönüllülerin organizasyon sürecine aktif biçimde katıldığı gözlemlenmektedir.[76] 2024 yılında Gökçeada'dan feribotla getirilen öğrencilerin ve öğretmenlerin festival etkinliklerine katılım sağlamasına yönelik çaba, bu pedagojik yönün mekânsal olarak genişletilmesine dönük bir örnek sunmaktadır.[77] Bu uygulama aynı zamanda, adalar arası kültürel etkileşim ve ortak öğrenme süreçleri açısından da dikkate değerdir. Aynı yıl BIFED, ilk kez "Gökçeada Uluslararası Ekolojik Belgesel Film Günleri" adı altında komşu adaya uzanmış; burada gösterimlerin yanı sıra söyleşi ve atölyeler düzenlemiştir. Bozcaada Belediyesi'nin önümüzdeki süreçte Gökçeada ve Bozcadaa'yı ve hatta Kuzey Ege adalarını birbirine bağlayacak bir feribot ağının hayata geçmesi adına çaba sarf ettiğini de vurgulamak yerinde olur.

Bozcaada Caz Festivali'nden farklı olarak, BIFED'in tematik yapısı, her yıl farklı başlıklarla kurgulanan etkinliklerden ziyade, uzun erimli bir savunuculuk alanı çerçevesinde sabitlenmiştir. Ekolojik kriz ve çevresel adalet gibi konular etrafında tutarlı bir çizgi izlenmekte, bu bağlamda film gösterimlerine paneller, akademik oturumlar ve söyleşiler eşlik etmektedir. Etkinliklerin sezon dışında (Ekim ayı) gerçekleşmesi, festivalin Ada üzerindeki turizm baskısını azaltan bir planlamaya sahip olduğunu göstermektedir. Diğer yandan etkinlik mekânlarının büyük oranda kamuya ait kapalı alanlarda (özellikle Bozcaada Halk Eğitim Merkezi) yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum, özel mülkiyete dayalı açık hava etkinliklerinin aksine, kamusal alan kullanımını önceleyen bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Festivalin Ada ekonomisine doğrudan bir katkı sağlamaktan ziyade, çevresel etkileri en aza indirme hedefi doğrultusunda yapılandığı anlaşılmaktadır.[78]

Festivalde her yıl düzenlenen Ana Yarışma bölümünde, Bozcaada'nın önemli kültürel figürlerinden biri olan, gravür sanatçısı ve müzeci Fethi Kayaalp adına verilen Büyük Ödül sunulmaktadır. Kayaalp, sanatsal üretimi ve kültürel birikimiyle sadece Türkiye'de değil, doğduğu Bozcaada'da da önemli bir kültürel belleğin taşıyıcısı olarak görülmektedir. Ayrıca festival bünyesinde genç yapımcıları teşvik etmek amacıyla oluşturulan Naci Güçhan Öğrenci Yarışması da bulunmaktadır. Bu yapı, BIFED'in yalnızca uluslararası yapımları değil, genç sinemacıları da desteklemeye yönelik bir strateji benimsediğini göstermektedir.

Bu yıl 12. kez düzenlenecek olan festivalin yapısına ilişkin bazı nicel göstergeler, örgütlenme ilkeleriyle birlikte değerlendirildiğinde dikkat çekici bir profil sunmaktadır. Gelinen son noktada, 100'i aşkın ülkeden 500'ün üzerinde film başvurusu alınmakta, bu başvurular yaklaşık 10 kişiden oluşan bir ön jüri ekibi tarafından değerlendirildikten sonra, ana yarışma için yaklaşık 15 film seçilmektedir. Festivale katılım için başvuru ücreti talep edilmeyerek erişilebilirlik önceliklendirmekte, ayrıca kadın yönetmenlerin ve jüri üyelerinin temsilini artırmaya yönelik özel bir hassasiyet gözetilmektedir. İçerik dağılımında emperyal merkezlerden gelen filmlere sınırlı yer verilirken, üçüncü dünya ülkelerinden gelen yapımlara öncelik tanınmaktadır. Yerel düzeyde bazı işletmeler festivali desteklemekle birlikte desteklerin henüz Ada geneline özlenen seviyede yayıldığını söylemek mümkün değildir. Öte yandan festival, ekolojik değerlerle çelişen ticari destekleri bilinçli biçimde kabul etmeyi reddetmektedir. İzleyici erişimi açısından da festivalin kapsayıcı bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır: fiziki ortamda gerçekleştirilen festival edisyonlarında toplamda yaklaşık 3.500 kişilik izleyiciye erişilmişken, pandemi döneminde çevrimiçi düzenlenen edisyonlarda

35.000'i aşkın tekil kullanıcıya erişilmiş, hane izleyicileriyle birlikte bu rakamın 40–50 bin kişiye ulaşmış olabileceği tahmin edilmektedir.[79] Sonuç olarak, BIFED'in yalnızca tematik içeriğiyle değil, örgütlenme yapısı, öğrenci ve gönüllü katılımını önceleyen yaklaşımı ve çokkültürlü etkileşimi destekleyen pedagojik stratejileriyle de kendine özgü bir model sunduğu ifade edilebilir. Bu yönleriyle festivalin, yerel ölçekte kültürel çeşitliliği desteklediği ve bölgesel ölçekte işbirliğine açık bir çerçeve geliştirdiği gözlemlenmektedir.

Belediye yetkilileriyle yapılan görüşmelerde, Bozcaada'nın kültürel ve doğal özellikleriyle başlı başına bir çekim alanı oluşturduğu, bu nedenle Ada dışından gelen kişi ve inisiyatiflerin düzenledikleri etkinliklerde adayı yalnızca bir sahne ya da marka değeri olarak konumladıkları yönünde eleştiriler dile getirilmiştir. Yeni dönemde, kültürel etkinliklerin Bozcaada'da gerçekleştirilmesine yönelik yerel yönetiminin yaklaşımda bir dönüşüm hedeflenerek, dışarıdan gelen organizatörlerden yalnızca içerik sunmaları değil, aynı zamanda adaya katkı sağlayacak biçimde yerel kapasiteyi geliştiren uygulamalar üretmeleri beklenmektedir. Bu bağlamda, Adalı gençlerin sürece dahil edilmesi, ortak üretim ortamlarının oluşturulması ve etkinliklerin yalnızca tüketici odaklı değil, yerel topluluğu da güçlendirecek biçimde kurgulanması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca etkinliklerin yüksek turizm sezonuna denk gelmesi durumunda Ada halkının önemli bir bölümünün (özellikle hizmet sektöründe çalışanların) bu etkinliklere katılamadığı belirtilmiş, bu nedenle sezon dışı dönemlerde gerçekleşen BIFED gibi etkinliklerin, Ada ölçeğinde katılım olanaklarını artıran bir model sunduğu vurgulanmıştır.

4.4.3. Bozcaada Gathering: Teori ile Pratik Arasında Bir Denge Arayışı

ZERO Movement girişimi tarafından düzenlenen Bozcaada Gathering[80], ilki 23 Eylül – 17 Ekim 2024 tarihleri arasında Bozcaada'da hayata geçirilen disiplinlerarası bir etkinlik dizisidir. Hareketin temel yaklaşımı, sanatı, bilimi ve toplumsal pratikleri biraraya getirerek çevresel, kültürel ve sosyal dönüşüm alanlarında deneysel çalışmalar yürütmektir. Bu etkinlik festival kimliğine sahip olmamakla birlikte, üretim ve düşünme odaklı süreçler tasarlamaya öncelik tanırken, Bozcaada'nın özgün doğal ve kültürel bağlamı içinde kolektif üretim modelleri geliştirmeyi hedeflemektedir.

Web sitesindeki bilgilere göre hareketin benimsediği yaklaşım, kültür, sanat, doğa ve çevre gibi disiplinlerde yürütülen projelerde, teorik bilgi ile pratik uygulama arasında bilinçli bir denge kurmayı amaçlamaktadır. Araştırma süreçleri gözlem, deney ve model aşamaları çerçevesinde yapılandırılmakta, böylece her projenin bilimsel yöntemlerle desteklenen, yerel bağlama duyarlı ve ölçümlenebilir çıktılar üretmesine önem atfedilmektedir. Kurulu yapı, üç temel kavram üzerinden ilerlemektedir:

- "Transthinking", disiplinler ve bağlamlar arası geçişkenliği teşvik ederek yeni düşünce biçimlerinin oluşmasını sağlar.
- Yerindelik, mekânsal ve toplumsal ihtiyaçlara duyarlılık geliştirerek araştırmanın Ada gibi sınırlı ekosistemlerde uygulanabilirliğini artırır.
- Belirme, doğrudan gözleme dayalı olarak doğal süreçlerin anlaşılmasını ve düşünce haritalarının oluşturulmasını mümkün kılar.

BAŞAK IŞIKLAR

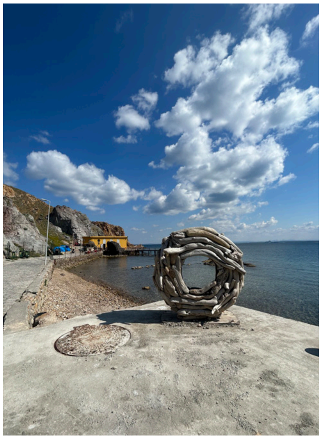

ARTISTRY OF GOOD

ZERO Movement'ın bu yaklaşımı, kültürel üretimi yalnızca temsil veya ifade alanı olarak görmemekte, toplumsal ve çevresel sorunlara yönelik çözüm üretme aracı olarak da konumlandırmaktadır. Araştırma sonuçları, Ada'nın farklı mekânlarında (Halk Eğitim Merkezi, Salhane gibi kamusal alanlarda) düzenlenen günlük yaşamla doğrudan ilişkili somut uygulamalar (atölyeler, etkileşimli sergiler, mekâna özgü performanslar, arazi sanatı, vb.) yoluyla toplumla paylaşılmaktadır. Bu modelin amacı, kuramsal çerçevenin sosyal etkileşim yoluyla gerçek hayatta karşılık bulmasını sağlamaktır.

ZERO Movement'ın 2024 yılında tanımladığı çalışma eksenleri şunlardır:

- Atık yönetimi ve döngüsel ekonomi (ZERO Lab),
- Sürdürülebilir Ada yaşamı ve teknolojik çözümler (ZERO 1.0: Smart Island),
- Denizel biyoçeşitliliği koruma odaklı (ZERO Reef),
- Sanat odaklı araştırmalar ve hafıza çalışmaları (RE*MIND)

Bu başlıklar ve hareketin araştırma odaklı, yerel bağlama duyarlı yaklaşımı, Bozcaada'nın kırılgan ekosistemi, sınırlı kaynakları ve kültürel çeşitliliği göz önüne alındığında, Ada ile örtüşen öncelikler ve Bozcaada gibi küçük ölçekli yerleşimler için önemli bazı imkânlar sunmaktadır.

Bunlar arasında:

- Kültürel ve çevresel sorunların yalnızca teşhis edilmesi değil, çözüm odaklı pilot modellerle test edilmesi,
- Yerel bilgi ve deneyimlerin akademik ve sanatsal üretim süreçlerine doğrudan entegre edilmesi,
- Ada ölçeğinde çevresel sürdürülebilirlik ve kültürel sürekliliğin yaratıcı pratikler aracılığıyla desteklenmesi,
- Sanatçı, akademisyen ve yerel topluluk arasındaki sınırların aşındırılması ve işbirlikçi bilgi üretiminin teşvik edilmesi,

- Teorik çalışmaların toplumla doğrudan ilişkilendirilerek somut, uygulanabilir sonuçlara dönüştürülmesi gibi olanaklar bulunmaktadır.

Bozcaada Gathering, Bozcaada'nın mevcut kültürel hareketliliğinden farklı bir doğrultuda ilerlemekte, bu bağlamda BIFED gibi doğrudan ekolojik temalara odaklanan festivallerden ya da Bozcaada Caz Festivali gibi deneyim temelli etkinliklerden ayrışarak üretim temelli, araştırma odaklı ve katılımcı süreçleri ön plana çıkarmaktadır. Bu bakımdan, Bozcaada'da uzun vadeli çevresel ve kültürel sürdürülebilirlik stratejileri açısından deneysel bir platform işlevi gördüğü söylenebilir.

4.4.4. Bozcaada Bağbozumu Kültür ve Sanat Festivali: Kültürel Hafıza, Güncel Pratik ve Sınırlılıklar

Bu yıl 25. kez gerçekleştirilecek Bozcaada Bağbozumu Kültür ve Sanat Festivali, Bozcaada'da üzüm yetiştiriciliği ve şarapçılıkla özdeşleşmiş bir tarımsal döngünün kamusal alanda kutlandığı, Ada kültürünün simgesel etkinliklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Üzüm hasadı dönemine denk gelecek şekilde her yıl Eylül ayı başında düzenlenen festival, tarihsel olarak yalnızca bir kutlama değil, aynı zamanda mevsimsel emeğin toplumsal olarak görünür kılındığı bir ritüel işlevi görmektedir. Ada halkı tarafından kolektif hafızada taşıdığı anlamla benimsenen bu etkinlik, bağcılıkla geçimini sağlayan ailelerin katılımıyla yerel topluluğun üretim ve yaşam döngüsüne doğrudan bağlıdır. Geleneksel olarak düzenlenen kortej yürüyüşleri, ziyaretçilerin traktörlerle bağlara ziyaretleri, bağbozumu temsili canlandırmalar ve yöresel ürün stantları aracılığıyla, tarımsal kültürün kamusal bellekteki yeri pekiştirilmektedir. Festivale yerel halkın yanı sıra son yıllarda artan biçimde dışarıdan ziyaretçilerin de katılmasıyla birlikte, etkinlik yalnızca bir tarım ritüeli değil, aynı zamanda Bozcaada'nın kültürel mirasını tanıtıcı bir platform hâline gelmiştir.

Günümüzde Bağbozumu Festivali, Bozcaada Belediyesi'nin öncülüğünde ve çeşitli yerel aktörlerin katılımıyla organize edilmektedir. Festival programında bağbozumu korteji, müzik performansları, dans gösterileri, geleneksel kıyafetli geçitler, üzüm taşıma yarışmaları gibi etkinlikler yer almaktadır. Belediye ve bazı yerel işletmeler tarafından desteklenen festivalin lojistik ve içeriksel yükü büyük ölçüde kamu kaynaklarına dayansa da Ada halkı da çeşitli biçimlerde katılım göstermektedir. Ancak, program yapısının belirli bir kurumsal çerçeveye oturtulmamış olması, bazı katılımcılar tarafından etkinliğin içerik sürekliliği ve kimliksel bütünlüğü açısından sınırlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Yine de festival, hem Ada sakinleri hem de Bozcaada'ya bu dönem için özel olarak gelen ziyaretçiler tarafından büyük ilgi görmeye devam etmektedir. Festivalin başlıca mekânları arasında Cumhuriyet Meydanı ve Ada sokakları yer almakta, bazı etkinlikler ise bağ alanlarında ya da kamusal açık alanlarda gerçekleşmektedir.

PEYZAJ X

Görüşmelerde sıklıkla dile getirilen değerlendirmeler arasında, etkinliğin planlama sürecinde profesyonel destek eksikliği ifade edilmiştir. Bu durumun, festivalin içerik çeşitliliği ve organizasyonel kapasitesi açısından mevcut potansiyelini tam olarak yansıtmasına engel oluşturabileceği yönünde görüşler paylaşılmıştır. Bazı üreticiler festivalin bağcılık ve şa-

rapçılıkla bağının zayıfladığını, temsiliyetin yerini daha çok dışarıdan gelen ziyaretçilere yönelik bir "gösteri" formatına bıraktığını belirtmiştir. Katılımın, Adalı gençler başta olmak üzere, yerel topluluğun tüm kesimlerine hitap edecek şekilde artırılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Geçmişi 1950'lerin ortasına uzanmakla birlikte yeni bir konseptle ilk defa 2005 yılında düzenlenen, Adalı markaları bir rotada buluşturan ve konserlere, tadımlara, söyleşilere evsahipliği yapan Şarap Tadım Günleri ise alkollü içkilere getirilen tanıtım yasağı ile beraber maalesef tarihe karışmıştır. Bu etkinliğin canlandırılmasına yönelik fikri çabalar gündemdeki yerini korumaktadır.

4.4.5. Bozcaada Yerel Tatlar Festivali

İlki 2010 yılında düzenlenen Bozcaada Yerel Tatlar Festivali, Ada'nın gastronomik mirasını kutlayan ve yerel üreticileri destekleyen önemli bir etkinliktir. Festival, Bozcaada Turizm İşletmecileri Derneği (BOZTİD) tarafından organize edilmektedir. Etkinlik, Adalı kadınların ve yerel işletmelerin katkılarıyla gerçekleşmekte, çiğ dolma, kuskuslu kuzu kapama, ada otlu saganaki, mafiş, bademli ada kurabiyesi gibi yöresel yemekler konuklara sunulmaktadır. Festival süresince, Adalı kadınlar ev yapımı yemeklerini sunarken, restoranlar da özel menüler hazırlamaktadır. Etkinlik, Bozcaada Meydanı'nda kurulan stantlarda gerçekleşmektedir.

Festivalde sunulan yerel lezzetler arasında domates reçeli, kabak çiçeği dolması, zeytinyağlı mezeler, sardalya, sinarit, ahtapot, kalamar, keçi peyniri ve ada şarapları bulunmaktadır. Ayrıca, festival kapsamında sirtaki günleri, şarap tadımları, kahve atölyeleri ve yoga etkinlikleri gibi çeşitli aktiviteler de düzenlenmektedir.

4.4.6. Bozcaada Zeytin Hasadı Şenliği

Bozcaada Zeytin Hasadı Şenliği, 11 - 14 Eylül 2025 tarihleri arasında 6. kez düzenlenecek olup, Ada'nın zeytincilik mirasını ve yerel üretim kapasitesini kutlayan önemli bir etkinliktir. Şenlik, Ada'da 2.000 dekarlık tek zeytin bahçesinin[81] sahibi olan yerel üretici Egeo Norte markasının kurucuları İlayda ve Mustafa Saraç tarafından organize edilmekte ve Bozcaada Belediyesi'nin desteğiyle gerçekleştirilmektedir. Üç gün süren festival kapsamında traktör konvoyları, zeytin toplama yarışmaları, zeytinyağı tadımları ve yemek eşleştirmesi, atölyeler ve konserler gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmekte, festival kapsamında yaklaşık 200 katılımcı ağırlanmaktadır.

Bozcaada'da, zeytinyağı üretimi küçük ölçekli ve butik işletmeler tarafından, genellikle erken hasat ve soğuk sıkım teknikleriyle gerçekleştirilmektedir. Sınırlı üretim kapasitesine rağmen yüksek kalite anlayışıyla öne çıkan Bozcaada zeytinyağı sektörü, Ada'nın gastronomik kimliğine katkı sağlamakta ancak coğrafi işaret tescili eksikliği ve sınırlı üretim nedeniyle henüz geniş pazarlarda yeterince yer bulamamaktadır. Bu bağlamda, şenlik yalnızca bir kutlama değil, aynı zamanda Bozcaada'nın zeytincilik potansiyelini güçlendirme, yerel üretimin sürdürülebilirliğini artırma ve Ada markasının bilinirliğini ulusal ve uluslararası düzeyde yaygınlaştırma fırsatı olarak değerlendirilmektedir.

4.4.7. Ayazma Panayırı

Merkezde yer alan Kimisis tis Theotokou (*Meryem Ana'nın Göğe Yükselişi*) kilisesinden sonra Adalı Rumların en çok önem atfettiği kutsal mekân, Bozcaada merkezine yaklaşık yedi kilometre uzak-

lıkta yer alan Aya Paraskevi Manastırı ve çevresini kapsayan Ayazma bölgesidir. MS 2. yüzyılda Roma İmparatoru Pius döneminde Romalıların pagan kültlerini reddettiği için katledilen Paraskevi'nin ismi, aynı zamanda Yunanca'da "hazır olmak / hazırlanmak" anlamına gelen Cuma gününü temsil eder. Roma doğumlu Paraskevi, ailesiyle birlikte politeist bir inanç sisteminin hüküm sürdüğü Roma topraklarında Hıristiyanlığı benimsediği için ailesiyle birlikte katledilmiştir. Adalı Rum yurttaşlar, dünyanın dört bir yanından adaya çıkagelip, her yıl 26 Temmuz günü onun anısına kutsal suyun kaynağı Ayazma'da (Hagiasma) toplanır; yatılı, eğlenceli, müzikli, yemeli içmeli bir şenlik düzenler.82 Bu geleneksel kutlama, her yıl kesintisiz olarak devam etmekte, dolayısıyla önceden bahsedildiği üzere Yunanistan, ABD, Fransa, Avustralya diasporalarına mensup birçok Adalıyı ağırlar. 2025 yılında gerçekleşen kutlama esnasında Nea Tenedos Belediye Başkanı'nın yanı sıra çeşitli diasporalara mensup 75 yurttaş, Tenedosu Ada dışında temsil eden sivil toplum örgütlerinin yöneticileri ile birlikte Akvaryum Otel'e konuk olmuştur. Bu bölgenin "Ayazma" olarak anılmasının temel nedeni, Aya Paraskevi Manastırı'nın alt kısmında bulunan ve kutsallık atfedilen tatlı su kaynağıdır (akt. Durmaz, 2017).[83]

SOZCU.COM.TR

BAŞAK IŞIKLAR

Panayır, sabah saatlerinde düzenlenen dini ayinle başlar. Gökçeada ve Bozcaada Metropoliti tarafından yönetilen ayin sırasında, yılın salkımlanan ilk üzümleri kutsanır ve Tanrı'ya bu bereketi bahşettiği için teşekkür edilir. Günün devamında, manastırın bahçesine kurulan masalarda topluca yemek yenilir; Bozcaada şaraplarından içilir. Müzik eşliğinde danslar ve ortak kutlamalar gerçekleştirilir. Bu bağlamda etkinlik, dini bir ritüel olmanın ötesinde, Ada'daki çok kültürlü geçmişin ve bu geçmişe ait toplumsal belleğin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir. Bugün hem yerel halk hem ziyaretçiler için Ayazma Panayırı, Bozcaada'nın görkemli geçmişiyle bağ kurduğu, kültürel çeşitliliğini vurguladığı ve gösterdiği, halkların ortak değerlerini birlikte, omuz omuza durarak yaşattığı önemli bir sosyal etkinlik konumundadır.

Ne var ki öncülü Horoz Panayırı, geleneksel bir ritüel olarak ne yazık ki Rum nüfusun Ada'dan eksilmesi ile tamamen hafızalardan silinmiştir. Fethi Kayaalp, bir zamanlar Göztepe Mevkii'nde konumlu manastırda vuku bulan bu ritüelin seyrini ve ereğini şöyle aktarmaktadır: *"Rum kızları giyinip süslenir, ellerinde şemsiyelerle tek sıra halinde yürüyerek manastıra gelirdi. Adak adanır; hayırlı bir kısmet, iyi bir evlilik, bahtı açık çocuklar bahşetmesi için Tanrı'ya dua ederlerdi. Panayırın hikâyesi ise şöyle: Ayazma'da yaşayan Paraskevi diye bir kızla Göztepe'de oturan Ayula adlı oğlan birbirilerini çok severmiş ama bir türlü kavuşamazlarmış. Sonunda Paraskevi, kederden can vermiş. Panayır, bu mutsuz aşıklar anmak için düzenlenirmiş; Rum arkadaşlarım öyle anlatmıştı. Horoz Panayırı'nda iyi bir kısmet için dua eden kızlar, Ayazma Panayırı'nda kendilerini genç erkeklere gösterirdi. Ada'daki pek çok evliliğin temeli, o panayırda atılırdı."*[84]

Görüldüğü üzere Bozcaada'daki festivaller, şenlikler ve toplu kutlamalar yalnızca turistik etkinlikler ya da mevsimsel organizasyonlar olarak tanımlanamaz. Tüm bunlar, Ada'nın kültürel yaşamının taşıyıcı payandaları ve toplumsal belleğinin yitimini engelleyen, farklı kesimleri aynı zeminde biraraya getiren, kültürel çeşitlilik bağlamında toplumsal barışı tesis eden sosyal zeminlerdir. Yerel Tatlar Festivali, Bağbozumu Şenlikleri, Zeytin Hasadı Şenliği, Ayazma Panayırı, BIFED, Homeros Okumaları gibi etkinlikler, hem yerel üretim pratiklerini hem çok katmanlı kimlik unsurlarını görünür kılarak Ada'nın kendine özgü karakterinin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktadır. Bu festivaller aracılığıyla Ada, hem geçmişten gelen tarımsal ve kırsal dini geleneklerini yaşatmakta hem de ekolojik duyarlılık, kültürel çeşitlilik ve topluluk dayanışması gibi çağdaş değerlerle bağını güçlendirmektedir. Dolayısıyla işbu etkinlikler, Ada kimliğine yaşam katan, çok yönlü kültürel zenginliği besleyen ve var kılan, Bozcaada'ya yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde görünürlük kazandıran toplumsal pratikler olarak tanımlanabilir.

4.5. Kitaplar ve Kütüphanecilik

Antik dönemde Homeros'un destanlarında "Tenedos" adıyla anılan Bozcaada, binlerce yıldır sanatçılara ve yazarlara ilham kaynağı olmayı sürdürmektedir. Modern dönemde ise Bozcaada, yazarların eserlerinde işlenen ve kolektif edebi etkinliklerle desteklenen zengin bir edebi kimlik geliştirmiştir. Ada, 1994'te feribot seferlerinin düzenli hale gelmesiyle hem yerli hem yabancı gezginlerin uğrak noktası haline gelmiş ve bu durum, edebi ve kültürel üretimin çoğalması yönünde doğrudan etkili olmuştur.[85] 2000'li yıllarda Bozcaada denince akla gelen ilk isimlerden biri, gazeteci ve akademisyen Prof. Dr. Haluk Şahin'dir. Balıkesir doğumlu olmasına rağmen kendini "Bozcaada aşığı" olarak tanımlayan Şahin, 2000'lerin başından itibaren Bozcaada hakkında en fazla eser üreten yazarlardan biri haline gelmiştir.[86] Şahin'in önemli katkılarından biri, 2005 yılında yayımlanan ve daha sonra İngilizceye çevrilen "Haluk Şahin'in Bozcaada Kitabı"dır. Bu eser, Ada'nın geçmişten günümüze uzanan hikâyesini, kültürel dinamiklerini ve toplumsal dönüşümünü anlatan temel kaynaklardan biri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Şahin sadece yazar kimliğiyle değil, kültürel girişimciliği ile de ön plandadır. Onun öncülüğünde başlatılan, 2025'te 24.sü gerçekleştirilen, uluslararası katılımlı "Ozanın Günü ve Homeros Okumaları" etkinliği, Bozcaada'nın kolektif edebi hafızasında her yıl yeni izler bırakmaktadır.[87]

2000'li yılların bir diğer önemli edebi çıktısı ise Ada'nın eski Rum sakinlerinin anılarını yansıtan eserlerin ortaya çıkmasıdır. Bozcaada doğumlu bir Rum ailenin ferdi olan Dimitri Kakmi, çocukluk anılarını anlattığı "Mother Land" (*Anayurt)* adlı kitabını 2008 yılında yayımlamış ve bu eser aracılığıyla Ada'nın 1960'lardaki çokkültürlü yapısını, tarihte kalmış Türk - Rum komşuluğunun hüzünlü hikâyesini ve zorunlu göçün izlerini uluslararası okurlara aktarmıştır. İngilizce kaleme alınan bu anı kitabı, edebiyat aracılığıyla Adalı Rumların gündelik yaşamına mercek tutarken tarihsel katmanları görünür kılan çalışmalardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Bozcaada'nın edebi zenginliği, başka bir çok yazar ve eserle boyut kazanmıştır. Vildan Onur'un kaleme aldığı "İşgalden İşgale Bozcaada", "Zamanı Bekleyen Bozcaada" ve "Matbuat'ta Bozcaada" kitapları, Ada'nın tarihi ile kimliğine dair pek çok veri sunar. Örneğin mimar ve akademisyen Prof. Dr. Necati İnceoğlu, "Bozcaada Yazıları" adlı kitabında 2004 yılından itibaren Ada'da geçirdiği zamanlar bağlamında bağcılık deneyimlerini ve şehircilik gözlemlerini paylaşmakta, Ada'nın mimari dokusu ve yaşam tarzı üzerine derinlemesine bir bakış sunmaktadır. Lütfi Tınç, "Kırkambar

Bozcaada" adlı kitabında 1995 – 2005 dönemine ışık tutarken H. Can Yücel, "Tarih Denizinde Bozcaada" adlı eserinde Ada'nın denizcilik geçmişini ve tarihsel kimliğini ele alır. Sosyolog Sibel Yardımcı, "2 Mahalle 1 Ada: Bozcaada" adlı kapsamlı çalışmasında Ada'nın sosyal yapısını, nüfus hareketlerini ve kültürel dönüşümünü detaylı biçimde irdelemiştir. Ümit Hamlacıbaşı'nın ödüllü "Kala Afiyet: Bozcaada Mutfağı" adlı kitabı ise Ada'nın gastronomik mirası üzerine başlıca kaynak olarak kabul edilmektedir. Kadir Aydemir'in derlediği "Bozcaada Öyküleri" adlı kolektif çalışma, 34 yazarın Bozcaada üzerine kaleme aldığı öykülerden oluşmakta ve Ada'nın farklı dönemlerine, yaşam biçimlerine dair çok sesli anlatılar sunmaktadır. Ayrıca, "Adalı Yaşar" mahlasıyla tanınan Yaşar Kidmir'in "Bir Masal Ada: Bozcaada" ve "Masal Ada Bozcaada ve Bozcaadalılar" adlı kitapları, yazarın anıları ve gözlemleri üzerinden Ada'nın kültürel ve sosyal yaşamına, tarihsel ve toplumsal dokusuna içeriden bir bakış getirmiştir. Bozcaada'nın edebi ve kültürel çeşitliliğini belgeleyen bu eserler, hem sakinlerin hem de ziyaretçilerin gözünden çok yönlü bir Adalı kimliği ortaya koymaktadır. Troya kazı başkanı Prof. Dr. Rüstem Aslan, "Seyyahların İzinden Tenedos'dan Bozcaada'ya" adlı kitabında Ada'nın geçmişini gezginlerin anlatımlarıyla ele alırken, Troya üzerine yazdığı eserlerde bölgenin arkeolojik önemine ışık tutmuştur. Bülent Akgezer ise "Tenedos Bozcaada: Rüzgârlı Söylencelerin Adası" ve "Şarap: İklimin ve Tarihin Kızı" gibi kitaplarında Bozcaada'nın mitolojik mirasını, şarap kültürünü şiirsel bir dille aktarır.

Özetle Bozcaada, antik dönemlerden günümüze taşınan mitolojik miras ile modern edebi ve anlatı temelli çalışmalar arasında güçlü bir köprü kurmakta, bireysel ve kolektif üretimlerin birleşimiyle kendine özgü bir edebi kimlik oluşturmaktadır.

- **Bozcaada *Mendirek* Dergisi: Ada'nın Edebi Hafızası**

Bozcaada'nın edebi belleğinin sürekliliği, 2014 yılında yayın hayatına başlayan Bozcaada *Mendirek* dergisi aracılığıyla korunmaktadır. Dergi, Ada'nın kültürel, sanatsal ve edebi birikimini belgelerken hem yerel hem de ulusal ölçekte işlev gören bir arşiv niteliği taşımaktadır (Dermanlı, 2014). Sayfalarında yayımlanan şiirler, öyküler, denemeler ve röportajlar, Bozcaada'nın edebi kimliğinin izlerini taşımakta; Ada'nın hafızasına ait pek çok öğe yazılı hale getirilmektedir.

Mendirek, ilk sayısından itibaren geniş bir yazar ve araştırmacı kadrosunu biraraya getirmiştir. Yayın yönetmeni Mustafa Dermanlı, başlangıçta *"ufacık Ada'da yazacak bu kadar şey olur mu?"* şeklinde şüpheler bulunduğunu, ancak içeriklerin yıllar içinde sürekli zenginleştiğini ifade etmektedir (Dermanlı, 2022). Derginin sayfalarında tarih, edebiyat, ekoloji, gastronomi, spor ve turizm gibi tematik başlıklar yer almakta; her sayıda Bozcaada ile ilgili araştırma yazıları, anılar, şiirler ve röportajlar da yayımlanmaktadır. Bu içerik, Ada'nın kolektif belleğinin yazılı olarak kayda geçirilmesini sağlamaktadır.

Mendirek'in önemli işlevlerinden biri de sözlü tarih malzemelerini belgelemektir. Ada halkının kişisel tanıklıkları, yaşanmışlıkları ve unutulmaya yüz tutmuş gelenekleri, dergi aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Örneğin, Yakar Kaptan gibi yerel figürlerin hatıraları veya eski bağcılık pratiklerine dair anlatılar, sözlü kültürün yazılı mirasa dönüştürülmesine katkı sunmaktadır (*Mendirek*, 2014, Sayı 1).

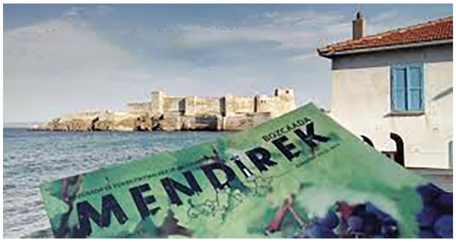

BOZCAADA MENDİREK ARŞİVİ

On yılı aşkın süredir, iki ayda bir, kesintisiz yayımlanmakta olan *Mendirek*, Bozcaada'nın kültürel arşivi niteliği taşımaktadır. Dergide yer verilen makaleler ve öykü-

ler, bir yandan güncel meselelere ışık tutarken bir yandan da geçmişin anı ve geleneklerine ışık tutar. Bu çaba, küçük olarak nitelendirilebilecek bir adada edebi ve kültürel üretimin ne denli zenginleşebileceğinin önemli bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Bozcaada *Mendirek* Yayınları adı altında faaliyet gösteren yayınevi ise Ada'nın kültürel ve edebi mirasını yansıtan kitaplar yayımlamaktadır.

- "Ozanın Günü" ve "Homeros Okumaları": Bozcaada'da Mitolojiden Günümüze Bir Köprü

Bozcaada'da 2002 yılından bu yana düzenlenmekte olan Ozanın Günü ve Homeros Okumaları etkinliği, Ada'nın edebi kimliğini pekiştiren ve kültürel hafızasını canlı tutan önemli bir organizasyon niteliği taşımaktadır.[88] Her yıl Ağustos ayının ilk hafta sonunda yapılan ve iki gün süren bu etkinlik, Ada'nın antik mirasını Homeros destanları aracılığıyla günümüz şiir ve müzik dünyasıyla buluşturmaktadır.

Başlangıcından bu yana Haluk Şahin, arkeolog Manfred Osman Korfmann, Cevat Çapan ve daha sonra vefat eden Prof. Korfmann'ın yerini alan Prof. Dr. Rüstem Aslan tarafından organize edilen etkinlik, iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk gün, Ada'nın merkezindeki tarihi Salhane binasında "Ozanın Günü" kutlanmakta, burada o yıl için seçilen bir şair "yılın ozanı" olarak onurlandırılmakta ve kendi şiirlerinden oluşan bir dinleti sunmaktadır. Aynı akşam, farklı ülkelerden davet edilen konuk şairler şiirlerini kendi dillerinde seslendirmekte, bu şiirler çevirmenler aracılığıyla Türkçeye aktarılmaktadır.[89] Örneğin, 2023 yılında düzenlenen 22. Homeros Okumaları'na Çinli şairler katılmış; 2024'teki 23. buluşmada ise Hindistan'dan şair Reshma Ramesh Ada'ya konuk olmuştur.[90] Bu çeşitlilik, etkinliği Asya'dan Avrupa'ya uzanan bir kültür köprüsü haline getirmektedir.

İkinci günün şafağında ise etkinliğin en çarpıcı bölümü olan Homeros Okumaları gerçekleştirilmektedir. Katılımcılar, Bozcaada'nın doğu ucunda, Troya'nın karşısında toplanmakta ve Homeros'un İlyada destanından seçilmiş pasajları farklı dillerde seslendirmektedir. Bugüne kadar bu etkinlikte Yunanca, Türkçe, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Almanca, Rusça, Çince ve Hintçe dahil olmak üzere 23 farklı dil kullanıldığı kaydedilmektedir.[91] Katılımcılar yalnızca profesyonel sanatçılardan ibaret değildir; etkinliğin sonunda isteyen her katılımcının eline aldığı herhangi bir dildeki İliada veya Odyssey metninden birkaç dize okumasına olanak tanınmaktadır. Böylece profesyonel şairler ve halk arasında doğrudan bir etkileşim sağlanmaktadır. Etkinlik yalnızca şiir okumalarıyla sınırlı değildir. Yerel müzisyenlerin performanslarıyla zenginleştirilen şiir geceleri, arkeolog Prof. Dr. Rüstem Aslan yönetimindeki tartışma panelleriyle desteklenmektedir. "Türkler ve Homeros" gibi konularda düzenlenen paneller, mitolojik miras ile günümüz kültürü arasındaki ilişkiyi sorgulayan önemli tartışma alanları sunmaktadır.[92]

Etkinliğin bir diğer dikkat çekici yönü, tamamen kolektif bir çabayla ve Ada halkının desteğiyle yürütülüyor olmasıdır. Bozcaada'daki işletmeler ve sakinler, etkinliğin lojistiğinden misafir sanatçıların ağırlanmasına kadar pek çok alanda gönüllü katkı sunmakta ve bu kültürel mirasın sürdürülmesine omuz vermektedir.[93] Böylelikle Adalılar izleyici pozisyonundan çıkmakta, geçmiş ve güncel tarihle bağ kuran bu etkinliğin yapımında da rol üstlenmektedir. Örneğin 2015 yılı için se-

çilen “Dönüş” teması kapsamında, Bozcaada’nın eski Rum sakinlerinden, çocukken Ada’dan ayrılıp Avustralya’ya göç eden yazar Dimitri Kakmi, kırk üç yıl sonra Ada’ya davet edilmiş; etkinliğin onur konuğu olarak ağırlanmıştır.[94] Bu türden buluşmalar, kuşkusuz ki geçmişle yüzleşme ve kültürel kucaklaşma açısından simgesel bir değer taşımaktadır.

Katılımcı sayısına dair son verilere göre, her yıl yaklaşık 300 ila 500 kişinin programa aktif katılım gösterdiği bildirilmektedir.[95] Etkinlik yalnızca yerel halkı değil, Türkiye’nin ve dünyanın dört bir yanından gelen edebiyat meraklılarını Bozcaada’ya çekmektedir.

Sonuç olarak Ozanın Günü ve Homeros Okumaları, Bozcaada’nın antik mirasını çağdaş bir edebiyat platformuna dönüştürmekte, farklı diller ve kültürler arasında şiirsel bir diyalog kurmakta ve Ada topluluğunu bu diyaloğun aktif bir parçası haline getirmektedir. Homeros’un dizelerinin şafak vakti okunduğu bir Ada’da, geçmiş ve bugün, yerel ve evrensel, bireysel ve kolektif sesler iç içe geçmektedir.

- **Kütüphanecilik**

Bozcaada İlçe Halk Kütüphanesi, resmi kayıtlarda Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteriyor görünmekle birlikte, altyapısal yıpranma nedeniyle nitelikli bir kütüphane hizmeti sunmaya elverişli değildir. Ayrıca, idari düzeyde de çeşitli sorunlarla karşı karşıya bulunduğu dile getirilen kütüphane bu yüzden etkin biçimde hizmet verememiştir. Bu durum, kütüphanenin potansiyel kullanıcıları açısından fiilen işlevsiz bir yapı haline gelmesine yol açmıştır. Öte yandan gazeteci - yazar Haluk Şahin, Nisan 2022 tarihli “Acıklı bir Hikâye: Kütüphane Ne Oldu?” başlıklı yazısında, binlerce kitaptan oluşan kişisel koleksiyonunu Bozcaada’ya taşıyarak burada bir kütüphane kurmak istediğini; Genel Kitaplık, Çocuk Kitaplığı ve Özel Koleksiyon bölümlerinden oluşacak bu kütüphaneyi gönüllü destekçiler ve dostlarının katkılarıyla hayata geçirmeyi planladığını, ancak başta verilen sözlere rağmen, dönemin yerel yönetiminin gerekli iradeyi ortaya koyamadığını dile getirmiştir.[96]

Bozcaada İlçe Halk Kütüphanesi, 2025 yılı itibariyle yerel yönetimin altyapısal desteği sayesinde Turan Takaoğlu başkanlığında yürütülen kazılar için operasyon merkezi olarak yapılandırılmıştır.

4.6. Bozcaada Sanat Ortamı ve Gelişim Evreleri

Bozcaada’nın sanatsal yaşamında önemli dönüm noktalarından biri, Ada’da doğmuş olan ressam, gravür sanatçısı, öğretim üyesi, resim restoratörü ve eksperi olan Fethi Kayaalp’in İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nden (bugünkü Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) sanatçı ve mimar arkadaşlarını Ada’ya yönlendirmesi olmuştur. Ada ile gönüllü olarak kopardığı ilişkiyi 1960’ların başında canlandırmaya karar veren Kayaalp, hem Güzel Sanatlar Akademisi’ndeki meslektaşları hem de dostları olan Altan Gürman, Neşet Günal, Gündüz Gökçe, Sadi Diren, Özdemir Altan ve Sadun Ersin gibi dönemin önemli akademisyen - sanatçılarıyla birlikte, Bozcaada’yı keşfetme ve burada bir yaşam kurma arayışına girmiştir.[97] Kayaalp’in çevresinde oluşan bu sanatçı topluluğu, Ada’da geçirdikleri süre zarfında, yerel mimariyle uyumlu evler ve atölyeler kurmuş, eserlerini burada üretmişlerdir. Ayrıca, Bozcaada’nın doğal ve kültürel dokusundan ilham alarak çeşitli sanat eserleri ortaya koymuşlardır. Örneğin, Altan Gürman, Bozcaada’da geçirdiği zamanlarda, Ada’nın

şarap etiketleri için grafik tasarım çalışmaları yapmıştır. Gürman'ın Bozcaada şarabı için yaptığı etiket tasarımı, bugün SALT Araştırma arşivinde yer almaktadır.

Bu sanatçı grubu, düzenlenen sergiler, atölye çalışmaları ve kültürel buluşmalar aracılığıyla yerel halkın sanata erişimini artırmış, Ada'nın kültürel kimliğinde sanatın görünürlüğünü belirgin şekilde yükseltmiştir. Bu dönemde Bozcaada yalnızca doğası ve tarihiyle değil, aynı zamanda çağdaş sanatın üretim ve tartışma alanlarından biri olarak anılmaya başlamıştır. (Kayaalp, Ali. "Asırlık Adalı Fethi Kayaalp", sayı 47). Ayrıca sözü edilen sanatçılar, Ada'nın o dönemdeki sessizliğinde, doğayla ve Ada yaşamıyla bütünleşmiş bir yaşam kurmuş, bu durum Bozcaada'nın 1990'lara kadar kitlesel turizme kapalı kalmasına ve "insani ölçekte" bir kültür turizminin gelişmesine yardımcı olmuştur.[98]

Ada'da gerçek anlamda kitlesel turizm ise 1990'larda başlamış, "*Adalı olmayan ama Ada'yı seven bir insanlar topluluğu" oluşmuştur.*[99] 1990'lı yıllardan itibaren Bozcaada, yalnızca bir turistik destinasyon değil, aynı zamanda entelektüel kesimin öncülüğünde şekillenen bir kültür ve sanat merkezi olarak da önem kazanmaya başlamıştır. Bu sürecin temel figürlerinden biri, Almanya'dan 1989 yılında Türkiye'ye dönerek adaya yerleşen pedagog Özcan Germiyanoğlu olmuştur.[100] Germiyanoğlu, 1994 yılında Bozcaada'nın ilk sanat galerisi olan Rengigül Sanat Evini açarak Ada'nın sanat yaşamının hareketlenmesine öncülük etmiştir. Başlangıçta küçük bir sergi alanı olarak düşünülmüş olan bu girişim, zamanla büyüyerek yalnızca görsel sanatlara değil, müzik dinletileri ve çocuklara yönelik sokakta sanat atölyeleri gibi etkinliklere de evsahipliği yapmıştır. Bu etkinlikler sırasında sanata yönelen Bozcaadalı çocuklardan bazıları, daha sonra güzel sanatlar fakültelerine girerek profesyonel sanatçı kimliği kazanmıştır. Rengigül'ün evsahipliği yaptığı önemli sanatçılar arasında, soyut resmin önde gelen isimlerinden Devrim Erbil, Erdinç Ünlü ve Muhsin Kut gibi isimler bulunmaktadır. Germiyanoğlu, konukevi işletmeciliğinden elde ettiği gelirleri galeriye aktararak hayatta kalmasını sağlamış, bu özverili model başkalarına da ilham vererek Bozcaada'da yeni galeriler ve sanat mekânlarının açılmasına da önayak olmuştur. Örneğin, daha sonraki dönemlerde açılan Armagrandi Galerisi, Sibel Güler'in girişimiyle kurulan galeri, Itırlı Bahçe (Belgin Şahin yönetiminde) bu hareketliliğin parçası olarak ortaya çıkmıştır. [101]

Bu arka plan, 2000'ler sonrasında Bozcaada'da gerçekleşen kültürel atılımlar için bir zemin oluşturmuş, azalan nüfusuna rağmen Ada'nın huzurlu atmosferi ve zengin tarihi birikimi ile 2000'li yıllarda Ada'ya yerleşen yazarlar, gazeteciler ve sanatçıların yerel halkla işbirliği içinde kalıcı kültür ve sanat etkinlikleri, yayınlar ve girişimler başlatmasına olanak tanımıştır.

"*Nüfusuna oranla en çok sanat galerisine sahip yer Bozcaada'ydı bir zamanlar. Rengigül Sanat Galerisi ile başlayan Bozcaada'nın sanatla iç içe olma durumu sonraları birçok otelin resim sergilemeyi kendine iş edinmesiyle yaygınlaştı. Miskin Atölye gibi sanat ortamlarında seramik üretimi de Bozcaada'nın bir parçası oldu. Bozcaada Sanat Galerisi, Armagrandi Sanat Galerisi'nde yıl içerisinde çeşitli koleksiyonlar, eserler sergilenirdi kısa süre öncesine kadar. Bu çalışmalar sayesinde birçok Bozcaadalı genç, sanat okumayı tercih ettiler. Bozcaada'da sanat, resim, heykel, seramik günlük yaşamın bir parçası haline gelmişti. Bozcaada, bir 'sanat adası' olabilir miydi? Kuşkusuz olabilirdi. Bozcaada'nın kendi kabuğunu kırıp dış dünya ile ilişki kurabileceği birçok zenginliğinin yanı sıra, 70'li yıllarla birlikte Bozcaada'yı ülkemizin saygın kesimlerine tanıtan, hep sanatçılar olmuştur..."*[102]

Ancak bu kültürel dinamizm, zaman içinde çeşitli nedenlerle zayıflamış ve pek çok sanat galerisi ya kapanmış ya da etkinliğini kaybetmiştir. Sanat ortamının sönmesinin temel nedenleri arasında, dönüşen turizm anlayışı ile birlikte Ada'nın birkaç aya sıkışan turizm sezonu ve bunun getirdiği mevsimsel ekonominin yarattığı kırılganlık öne çıkmaktadır. Yüksek fiyat politikaları ve Ada ekonomisinin büyük ölçüde turizme dayanması, hem ziyaretçilerin hem de sanat izleyicisinin azalmasına neden olmuş, bu da galeriler ve kültürel mekânlar için sürdürülebilir bir gelir modeli yaratmayı zorlaştırmıştır. Buna ek olarak, yüksek yaşam maliyetleri, sanat mekânlarının ve galerilerin işletme giderlerini artırarak uzun vadeli varlıklarını tehlikeye atmıştır. Dönemin yerel yönetimlerinin kısıtlı desteği de galerilerle sanatçıların yalnız kalmasına yol açarken, yeni kuşakların gereğince devralmadığı bu miras, bireysel çabalara dayalı sistemin dağılmasına neden olmuştur.

Rengigül Sanat Galerisi, Itırlı Bahçe, Resimevi ve Bozcaada Sanat Galerisi gibi mekânlar, zamanla etkinliklerini durdurmuş ya da uzun süre kapalı kalmıştır. Bunun yanı sıra, Ada'daki turizmin giderek ticarileşmesi ve sanatsal faaliyetlerin geri planda kalması, kültürel etkinliklere olan ilgiyi azaltmış, sanat ortamının genişleyerek Ada'nın genel kimliğine yerleşmesi yerine, dar bir çevrede ve kısa vadeli etkilerle sınırlı kalmasına neden olmuştur. Bunlar arasından sadece Özcan Germiyanoğlu'nun atölyesi, konuk sanatçı programları ve yuvarlak masa sunumları vasıtasıyla kendi meskeninde faaliyet göstermektedir. Bu mekân, genç sanatçılara üretim ve sergileme imkânı sunarak Ada'nın sanatsal yaşamına katkı sağlamaya devam etmektedir.

Bozcaada'da yürütülen güncel sanatçı rezidansları içinde öne çıkanlardan biri, Türkiye'de güncel sanat alanında üretim yapan Berna Küpeli tarafından yürütülen Re-Connect Sanatçı Rezidansı programıdır. Rezidans, Bozcaada'da uluslararası sanatçıların katılımıyla gerçekleştirilen, mekâna duyarlı ve etkileşim temelli bir sanat üretim programıdır. Rezidans kapsamında Belçika, İran, Arjantin, Almanya, ABD, Lübnan, Filistin, Yunanistan ve Yemen'den altı sanatçı ağırlanmış, katılımcılar Ada'nın doğal çevresi, sosyal dokusu ve kültürel belleğiyle ilişki kurarak açık hava atölyeleri, sanatçı sunumları ve küçük ölçekli sergiler düzenlemiştir. Etkinliklerin bir bölümü Itırlı Bahçe gibi kamusal alanlarda gerçekleşmiş, ayrıca Bozcaada Gathering kapsamında organize edilen sunumlarla izleyiciyle buluşulmuştur. Rezidans, yalnızca bireysel sanatçı üretimini desteklemekle kalmamış, aynı zamanda Ada'nın kültürel altyapısına katkı sunmuş, güncel sanatı yerel bağlamla ilişkilendiren bir platform işlevi görmüştür. Bozcaada'da sınırlı olan sanat üretimi alanlarına yeni bir perspektif kazandıran bu süreç, hem yerel izleyiciyle etkileşim hem de mekân temelli üretim pratiği açısından önemli bir deneyim alanı yaratmıştır.

Son yıllarda, genç sanatçılar yeniden Ada'nın yerel kimliğinden beslenerek kendi üretimlerini görünür kılmakta ve yerel / ulusal sanat ağlarıyla bağlantı kurmaktadır. Bu sürecin dikkat çekici örneklerinden biri, 25 Nisan – 25 Mayıs 2024 tarihleri arasında Troya Müzesi'nin 111. Yıl Sergi Salonu'nda düzenlenen "Yerinde Esen Yeller" sergisidir. Sergi, Bozcaada'da yaşayan ve çalışan sanatçıları Troya çevresinden sanatçılarla buluşturarak iki bölge arasındaki tarihsel ve kültürel bağlara sanatsal bir bakış sunmayı hedeflemiştir. Katılımcı sanatçılar arasında Sibel Güler, Deniz Barlas Velioğlu, Dilara Koloğlu Selçuk, Erdal Sezer, Ezgi Yemenicioğlu Negir, Halil Yavuz Ertürk, Meliha Coşkun, Mert Karaçıkay, Nilgün Akyol ve Zulal yer almıştır. Bu tür sergiler ve bağlantılı üretim pratikleri, Bozcaada'da genç sanatçılara alan açmanın ve Ada kültürünün güncel meselelerle ilişkilendirilmesinin önemli birer aracı olarak değerlendirilebilir. Önümüzdeki yıllarda, Bozcaa-

da'nın genç sanatçılarını daha da görünür kılacak, farklı ağlarla ortak üretime teşvik edecek, disiplinlerarası bir yaklaşım takip edecek sürdürülebilir modeller geliştirilmesi, Ada'nın kültürel dokusuna canlılık kazandırmak açısından kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

4.7. Bozcaada Yerel Tarih Araştırmaları Merkezi

Bozcaada Yerel Tarih Araştırmaları Merkezi, koleksiyoner Hakan Gürüney'in kişisel girişimi ve özverisiyle 2005 yılında kurulmuş, yerel tarih, kültürel miras ve kimlik belgelerinin korunması açısından Ada'nın en önemli bağımsız girişimlerinden biri olmuştur.

Merkez, Bozcaada'nın merkezinde, 1876 yılında buradaki Yunan Konsolosu Dimosthenis Tolmidis tarafından inşa edilmiş tarihi bir binada faaliyet göstermektedir. Gürüney'in aktardığına göre, Tolmidis ailesiyle bu binada yaşamış, aile 1950'lerde adayı terk ederek Avustralya'nın Melbourne kentine yerleşmiştir. Ardından Türk hükümetine devredilen bu yapı, 1874'te Rum Mahallesi'nde çıkan büyük yangın sonrasında Ada'da yapılan en yüksek ve görkemli binalardan biri olarak kabul edilir. 1951 yılında eskimiş olan yapının, bazı bölgelerinden mermer ve tuğlaların kopması/düşmesi sebebiyle birinci katın üzerindeki katları Belediye tarafından yıkılmıştır. Bir süre sağlık ocağı ve halk eğitim merkezi olarak kullanılmış olan bina daha sonra kültür ve sanat hizmetleri için Bozcaada Kaymakamlığı'na tahsis edilmiştir. 2006 yılında Mimar Reşit Soley ve Yapımcı Nuri Sevim'in katkılarıyla restore edilerek, Bozcaada Yerel Tarih Araştırma Merkezi hizmet vermeye başlamıştır.

Gürüney'in 1992 yılında Bozcaada'ya yaptığı bir ziyaret sırasında başlayan ilgisi, zamanla kapsamlı bir koleksiyona dönüşmüştür. Ada muhtarı Katırcıoğlu'nun harita ve kitaplarını devralmış, Osmanlıca ve Yunanca öğrenmiş ve Başbakanlık arşivlerinde iki yıl boyunca belge taraması yapmıştır. Koleksiyon, Bahattin Öztuncay'ın kendisine devrettiği Bozcaada materyalleri ve Ara Güler'in sağladığı 26 fotoğrafla da zenginleşmiştir. Koleksiyon, adaya özgü harita ve gravürler, kartpostallar, Adalı ailelere ait belge, eşya ve fotoğraflar, Osmanlı ve Yunanca belgeler, şarapçılık ve denizcilik objeleri, Ara Güler fotoğrafları ve Hakan Gürüney'in gerçekleştirdiği 120 kişilik sözlü tarih video röportajları gibi zengin bir malzeme yelpazesine sahiptir. Ayrıca Bozcaada hakkında yazılmış kitapların satışa sunulduğu bir bölüm mevcuttur.

Ancak tüm bu zenginliğe rağmen, merkezin önemli yapısal sorunları bulunmaktadır. Öncelikle, resmî müze statüsüne sahip olmaması, ku-

BAŞAK IŞIKLAR

BOZCAADA YEREL TARİH ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

rumsal sürdürülebilirlik, bütçe ve insan kaynağı yaratma gibi konularda önemli kısıtlar doğurmaktadır. Merkez, neredeyse Hakan Gürüney'in tek kişilik emeğiyle ayakta durmaktadır ve yalnızca kendisinin Ada'da bulunduğu sürelerde ziyarete açılmaktadır. Gürüney, neredeyse her ziyaretçiyle birebir ilgilenerek koleksiyonda yer alan nesne ve eserlerin ardındaki hikâyeleri bizzat aktarmaktadır. Bu, ziyaretçilere son derece zengin ve kişisel bir deneyim sunarken, aynı zamanda böylesine kapsamlı ve değerli bir koleksiyonun tek bir kişinin omuzlarında yürütülüyor olması, uzun vadede sürekliliği riske sokan bir durum yaratmaktadır. Bu durum, merkez için kurumsal bir destek yapısının, gönüllü ağlarının ya da yerel katılımlı rehberlik modellerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ziyaretçi profili ise ağırlıklı olarak günübirlik turistlerden oluşmakta; merkez, yüksek sezonda günde 20 ila 25 ziyaretçi ağırlamaktadır. Ada okulları ve gençleriyle sürdürülebilir bir ilişki henüz kurulabilmiş değildir. [103]

Sonuç olarak, Bozcaada Yerel Tarih Araştırmaları Merkezi, kişisel tutkudan doğan, zengin arşiv malzemesiyle Ada tarihine ışık tutan çok değerli bir girişimdir. Ancak sürdürülebilirlik, yerel halkla bağ kurma, gençleri ve öğrencileri katma, sahiplenilme, koleksiyonların güncel sergileme ve dijitalleştirme yöntemleriyle erişilebilirliğini artırma gibi konularda önemli gelişim alanları bulunmaktadır. Bunlar uygulanırsa merkez, yalnızca sergi mekânı olmaktan çıkacak; yerel hafızanın ve kimliğin ortak üretildiği bir alan olma potansiyeline ulaşacaktır.

4.8. Tiyatro

Görüşmelerde dile getirildiği üzere, Adalılar tarafından ilgi gören bir sanat dalı olmasına karşın tiyatro etkinliklerinin Bozcaada'daki varlığı kesintili bir süreç yaşamıştır. Bozcaada Tiyatro Festivali, 1–4 Eylül 2022 tarihleri arasında Lemur Company ve K Bozcaada ortaklığında, Murat Mahmutyazıcıoğlu'nun kuruculuğunda düzenlenmiştir. Festival, Ayazma Manastırı gibi tarihî mekânlarda tiyatro oyunları, konserler, atölyeler ve çocuk etkinliklerinden oluşan kapsamlı bir program sunarak, Ada'nın doğal dokusunu sahne sanatlarıyla buluşturmayı hedeflemiştir. Dört gün süren etkinlikte 12 yetişkin oyunu, 2 çocuk oyunu sergilenmiş; 20'ye yakın atölye gerçekleştirilmiş; Talimhane Tiyatrosu, BAM İstanbul, Tiyatro.İN, Fiziksel Tiyatro Araştırmaları, Kadıköy Emek Tiyatrosu, Kadıköy Boa Sahne, Tiyatro Gülgeç, Versus Tiyatro ve Adalı tiyatro topluluğu Dembedem gibi topluluklar, bağımsız sanatçılar ağırlanmıştır. Festivalin devamının getirilememesine sebep olarak, mekân kullanımıyla ilgili prosedürdeki belirsizlikler, kurumsal destek eksikliği ve organizasyonel zorluklar gösterilmiştir. Özellikle Bozcaada Kalesi'nde planlanan etkinliklerin Kültür Varlıkları Kurulu kararlarıyla iptal edilmesi gibi aksaklıklar, organizasyonun devamlılığına ket vurmuştur.

Tiyatro Dembedem[104], 2024 yılında Bozcaada'da yaşayan tiyatrocular Pelin ve Utku Özçalçı öncülüğünde yerel gönüllülerin biraraya gelmesiyle oluşmuş, amatör nitelikli bir tiyatro topluluğudur. Ada'da sınırlı fiziksel imkânlara rağmen sahne sanatlarına alan açmayı amaçlayan bu oluşum, hem yetişkinlere hem çocuklara yönelik oyunlar sahnelemiştir. Topluluk, 27 Mart 2024 Dünya Tiyatro Günü kapsamında Zübeyde Hanım Çay Bahçesi'nde "Korkudan Korkmak" adlı oyunu sergilemiş; "Kayıp Kar Tanesi" gibi çocuk oyunları üretmiş ve çeşitli sosyal sorumluluk projelerine destek vermiştir. Tiyatro Dembedem'in faaliyetleri, yerel tiyatro üretiminin sürekliliğini sağlama, çocukların sahne deneyimi kazanmasına olanak tanıma ve kültürel katılımı destekleme açısından önem taşımaktadır. Dönemsel olarak aktif hale gelen grup, sahneleme sürecini çoğunlukla gönüllülük esa-

sına dayandırmakta, sosyal medya üzerinden çağrılar yaparak katılımcılarını belirlemektedir. Kurumsal yapısı bulunmamakla birlikte, Ada'daki sınırlı tiyatro altyapısına rağmen kültürel yaşama yerel bir katkı sunmakta ve sahne sanatlarının Bozcaada'da görünür kalmasına aracılık etmektedir.

Troia Çiçekleri Tiyatro Topluluğu, 2021 yılında Bozcaadalı gönüllüler tarafından kurulmuş olan diğer bir amatör tiyatro topluluğudur. "Mahkumlar" adlı tiyatro oyunu, 8 Mart 2025 Dünya Kadınlar Günü kapsamında Bozcaada Halk Eğitim Merkezi'nde sahnelenmiş; Hasan Sami Er tarafından yazılıp yönetilen oyun, tamamı daha önce tiyatro oyunculuğu yapmamış kadınlardan oluşan bir kadro ile sahne almıştır. Bu pratik yerel kadınların tiyatro sürecine aktif katılımını teşvik etmiş, Bozcaada'da gönüllülük temelli sahne sanatları açısından yeni bir deneyim alanı açmıştır.

Yüz yüze görüşmelerde dile getirildiği üzere, Adalı sanatçı Belgin Şahin de geçmişte Bozcaada'da çocuklara yönelik müzikli tiyatro çalışmaları yürütmüş, düzenlediği oyunlarla Adalı çocukların kültürel yaşamına önemli katkılar sunmuştur. Özellikle Haluk Şahin tarafından yazılan "Ezop Amca" gibi masal temelli yapıtlarla çocuklara sahne deneyimi kazandırmış, yaratıcı drama ve müzik aracılığıyla onların özgüven ve ifade becerilerinin gelişimine katkı sağlamıştır. Bir dönem Itırlı Bahçe'de yürüttüğü etkinliklerde çocuklarla birlikte sahneye koyduğu oyunlar, Ada'da tiyatro yoluyla kültürel paylaşımın gelişmesine öncülük etmiştir. Şahin'in bu alandaki çalışmaları bugün aktif olarak sürmese de, Bozcaada'daki çocuk tiyatrosu belleğinde kalıcı bir iz bırakmıştır. Belgin Şahin'in yanı sıra Mustafa Tınç ve Özcan Germiyanoğlu da geçmişte çocuklara yönelik gerçekleştirdikleri benzer çalışmalar yapan diğer isimler olmuştur.

5. BOZCAADA KÜLTÜREL ETKİNLİKLER TAKVİMİ

Bozcaada'da Kültürel Etkinliklerin Yıla Yayılımı (2025)

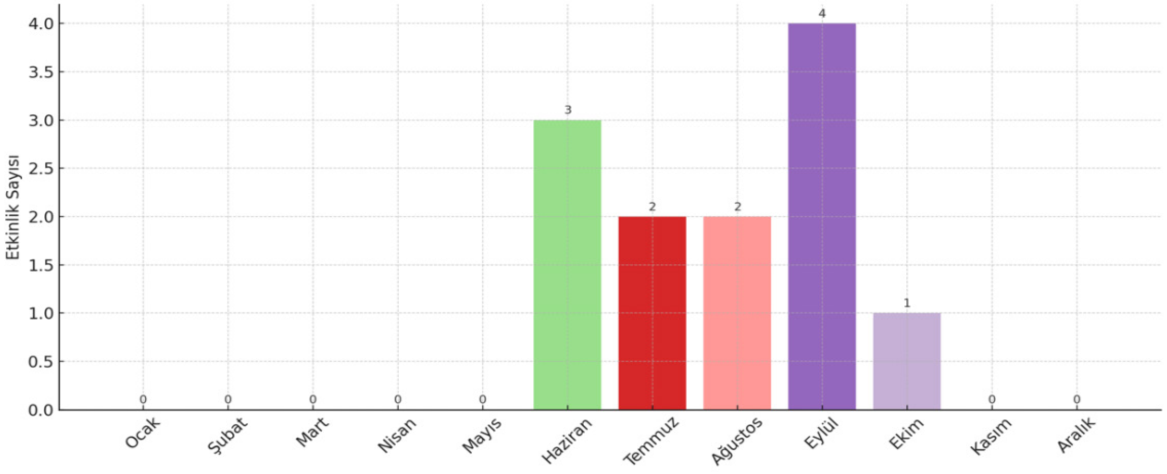

Kaynak: Bozcaada Belediyesi etkinlik takviminden derlenmiştir.

Bozcaada'da kültürel ve sosyal etkinliklerin büyük ölçüde yüksek turizm sezonuna denk gelen yaz aylarında yoğunlaşması, yılın geri kalanında Ada'daki sosyal ve kamusal yaşamın sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Bu durum, hem yerel halkın sosyal ve kültürel etkinliklere erişimini kısıtlamakta hem de Ada'da yaşayan farklı yaş grupları için yıl boyunca devam eden bir kültürel katılım zemini oluşmasını engellemektedir. Bu bağlamda, özellikle kış ve bahar aylarında düzenlenecek etkinliklerin, hem Ada sakinlerinin sosyal hayatını canlandırması hem de kültürel süreklilik açısından katkı sağlaması mümkündür. Etkinlik takviminin yıl geneline yayılması, kültür ve sanat alanında mevsimsel yoğunluk yerine dengeli ve kapsayıcı bir yapının oluşmasına zemin hazırlayabilir.

6. KÜLTÜREL VE DOĞAL MİRAS

Bozcaada, hem zengin somut kültürel mirası hem de canlı ve çok katmanlı somut olmayan miras unsurlarıyla, yerel ve ulusal ölçekte önemli bir kültürel peyzaj sunmaktadır. Somut kültürel miras; geleneksel Ada mimarisi, bağ evleri ve kuleleri, kiliseler, kır şapelleri, camiler, yel değirmenleri, kale yapıları ve korunmuş doğal alanlar gibi fiziksel varlıkları içerirken somut olmayan miras; kentsel bellek, kişisel arşivler, sözlü tarih, ritüeller, toplumsal hafızayı şekillendiren anlatılar ve Ada'nın kendine özgü yaşam kültürünü, gastronomik değerlerini kapsamaktadır. Ada'nın Troya Antik Kenti'ne coğrafi yakınlığı ile Aeneas Yolu'na komşuluğu da kültürel bağlamda dikkate değer bir referans noktası olarak ele alınmalıdır. Bu kapsamlı çerçeve, Bozcaada'nın yalnızca tarihi yapılarıyla değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel dokusuyla nasıl bir miras alanı sunduğunu ortaya koymaktadır.

ANTANDROS DERNEĞİ

Aeneas rotası haritası

BOZCAADA'DA 2025 YILI ETKİNLİKLERİ

TROYA'DAN TENEDOS'A BİSİKLET ŞENLİĞİ
21-22 HAZİRAN

Bozcaada Belediyesi ile Çanakkale Bisiklet Platformu'nun birlikte organize edeceği bisiklet şenliği adamızda ilk kez düzenlenecek.

BOZCAADA GATHERING
1-30 HAZİRAN

Bozcaada Belediyesi'nin de desteklediği, herkesin aktif katılımcı olduğu ve onlarca sanatçının yer alacağı Bozcaada Gathering her yaşa hitap ediyor ve içerisinde sanatın birçok disiplini yer alıyor.

YEREL TATLAR FESTİVALİ
28 HAZ - 6 TEM

BOZTİD'in yürütücüsü olduğu festivalde sirtaki günleri, şarap tadım, yerel lezzetlerin sunumu, kahve günleri ile mübareke gibi kültürel mirasımıza dair bilgilerin paylaşılacağı birçok atölye yer alacak.

AYAZMA PANAYIRI
26 TEMMUZ

Yıllardır aynı tarihte kutlanan Bozcaada'daki Rumların en önemli şenliğinde Rumlar ve Türkler hep birlikte Aya Paraskevi'yi Anma Günü'nde buluşuyor.

OZANIN GÜNÜ VE HOMEROS OKUMALARI
1-3 AĞUSTOS

Haluk Şahin ve Cevat Çapan'ın yıllardır düzenlediği, her yıl bir şairin yılın ozanı seçildiği ve gün doğumunda İlyada'nın okunduğu etkinlik bu sene 24'üncü kez Bozcaada'da.

BOZCAADA BAĞBOZUMU KÜLTÜR VE SANAT FESTİVALİ
15 AĞS - 7 EYL

Bozcaada Belediyesi tarafından organize edilen, üzüm ve şaraba dair birçok atölyenin yer aldığı, söyleşiler, bağbozumu turları ve konserin gerçekleşeceği festival bu yıl 25'inci defa düzenleniyor.

BOZCAADA CAZ FESTİVALİ
5-6-7 EYLÜL

Bozcaada'ya dokuz yıl önce caz tınılarını taşıyan Caz Festivali bu sene de birçok müzisyene ve atölyeye ev sahipliği yapacak. Farklı mekânlarda üç güne yayılacak atölye ve performanslar yine ilgi çekecek.

BOZCAADA ZEYTİN HASADI ŞENLİĞİ
11-14 EYLÜL

Bozcaada'da son yıllarda artan zeytinciliğin altı yıldır gerçekleşen bir de şenliği var. Müziğin, hasadın ve çeşitli atölyelerin yer aldığı etkinlik bu sene de ilgi çekecek.

BOZCAADA SUALTI GÜNLERİ
22-28 EYLÜL

Bu sene yedinci defa düzenlenecek Bozcaada Sualtı Günleri'nde sergiden sunumlara, liman temizliğinden farkındalık atölyelerine uzanan birçok ekinlik var.

BIFED
8-12 EKİM

Bozcaada Belediyesi'nin destekleriyle, Petra ve Ethem Özgüven'in organizasyonuyla gerçekleşen Bozcaada Uluslararası Ekolojik Belgesel Festivali bu sene 12'nci defa Bozcaada'da.

BOZCAADA BELEDİYESİ

6.1. Somut Kültürel Miras

6.1.1. Geleneksel Ada Mimarisi

Bozcaada'nın geleneksel mimarisi, Ada'nın tarihsel çokkültürlü yapısını yansıtan zengin bir miras alanıdır. Ada'nın merkezi yerleşimi, tarihsel olarak Cumhuriyet (Rum) ve Alaybey (Müslüman) olmak üzere iki ana mahalleye ayrılmıştır. Bu iki mahalle, mimari özellikler ve mekânsal örgütlenme açısından belirgin farklılıklar gösterir.

Cumhuriyet Mahallesi'nde yüksek tavanlı, bodrum katlı ve genellikle ahşap ağırlıklı yapılar hâkimdir; geniş kepenkli pencereler, yüksek çift kanatlı kapılar ve şarap üretimine yönelik "mağaza" adı verilen özel mekânlar dikkat çeker. Öte yandan, Alaybey Mahallesi'nde erzak depoları olarak kullanılan yüksek alt katlar, toprak dam örtülü avlu içi mutfak ve çamaşırhaneler, alaturka kiremitli çatı ve kirpi saçaklar tipik unsurlardır. Ada'nın ana yerleşim bölgelerini oluşturmaları hasebiyle her iki mahalle hem sivil hem anıtsal mimari örnekler barındırır. Alaybey'de cami, hamam, değirmen gibi Osmanlı dönemi yapılarına; Cumhuriyet Mahallesi'nde ise manastır, kilise ve değirmen gibi Rum yapılarının izlerine rastlanır. Sözü edilen yapıların tamamına yakını, 1970'lerden itibaren tescillenmiş ve koruma altına alınmıştır.

Ada'nın mekânsal biçimlenmesi, 1874 yılında Rum Mahallesi'nde meydana gelen büyük yangın sonrası değişime uğramış; mahalle, yeniden inşa sürecinde ızgara sistemli sokak düzenine göre imar edilmiştir.[105] Bu imarlaşma, Ada dokusunda Batılı planlama etkilerinin izlerini taşır. Bozcaada'nın geleneksel mimarisi, hem Rum hem de Türk kültürlerinin izlerini taşıyan, yerel malzemelerle inşa edilmiş, doğayla uyumlu yapılarla şekillenmiştir. Cephelerde beyaz renk ve pastel tonlar, Alaturka veya Marsilya tipi kiremitler, ahşap kaplamalar, taş duvarlar ve geleneksel pencere oranları esastır. Çatı katı veya teras uygulamaları geleneksel dokuya aykırı görülmektedir. Liman bölgesi ise, Arnavut kaldırımlı dar sokakları ve tarihi evleriyle dikkat çeker.

1980'li yıllardan itibaren Mimarlık, Güzel Sanatlar ve Kent Planlama bölümlerinden akademisyenlerinin adaya yerleşmesi ve yazlık evler edinmesi, Bozcaada'nın mimari mirasının korunmasında kritik bir rol oynamıştır. Bu kesim, yeni yapılaşmaların geleneksel dokuya uygun olması gerektiği konusunda duyarlılık geliştirmiş ve kimi zaman yapılaşma baskılarına itiraz etmiştir.[106] Ancak 2000'lerden sonra artan turizm hareketliliği, mülk el değiştirmeleri ve adaya taşınan yeni sakinlerin estetik ve malzeme tercihlerindeki farklılıklar, yerel dokuyu zayıflatmaya başlamıştır. Bozulmanın başlıca nedenleri arasında artan turistik yapılaşma, ikinci konut baskısı, plansız restorasyonlar ve orijinal yapıların yerini alan, tarihi dokuya aykırı malzeme kullanımı sayılabilir. Özellikle 2000'lerden sonra yapıların el değiştirmesi ve yeni sahiplerin özgünlükten uzak tercihler yapması bu süreci hızlandırmıştır.

BAŞAK IŞIKLAR

ŞÜKRÜ AKCAN ARŞİVİ

6.1.2. Bağ Damları ve Kuleleri

Kırsalda, merkezin dışında konumlanmış tek katlı damlar ve iki katlı kuleler, Ada'nın tarihsel bağcılık geleneğiyle yakından bağlantılı kırsal yapı tiplerini temsil eder. Bu yapıların mimari özellikleri, geçmişte üzüm yetiştiriciliği ve şarapçılıkla uğraşan ailelerin bağ alanlarındaki sezonluk konaklama ve üretim ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Taş temel ve duvarlar, ahşap kirişler ve kiremit çatı malzemesi, bu yapıların temel bileşenleri arasında yer alır. Alt katlar ağırlıklı olarak depo, ahır veya gündelik üretim alanı olarak kullanılırken, üst katlar yaşam alanı olarak planlanmıştır. Bağ evlerinin sade cephe düzenlemeleri ve fonksiyon odaklı plan şemaları, Ada'nın coğrafi ve iklimsel koşullarına uyum sağlama çabasını yansıtır. Kullanılan malzemeler çoğunlukla yerelden temin edilmiş, taş ve ahşap birleşimiyle oluşturulan kâgir ve karkas sistemler ön plana çıkmıştır.[107] Bu yapıların tasarımında gösterişten uzak, işlevsel ve doğayla uyumlu bir anlayış hâkimdir. Prof. Dr. Necati İnceoğlu'na göre Ayşe Deniz Sekban ve Anasti Kanavuş, dam ve kulelerinin Ada sathındaki güncel dağılımını da gösteren bir envanter çıkartmıştır: *"Kuleli evler ve damlardan restore edilerek günümüze ulaşanlar Habbeli'deki Şazi Sirel evi, Kemerbaşı mevkiindeki Reyhan Evergen evi, Sülüklüçeşme mevkiindeki Haşim Yunatçı evi, Boyalık mevkiindeki Edi Bahar damı, Amerikan Çeşme'deki Kanavuş damı olarak sıralanabilir".*[108]

Mimar ve sanatçı akademisyenler, daha önce bahsedildiği üzere henüz gözde olmadığı bir dönemde adada yazlık edinmeye karar gelmiş ve Ada'nın dokusuyla tamamen uyumlu taş evler inşa etmiştir. Bu evler, Ada'nın kırsal yerleşim birimi olan bağ evlerinin tipolojisine uygundur. Bu topluluğun elinden çıkan, başta Foti Arvanitoğlu olmak üzere Adalı Rum ustalar tarafından inşa edilen bu küçümen yapıların bilinen ilk örnekleri, mimari planı Gündüz Gökçe tarafından çizilen ve Sulubahçe'de inşa edilen Yedievler'dir. Fethi Kayaalp ve Neşet Günal'ın tasarlayıp inşa ettirdiği Poyrazliman'daki Taşevler de aynı mimarlık dilini devam ettirir. Bu bağlamda, akademililerin Ada'nın eski mimarlık mirasını, yerel çevreyle uyum içinde devam ettirmek gibi önemli bir vazifeyi de üstlenmiş olduğunun altı çizilmelidir. Susuz ve elektriksiz biçimde barınan bu sanatçılar, Ada'nın o dönemdeki sessizliğinde, doğayla ve Ada yaşamıyla bütünleşmiş bir yaşam kurmuş; bu durum, Bozcaada'nın 1990'lara kadar kitlesel turizme kapalı kalmasına ve "insani ölçekte" bir kültür turizminin gelişmesine yardımcı olmuştur.[109] Öte yandan, akademililerin Anıtlar Kurulu'yla olan yakın ilişkileri, özellikle 1980'li yıllarda Ada'nın giderek artan turistik potansiyelinin farkına varılmasıyla birlikte, bu potansiyeli değerlendirmek isteyenlerin projelerini engellemek yolunda olumlu bir etkide bulunmuş ve Ada'nın SİT alanı ilan edilmesi gibi önemli gelişmelerin yolunu açmıştır.[110]

Günümüze olduğu gibi kalmış dam ve kulelerin önemli bir kısmı bugün geleneksel işlevlerini yitirmiştir ve bu yapıların kimileri turistik konaklama alanlarına dönüştürülmüştür. Ancak bu süreçte karşılaşılan en büyük risklerden biri, özgün mimari unsurların kaybolmasıdır. Geleneksel malzeme ve tekniklere sadık kalınmadan yapılan onarımlar ve turizm baskısıyla değişen kullanım biçimleri, Bozcaada'nın kırsal mimari mirasının bütünlüğünü tehdit etmektedir (Görgülü, 2018; Öztürk, 2017).[111] Zira damlar ve kuleler, yalnızca taş ve ahşap yapı sistemleriyle değil, aynı zamanda Ada'nın tarihsel üretim kültürüyle bağlantılı sosyal ve kültürel bir belleği taşır. Bu nedenle koruma çalışmalarının yalnızca fiziksel yapılara değil, aynı zamanda üretilecek erişilebilir haritalar, araştırma sergileri yoluyla yapıların taşıdığı tarihsel ve toplumsal bağlamlara odaklanması büyük önem taşımaktadır.

6.1.3. Kent Tasarım Rehberi

BAŞAK IŞIKLAR

Araştırma çerçevesinde yapılan yüz yüze görüşmelerde pek çok kez dile getirilen ve 2016 yılında hazırlanarak Bozcaada Belediyesi'ne sunulan "Bozcaada Kentsel Tasarım Rehberi", Ada'nın özgün kimliğinin korunmasını ve sürdürülebilir bir mekânsal gelişim vizyonunun oluşturulmasını amaçlayan sivil bir girişimdir.

Planlama ilkelerinden mimari detaylara, sosyal altyapı önerilerinden kamusal alan kullanımına ve doğal - kültürel peyzajın korunmasına kadar geniş bir yelpazede yol gösterici ilkeler ve öneriler sunan bu rehber, hem yerel yönetimlere hem planlamacılara hem de Bozcaada'da faaliyet gösteren yatırımcılarla sivil toplum kuruluşlarına hitaben hazırlanmıştır. Temel hedefi ise Ada üzerindeki yapılaşma ve faaliyetlerin, Ada ölçeğine, morfolojisine ve taşıma kapasitesine uygun şekilde yönlendirilmesini sağlamaktır.

Rehberin öncelikli hedeflerinden biri de "Adalılık" kültürünün, yani Ada yaşamının özgün değerlerinin ve toplumsal belleğin olduğu gibi korunmasıdır. Nüfus hareketleri, mevsimsel turizm baskısı ve tarımsal peyzajın kaybı gibi sorunlar dikkate alınarak, yapılaşmada iki kat sınırına uyulması, yeni yapıların geleneksel doku ve sokak örüntüsüne uyum sağlaması, kırsal alanlarda ikinci konut baskısının azaltılması ve altyapının kontrollü sunulması gibi temel ilkeler önerilmiştir. Ayrıca rehber, kitlesel turizmin yarattığı kaynak baskısını azaltmak amacıyla agro-turizm, gastronomi turizmi, doğa turizmi gibi alternatif dalların teşvik edilmesinin önemine işaret etmektedir. Bununla birlikte bağbozumu ve hasat şenlikleri, şarap tadım etkinlikleri, yerel üretim odaklı faaliyetlerin öne çıkarılması önerilmiş; kentsel ve doğal mirasın korunmasına yönelik olarak Bozcaada siluetini belirleyen kale, kilise kuleleri ve rüzgâr türbinleri gibi nirengi noktalarının baskılanmamasına dikkat çekilmiştir. Ayrıca, her iki mahalledeki tarihi sokak dokularının korunmasının, yaya ve bisiklet yollarının teşvik edilmesinin, engelli erişimine uygun kaldırım ve yol düzenlemelerinin yapılmasının önemine vurgu yapılmıştır. Ne var ki Bozcaada Kentsel Tasarım Rehberi, kentsel planlama kararlarının ve yerel miras politikalarının şekillendirilmesinde, özellikle somut mirasın korunması, yapılaşma ilkelerinin belirlenmesinde, bağcılık mirasının sürdürülmesinde ve turizm dallarının çeşitlendirilmesinde yol gösterici niteliğine rağmen dönemin yerel yönetimleri tarafından dikkate alınmamıştır. Bu yüzden hazırlayanların arşivlerinde saklı kalan, kurumsal hafızaya dâhil edilmemiş, pratiğe yansımayan bir çalışma durumuna düşmüştür. Oysa rehberde sunulan öneriler ve ilkesel yönlendirmeler, bugün bile Bozcaada'nın özgün kimliğinin ve kültürel peyzajının korunması açısından yapılacak çalışmalara güçlü bir zemin sunmaktadır. Ada ölçeğinde sürdürülebilir bir planlama anlayışının geliştirilmesine katkı sağlayabilecek, katılımcı yöntemle geliştirile-

cek bu ve benzeri çalışmalar, yerel yönetimler tarafından sahiplenilmeleri ve uygulanabilir politikalarla desteklenmeleri durumunda, yerel mirasın korunmasında ve Bozcaada'nın uzun vadeli mekânsal ve kültürel sürdürülebilirliğinin sağlanmasında belirleyici bir rol oynama potansiyeline sahip olabilir.

NOMATTO

6.1.4. Dini ve Sivil Mimari Yapılar

Bozcaada, Ege'nin çokkültürlü mirasını günümüze nispeten bozulmadan taşımış nadir yerleşimlerden biridir. Ada'nın dini ve sivil mimari yapıları, sadece mimari estetikleriyle değil, sosyal ve kültürel hafızaya taşıdıkları anlamlarla da dikkat çeker.[112]

6.1.4.1. Camiiler ve Osmanlı Dönemi Dinî Yapıları

Bozcaada'da Osmanlı döneminde inşa edilmiş üç camii bulunduğu, 1893 tarihli bir Salnâme kaydında belirtilmektedir. Bu camilerden ikisi günümüze ulaşmış olup halen ayaktadır. Üçüncü cami ise muhtemelen zaman içinde yıkılmış veya işlevini yitirmiştir. [113] Ayakta kalan yapılarından ilki **Köprülü Mehmet Paşa Camii** (Yalı Camii) olup, 1655 yılında Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Osmanlı arşiv kayıtlarında, Ada'nın Venediklerden alınmasından sonra Ada'da camii, hamam ve han gibi yapılarla bir imar faaliyetine girişildiği belirtilmektedir. Kareye yakın planlı ve kırma çatılı olan Yalı Camii, geçirdiği birkaç tamirat sonucu özgün bazı detaylarını yitirmişse de genel karakterini korumaktadır. Günümüzde de ibadete açık olup, Bozcaada'nın Türk mahallesinde yer alan simgesel bir yapıdır.[114] Haluk Şahin ve Fethi Kayaalp'in yazılarında, bu caminin yalnızca dini bir yapı olarak değil, aynı zamanda Bozcaada'nın deniz kıyısındaki karakteristik silüetinin bir parçası olarak konumlandığını belirtilir. **Alaybey Camii**, Osmanlı döneminin diğer bir önemli yapısıdır. Yapım tarihi tam olarak bilinmese de, 18. yüzyılda inşa edildiği düşünülmektedir. Kırmızı kesme taş malzemeyle inşa edilmiş yapının avlusundaki hazirede, 1785'te Bozcaada'da idam edilen Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın mezarı yer alır[115]. 1903'te bir onarım görmüş ve bu sayede özgün yapısını koruyabilmiştir. Mimari açıdan dikdörtgen planlı küçük bir mahalle camisi niteliğindeki bu yapı da günümüzde ibadete açık durumdadır; özellikle Ada halkı tarafından günlük namazlar için kullanılmaktadır. Adalı Yaşar (Kidmir), anılarında bu caminin gündelik yaşamda nasıl buluşma ve sosyalleşme mekânı işlevi gördüğüne, özellikle dini bayramlarda ve özel günlerde toplumsal bir merkez haline geldiğine değinir.[116] Osmanlı döneminde Bozcaada'da ayrıca bir tekke ve medrese bulunduğu belgelerde geçmektedir, ancak bu yapılardan günümüze kalmış herhangi bir iz yoktur.[117]

6.1.4.2. Rum Ortodoks Kiliseleri, Ayazmalar ve Manastırlar

Ada'nın Rum Ortodoks cemaatine ait en önemli yapı, Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi (*Meryem Ana'nın Göğe Yükselişi*)dir. 1869 tarihli kitabesi bulunan bu kilise, Cumhuriyet mahallesinin merkezinde yer alır. Bazilika planlı, üç nefli yapı, yüksek çan ve saat kulesiyle Ada siluetinin önemli bir

unsurudur. Giriş kapısında 1869 yılı ibaresine rastlanmakla beraber, Haluk Şahin'e göre yapı muhtemelen Venedik dönemine uzanan bir geçmişe sahiptir.[118] Özellikle 2006 - 2007 yıllarında gerçekleştirilen restorasyon sonrasında, kilisenin çan kulesi yeniden ayağa kaldırılmıştır.[119] Yakın zamana kadar ibadet ve kültürel etkinlikler için kullanılan, 2025 itibariyle müze olarak işlevlendirilmek üzere restore edilen kilise, iç mekânındaki ahşap ikonostasisi ve freskleriyle de dikkat çeker.

Ayazma Manastırı (Aya Paraskevi Ayazması), yukarıda 4.6.6. başlıkta değinildiği üzere, Ada'nın güneyinde, Rum Ortodoks cemaatince kutsal kabul edilen bir diğer önemli yapıdır. "Ayazma", Yunanca *hagiasma* (kutsal su) kelimesinden gelir ve içinde kutsal olduğuna inanılan su kaynağı bulunan küçük ibadet mekânlarını ifade eder. Bu bölgeye adını veren kutsal su kaynağı, Ortodoks inancında 3. yüzyılda yaşamış bir azize olan Aya Paraskevi'ye atfedilmiştir. 1734 yılında Manolaki Manolidis adlı bir hayırsever tarafından yaptırılan bu küçük manastır, şapel ve müştemilat yapılarından oluşmaktadır. Ayazma Manastırı, her yıl 26 Temmuz'da düzenlenen geleneksel **Ayazma Panayırı** sırasında etkinliklere evsahipliği yapar, Bozcaada'daki Rum mirasının yaşatıldığı nadir etkinliklerden biridir.

6.1.4.3. Kırsal Şapeller

Bozcaada'da Ayazma dışında, geçmişte farklı bölgelerde çok sayıda küçük kırsal kilise ve manastır olduğu çeşitli kaynaklarda ve yüz yüze yapılan görüşmelerde dile getirilmektedir. Hâtta halk arasında, bir zamanlar Ada'da yirmiyi civarında irili ufaklı manastır/şapel bulunduğu rivayet edilir.[120] Bu yapıların neredeyse tamamı bağlar arasında, tepelerde veya sahillere yakın noktalarda konumlu azizlere adan-

BAŞAK IŞIKLAR

SALT ARAŞTIRMA

mış yapılardır. Ne var ki kimi kaynaklara göre 1960'lı yılların başına dek sayısı otuza yakın bu yapılardan geriye bütünlüğünü korumuş biçimde sadece Yıldızlı Kilise ve Paraskevi Şapeli kalmıştır. Geriye kalanların tamamı bakımını gönüllü olarak üstlenen ailelerin Ada'dan ayrılmasıyla harap olmuştur. Günümüze kalan birkaç temel kalıntısı veya yer adı dışında, herhangi bir ize rastlanamamaktadır. Bununla beraber, Aya Yorgi (*Aziz Georgios*) veya Aya Konstantinos'a atfedilen şapellerin varlığı, sözlü tarih çalışmalarında kayda geçirilmiştir, ancak bu yapıların arkeolojik belgelenmesi henüz yapılmamıştır (Bozcaada Kazı Başkanı Prof. Dr. Turan Takaoğlu, 2023). Takaoğlu ve ekibinin yürüttüğü yakın tarihli etno-arkeolojik araştırmalarda, Adalı Rumların hafızalarında yer eden bu tür kırsal kutsal mekanların tespiti için çalışmalar yapılmakta ve sözlü tarihle arkeolojik veriler birleştirilmeye çalışılmaktadır.

BAŞAK IŞIKLAR

Aya Paraskevi Şapeli

6.1.4.4. Sivil Mimari: Hamamlar, Çeşmeler ve Yel Değirmenleri

Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa, Ada'nın Osmanlı yönetimine geçmesinin ardından, camilerin yanı sıra bir hamam, bir han, çeşmeler ve değirmenler inşa ettirmiştir.[121] Bozcaada Kalesi içindeki kale hamamı, son yıllarda yapılan kazılarla yeniden ortaya çıkarılmıştır (Takaoğlu, 2023).[122] Ada merkezinde yer alan Köprülü Hamamı ve Alaybey Hamamı, 20. yüzyıl ortalarına kadar kullanılmışken günümüzde harap durumdadır.

Bozcaada, rüzgârlı iklimi nedeniyle Osmanlı döneminde dokuz yel değirmenine evsahipliği yapmaktadır.[123] Ada'nın simgesel yapılarından olan yel değirmenleri, geçmişte özellikle bağcılık ve tarımsal üretimin bir parçası olarak kullanılmıştır. Çoğunluğu Rumlar tarafından işletilen değirmenler zamanla yıkılmış, 2009 yılında Bozcaada Kaymakamlığı'nın yürüttüğü bir projeyle ancak üçü yeniden restore edilmiştir (NTV Seyahat, 2019). Bugün bu değirmenler, turistik çekim noktaları olarak Ada siluetindeki yerlerini korumaktadır. Dimitri Kakmi ve Adalı Yaşar Kidmir'in aktardıkları anılarda bu yapıların bağ bozumu şenlikleri, hac ziyaretleri ve ayazma ziyaretleriyle nasıl iç içe geçtiği anlatılır[23].

ARA GÜLER ARŞİVİ

6.1.5. Kıyı Alanları ve Doğal Mekânlar

6.1.5.1. Koylar, Limanlar, Kumsallar ve Burunlar

Akvaryum Koyu (Mermer Burnu ve Çanakliman Mevkii): Bozcaada'nın güneybatı kıyısında yer alan bu koy, adını olağanüstü su berraklığından ve zengin deniz altı yaşamından alır. Şnorkelle dalış yapan ziyaretçiler için adeta doğal bir akvaryum niteliği taşıyan bu koy, kayalık

ve çakıllı yapısıyla tipik bir Ege kıyısı karakteri sergiler. Araçla doğrudan erişim mümkün olmayıp, doğa yürüyüşü ya da tekne yolculuğu ile ulaşılabilmektedir. Kıyı boyunca herhangi bir turistik tesis bulunmadığından, doğal dokusu büyük ölçüde korunmuştur. Kıyı yapısının korunmuş doğallığı, Bozcaada'nın doğal miras alanlarından biri olarak değerlendirilmesini mümkün kılar.

Ayazma Plajı: Bozcaada'nın en bilinen ve en yoğun kullanılan plajı olan Ayazma, ince beyaz kumları ve sığ deniziyle özellikle yaz aylarında yoğun bir ziyaretçi trafiğine sahne olmaktadır. Plajın hemen ardında yer alan Aya Paraskevi Manastırı, bu bölgeye tarihsel bir boyut kazandırır. Manastır çevresinde yer alan kutsal su kaynağı (ayazma), bölgeye yalnızca doğal değil, aynı zamanda dini ve kültürel bir anlam da yüklemektedir.

Habbele Plajı: Ayazma'nın hemen batısında yer alan Habbele Plajı, daha küçük ölçekli, taşlık ve daha az kalabalık yapısıyla öne çıkmaktadır. Kıyı profili çakıllı olmakla birlikte deniz oldukça temizdir ve daha derin bir yapı sergiler. Sessizliği ve doğal görünümünü büyük ölçüde koruyan bu plaj, doğayla daha dingin bir ilişki kurmak isteyenler tarafından tercih edilmektedir.

Sulubahçe Koyu: Ayazma ile Habbele arasında konumlu Sulubahçe Koyu, Bozcaada'nın en geniş açıklıklarından birine sahiptir. Genellikle çadır kurmak veya karavanla konaklamak isteyen ziyaretçiler tarafından tercih edilen bu alan, benzersiz güzellikteki doğal peyzajının sunduğu açıklık hissiyle dikkat çeker. Dalgasız yapısı ve kıyıya paralel uzanan geniş alanı sayesinde, günübirlik kullanımların yanı sıra doğal gözlem ve kampçılık açısından da tercih edilmektedir.

Tuzburnu: Bozcaada'nın batı ucunda yer alan Tuzburnu, Ada'nın en güzel gün batımı manzaralarından birine sahiptir. Kayalık kıyı yapısı nedeniyle denize girmek için pek uygun olmayan bu alan, daha çok görsel deneyim, doğa yürüyüşü ve fotoğrafçılık açısından potansiyel taşımaktadır. Bölgenin adı, geçmişte burada küçük çaplı tuz çıkarma faaliyetlerinin yapılmış olabileceğini ima etmektedir ancak bu konuda arkeolojik ya da tarihsel veri sınırlıdır.

Çayır Plajı**:** Bozcaada merkezine en yakın kıyı alanlarından biri olan Çayır Plajı, rüzgârlı yapısıyla kite surf ve rüzgâr sörfü gibi su sporları ile ilgilenen ziyaretçilerin gözdesidir. Kumlu zemin yapısı ve görece dalgalı deniziyle diğer koylardan ayrışan bu alan, yaz sezonunda hem yerel halk hem genç ziyaretçiler tarafından sıklıkla tercih edilir. Adını çevresindeki düzlük otlaklardan alan bu plaj, rüzgâr enerjisi potansiyeli ve sportif kullanımıyla, Bozcaada'da son dönemde artan su sporları ve doğa odaklı aktivitelerle uyumlu kıyı alanlarından biridir.

Poyraz Limanı: Ada'nın kuzeydoğusunda yer alan ve adını hâkim rüzgâr yönünden alan bu liman, korunaklı yapısıyla sakin deniz arayan ziyaretçiler için öne çıkan bir duraktır. Kıyı yapısı dalgasız ve sığ olduğundan çocuklu aileler ve sakin yüzme tercih edenler için uygundur. Plajın herhangi bir turistik işletmeye evsahipliği yapmaması, doğal formunu korumasını sağlamıştır. Tarihsel olarak küçük balıkçı teknelerinin sığınak noktalarından biri olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bugün ise Bozcaada'nın daha az bilinen, ancak yerel halk tarafından tercih edilen kıyı alanlarından biridir.

6.1.5.2. Göztepe (Hagia Elias)

Göztepe, 192 metre yüksekliğiyle Ada'nın panoramik manzarasına 360 derece erişim sunar. Stratejik konumu sebebiyle antik çağlardan beri önemini korumaktadır. Göztepe'ye ulaşmak için

Bozcaada merkezinden başlayan tek bir asfalt yol bulunmaktadır. Yol, dik ve dar olsa da yürüyerek yaklaşık 30 dakikada tepeye ulaşmak mümkündür.

Bozcaada'nın tarihî önemi üzerine yapılan bir çalışmada, Ada'nın Osmanlı dönemindeki stratejik konumu ve Göztepe'nin bu bağlamdaki rolü incelenmiştir. *"Tenedos ismi yerine Bozcaada adının kullanılması konusunda Pirî Reis, Ada'daki boz tepenin varlığına dikkat çeker. Buna göre Ada'da Göztepe denilen yüksek bir sivri boz tepeden denizin 40 mil mesafesinin kontrol edilebildiği gibi denizden 40 mil mesafeden de gemiler boz tepeyi fark edebilmektedir. Bu nedenle de Türk denizcilerin adaya 'Boz ada', ya da 'Bozca ada' ismini verdiği düşünülür"*.[124]

Bozcaada Yükseklik Sınıfları Haritası

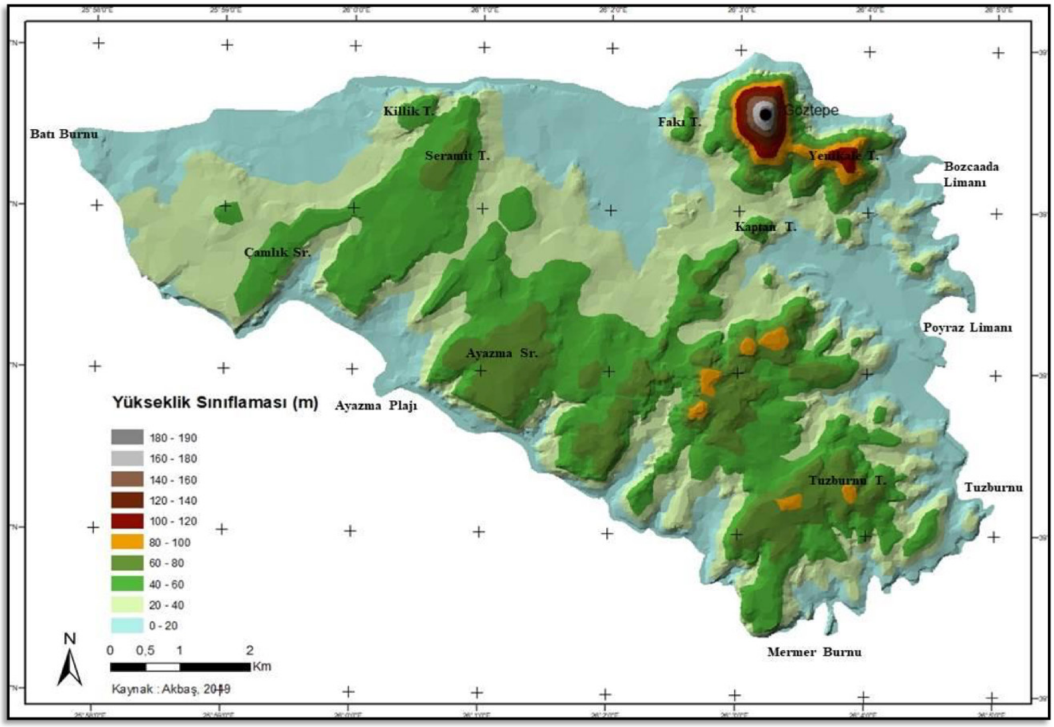

Kaynak: Ayşegül Yıldız, Bozcaada'nın Biyoçeşitliliği ve Koruma Öncelikli Alanları (Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 2021), 85.

Bulut, Özdemir ve Karahan'ın (2017) Bozcaada toprak haritalama çalışmasında, Ada'daki 12 farklı toprak serisi tanımlanmış ve haritalandırılmış, bu seriler arasında en geniş alanı kapsayanın Göztepe Serisi olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya göre, *"Göztepe Serisi toprakları Bozcaada'nın en fazla eğime sahip arazilerini kapsayan, sığ bir toprak profiline sahip, genellikle andezit ve konglomera üzerinde oluşmuştur. Yaklaşık 770 ha bir alana sahip bu seri topraklarında ortalama eğim %12 civarında olmakla birlikte yer yer %61'e kadar* çıkabilmektedir. *Ada'nın en yüksek noktası olan Göztepe (187 m)*

bu seri içerisinde yer almaktadır. Hakim bitki örtüsü *Göztepe ve eteklerinde seyrek doğal vejetasyon (abdestbozan, vb.) iken, güneyde düşük eğimli yamaç* arazilerde ise *bağlar yer almaktadır. Toprak profili genellikle kumlu tekstürlü olup kireç içerikleri düşüktür."*[125]

Bozcaada'nın doğal yaşamı üzerine yapılan bir diğer çalışmada Göztepe bölgesinin biyolojik çeşitliliği ele alınmıştır. Bu çalışmaya göre Göztepe mevkiinde doğal *frigana* örtüsü içinde bulunan çeşitli endemik bitki ve fauna türleri tespit edilmiştir. Bu bulgular, bölgenin ekolojik açıdan korunması gereken alanlar arasında olduğunu göstermektedir.[126]

6.1.5.3. Tatlı Su Kaynakları

Bozcaada, sınırlı yüzölçümü, geçirimsiz jeolojik yapısı ve çevresini saran denizle olan yakınlığı nedeniyle tatlı su kaynakları bakımından oldukça kısıtlı olan bir yerleşimdir. Ada'nın bilinen tek doğal tatlı su kaynağı, güney kıyılarında yer alan Ayazma bölgesindeki kutsal su gözüdür. Bu durum, Ada'da tarihsel olarak suya erişimi güvence altına almak adına geliştirilen alternatif yöntemlerin önemini artırmıştır. Özellikle sarnıçlar, tarih boyunca geleneksel konutlarda, bağ damlarında ve kulelerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Günümüzde bu sistemlerin büyük bölümü devre dışı kalmış veya dekorasyon amaçlı olarak restorasyona uğramıştır. Günümüzde her iki mahallede, kimi bağ damlarında ve kulelerinde bu yapılara ait kubbeli kapaklara, su alma ağızlarına ve yer altı haznelerine ulaşılabilmektedir. Bugün kullanımda olmasalar da bu yönüyle sarnıçlar birer su deposu olmaktan öte, suya erişim hakkının mekânsal karşılığını, Ada'nın mevsimsel koşullara göre şekillenen gündelik yaşam hafızasını ve mimari belleğini anlamaya yönelik önemli ipuçları taşımaktadır.

Bozcaada'nın jeolojik yapısı, yeraltı sularının kalitesini ve ulaşılabilirliğini de olumsuz etkilemektedir. Yeraltı su seviyeleri oldukça düşüktür ve Ada'nın pek çok bölgesinde deniz suyunun karışması nedeniyle bu sular içme veya tarımsal sulama için uygun değildir. Bu nedenle, Ada genelinde tatlı suya dair doğal kaynaklar oldukça sınırlı olup, dış kaynaklara bağımlılık tarihsel olarak daima belirleyici bir unsur olmuştur. Bu bağlamda, günümüzde Bozcaada'nın içme ve kullanma suyu, büyük oranda ana karadan boru hattı sistemiyle tedarik edilmektedir. Bu tedarik sistemi, Ada'daki nüfusun yaz aylarında ciddi biçimde artmasıyla birlikte artan su ihtiyacının karşılanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bozcaada'nın tatlı su kıtlığı, yalnızca teknik ya da altyapısal bir sorun değil; aynı zamanda tarih boyunca şekillenmiş bir yaşam biçiminin sonucu, kültürel uyum stratejisi biçimi olarak da değerlendirilebilir.

6.2. Troya Bağlamında Bozcaada'nın Konumu

Coğrafi yakınlığı ve tarihsel niteliğiyle Bozcaada (antik Tenedos), Troya ile ardıl bir kültürel bağa sahiptir. Antik kaynaklara göre, Yunan donanması Troya atını bıraktıktan sonra rüzgârı beklemek üzere Tenedos kıyılarında demirleyerek gizlenmiş, bu durum adayı Troya efsanesinin önemli bir parçası haline getirmiştir. Buna karşın Bozcaada bugün bu tarihi mirası aktarıcı bir turizm odağı haline dönüştürmüş değildir. Mitolojik göndermelerin yanı sıra Kuzey Ege'ye ait kültürel mirası konu eden akademik kaynaklarda Bozcaada'nın Troya ve Assos gibi kültürel miras merkezleriyle birlikte bir rota şeması içine katılabileceğine vurgu yapılmasına rağmen, Bozcaada, hâlen bölgesel turizm rotalarında etkin biçimde temsil edilmemektedir. Oysa Ada'nın bu güçlü tarihsel referansı yerel inisiyatiflerle sahiplenilerek Troya mirasının çağdaş temsilinde aktif bir rol üstlenmesi, kendi

tarihsel kimliğini güçlendirmesi ve dört mevsime yayılabilecek yeni kültürel ve özellikle yabancı turistlere yönelik açılımlar yaratması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, kültür sanat ve turizm planlamasında, Bozcaada için Troya – Tenedos - Assos ekseninde oluşturulacak bütünleşik kültür ve turizm rotaları, hem Ada ekonomisine katkı sunacak hem de Ada'nın uluslararası ölçekte tanınırlığını güçlendirecektir. Bu türden çalışmalar, Bozcaada kültürel mirasına sahip çıkmak ve ekonomide döngüselliği sağlamak bakımından stratejik bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

6.3. Somut Olmayan Kültürel Miras

6.3.1. Gastronomi ve Yerel Ürünler

- **Öne çıkan tarım temelli yerel ticari ürünler:**

· Domates Reçeli

· Çavuş Üzümü

· Kuntra Üzümü

· Karalahna Üzümü

· Vassilaki Üzümü

· Hacıkıran Üzümü

· Zeytin

· Badem

· Gelincik

- **Kaybolan / unutulan / geri planda kalan / ticari potansiyel barındıran tarımsal ürünler:**

· Güvem Eriği

· Hacıkıran Üzümü

· Yaban Mersini

· Kekik Balı

· Mavrella Üzümü

Domates Reçeli: Rum toplumuna özgü bir ürün olarak kabul görmekle birlikte, domatesin cinsi ve coğrafi menşesine dair bilgiler silikleşmiş durumdadır. Yapılan görüşmelerde, kadın emeği yoğun bu son ürünün hazırlanışına dair ritüellerin canlandırılması, üretime uygun cinslerin sembolik de olsa coğrafyaya geri çağrılmasına dair adımların atılması, Ada dışına göç etmiş Rumlarla yapılacak sözlü tarih çalışmaları ile bu ürünün hafızasına görünürlük kazandırılması önerilmiştir.

Badem: İddia edildiğine göre badem, 17. yüzyıl ortalarında 11.000 dönümlük bir araziye yayılmışken Cenevizliler, bu ürünü Bozcaada'dan Datça bölgesine taşımış, bu şekilde bademin Ada'daki kesif hâkimiyetine son vermiştir. Bu ürün, günümüzde Bozcaada – Assos – İda üçgeninde ticari bir

ürün olarak öne çıkmaktan ziyade, son ürünlerde *ornament* rolü oynamaktadır. Yapılan görüşmelerde, yakın dönemlerde bilhassa İstanbul'dan adaya göçenlerin büyük ölçekli bademlikler tesis ettiği söylenmiştir.[127]

Zeytin: Geçmiş kaynaklarda, zeytinlikle ilgili somut bilgilere rastlanmaması şaşırtıcıdır. Zeytin ve zeytinyağı ile ilgili bilgiler, şimdilik 18. Yüzyıl sonu ile 19. Yüzyıl başı Osmanlı ve Batı kaynaklarında yer alan yüzeysel bilgilerle sınırlıdır. Bu iki ürün sözü edilen dönemde Ada limanından ihraç edilen mallar arasındayken mevcut bilgiler, zeytinin Ada'nın ekonomik sisteminde temel ürün olarak yer alıp almadığına açıklık kazandırmamaktadır.[128] Yapılan görüşmelerde düşük bakım maliyeti, Ada rüzgârları, eğim zenginliği ve denizel nemden dolayı sulama gereksinimsizliği sebebiyle bazı bağların veya kovalıkların şimdilerde zeytinlik olarak düzenlendiği bilgisine ulaşılmıştır. Bununla beraber görüşmecilerin çoğu, Bozcaada'nın salamura zeytin/Ada'ya özgü zeytinyağı zemininde ulusal pazarda pay bulabileceğine ihtimâl vermemektedir. Son yıllarda İspanyol menşeli, çalı türü olup makinize bakım ve hasada olanak tanıyan "arbequino" cinsi plantasyon denemelerinin[129] de Ada'da heyecan uyandırmadığı değerlendirilmiştir.

Kekik: Antik zamanlardan bu yana bakliyat ve kuru incir muhafazası, zeytinyağı aromatizasyonu ve sinek mücadelesi için kullanılan bu kadim ürün, Ada mutfağında özellikle Rum toplumun sabah kahvaltısında başrolü üstlenmiş[130], küçükbaş hayvancılıkta sindirim esenliğinde, ev içi düzende güve mücadelesinde kullanılmıştır. "Ada Kekiği" olarak nitelendirilen endemik tür, bugün yaygın erozyon, aşırı turizm ve düzensiz yapılaşma sebebiyle tehlike altındadır.

Çitlenbik: Kuzey - Güney Ege kıyılarında butik gastro-tüketim bağlamında kendine özgü yer edinmiş bu bitki, Ada'da bolca yer almasına rağmen, Ada'nın yerel beslenme deseninde yer almamaktadır.

Su kerevizi, labada, hindiba, acıbakla, zoho, kazayağı, istifno, izvinye, tilkişen, çiriş, yaban havucu, turp / hardal otu, ebe gömeci, ısırgan: Çeşitli kaynaklarda adı geçen bu yaban bitkileri, Ada mutfağında yan malzeme olarak yer almış olsa da bugüne dek gastro-turizmde görünür bir rol üstlenmemiştir. Bu bağlamda Ada'ya özgü veya Ada'da bolca yetişen yabani otlar, asırlar boyunca Rum mutfağında yaygınca kullanılmasına rağmen komşu coğrafyaların aksine, güncel mutfakta ayırt edilecek şekilde kendine yer bulamamıştır.

Salyangoz: Tarih boyunca Adalılar tarafından sevilerek tüketilen yüksek protein kaynağı bu canlı, Ada mutfağında meraklısına özel konumunu korumaktadır.

Deniz Anemonu: Endemik mücver tarifinin Rum toplumun Ada'dan tamamen yitimi ile ortadan kalkma tehlikesi bulunmaktadır. Zira somut olmayan gastro-miras unsuru olarak bu canlının hangi mevsimde Ada'nın neresinde avlanması gerektiğine dair kolektif hafıza neredeyse silinmek üzeredir.

Deniz Böcekleri: Istakoz, 90'ların ortalarına dek canı isteyen Adalının kıyıdan kolayca çekip aldığı bir ürünken bugün trol avcılığı yüzünden büyük kıyıma uğramıştır. Çanakkale18 Mart Üniversitesi ile akademik zeminde ortaklaşa yürütülen iyileştirme çalışmalarına toplumsal farkındalık kazandırılmasının önemine vurgu yapılmaktadır.

Kirpi: Komşu coğrafyalarda "kara diken" olarak bilinip tüketilen ürünün gastro-kültürel hayatta varlığını koruyabilmesi için denizel temizliğe yönelik iyileştirme çalışmalarının kesintisiz olarak

devam etmesi gerekmektedir. Bununla beraber, en azından adaya özgü tarif ve mezeleri üretmekte ısrar eden sayılı işletmenin bu tarifi mönülerine eklemesi önerilmektedir.

Erik: İnceoğlu, adaya özgü Güvem Eriği'nin varlığından söz etmiştir fakat bu cinsin nerelerde yetiştiğini gösteren bir harita veya korunmasına dair herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

Gelincik: Bugün sayılı işletmede şerbeti sunulan ürün, görüşmelerde Ahmet Güler'in de vurguladığı üzere yapılaşma, kontrolsüz küçükbaş yayılımı ve araç trafiği sebebiyle floral envanterden çekilmeye yüz tutmuştur. Gelincik yoğun alanların haritalanması ve korumaya alınması önerilmektedir.

Adaya özgü koruk suyu, üzüm suyu, gelincik şurubu, bademli kurabiye gibi lezzetleri günümüze orijinal tarifleriyle ulaştıran Velidede markası, 2013 yılından bu yana gastro-mirasın sürdürülmesinde başlıca aktörlerden biridir. Türkiye'de koruk suyu üreten tek tesistir.

- Adaya Özgü Tariflerden Öne Çıkanlar[131]

· Ağız Böreği[132]
· Ağız Tatlısı[133]
· Ahtapot Kurusu[134]
· Akıtma (Lalanga)
· Akivadesli[135] Pilav[136]
· Asma Yaprağında Omlet[137]
· Asma Yaprağında Sardalya[138]
· Avunya Mantısı[139]
· Bamya Kızartması[140]
· Böcek Haşlama[141]
· Bulgurlu Mantı[142]
· Cücük Böreği[143]
· Çiğ Dolma[144]
· Çiroz Salatası[145]
· Çurlama[146]
· Çullama
· Otlu Saganaki
· Domatesli Kolyoz Salatası[147]
· Fuska[148]
· Halse[149]
· Hortoziro[150]
· Kazmak (Kapiratha)[151]
· Kızarmış Tavşan[152]
· Kirpi (Kara Diken)[153]
· Kolfades[154]
· Kuşburnu kurabiyesi[155]
· Mafiş Tatlısı[156]
· Papaz Yahnisi[157]
· Petalides[158]
· Peynirli Balkabaklı Börek[159]
· Pitalidya Tava[160]
· Sahan Mantısı[161]
· Sakızlı bademli Kurabiye[162]
· Salyangoz Yahnisi[163]
· Salyangozlu Bulgur Pilavı
· Sarpalı Pilav[164]
· Şaraplı kuru fasulye[165]
· Tarama[166]
· Tatlı Tarhanalı Börek[167]
· Tavşan Dolması[168]
· Tavşan Yahnisi[169]
· Taze Bakla Salatası[170]
· Tutmaç Çorbası[171]
· Tuzlama Kolyoz[172]
· Uzak Helva[173]
· Yumurtalı Pavurya[174]

6.3.2. Zanaatlar ve El Sanatları

Dokumacılık: Özcan, 2007 yılında yörede yarı yapılandırılmış mülakatlara dayanan alan araştırması[175] kapsamında kişisel koleksiyonlarda saklı duran veya günlük hayatta kullanılan ata yadigârı materyalleri fotoğraflayarak belgelemiştir. Bu materyallerden on adedi takiben 2018 yılında

kapsamlı incelemeye alınmış, ayrıca tüm materyaller “Yöresel Tekstil Ürünleri Alan Araştırması Belgeleme Fişi” ile etiketlenmiştir. Bu vesile ile tekstillerin dokusal yüzey tür özellikleri ve üretim teknikleri kayda geçmiş, yöreye özgü motif, renk paleti, kompozisyon özellikleri ve kullanım amaçları böylece görünür hale gelmiştir. Araştırma sonucunda yöreye özgü bezeklerde kurdele, üzüm salkımı, camii, servi ağacı ve altın küpe figürlerinin öne çıktığı, 1800’lerde Osmanlı döneminde baskın çıkan Rokoko üslubunun bu figürlerin yorumlanmasına etki ettiği tespit edilmiştir. Gergef işlemeciliğine bakıldığında çapraz ve zincir dikiş teknikleri öne çıkarken saraya kültürüne atfen altın, gümüş simler sıkça tercih edilmiştir.

- **Taş Ustalığı:**

Ada’ya özgü mimarinin en belirleyici unsurlarından biri taş ustalığıdır. Yaşadığı sokağa adı verilen Foti Arvanitoğlu (Arvanitou, 1941 – 2017), 1960’larda Ada’ya yerleşen akademisyen, mimar ve sanatçıların merkez dışına taşıyarak yaşattığı bu geleneğin büyük ustası olarak kabul edilir. Bugün Cumhuriyet Mahallesi’nde otel ve pansiyon olarak işletilen çok sayıdaki evin temelinden çatısına yapımında Foti Usta’nın büyük emeği vardır.

- **Seramikçilik:**

1960’lı ve 90’lı yıllarda yoğunlaşan kazılarda elde edilen bulgulara göre Ada’nın seramikçilik tarihinin MÖ 3000 yılına kadar uzandığı belirlenmiştir. Sonradan Rumlar tarafından da kullanılan ve dolayısıyla yakın tarihe kadar bozulmadan ulaşan nekropolde ortaya çıkarılan askoslar, Ada’nın Ege ve Doğu Akdeniz ile yakın ilişkisini doğrular. Tenedoslu çömlekçilerin antik çağda ürettiği kuş betimli bu seramik ürünlerle birlikte çift kulplu içki kapları ve amforalar, günümüzde Çanakkale Arkeoloji Müzesi’ne sergilenmektedir. Çift balta, üzüm salkımı ve şarap kadehi adaya özgü figürler olarak öne çıkmaktadır.

Bireysel seramik, cam, çini üretimi 90’lı yıllarda sanat mekânlarının ardı ardına ortaya çıkışı ile birlikte bir canlanma yaşamış, 1960’lardan bu yana Ada’da düzen tutmuş sanatçıların ürettiği seramik işler de bu vesile ile yeniden görünürlük kazanmıştır. 90’lı yılların ortasında Özcan Germiyanoğlu başta gelmek üzere Ada’da seramik de çalışan sanatçıların düzenlediği sergiler bu disipline yerelde kalıcılık kazandırırken 2000’li yılların ortasında seramik, cam ve çini üretiminde yaşanan canlanma bir dizi atölyenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yerel sanatçılar, antik çağdan bu yana Ada’nın simgesi olarak görülen form ve figürlere başından bu yana sahip çıkmaktadır.

2017 yılında düzenlenen Bozcaada Seramik Eller Çocuk Kampı ve Halk Eğitim kapsamında düzenlenen kurslar, sergiler vasıtasıyla üretim pratiğinin kuşaklararası nitelik kazanması dikkat çekicidir. Deli Asma, Miskin Atölye, Sayfiye Atölye, Zeynep Aksu Cam Atölyesi ve Noah Design gibi üretim – atölye - sergileme – satış mekânlarının sürdürülebilirliğe ulaşmış faaliyetleri ise günümüzde Ada’nın seramik ve ona komşu disiplinlere sahip çıktığını göstermektedir.

BAŞAK IŞIKLAR

HAKAN GÜRÜNEY ARŞİVİ

BAŞAK IŞIKLAR

6.3.3. Sözlü Anlatımlar ve Toplumsal Ritüeller

Sözlü anlatımlar, sözlü gelenekler, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüel ve festivaller, halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar, el sanatları geleneği gibi kültürel ürünleri ve üretim süreçlerini ifade eden kavramdır[176]. Kültürel mirasın ayrılmaz parçası olan sözlü anlatımlar, toplumun kendi kültürel kimliğinin bir parçası olarak gördüğü ve kuşaktan kuşağa aktarmak suretiyle günümüze kadar getirdiği varlıklardır.

Mübareke: *"Mübarekeler olurdu adamızda. Arapça kökenli bir kelime olan 'mübareke', 'uğurlu', 'kutlu' anlamına geliyor. Osmanlıca'da da ise 'tebrik' anlamında kullanılıyor... ...İ*çinde ince fikir, nezaket barındıran en önemli adetlerden biriydi. Bebek doğduğunda, yeni evliliklerde, sünnet cemiyeti sonrası ailenin uygun olduğu ilk cuma günü *kadınları biraraya getiren, hediyeleşmenin öne çıktığı bir sosyalleşme aracıydı."*[177]

Ada sakini Müslümanlara özgü bu adet, asırlar boyunca sünnet ve evlilik törenlerinden sonraki ilk cuma gününden itibaren başlamak kaydıyla üç hafta boyunca aynı gün süregiden toplu kutlamaları konu alıp, komşuluk hukukunun taşıyıcı unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Sünnet için yapılan mübarekede sünnet çocuğunun yatağı özel olarak süslenir. Eve gelen misafirler, önce kendilerine ikram edilen kahveyi içer, sonra sünnet yatağında yatan sünnet çocuğuna hediyelerini verip gider. Gelin evinde ise gelin üç hafta boyunca her Cuma giydirilip bir köşeye oturtulur; misafirler geline hediye taktıktan sonra kendilerine sunulan ikramları kabul eder. Üç haftanın sonunda gelin evi kız ve erkek tarafının imecesiyle mübarekeye gelen herkesi yemeğe davet eder (Evergen, 2018).

Denizel Adetler: 50'li yıllarda genç kızların çeyiz masrafı için ağ ipliği üretimine yönelmesi[178], hasat edilen ilk lüferin halka ücretsiz dağıtımı[179] ve dul kadınlara ücretsiz balık dağıtımı geleneği[180], yok olmaya yüz tutan adetler arasında sayılmaktadır.

Toplumsal İnanışlar: Aburga Ahmet Dede Yatırı ile ilgili olarak halk arasında şu hikâye anlatılmaktadır: *"Çanakkale Boğazı önlerinde bir gemi fırtınaya tutulur, yan yatmaya başlayan gemide iri yapılı, güçlü kuvvetli ve beyaz sakalı bir ihtiyar belirir. Yatmakta olan gemiye omuzu ile destek olur ve gemi kurtulur. Bozcaada'ya varıldığında gemi buruna çarpar (bu burun şu an mezarlığın bulunduğu yerdir) ve parçalanır. Gemiyi kurtaran ihtiyar dede ise vasiyeti üzerine buraya gömülür. Geminin Kaburgası uzun süre burada kalır; Kaburga Ahmet Dede ismi de zamanla 'Aburga' Ahmet Dedeye dönüşür."* (Aygen, 1985)

Misafir Ağırlama: *"Rumlar evlerine misafir gelince onlara tepsi içinde reçel ve su ikram eder; misafir reçelden bir kaşık alıp üzerine su içer."* (Kırlı, 2018)

Noel: *"25 Aralık'ta İsa Peygamberin doğumu için saat 04:00'de çan çalınır, tüm ahali kiliseye gider, saat 8:00'e kadar ayin yapılır. Ayinden sonra "isim günü" olanların, Hiristo adını taşıyanların evleri ziyaret edilir. 31 Aralık akşamı ise* önceden kararlaştırılmış *evlerde toplanılır, çeşit çeşit yemekler hazırlanır, 24:00'e kadar* şarap eşliğinde yenilir, içilir. *Saat 24:00'ü vurunca herkes masanın etrafında toplanır, içinde bir adet altın lira konan yılbaşı pastası masaya getirilir, evdeki tüm ışıklar söndürülür ve mumlar yakılır. Herkes aynı anda Noel şarkısını söylemeye başlar; şarkı bitince ev sahibi pastayı dört eşit parçaya böler. İlk parça Meryem Ana ve İsa Peygamber adına, ikinci parça fakir fukara ve ök-*

süz insanlara, üçüncü parça ev sahibine *ayrılır; dördüncü parça ise misafirlere ikram edilir. Altın lirayı bulan o yılın şanslı insanı seçilir."* (Evergen, 2018)

Paskalya: *"Paskalya günü tüm evlerde paskalya* çöreği ile kuzu dolması yapılır, *yumurtalar boyanır ve yumurtaların yanına konan Paskalya çöreği,* Türk*lerin evine yollanır."* (Evergen, 2018)

Haç Atma Töreni: Yılda bir kere düzenlenen, Gökçeada Metropoliti tarafından organize edilip yönetilen Ortodokslara özgü bu tören, her yıl 5 - 6 Ocak tarihlerinde düzenlenir. Limandan denize atılan haç suya atlayan gençler tarafından çıkarılır ve Metropolite geri verilir.[181]

7. GÜNCEL TESPİTLER VE DEĞERLENDİRMELER

7.1. GZFT Analizi

Güçlü Yönler:

- **Kültürel Miras ve Kimlik:** Bozcaada, çok katmanlı tarihi mirası (Osmanlı, Rum - Ortodoks, modern Cumhuriyet dönemi) ve korunmuş geleneksel mimarisi ile özgün bir kimlik sunmaktadır. Somut ve somut olmayan miras öğeleri güçlü bir kültürel zemin oluşturur.

- **Yüksek Eğitim ve Sosyo-ekonomik Profil:** Türkiye ortalamasının üzerinde bir yükseköğrenim düzeyi ve %50'nin üzerindeki A+B gelir grubu oranıyla Ada, nitelikli insan kaynağına sahiptir.

- **Bağcılık ve Gastronomi Potansiyeli:** Coğrafi işaretli üzümler, yerel şarap üretimi ve özgün mutfak kültürü, Ada'nın ekonomik ve kültürel kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır.

- **Nitelikli Kültürel Etkinlikler:** BIFED, Bozcaada Gathering, Ozanın Günü ve Homeros Okumaları, Bozcaada Caz Festivali gibi kültürel organizasyonlar Ada'nın ulusal ve uluslararası bilinirliğini artırmakta, ekolojik ve çağdaş sanata dair alanlar açmaktadır.

- **Kültürel Hafıza ve Arşivler:** Bozcaada'nın yerli sakinleri ile adaya gönül vermiş bireyler arasında kişisel arşivlere sahip olanların varlığı, sözlü tarih çalışmalarının yaygınlığı ve *Mendirek* gibi süreli yayınlar ile podcast serileri benzeri pratikler, Ada'nın kültürel hafızasını korurken zenginleştiren önemli çalışmalardır.

- **Ekolojik Koruma Bilinci ve Yerel Aktörler:** Bozcaada Forum gibi yerel platformlar ve çevre duyarlılığı yüksek sivil toplum yapıları, doğal mirasın korunmasına güçlü biçimde katkı sunmaktadır.

- **Yerel Yönetim Vizyonu:** Yerel yönetimin kültür politikaları geliştirme yönündeki vizyonu ve Ada'daki yaşam kalitesini artırma konusundaki kararlılığı, kültürel sürdürülebilirlik ve toplumsal bütünlük ve aidiyet açısından önemli bir yönetsel avantaj sunmaktadır.

Zayıf Yönler:

- **Yetersiz Altyapı:** Kanalizasyon, katı atık depolama ve su arıtma sistemleri, yaz aylarında yetersiz kalmakta, çevre kirliliği riskini artırmaktadır.

- **Ulaşım ve İzolasyon:** Adaya sadece deniz yoluyla ulaşım sağlanması, özellikle kış aylarında kesintilere neden olmaktayken bu olumsuzluk, hizmet sunumu ve mal tedarikini aksatmakta, fiyatlarda ekstra pahalılığa yol açmaktadır.

- **Tatlı Su Kıtlığı:** Ayazma dışında doğal tatlı su kaynağı bulunmamaktayken içme ve kullanma suyu ana karadan taşınmaktadır. Su kıtlığı tarihsel bir sorun olarak Ada'nın yaşam biçimini şekillendirmiştir ve su tüketimi sınırlandırılmadıkça bu konu, Ada'daki yaşamsallık adına başlıca tehdit haline gelecektir.
- **Aşırı Turizm:** Kontrollü kapasite planlamasının olmaması, sezonluk nüfus patlamaları, doğa ve kültür üzerinde baskı yaratmakta, geleneksel yaşam ritmini bozmaktadır.
- **Eğitim ve Kamu Hizmetlerinde Sürdürülebilirlik Sorunu:** Kış aylarında nüfusun düşmesi, ulaşımın aksaması ve barınma kısıtı sebebiyle eğitim ve sağlık hizmetlerinin sürekliliği sağlanamamaktadır.

Fırsatlar:

- **Troya'ya Yakınlık:** Troya Antik Kenti'ne olan coğrafi ve kültürel yakınlık, mitolojik anlatılar ve tarihsel bağlam üzerinden kurulacak tematik rotalar, kültürel turizmi çeşitlendirme ve uluslararası görünürlüğü artırma potansiyeli taşımaktadır.
- **Kardeş Şehir İşbirlikleri:** Urla (İzmir, Türkiye) ve Pantelleria (Sicilya, İtalya) gibi benzer bağcılık ve turizm profiline sahip kardeş şehirlerle yapılacak bilgi alışverişi, ortak projeler, sürdürülebilir kalkınma için yeni işbirliği fırsatları sunmaktadır.
- **Alternatif Turizm Potansiyeli:** Eko-turizm, agro-turizm ve kültürel turizm alanlarında kontrollü gelişim, adayı dört mevsim boyunca cazip bir destinasyona dönüştürebilir.
- **Kültürel Üretim Ağlarının Güçlendirilmesi:** Bağımsız sanatçıların, atölyelerin ve girişimlerin desteklenmesiyle kültür ekonomisi tabana yayılabilir; başta arazi sanatı ve performans sanatları olmak üzere, etkinliklerin çeşitliliği artırılabilir.
- **Dijital Erişim ve Eğitim Kapasiteleri:** Ada'nın yüksek dijital okuryazarlığı ve eğitim profili, yaratıcı endüstrilerin adaya konumlanmasına yönelik girişimlere zemin hazırlayabilir. Bu anlamda göçebe tasarımcılara, yazılımcılara ve sanatçılara alan açacak çalışmaların yapılabileceği değerlendirilmektedir.
- **Rüzgâr ve Deniz:** Bozcaada'nın hâkim rüzgârları ve kıyıların yapısal çeşitliği rüzgâr sörfü, kite surf, yelken başta gelmek üzere çeşitli su sporları için uygun bir ortam sunmaktadır. Bu avantaj, sportif turizm çeşitliliğinin dört mevsime yayılmasını sağlayabilir.
- **Esin Verici Pratikler:** Bozcaada'da geçmişe imzasını atmış sanat ortamını canlandırmak için yıla yayılan misafir sanatçı programları düzenlenebilir; Anke Atamer'in yaz okulu model alınarak, uluslararası işbirlikleri ile eğitim – deneyim temelli çeşitli pratikler geliştirilebilir.

Tehditler:

- **Bağcılıkta Gerileme:** Bağ alanlarının azalması ve geleneksel bağcılık bilgisinin kuşaklar arası aktarımında yaşanan güçlükler, Ada'nın tarihsel üretim biçiminin ve kültürel peyzajının sürekliliğini tehdit etmektedir.
- **Şarap Üretimi Üzerindeki Ekonomik ve Yasal Baskılar:** Şarap üretimi, Bozcaada'nın sadece tarımsal değil, aynı zamanda kültürel ve turistik kimliğini tanımlayan temel unsurlardan biridir. Ekono-

mik maliyetlerdeki artış, piyasa koşullarının getirdiği zorluklar ve fahiş vergi politikası, Ada'nın geleneksel üretim kültürünün sürdürülebilirliğini ve bu alandaki üreticilerin varlığını tehdit etmektedir.

- **Kültürel Ticarileşme ve Kimlik Aşınması:** Geleneksel etkinliklerin (örneğin bağbozumu, günbatımı ritüelleri) ticarileşerek gösteriye dönüşmesi, yerel kimliğin derinliğini yitirmesine yol açabilir.
- **Rant Baskısı ve Mekânsal Eşitsizlik:** Artan konut talebi ve gayrimenkul fiyatlarındaki yükseliş, yerel halkın yerinden edilme riskini artırmakta ve mekânsal adaleti tehdit etmektedir.
- **İklim Krizi ve Doğal Kaynaklar Üzerindeki Baskı:** Su kıtlığı, kuraklık, deniz altı ve üstündeki bozulmalar, Ada yaşamının sürdürülebilirliğine ket vurmaktadır.
- **Genç Nüfusun Azalması ve Yaşlanma:** Nüfusunun giderek yaşlanması, gençlerin dışarıya göç etmesi ve yeni nesillerin Ada'ya yerleşmemesi, toplumsal sürdürülebilirliği tehdit etmektedir.
- **Yerel Katılımda Erozyon:** Kültürel etkinliklerin yerel halktan ziyade dışarıdan gelen aktörlere hitap etmesi, Adalıların karar süreçlerinden uzaklaşmasına yol açabilir.
- **Toplumsal Çeşitliliğin Yitimi:** Bozcaada'nın özgün kimliğini oluşturan temel unsurlardan biri olan Rum topluluğunun zamanla yok olması, Rum kültürüne ait somut ve somut olmayan mirasın (dil, ritüeller, mimari, toplumsal hafıza) korunamaması riskini artırmaktayken Ada'nın çoğulcu kültürel yapısı ve tarihsel sürekliliği bakımından tehdit oluşturmaktadır.

NOTLAR

[1] H. Şahin, *Bozcaada Tarihi* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2000), 15–17.

[2] M. Özdemir, *Ege'de Bir Ada: Bozcaada'nın Sosyoekonomik Yapısı* (Çanakkale: ÇOMÜ Yayınları, 2012), 24–29.

[3] D. Gürsoy ve T. Altun, "Sustainable Tourism Development in Island Contexts: The Case of Bozcaada," *Journal of Sustainable Tourism Studies* 14, no. 2 (2016): 45–61.

[4] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BA), Maliyeden Müdevver Defterler, nr. 458.

[5] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), "Türkiye Mahalle ve Köy İstatistikleri," erişim: 2025.

[6] H. Şahin, *Bozcaada Tarihi* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2000), 95–97.

[7] Çanakkale Valiliği, Bozcaada İlçesi İdari Yapı Raporu (2023).

[8] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BA), Şer'iye Sicilleri, Bozcaada Mahalle Kayıtları, nr. 244.

[9] Antula Arvanitoğlu, 4 Şubat 2025

[10] T. Takaoğlu – M. Atabay Tenedos Bozcaada: Tunç Çağından Günümüze Bir Ada Tarihi (İstanbul: Ege Yayınları, 2025), 26.

[11] Dimitri Mukata, 26 Şubat 2025

[12] T. Takaoğlu – M. Atabay Tenedos Bozcaada: Tunç Çağından Günümüze Bir Ada Tarihi (İstanbul: Ege Yayınları, 2025), 54.

[13] T. Takaoğlu – M. Atabay Tenedos Bozcaada: Tunç Çağından Günümüze Bir Ada Tarihi (İstanbul: Ege Yayınları, 2025), 55.

[14] "Bilinen zamandan çok önce, karşı kıyıda kudretli bir halk yaşardı. Onlara Aiol denirdi… …Onların zamanında, Persler yeryüzünden silinmeden önce, Aiollar Marmara Denizinin kıyılarında iki içi boş, yuvarlak kule inşa edilmesine sebep oldular. Rüzgâr estiğinde bunlar kaval gibi çalıyor, bir yalvarırcasına fısıldıyor, bir acıyla sızlanıyor, sonra coşkulu bir marşla haykırıyordu… …Sesler sanki aynı anda hem dünyanın karnından hem gökyüzünden geliyordu ve insanlar buna şaşırıyor, korkuya kapılıyordu. Sihirli sözcükler söylediler, buhurlar yaktılar, ayinler yaptılar. Ta ki Aiolos'un türkülerini bizim minik adamıza sürene kadar… Aiolos, rüzgâr tanrısıdır. Tenedos'a ayak bastığında tanrıça İmetea iyilik edip onun bu tepenin altındaki mağaralarda yaşamasına izin vermiş." (Kaynak: D. Kakmioğlu, Anayurt, E Yayınları, 2008, 12-13.)

[15] Cezayir asıllı Hacı Hüseyin Mezamorta Paşa, *Osmanlı donanmasında 1688-1689 ile 1696-1701 yılları arasında iki kez kaptan-ı deryalık* yapmıştır.

[16] (Korkmaz, 2011, 426, dipnot 11.)

[17] (Kaynak: Mutlu, 2018, 427, Tablo 1)

[18] (Kaynak: Korkmaz, 2011, 427, Tablo 1)

[19] Kaynak: Gürüney, 2012, 23.

[20] Kaynak: Korkmaz, 2011, Tablo 2

[21] Lozan Antlaşması, Madde 14

[22] Kaynak: Tenedos / Bozcaada: Tunç Çağı'ndan Günümüze Bir Ada Tarihi (Turan Takaoğlu – Mithat Atabay)

[23] N. Hamlacıbaşı, Üzüm Adasından Sözümona Hikâyeler, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2017, 69-70.

[24] 502 sayılı kanun ile 1151 sayılı kanunun 14. maddesi

[25] "Madem Türk değilsin, yediğin ekmek zıkkım olsun'. İstiklal İlkokulu'nda üçüncü sınıfın ilk günü böyle başlıyor. Sabah yeni gelmişiz, saat ondaki ekmek ve sütten oluşan sabah beslenmesi bile dağıtılmamış. Bu yedi sözcükle bütün iştahım uçup gidiyor. Yazık; çünkü o ana kadar bu fidan boylu sarışın kadının iyi bir öğretmen olacağını düşünmüştüm... ...Sınıftaki çocukların yarısı Rum, yarısı Türk..." (Kakmioğlu, "Anayurt", 2007, E Yayınları, sf. 28)

[26] (Kaynak: D. Kakmioğlu, Anayurt, 2007, E Yayınları, 161-162.)

[27] https://greekreporter.com/tag/tenedos/

[28] https://neoskosmos.com/en/2013/12/06/features/more-than-a-family-tree-tenedos/

[29] https://www.bozcaadadergisi.com/Ada'dan-ayrilan-iki-aileyi-ziyaret/

[30] T. Takaoğlu – M. Atabay Tenedos Bozcaada: Tunç Çağından Günümüze Bir Ada Tarihi (İstanbul: Ege Yayınları, 2025), 55.

[31] (Antula Arvanitoğlu, 4 Şubat 2025)

[32] A. Kayaalp, Kıyılar Arasında, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2025, 34-35.

[33] Muharrem Yıldız, *Bozcaada Mendirek, 10. Sayı, 2015)*

[34] https://bozcaAda'da.com/adalilar/anke-atamer/

[35] N. Hamlacıbaşı, Üzüm Adasından Sözümona Hikâyeler, İstanbul, Chiviyazısı Yayınları, 2017, 58.

[36] https://www.bozcaada.bel.tr/wp-content/uploads/BOZCAADA-TURIZM-ANA-PLANI.pdf s:5

[37] http://www.bozcaada.gov.tr/nufus-durumu Erişim Tarihi: 10.04.2025

[38] "Bayram doldu taştı!", Bozcaada Mendirek, sayı:61, Ağustos-Eylül 2024

[39] "Bozcaada'da Yeni Eğitim Öğretim Yılı Sorunlarla Başladı: Lojman Eksikliği ve Öğretmen Açığı Devam Ediyor," *Bozcaada Haber*, 16 Eylül 2023, erişim: https://www.bozcaadahaber.net/bozcaAda'da-yeni-egitim-ogretim-yili-sorunlarla-basladi-lojman-eksikligi-ve-ogretmen-acigi-devam-ediyor

[40] Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. *İlçe SEGE-2022 Raporu*. Ankara, 2022. Erişim: https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/birimler/2022-ilce-sege.pdf

[41] http://www.bozcaada.gov.tr/nufus-durumu Erişim Tarihi: 10.04.2025

[42] A. Kayaalp, Kıyılar Arasında, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2025, 52-53.

[43] Trakya Kalkınma Ajansı. (2021). *Bağ ve Bağ Ürünleri Sektörü İstatistik Raporu*. Tekirdağ: Trakya Kalkınma Ajansı Yayınları. Erişim: https://www.trakyaka.org.tr/upload/Node/36833/xfiles/118_Bag_ve_Bag_Urunleri_Sektoru_Istatistik_Raporu.pdf

[44] Yüz yüze görüşme, Prof. Dr. Necati İnceoğlu, Bozcaada, Nisan 2024.

[45] Necati İnceoğlu, "Kuraklık", Bozcaada *Mendirek*, sayı 53 (2023), erişim: https://www.bozcaadadergisi.com/kuraklik/

[46] "Araştırmanın amacı, bağcılık ile turizm ilişkisini irdeleyerek Bozcaada bağcılığının güçlü ve zayıf yönlerini, fırsat ve tehditlerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda, nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Veriler ise mülakat tekniği ile elde edilmiştir. Çalışmanın örneklemi Bozcaada'da hem turizm hem de bağcılık faaliyetlerinde bulunmuş katılımcılarla sınırlı tutulmuştur. Görüşmeler ortalama 30 dakika sürmüş ve katılımcıların izni doğrultusunda ses kaydı alınmıştır. Daha sonra ses kayıtları yazıya geçirilmiştir. Veriler çözümlendikten sonra betimsel analiz gerçekleştirilmiştir."

[47] S. Yardımcı, 2 Mahalle 1 Ada: Bozcaada, Literatür Yayınları, 59.

[48] Eryılmaz, Lütfiye, "A Study on the Fishes of Bozcaada Island (North Aegean Sea", Turkish J. Marine Sciences, 9 (2), 2003, 135

[49] Kerim Kılavuz, 26 Şubat 2025

[50] M. Tuna, N. Türker, Bozcaada Turizm Ana Planı, Ankara, Detay Yayıncılık, 2022, 60.

[51] (Kaynak: Ahmet Acar, Bozcaada Mendirek, Aralık 2019 – Ocak 2020 sayısı, 8.)

[52] 2022 yılında geriye kalan canlı koloni sayısı ~ 90 olarak belirtilmiştir.

[53] M. Tuna, N. Türker, Bozcaada Turizm Ana Planı, Ankara, Detay Yayıncılık, 2022, 60 – 62.

[54] https://www.bozcaadabalikciligi.com

[55] (Kaynak: Mutlu, 2018, 162-163.)

[56] M. Tuna, Turizm Ana Planı, 2022, 67.

[57] Bozcaada İlçe Tarım Müdürlüğü, Bozcaada Tarım Master Planı, 2020.

[58] Haluk Şahin tarafından kaleme alınan *bu yazı Ağustos 2022'de Bozcaada Mendirek dergisinin 50. sayısında yayınlanmıştır.*

[59] Necati İnceoğlu, "Sosyal Taşıma Kapasitesi", Bozcaada Mendirek, Sayı: 32, Ağustos-Eylül 2019

[60] Ibid.

[61] Ibid.

[62] Necati İnceoğlu, "Böyle Bir Ada Düşlememiştik", Bozcaada Mendirek, Sayı: 10, 2015

[63] "The Most Beautiful Islands Being Ruined by Tourism," *The Telegraph*, 6 Temmuz 2023, https://www.telegraph.co.uk/travel/lists/beautiful-islands-ruined-by-tourism/

[64] "Adaya Özgü Turizm," *Mendirek*, sayı 32 (2023), erişim: https://www.instagram.com/bozcaadamendirek/p/DAtXRjCgdsr

[65] Tuna, Muharrem; Türker, Nuray; Demiral, Nahide Övgü; Ağaoğlu, Demet. *Bozcaada Turizm Ana Planı*, Bozcaada Belediyesi Yayını, 2022. Erişim: https://www.bozcaada.bel.tr/wp-content/uploads/BOZCAADA-TURIZM-ANA-PLANI.pdf

[66] Ali Kayaalp, "Adalı Kimliği", *Manifold* (01.10.2020), erişim: 26 Nisan 2025, https://manifold.press/adali-kimligi

[67] Ibid.

[68] Deniz Barlas Velioğlu ile söyleşi, Bozcaada Mendirek, Sayı:61, Ağustos-Eylül 2024.

[69] A. Kayaalp, Kıyılar Arasında, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2025, 64-65.

[70] Lawrence Durrell, *Reflections on a Marine Venus* (1953).

[71] S. Yardımcı, 2 Mahalle 1 Ada: Bozcaada, Literatür Yayınları, 101 - 102

[72] http://salhane.com.tr

[73] Bozcaada Caz Festivali. *Bozcaada Caz Festivali 2023 Etki Değerlendirme Raporu*. 2024. Erişim adresi: https://docsend.com/view/enha23ghceyfr2ba

[74] Sevdin Köseoğlu, "Bozcaada Caz Festivali'nin 2023 Yılı Etki Raporu Yayınlandı," *Sivil Alan*, 31 Temmuz 2024, https://sivilalan.com/2024/07/31/bozcaada-caz-festivalinin-2023-yili-etki-raporu-yayinlandi/

[75] bifed.org

[76] Holzer, Petra ve Ethem Özgüven. "BIFED Üzerine Söyleşi." *Deniz Aşırı*. Podcast. Yayın tarihi: 12 Ekim 2021.

[77] Yeşil Gazete, "BIFED'de Büyük Ödül Yerlilerin Mücadelesini Anlatan 'Twice Colonized'ın," 18 Ekim 2024, erişim: https://yesilgazete.org/bifedde-buyuk-odul-yerlilerin-mucadelesini-anlatan-twice-colonizedin/

[78] BIFED Resmi Sitesi, "Festival Hakkında," erişim: https://www.bifed.org

[79] Holzer, Petra ve Ethem Özgüven. "BIFED Üzerine Söyleşi." *Deniz Aşırı*. Podcast. Yayın tarihi: 12 Ekim 2021.

[80] https://zeromovement.co/zero-gathering-2024/

[81] Web sitesinde yer alan bilgilere göre bu bahçe yaklaşık 17.000 ağaçtan oluşmaktadır.

[82] Panayır, farklı topluluklar arasında ikili bir adlandırmaya sahiptir: Müslümanlar bu kutlamayı genellikle "Ayazma Panayırı" adıyla anarken Ortodoks Rum yurttaşlar, etkinliği "Aya Paraskevi Panayırı" olarak adlandırır. Her iki isimlendirme de köken bağlamında etkinliğin dini bağlamına referans yapar. Nitekim "Ayazma" kelimesi, Türk Dil Kurumu (1998) ve Eyüboğlu'na (1988) göre Rum Ortodoks geleneğinde kutsal kabul edilen, bereket ve uğur getirdiğine inanılan tatlı su kaynağı, pınarı anlamına gelir (e.n)

[83] Durmaz, Uğur. "Türkiye'de Etimolojik Anlamını Koruyan İki Panayır: Bozcaada Aya Paraskevi ve Gökçeada Meryem Ana Panayırı." *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 10, no. 20 (2017): 324. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/398076

[84] A. Kayaalp, Kıyılar Arasında, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2025, 60-61.

[85] Mustafa Dermanlı, "Bozcaada'da Turizm ve Edebiyatın Kesişimi", Bozcaada *Mendirek* (Çanakkale, 2015), 22–25.

[86] Haluk Şahin, *Bozcaada Yazıları* (İstanbul: Doğan Kitap, 2010), 5–10.

[87] Şahin, "Ozanın Günü ve Homeros Okumaları Etkinlik Arşivi" (2002–2024).

[88] Haluk Şahin, *Ozanın Günü ve Homeros Okumaları Etkinlik Arşivi* (2002–2024).

[89] Cevat Çapan ve Haluk Şahin, *Etkinlik Programı ve Şair Seçkisi* (2002–2024).

[90] Ibid.

[91] Rüstem Aslan, "Homeros Mirası ve Bozcaada," *Bozcaada Haber* (2023).

[92] Ibid.

[93] Mustafa Dermanlı, "Bozcaada Kültür Etkinlikleri Üzerine," *Mendirek* (2023).

[94] Haluk Şahin, "Dönüş: Etkinlik Teması ve Dimitri Kakmi," *Ozanın Günü Etkinlik Raporu* (2015).

[95] Bozcaada Belediyesi, *Ozanın Günü ve Homeros Okumaları 23. Yıl Etkinlik Raporu* (2024).

[96] Haluk Şahin, "Acıklı Bir Hikaye: Kütüphane Ne Oldu?", Haluk Şahin Kişisel Blogu, erişim 4 Mayıs 2025, https://haluksahin.net/2022/04/25/acikli-bir-hikaye-kutuphane-ne-oldu/

[97] Aktaran: Kayaalp, Ali. *Temkin Bu İşin Anahtarıdır; Dürüstlük ise Olmazsa Olmazı*, bkz. Troyart Dergisi, *18 Mart Sanat Günleri Temmuz Özel Sayı*.

[98] Aktaran: Barlık, Özge. *Geçmişten Günümüze Bozcaada Turizmi...*, bkz. Troyart Dergisi, *18 Mart Sanat Günleri Temmuz Özel Sayı*.

[99] Aktaran: Durmuş, H. (2006), Bozcaada'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Kültürü, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, bkz. Troyart Dergisi, *18 Mart Sanat Günleri Temmuz Özel Sayı*.

[100] Özcan Germiyanoğlu, 27 Şubat 2025.

[101] Ibid.

[102] Mustafa Dermanlı, "Bozcaada Bir Sanat Adası Olabilir miydi?", Media4Democracy, erişim 4 Mayıs 2025, https://media4democracy.org/haberler/bozcaada-bir-sanat-adasi-olabilir-miydi/

[103] Örneğin yüz yüze görüşmelerde, Ada'daki okulun müzeye bugüne kadar yalnızca bir kez ziyaret düzenlediği dile getirilmiştir.

[104] @tiyatrodembedem

[105] Görgülü, B. (2018). *Çanakkale Bozcaada Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi.

[106] Öztürk, S. (2017). "Bozcaada'da Koruma Sorunları ve Geleneksel Mimari." *Mimarlık Dergisi*, (391), 34–41.

[107] Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (2017). *Bozcaada'da Geleneksel Konut Mimarisi: Tipoloji Çalışması*. Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

[108] Necati İnceoğlu, "Bozcaada Yazıları", Bozcaada Mendirek Yayınları, 2020, sf. 42

[109] Akataran: Ali Kayaalp, Barlık, B. (2021). "Bozcaada'da Sanat ve Mimarlık: Akademi Hocalarının İzleri." *Troyart Dergisi*, 18 Mart Sanat Günleri Temmuz Özel Sayısı

[110] Ali Kayaalp, "Araştırma: Bozcaadalı Bir Sanatçı: Fethi Kayaalp". *Troyart Dergisi*, 18 Mart Sanat Günleri Temmuz Özel Sayısı, s. 28.

[111] Öztürk, S. (2017). "Bozcaada'da Koruma Sorunları ve Geleneksel Mimari." *Mimarlık Dergisi*, (391), 34–41 ve Görgülü, B. (2018). *Çanakkale Bozcaada Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi.

[112] Haluk Şahin, *Ada'nın Laneti*: *Bozcaada Üzerine Notlar*

[113] TDV İslâm Ansiklopedisi, "Bozcaada" maddesi (1992), İstanbul. Cilt 6. s: 317-319, erişim: https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/6/C06002384.pdf

[114] Orhonlu, Cengiz. *Bozcaada'da Türk Eserleri ve Kitâbeleri*. Türk Kültürü Dergisi, Sayı 86, 1969, ss. 139-149

[115] Ibid.

[116] Yaşar Kidmir (Adalı Yaşar), yerel anılar ve sözlü tarih notları

[117] TDV İslâm Ansiklopedisi, "Bozcaada" maddesi (1992), İstanbul. Cilt 6. s: 317-319

[118] Haluk Şahin, *Ada'nın Laneti*, *Bozcaada Üzerine Notlar*

[119] Barış, Kübra Ekiz. (2018). *Bozcaada Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi*. Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 16(24), 211–244.

[120] Şişman, Ahmet. "Ayazma Şenliği." *Bozcaada Haber*. Erişim: 5 Mayıs 2025.

[121] Orhonlu, Cengiz. (1969). *Bozcaada'da Türk Eserleri ve Kitabeleri*. Türk Kültürü Dergisi, 86, 139–149.

[122] Takaoğlu, Turan. (2023). *Bozcaada Kalesi Kazı Raporları* (basın açıklamaları ve saha raporları)

[123] Orhonlu, Cengiz. (1969). *Bozcaada'da Türk Eserleri ve Kitabeleri*. Türk Kültürü Dergisi, 86, 139–149.

[124] Seçil Yıldız, "Osmanlı Döneminde Bozcaada'nın Stratejik Konumu ve Ada Yönetimi", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 13, No. 35 (2017): 167–196, https://ctad.hacettepe.edu.tr/18_35/4.pdf

[125] İhsan Bulut, Emel Özdemir ve Salim Karahan, "Bozcaada (Tenedos) Adası'nın Topraklarının Haritalanması ve Bazı Özelliklerinin Belirlenmesi," *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi* 15, no. 2 (2017): 67–78, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3544212.

[126] Ayşegül Yıldız, *Bozcaada'nın Biyoçeşitliliği ve Koruma Öncelikli Alanları* (Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 2021), https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/601099/yokAcikBilim_10214827.pdf.

[127] https://www.bozcaadahaber.net/tapu-sahibi-erdogan-zemini-trasladi-badem-agaci-dikiyor/

[128] T. Takaoğlu – M. Atabay, Tenedos Bozcaada: Tunç Çağından Günümüze Bir Ada Tarihi (İstanbul: Ege Yayınları, 2025), 55.

[129] Egeli üreticilere göre bu cinsin Akhisar üzerinden Türkiye'ye girmesi, Ege ve Güney Marmara'da milyonlarca zeytin ağacına "versitilum" (mantar temelli damar kanseri) hastalığının musallat olmasına yola açmıştır.

[130] Sütlü, tuzlu, kekikli bayat ekmek paparası veya ağız sütü, tuzlu süt, yarma bulgur ve kuru kekikle yapılan kaphiratha

[131] Ayvalık - Körfez bölgesi – Çanakkale aksında ortak olan tarifler dışarıda bırakılmış, buna karşın literatür taramasında öne çıkanlar listeye dâhil edilmiştir. Sözü edilen aksa ait ortak tariflerin neredeyse tamamına Ümit Hamlacıoğlu tarafından derlenmiş, 2005'te ikinci baskısı yapılmış, "500 yıllık Türk- Rum mutfağından Seçmeler" alt başlığı ile yayınlanmış "Kala – Afiyet" kitabından ulaşılabilir.

[132] Ümit Hamlacıoğlu

[133] Ümit Hamlacıoğlu

[134] Fethi Kayaalp

[135] Aquadis (kum midyesi)

[136] Fethi Kayaalp

[137] Türkân Çim Işık

[138] Ümit Hamlacıoğlu

[139] Ümit Hamlacıoğlu

[140] Ümit Hamlacıoğlu

[141] Ümit Hamlacıoğlu

[142] Ümit Hamlacıoğlu

[143] Ümit Hamlacıoğlu

[144] Özcan Germiyanoğlu

[145] Ümit Hamlacıoğlu

[146] Dimitri Kakmioğlu

[147] Fethi Kayaalp

[148] Dimitri Kakmioğlu

[149] Ümit Hamlacıoğlu

[150] Dimitri Kakmioğlu

[151] Dimitri Kakmioğlu

[152] Ümit Hamlacıoğlu

[153] Ümit Hamlacıoğlu

[154] Antula Arvanitoğlu

[155] Antula Arvanitoğlu

[156] Ümit Hamlacıoğlu

[157] Fethi Kayaalp

[158] Dimitri Mukata

[159] Ümit Hamlacıoğlu

[160] Fethi Kayaalp

[161] Ümit Hamlacıoğlu

[162] Ümit Hamlacıoğlu

[163] Ümit Hamlacıoğlu

[164] Ümit Hamlacıoğlu

[165] (Kaynak: Gültekin Başol, Bozcaada Mendirek, Şubat – Mart 2021 sayısı, 5.)

[166] Antula Arvanitoğlu

[167] Ümit Hamlacıoğlu

[168] Ümit Hamlacıoğlu

[169] Ümit Hamlacıoğlu

[170] Ümit Hamlacıoğlu

[171] Ümit Hamlacıoğlu

[172] Fethi Kayaalp

[173] Ümit Hamlacıoğlu

[174] Fethi Kayaalp

[175] (A. Özcan, A. (2019). Bozcaada'nın Yadigâr Tekstil Ürünleri Üzerine Bir Araştırma. Folklor/Edebiyat, 25(100), 1071-1089. https://doi.org/10.22559/folklor.913)

[176] www.kulturvarliklari.gov.tr (2018)

[177] Betül Görür Berberoğlu, Bozcaada Mendirek, Mart 2023

[178] (Kaynak: Yorgi Buğday – Güntekin Başol, Bozcaada Mendirek, Aralık 2019 – Ocak 2020 sayısı, 4.)

[179] (Kaynak: Türkân Çim Işık, Bozcaada Mendirek, Aralık 2019 – Ocak 2020 sayısı, 4.)

[180] (Kaynak: İdil Konuk, Bozcaada Mendirek, Aralık 2019 – Ocak 2020 sayısı, 4.)

[181] https://www.youtube.com/watch?v=Mrcssyd5eB8

BOZCAADA'NIN GELECEĞİNİ KÜLTÜRLE KURMAK

SERHAN ADA
[MAYIS 2025]

Bozcaada (antik Tenedos), Çanakkale iline bağlı bir ilçe ve bir ada. Ege Denizi'nde, ana karanın en yakınındaki adalardan biri. Doğusunda Çanakkale'nin Ezine ilçesine bağlı Geyikli, batısında Yunanistan'ın Limni Adası ile kuzey batısında Gökçeada yer alıyor. Ada'nın tek ulaşım noktası Geyikli'ye uzaklığı 6,5 km (4 deniz mili), kuzeyindeki Çanakkale Boğazı'na ise yaklaşık olarak 48 km. Bozcaada'yı anlamak için coğrafyanın yanına tarihi de katmak gerekli. Bozcaada'nın tarihi M.Ö 2000 yıl kadar gerilere gidiyor. Bozcaada, bugün Truva olarak bildiğimiz Troya ören yeri (ve müze) nin de tam karşısında. Bir bakıma "kurucu anlatı" diyebileceğimiz, anlatıların anlatısı İlyada ve Odiysseia'nın nirengi noktalarından biri. En bilinen olay, Truvalılar'ı savaşın bittiğine ikna etmek için Yunan komutan Akhilleus'un gemilerini Tenedos limanına saklamış olması. Babası tarafından haksız yere suçlandıktan sonra tanrı Poseidon sayesinde canını kurtaran, ama Akha saldırısına karşı dururken Akhilleus'un kargısıyla can veren Teneis'in adası.

Bozcaada karaya bunca yakın olmasına rağmen, coğrafyası ve tarihi ile bugün de "Ada". Ada olmanın özelliklerini günümüzde de taşıyan Bozcaada'nın, varlığını hâlâ sürdüren kaynakları ve tümüyle kullanılmıyor olsa da henüz kaybolmamış potansiyeli onu Türkiye'de **ada kültürünün en önemli mirasçısı** konumuna getiriyor. Bağbozumu Festivali, Aya Paraskevi Panayırı gibi etkinlikler çok uzun süredir yapılageliyor. Bunların yansıra şimdilerde Ozanın Günü ve Homeros Okumaları, Uluslararası Ekolojik Belgesel Film Festivali BİFED, Caz Festivali, Bozcaada Gathering gibi süreklilik arzeden etkinlikler de var. Bozcaada Yerel Tarih Araştırmaları Merkezi ziyaretçilerini ağırlıyor, Itırlı Bahçe'de yıla yayılan çeşitli atölye, seminer, konuşmalar düzenleniyor. Öte yanda, kısa yaz sezonuna sıkışan butik otel-plaj turizminin hayat kalitesi üzerindeki baskısının yanısıra üzüm ve şaraba dayalı ada tarım-ticaretini gerileten tehditler geleceğe dair kaygı uyandırıcı gelişmeler. Bir adayı ada yapan faaliyet olan balıkçılığın ise neredeyse toptan kaybolmaya yüz tutmuş olması bir tür kaynak daralmasına işaret ediyor. Tüm belirtilen nedenlerle, Bozcaada'nın sürdürülebilirlikle ilgili halihazır ekonomik, sosyal, ekolojik ve eğitim durumunu göz önüne alarak kültürün bağdaştırıcı ve vazgeçilmez öğe olduğundan hareketle bir kültür stratejisine doğru gidecek süreci gecikmeden başlatmak aciliyet kazanmış durumda.

Yakın ve uzak geçmişlin ışığında ve katılımcı bir çalıştaya temel olmak üzere yapılan araştırma sonucunda hazırlanan rapora dayanarak Ada'nın ritmini ve ruhunu oluşturan şeyleri kavramak doğrultusunda bir "Bozcaada okuması" yapmak kendini dayatan bir görev.

Yurtta ve Dünyada Kültür Politikaları: Son Durum

Yerel kültür ile ilgili bir analize girişmeden, kültür politikalarının dünyada ve ülkede nerede olduğuna bakmak yerinde bir yaklaşım olacaktır. Uluslararası ölçekte kültür politikaları alanında yapılan çalışmalarda öne çıkan çaba, Birleşmiş Milletler tarafından ilân edilen 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasına kültürü dahil etmek. Ekonomiden ekolojiye, yoksulluktan cinsiyet eşitliğine topyekûn kalkınmanın içeriğini oluşturan pek çok alanı kapsayan 17 hedefin yanına Kültür'ü 18. Hedef olarak eklemek. UNESCO'nun ve kültür alanında faaliyet gösteren pek çok ulusaşırı platformun dahil olduğu bu çaba ne sonuç verecek şimdiden kestirmek zor. Ancak 2022'de ilkinden tam 40 yıl sonra yine Meksiko'da yapılan ve bir tür kültür bakanları zirvesi olarak adlandırılabilecek *Mondiacult*'un sonuç bildirgesinde kültürün bir "kamu malı" olarak nitelenmiş olması hiç kuşkusuz büyük önem taşıyor.

Uluslararası camiadaki bu çabalara rağmen, kültürün ulusal politikalar manzumesinde ikincil sırayı almasında bir değişiklik yok. Çok uzun süre ulusal gelirin en az %1'inin kültüre ayrılmasının konuşulduğu AB'de bile, 2023 itibariyle 27 üye ülkenin aralarında Almanya ve İtalya'nın da bulunduğu 9'unun kültür bütçelerinin bu oranın altında kaldığı görülüyor. Ulus devletlerin içinde bulundukları sistemsel kriz ve COVID-19 sonrası daha da belirginleşen ekonomik ve toplumsal çöküntü kültürün bütçeden hak ettiği payı almasını engelliyor. Buna rağmen, yine pandemi sırasında, 2020 ve 2021 yılında ilân edilen iki uluslararası belge kentlerin dünya ölçeğinde kültür politikalarında diri birer aktör olarak oyuna daha fazla dahil olmaya başladığını ortaya koyuyor. Çok sayıda kent yönetimi tarafından imzalanan 2020 Roma Şartı, "biz halklar kentiz" cümlesiyle başlıyor; 2021 İzmir Bildirgesi'ndeki "döngüsel kültür (doğayla- geçmişle- birbirimizle ve değişimle uyum)" kavramı ise gelecekteki kültür politikalarına kuvvetli, bir ışık tutuyor.

Uluslararası kültürel işbirliğinin her zamankinden daha fazla önem kazandığı bir dönemdeyiz. Savaşların ve topyekûn imha saldırganlığının, iklim değişikliğinin, giderek yaygınlaşan yoksulluğun ve işsizliğin, kitlesel göçlerin tehdidi altındaki yeryüzünde hakkaniyet ve dayanışma etrafında somutlaşacak kültürel işbirliğine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulacağı apaçık ortada. Bu bağlamda gerginliği tırmandıran ve saldırganlığı öne çıkaran devlet politikalarının hüküm sürdüğü bir ortamda kentlere, sivil topluma ve topluluklara azımsanmayacak görevler düşüyor.

Son olarak, kent ölçeğinde kültürel gelişme için çaba gösteren Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler (UCLG-*United Cities and Local Governments*) örgütünün en sonuncusu geçen yıl verilen Meksiko Ödülleri'nde birincilik ödülünü Güney Kore'den Gwanak-Gu'nun kentteki kültürel canlılığı ve programlamayı tamamen gençlere ve onların kendi kararlarıyla geliştirecekleri projelere emanet eden "Gençlik Kültür Başkenti "ile Bolivya'nın La Paz kentinin kültürel katılımı özendirmek üzere kurulan "Geleneksel Tıp Bilgi ve Danışma Merkezleri"nin almış olması dikkat çekici. Kültürün kentlerin tüm süreçleriyle bütünleştirilmesi doğrultusunda atılan bu iki adım kuşkusuz, yürütülen projelerin içeriğinden daha fazla, gelecekte tanık olacağımız bir değişime işaret ediyor. Öte yandan, canlıların

kitlesel ölüm ve açlık arasında sıkıştığı, cansız herşeyin de acımasızca yıkıldığı Gazze'de İsrail soykırımı sürerken her gün bombalardan payını alan Batı Şeria'daki Filistin kenti Ramallah'ın kentlilerin aktif dahiliyetiyle ve adeta inatla kültürel canlılığı sürdürmesiyle mansiyona değer bulunduğunu da ayrıca belirtmek gerek.

Türkiye'nin kültüre ayrılan bütçesi de her yıl düşmeye devam ediyor. Uzun yıllar boyunca %0,5 seviyesinde seyreden Kültür ve Turizm Bakanlığı'na genel bütçeden 2025 yılında ayrılan pay %0,4 'ün de altına (tam olarak %0,36'ya) düşmüş durumda. Bakanlık giderlerinde kültür ile turizmin eşit olarak paylaştırıldığı kabul edilse bile en iyi durumda kültürün payının binde 2'nin de altına düştüğünü görüyoruz. Bu kaygı verici görünen durum, ülkemizde kültürün yönlendirilmesi ve geliştirilmesinde yerel yönetimlerin yükünü ve aynı zamanda da sorumluluğunu artırma yönünde bir fırsat ama aynı zamanda bir tehdit olarak da yorumlanabilir.

Kültür politikalarında son gelişme, yaratıcı ekonomi ve kültür endüstrilerinin son 5 yılda her türlü teşvikten yararlanma konusunda birinci öncelik haline gelmesi. Milli gelire katkısı, yüksek katma değer yaratma potansiyeli, istihdamı artırıcı özellikleri nedeniyle kültür endüstrileri ve özellikle dijital oyun alanında çok sayıda programın geliştirilmekte olduğu ve araştırma yapıldığı görülüyor. 1990'ların ortalarında "Yeni" İşçi Partisi hükümetleri döneminden başlayarak önce İngiltere'de, sonra Hollanda'da kültür politikalarında en ön sıraya yerleşen kültür endüstrilerine ve yaratıcı ekonomiye öncelik verme yaklaşımı, geçtiğimiz çeyrek yüzyılda önce Avrupa'da, sonra da "Küresel Güney" olarak adlandırılan gelişen ülkeler dahil tüm dünyada hızla popüler oldu. Ülkemizde de özellikle TV dizilerinin ihracat başarısı model alınarak kültür endüstrileri konusunda bir ulusal strateji geliştirme çabaları, kalkınma ajanslarının fonlamasıyla ve uluslararası kültür enstitülerinin işbirliğiyle, genellikle uluslararası uzmanlardan da danışmanlık alınarak yürütülüyor. Bu çalışmaların etkileri henüz ölçülmemiş olduğundan, nasıl bir sonuç alınacağını şimdiden kestirmek de kolay değil. Ancak, bu çabalar sırasında bir yandan endüstrileşme potansiyelini taşıyan sektörler önemsenirken öte yandan bağımsız kültür aktörlerinin ve insan hayatı için biricik bir değere sahip olan sanatın zaten kıt olan kaynaklardan dışlanmamasını gözetmek gerekli.

Kültür alanında bir başka gelişme. İstanbul Beyoğlu'nda başladıktan sonra Türkiye'de pek çok kente (2025'de 20 kente) yayılan Kültür Yolu etkinlikleri. Doğrudan Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından düzenlenip fonlanan bu büyük bütçeli şehirlerarasında dolaşan etkinlik kültür arzının merkezden düzenlenmesi konusunda önemli bir örnek. Ancak hepsi ücretsiz olan etkinliklere izleyici, dinleyici olarak katılanlardan geri bildirim alınmadığı sürece, etkileri hakkında yorum yapılması da kolay değil. Yine merkezden alınan kararlarla Bakanlığın sahibi olduğu böylesi bir etkinliğin kültür politikalarımız bakımından ne gibi sonuçlar doğuracağını ve kültüre ayrılan bütçe içindeki yerini sürekli sorgulamak doğru olur.

Son olarak, şehirlerin kültür politikalarını geliştirmek üzere önemli arayış ve atılımlar içine girdiği bir kesitte olduğumuzu da belirtmeliyiz. Ülkemizde UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na üye şehirlerin sayısı son 10 yılda sekize ulaşmış durumda. Ancak üye olunan alanlar arasında gastronomi ile zanaat ve halk sanatları ağırlık taşırken medya sanatları, edebiyat, mimari ve film alanlarından hiç yaratıcı şehir olmaması dikkat çekici. Bunun yanısıra, Marmara Belediyeler Birliği tarafından

düzenlenen “Altın Karınca Ödülleri”nin kategorileri arasına kültür ve sanatın dahil edilmiş olması önemli bir gelişme. Ayrıca yukarıda sözü edilen UCLG Meksiko Ödülleri’ne her dönemde daha fazla kentimizin başvurması da yerel kütür politikalarındaki arayışların en önemli kanıtları.

Bozcaada Belediyesi tarafından kültür stratejisini oluşturmanın ilk adımı olmak üzere yürütülen kültür araştırması ve onun veri ve bulguları üzerinden düzenlenen çalıştay işte böyle bir ortamda hayata geçiyor.

Bozcaada’nın Verileri: Kendi Başına Ele Alınması Gereken Bir Ada

Bozcaada’nın çalıştaya esas olacak analizine geçmeden, araştırmadan elde edilen istatistik veriler ışığında bir konumlandırmasını yapmak doğru olacaktır.

Nüfusla başlanabilir. Masabaşı araştırma, Bozcaada nüfusunun son 18 yıl içinde %42 oranında arttığını ortaya koyuyor. Nüfusu 2000 civarında olan bir yerleşimin 3000’lere çıkması rakamsal olarak büyük bir artış gibi görünmese de, aynı dönemde Çanakkale nüfusunun %20, ülke nüfusunun da benzer bir trend izleyerek % 22 civarında arttığı dikkate alındığında ikameti Bozcaada’da olan nüfusun %50 oranında artmış olmasının farklı olgular (ve tercihler) doğrultusunda gerçekleştiğini düşündürmektedir. Son yıllarda yıllık nüfus artış oranı %5’in altında yatay bir doğrultuya girmiş gibi gözükse de nüfus değişimlerini izlemeye devam etmek Ada’yı daha iyi anlayabilmek için önem taşıyacaktır.

Nüfusun yaş dağılımı da Ada’nın toplumsal tablosu hakkında ipuçları vermektedir. Ada’da yaşayan 0-24 yaş arası çocuk ve genç nüfusun toplama oranı Türkiye genelindeki oranın yarısına (%30’-%16) karşılık gelmektedir Aynı oran Çanakkale çocuk nüfusundan da %7 oranında azdır. Buna karşılık 65 yaş üstü Ada nüfusu Türkiye ortalamasının 8 puan üzerindedir. 24-65 aralığında ise oranlar Çanakkale ve Türkiye’deki seviyeye yakın seyretmektedir. Bu veriler, **Bozcaada’daki nüfusun kendine özgü dinamiklerinin, bağlı olduğu Çanakkale’den ve Türkiye toplamından ayrı değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.**

Nüfus alanındaki bir başka veri, yıl içinde aylara göre görülen dalgalanma konusunda çok önemli bir bilgi sunmaktadır.[1] Turizm sezonu genel olarak Nisan- Kasım olarak belirtilse de, Ada’ya yoğun turist gelişinin Haziran ile Eylül ortası arasındaki yaklaşık 100 günlük dönemde olduğu bilinmektedir. Bu dönemde Ada’nın günlük nüfusu üç katına kadar çıkabilmekte, sezon dışında ise Ada yerlilerinin de mevsim zorlukları, eğitim, iş bağlantıları ve benzeri nedenlerle Ada’dan Çanakkale’ye ya da hatta İstanbul’a göç etmesiyle nüfus bu kez üç kat azalarak 1.000’in altına düşmektedir. Yaz ile diğer mevsimler arasında yaşanan bu aşırı genişleme ve daralma sadece Ada’da yaşayanların ve turistlerin temel gündelik ihtiyaçları dikkate alındığında bile, pek çok zorluğu beraberinde getirmektedir.

Nüfusa dair bir başka veri, kütük kayıtlarının dağılımı ile ilgilidir. Adalıların ancak yarısının ilçenin bağlı olduğu Çanakkale kütüğüne kayıtlı olduğu belirtilmektedir. Nüfusun geri kalan yarısı ise çeşitli illere kayıtlı olup aralarında en kalabalık grubu % 13 ile İstanbulluların oluşturduğu dikkati çekmektedir. Bu durum hiç kuşkusuz bir kültürel çeşitliliği de hemen akla getirmelidir. Bugün tanık olduğumuz durum, Bozcaada’nın bilinen birkaç bir yıllık tarihinde geçirdiği farklı yönetimler,

[1] Duygu Okumuş, “Seasonality and Out-Migration of Residents: The Case of Bozcaada, Turkey”, plaNext, Next, Generation Planning, 2020, s. 89.

savaşlar, işgaller, göçlerle belirlenen ve sürekli değişim gösteren heterojen kültürel yapısı ile de uyum içindedir. Kimi araştırmalarda ya da söylemlerde sözü edilen "yerlilik" ya da "has Adalılık" türünden kavramların belli bir doğum yeri, soy sop, ikamet süresi benzeri kriterlere dayalı olmaktan ziyade yazanın ya da söyleyenin bakış açısını ya da Ada'da yaşayanları ve oraya dair kimi olguları ikili kategorilerle tanımlama kolaycılığını gösterir. **"Adalılık" olgusu ve kimliğini ileride yeniden tartışmak ve tanımlamaya çalışmak üzere, şimdilik ikamet yeri olarak Ada'yı seçen herkesin Adalı olarak nitelenebileceğini söylemekle yetinelim.**

Bozcaadalıların sosyo-ekonomik statü bakımından dağılımında üst gelir grubu (A ve B) olarak nitelenebilecek nüfus ile orta ve alt (C ve D) olarak nitelenebilecek nüfusun neredeyse eşit (%52 ile %48) oranlarda olduğu açıkça görülmektedir. Bu oranlar komşu ilçelerle karşılaştırıldığında, orta-alt gelir grubuna mensup olanların neredeyse %20, Çanakkale ve Türkiye geneline bakıldığında ise % 10 kadar düşük olduğu anlaşılır. Bu verilere göre, **Bozcaada'da gelir eşitsizliğinin derin, yoksulluğun da yaygın olmadığı söylenebilir**. Yine de Ada'daki ekonomik, sosyal ve kültürel hayatın gösterdiği mevsimsel ve sert denebilecek iniş-çıkışlar bu dengeli dağılıma zamansal dalgalanmalara göre daha yakından bakılmasını gerekli kılmaktadır.

Yukarıda değinilen verileri doğrular biçimde, Bozcaada, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksi sıralamasındaki ilçeler arasında ilk yüzde 10'luk grupta yer almaktadır. Ancak, Ada'nın sürdürülebilirlik ölçütlerine göre doğru değerlendirilebilmesi için toplumsal içerme, yönetişim ve saydamlık, eğitim, sağlık, ulaşım ve erişilebilirlik, ekolojik performans gibi kriterlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu kategorilerde, elde kimi istatistiklerin olduğu eğitim dışında, gösterge olarak değerlendirilebilecek yeterli veri olmadığından ancak olgulara bakılabilir.

Bozcaadalılar arasında yüksek öğrenim görmüş olanların oranı Çanakkale ve Türkiye'deki oranların 5 puan üzerindedir. Ne var ki, bir yüksek öğrenim kurumunun bulunmadığı Ada'da 12 yıllık ilk ve orta öğretimdeki çocuk ve gençlerin toplam nüfusa oranı ancak % 5 civarındadır. Bu durum genç nüfusun toplam içindeki düşük oranına bağlanabileceği gibi, Ada'daki okullaşmanın olması gerekenin çok altında bulunduğunu da göstermektedir. **Kültürel gelişmenin ve tabii sürdürülebilirliğin eğitimle çok yakından ilişkili olduğu düşünüldüğünde Bozcaada'nın eğitim potansiyelinin yeterli olmaktan uzak olduğu görülmektedir.**

Bozcaada Araştırması süresince alanda gerçekleştirilen gözlemler ve görüşülenlerden derlenen bilgiler sağlık altyapısı ve işleyişinin de Ada'nın ihtiyaçları dikkate alındığında yetersiz olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Ulaşıma gelince, Ada'ya yegâne ulaşım aracı arabalı vapurdur. Hisselerinin çoğunluğu ve yönetimi Çanakkale İl Özel İdaresi'nde olan GESTAŞ şirketi sefer saatlerinden ücret tarifesine kadar tüm yönlerini belirleyerek Bozcaada ulaşımını tümüyle yönlendirmektedir. Bu durum ana karanın çok yakınında olan Bozcaada'ya erişimi büyük ölçüde etkilemektedir. Turizm sezonu boyunca yeterli denebilecek bir sıklıkta düzenlenen seferler sezon dışında sadece Bozcaadalılar bakımından değil, Ada'ya gelmek isteyen herkes bakımından zorluk yaratabilecek ölçüde seyrekleşmektedir. Denizlere dair her türlü düzenlemenin merkezi yönetimin tasarrufunda olduğu Türkiye'de bu durumun

sayıları az olan adalar bakımından gerçek anlamda izole olma ve mahrum kalma gibi sakıncalar doğurduğu açıktır. Öte yandan, aynı sakıncanın "ada olma"ya dair özgün yanları korumak açısından bir tür sürekliliğe de dönüştüğü eklenmelidir.

Pek çok kaynakta Bozcaada'nın geleneksel kaynaklarının bağcılık ve dolayısıyla şarapçılık ile balıkçılık olduğu belirtilmektedir. Bugün balıkçılığın bir ekonomik gelir kalemi ve faaliyet alanı olarak tümüyle yok olmasa da ihmal edilebilir değerlere kadar gerilediği bilinmektedir. Bu olgu pek çok veri ile desteklenebilir. Çağdaş yaşam biçimine hakim olan hız, derin deniz balıkçılığının trol, gırgır benzeri yöntemlerle kıyı balıkçılığı karşısında oluşturduğu tehdit, denizlerdeki yaşamın geleceğini tehdit eden ekolojik olaylar balıkçılığın eski etkinliğiyle sürdürülmesinin önündeki engeller arasında sayılabilir.

Bağlar ve Turizm Arasında Ada Ritmi: 3 Ay Sıkışma, 9 Ay Gevşeme

Bugün Ada'nın en önemli gelir kaynakları bağcılık- şarapçılık ile turizmdir. Üzüm ve şarap Bozcaada'nın tarihi boyunca en vazgeçilmez simgesi ve gelir kaynağı olmuştur. Bugün 3.000-4.000 dekar aralığında olduğu söylenen bağlar, dikili alanın en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Bozcaada'nın bağ alanları Türkiye'de varolan bağların %2 - %3'lük bölümünü oluşturmaktadır. 2021 yılında yapılan araştırmada Ada'daki bağlardan elde edilen üzümün yaklaşık %55'inin sofralık %45'inin ise şaraplık olduğu ifade edilmektedir[2]. Çavuş, Kuntra, Vasilaki ve Karalahna bugün hâlâ Bozcaada bağlarında bulunan Ada'ya özgü üzüm çeşitleridir. Coğrafi işarete sahip olan Çavuş'un yanısıra diğer yerli üzümler de Bozcaada ile birlikte anılır. İklime, toprağa ve su miktarına bağlı olarak sadece Bozcaada'da gelişen bu türler, buralıların bağlarına düzenli olarak bakım yapmak, verimli hasat almak üzere yıl boyu adalarında kalarak evle bağ arasında akan geliş- gidişlerini de sağlamıştır.

Bağ, üzüm ve şarap geleneğinin Ada'daki hayatın ritmini yüzyıllar boyu belirleyen en önemli unsur olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ada'nın Rum nüfusunun 1960'lardan 1980'lere kadar geçen sürede özellikle Kıbrıs Sorunu'nun ortaya çıkmasından sonra, Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerginliğe bağlı olarak dalgalar halinde göç etmesiyle bugün durum değişmiştir. Ada'daki Rum nüfusun yüzde 1'in altına düştüğü bilinmektedir. Rum şarap üreticilerinin bıraktığı güçlü mirası Ada'daki Müslüman Türk komşuları devralmıştır. Bir ara sayıları 13 kadar olan Adalı şarap üreticilerinin sayısı bugün 6'dır. Öte yandan, 300'e yakın üyesi bulunan Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nin, varlığına rağmen etkinliğinin beklendiği kadar güçlü olmadığı belirtilmektedir. Bağcılık ve şarapçılığın eski gücünden uzak olmasının iklime, Ada'da kuşaklar arasında aktarılan kadim ziraat bilgilerinin günümüz koşullarında ihmal edilmesine, uzman emeğin başka alanlara kaymasına, merkezi yönetimlerin politika yoksunluğu ya da giderek baskıcı hale gelen vergi politikalarına dayandığına kaynaklarda değinilmektedir. Bu nedenlerin ayrıntılı olarak tartışılması bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Halihazır koşulları ne olursa olsun, **Ada'nın ritminde başat öğelerden biri olarak bağcılık ve şarapçılığın bir ölçüde gerilemiş olmakla birlikte hâlâ güçlü biçimde varlığını sürdürdüğünü söylemeliyiz.**

Turizm ve onun etrafında oluşan tüm etkinlikler Ada hayatının ikinci önemli bileşenidir. Bozcaada'da turizm son çeyrek yüzyılda büyük bir gelişim göstererek özellikle son 10-12 yılda birkaç misli büyümüştür. Bozcaada Araştırması'nda ayrıntılı biçimde aktarılan rakamlara bakılırsa, turistik tesis sayısı bu süre içinde 7,5 kat gibi turizmin planlanmasını ve yönetimini zorlaştıran bir oranda

[2] Muharrem Tuna, Nuray Türker, et.al., *Bozcaada Turizm Ana Planı*, Ankara, Detay Yayıncılık, 2022, s. 54.

artmıştır. Buna karşılık, yatak kapasitesi sadece iki katına çıkmıştır. İki rakam arasındaki bu farklılık kuşkusuz büyük tatil- plaj otellerindense küçük ölçekli pansiyon ve butik otel formatının Ada turizminin belirleyici özelliği olmasıyla açıklanmalıdır. İşletme ve yatak kapasitesindeki olağanüstü artış yeme- içme alanındaki arz artışını da beraberinde getirmektedir. Ada gastronomisi içinde şarabın yerine dair elde değerlendirme yapmaya yarayacak bilgi bulunmamakla birlikte, yeme- içme yerlerinde şarap tüketiminin rakı ve diğer içkilere göre düşük olduğu ifade edilmektedir. Turizm stratejisi çalışılırken bunun kuşkusuz üzerinde durulması gereken bir sorun olduğu düşünülmelidir.

Turizm sektöründeki büyümeye başlıca iki açıdan bakmak mümkündür. İlk olarak, hizmet sektöründeki fiyat esnekliğine Bozcaada'nın tüm sunduklarıyla "huzurlu bir yer ve bir ada" olduğu algısı eklendiğinde elde edilen hasılatta dikkat çekici artış yaşanmaktadır. İkinci olarak, güneş-deniz-kum turizminin iklim etkileriyle ister istemez kısa denebilecek bir zaman aralığına sığmış olması, Ada hayatının kısa süreliğine aşırı yoğun ve sıkışık bir biçimde sürmesini beraberinde getirmektedir. Buna bir de ulaşımın tek noktadan ve tarifelerle belirlenmiş biçimde sağlanması eklendiğinde turizm hareketliliğinin Ada'nın çok küçük bir kesiminde, meskûn merkezinde toplanması zaman zaman en temel hizmetleri bile aksatacak bir tıkanma durumunun yaşanmasına neden olmaktadır.

Üç ay içinde yaşanan başdöndürücü ve denetlenemez hız ve koşuşmadan sonra geri kalan dokuz ayda ürkütücü ve yalnızlık duygusunu tetikleyen bir durgunluk ve ıssızlaşma.

Gücünü, Ada içindeki yardımlaşma ve işbölümü ilişkiselliğini büyük ölçüde yitirmekte olan bağlara bağlı hayat ile henüz hangi yönde evrileceği tam olarak bilinmeyen, ama başdöndürücü bir ivmeyle büyüyen turizm. **Ada hayatının zamansal ritminin** bağlar ve şarap fabrikalarıyla turizm arasında **üç aylık aşırı sıkışma ile dokuz aylık aşırı gevşeme salıncağında oluştuğunu** rahatlıkla **söyleyebiliriz.**

Bozcaada'nın Ruhu: Rüzgâr ile Suyun Varlığı ve Yokluğu

Ada'nın ritmini tutan bir başka öğe, mevsimlere göre şiddeti değişse de varlığı hiç eksilmeyen rüzgâr, daha doğrusu poyrazdır. Varlığını en şiddetli olarak Aralık- Şubat aralığında hissettirdiği söylense de poyraz, Ada'daki hayatı belirliyor. O kadar ki, poyraz alan plajlara gidenler denizle ilişkilerini onun çıktığı ya da yatıştığı saatlere göre belirliyorlar; Ada üzümlerini korumak için kökler dikilirken poyrazın yönünü hesaba katmak gerekiyor ya da rüzgâr enerjisi sağlayan türbinler onun gücüyle besleniyor; hatta Geyikli vapurları onun gücüyle çalışmadığında iki yönlü ulaşım imkânsızlaşıyor. Ada'da adalı gibi yaşamak isteyen herkes rüzgârları ve onun esip dindiği aralıkları dikkate almak zorunda kalıyor. **Poyraz Bozcaada'nın zaman zaman "sert yapan" bir tür koruyucusudur denebilir.**

Sularla çevrili bir toprak parçasının su sorunu olması kolayca akla gelmez. Oysa Bozcaada'da ve Akdeniz adalarının çoğunda hem tuzlu hem de tatlı su hayati bir sorun. Denizlerin yüzeyi ve derinlikleri hızla doğal zenginliklerini yitiriyor. Dört bir yanı deniz olan adaların denizle ilişkisi sadece ulaşım yolu olarak kullanılmalarından ibaret olmaya doğru gidiyor. Bozcaada'nın denizi üzerine yapılan araştırmalar açık ekolojik tehditlerin varlığını ortaya koyuyor. Balıkçılığın öneminin azalması bu tehditlerin en yakın olanı. Ama denizin bozulması bizatihi Ada'da solunan havanın ve yüzyıllardır ona asıl karakterini veren hayatın da fakirleşmesi anlamına geliyor. Kirlenen deniz, sadece Adalıların hayatını değil, aynı zamanda onun denizinden, kumundan hatta üzümü ve şarabından yararlanmaya

gelenlerin de keyfini kaçırabilir. Bir de tatlı su var. Çavuş'un, Vasilaki'nin, Karalahna'nın ve diğerlerinin can suyu. Kuraklık, Ada'nın bağlarını ve tüm ekili değerlerini tehdit eden bir karabasan gibi. Karadan borularla sınırlı miktarda ve pahalıya taşınan su, yüksek sezonda Ada'nın fiziksel ihtiyacını karşılamakta gitgide zorlanacak. **Su ister denizde, ister muslukta ya da bağ yalağında olsun yokluğuyla da Ada'nın ruhunda derinlerde bir yerde kendini hissettiriyor.**

Bozcaada: Adalar Arasında Bir Ada

Bugün Bozcaadalı kimliğinin nasıl tanımlanabileceğini sorgularken işe "adalı" olmanın ne demek olduğuyla başlamak gerekir. Bu noktada kısacık bir etimolojik hatırlatma işe yarayabilir. Ada, Latincesiyle *insula* pek çok latin dilinde söylenişiyle *isola, isla, île* etrafı tümüyle suyla (okyanus, deniz, göl, ırmak ya da bataklık) çevrili bir toprak parçası. Latince'deki bu kelime, etrafında boşluk olan herşeyi, giderek "izole", tek başına olmayı anlatmak üzere de kullanılır olmuş. Arapça'daki ada, *el cezire* ise, kökünü cezir yani suların çekilmesi olayından alıyor. İki ayrı dil grubunun perspektifinden bakıldığında, bir tanesi kara bakımından öteki deniz bakımından da olsa aynı şeye, bir başına varlık olma durumuna işaret ediyor. Bu etimolojik girişten sonra sorulması yerinde olacak şu: Peki ada olmak gerçekten yalnız olmak mı demek?

"Adın ne, nerden gelirsin, ataların kim?
Buralara yaya gelmiş olamazsın sen,
Söyle, hangi gemiyle ve nasıl geldin,
kimler seni İthake'ye getiren gemiciler?
Gerçeği söyle bana, bileyim iyicene:
İlk gelişin mi bu, konuğu musun yoksa babamın?
Çok adamlar gelmiştir bizim evimize,
konukseverdi Odysseus, babam benim."[3]

Sorunun cevabı Tenes'i ve onun Tenedos'unu yazmış olan Homeros'un mısralarında adeta gizlidir. Telemakhos'un gök gözlü tanrıça Athene'yi sorguya çeker gibi sıraladığı soruları aslında misafiri buyur etmenin bir yöntemidir. Tanrıça, Mentes'in kılığına bürünüp İthake Adası'na vardığında kendisine pasaport yerine iki şey sorulur: Soyu sopu ile hangi gemiyle hangi rotadan yelken açıp geldiği. Adayı nasıl tanımlarsak tanımlayalım, suların ortasındaki kara parçası ya da sular çekildikten sonra yüzeyde kalan toprak, onun birbaşınalığı aşması sularda yelken açması (yani navigasyon) ile mümkün olur. O yüzden adalılar adalıları tanırlar. En azından kara ulaşımının zorlu olduğu eski zamanlarda bu böyledir. Adalar arasında yelken açma geleneği onların ruhlarının derinlerinde varlığını sürdürür.

Adalı olup başta İstanbul, başka diyarlarda gezip dolaştıktan sonra Ada'sına geri dönmüş ve beraberinde kendisi gibi sanatçıları da Ada'ya getirmiş Fethi Kayaalp'in şu sözleri bu bağlamda tam anlamına kavuşuyor: "Kuzenim Alibey Kaptan, gemisiyle Bozcaada'dan Limni'ye, Midilli'ye, Sakız'a ve Girit'e mal taşır, testi götürürdü. Testiler boş değildi ama içinde şarap, su, zeytinyağı, kavurma, hatta palamut olurdu." [4] Kayaalp yüzyıllar öncesini anlatmıyor üstelik. **Adalar kıyılarla alışveriş içindedirler ama adalılık asıl, değiş tokuş, farklı diller konuşan insanlardan görüp öğrenilenlerle kültürel melezlenme, bir adalararasılık, bir arkipel olma özelliğidir. Kuşkusuz Tenedos- Bozcaada**

[3] Homeros, *Odyssea*, çev. Azra Erhat, A. Kadir, 18. basım, İstanbul, Can Yayınları, 2006, s. 46.

[4] Ali Kayaalp, *Kıyılar Arasında-Fethi Kayaalp ile Nehir Söyleşi*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2025, *s. 65.*

[5] Bozcaada'da demirli İngiliz destroyeri Blendheim, Birinci Dünya Savaşı başlangıcında kuzeydeki Alman donanmasına doğru yola çıkarken geminin mürettebatı tarafından gemide yayımlanan Tenedos Times'da çıkan "Elveda Tenedos" *şiiri için bkz. sf. 110.*

[6] Bu başlıkta Melbourne'da yaşayan Sophie Arvanitou'nun aile fotoğraflarını karıştırırken iz sürüp 19. Yüzyılın başında Makedonya'daki Bitola'dan (Manastır şehri sa) Ada'ya göçüp orada bağcılık yapan ve Adalı Kiriakitsa ile evlenen dedesi Theodoros Arvanitis'e ulaşır. (https://neoskosmos.com/en/2013/12/06/features/more-than-a-family-tree-tenedos/) Yirminci yüzyılın başı geldiğinde büyük dede Arvanitis'in çocukları ve torunları daha iyi ekonomik koşullar *peşinde Afrika ve ABD'ye göçmüşler...*

da böyle idi ve böyledir. "Adalar arasında bir Ada".

Denizler yelkenleri şişirip teknenin seyir halinde olmasına imkân sağladığı kadar, tekne denen kabuğu ters çevirecek kadar güçlü fırtınanın (başka değişle *fortuna* yani talih) da yurdudur. O yüzden Odysseus oğlu Telemakhos, kral kılığındaki tanrıçaya "buralara yaya gelmiş olamazsın" demiştir ona yukarıda sözünü ettiğim hoşgeldin konuşması yaparken. Bundandır ki, adalar denizler ortasında kalanlar için sığınma topraklarıdır aynı zamanda. Tıpkı bugün Midilli'nin ya da Lampedusa'nın bağlı bulundukları ülkelerin politikasından bağımsız birer sığınma toprağı olmaları gibi.

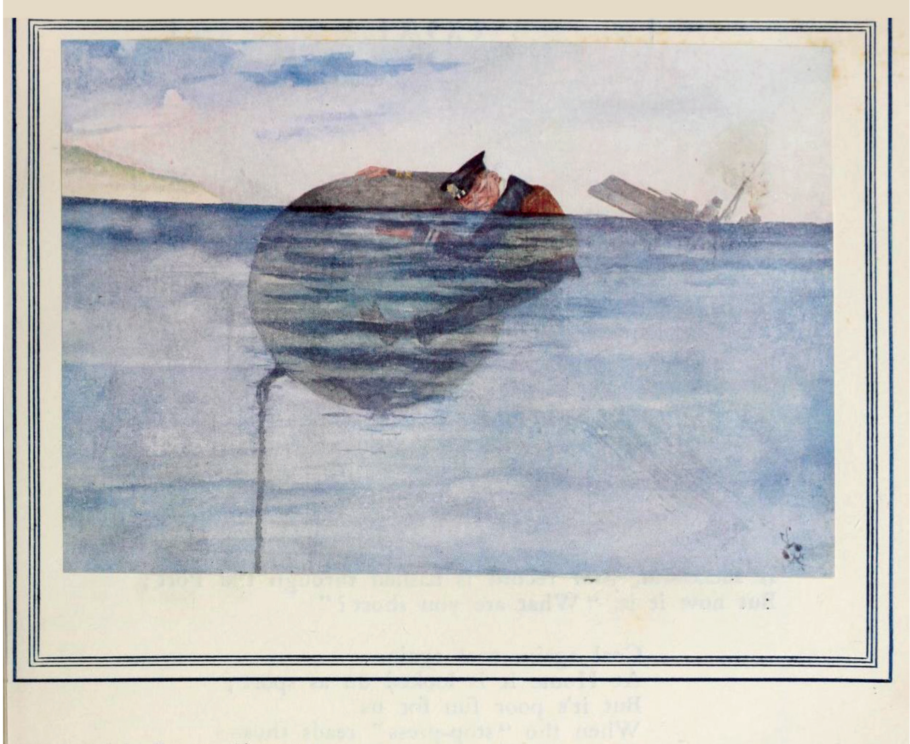

Half-drowned German Lieutenant, after long swim from his sunken ship : "Thank God ! Land at last !"

Bozcaada'ya da tarih boyunca çok farklı yerlerden, farklı koşullarda çok çeşitli insanlar gelmiş ve sığınmıştır. Akhilleus'un Yunanları'ndan, Persler'e, Bizanslılar'a Venedikliler ve Cenevizliler'e, Osmanlılar'a ve hatta Birinci Dünya Savaşı'nda müttefik İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin sömürge topraklarından, Afrika ve Avustralya kıtalarından devşirilip yaralandıktan sonra Ada'ya tedavi amaçlı konuk olan askerlere[5]. Daha sonra gelen Bayramiç ve Ezineli'lere, hatta bugünlerde İstanbul ya da diğer büyük kentlerden gelenlere dek hepsi Ada'yı tanıdılar, Ada'da izler bıraktılar ve kendilerinden önceki Adalılar'ın bıraktığı izlerden etkilendiler. Tüm adalarda olduğu gibi Bozcaada da bir kültürel çeşitliliğin yeridir. Ada sadece göç almamış, aynı zamanda vermiştir de. Adalı Rumların göçtükten sonra Halkidiki'de kurdukları Yeni Tenedos (*Nea Tenedos*) ya da kuşaklar boyunca gelip yerleştikleri Avustralya Melbourne'dan neredeyse düzenli olarak adalarına gelen Melbourne'luların Bozcaadası.[6] **Ada kültürü, belleği ve onu uzakta da olsa benimseyen insanlarıyla kendi topraklarının ötesinde de yaşamayı sürdürür.**

"Batık gemisinden atlayıp uzun süre yüzdükten sonra neredeyse boğulmuş haldeki Alman teğmen: Tanrıya şükür! Karadayım!"

Kaynak: Amedroz, R. Thornton., Dickens, G. Charles. (1917). The Tenedos times: a monthly journal of the Mediterranean destroyer flotilla during the early part of the war. Originally printed on board H.M.S."Blenheim.". London: G. Allen & Unwin ltd.

Bozcaada'nın içinde bulunduğu Ege Denizi, Akdeniz coğrafya ve kültürünün bir uzantısı. Akdeniz pek çoğu geçtiğimiz yüzyılın anlatılarına, Braudel'e ve onu izleyen tarihçilerin kavramsal kurgularına bakılarak farklı biçimlerde tanımlanabilir. Bu tanımlar bugün için genellikle romantik denebilecek bir arkaplandan beslenir. Akdeniz çepeçevre karaları ile dünya denizleri arasında belki en fazla arzulanan, hikâyeleri, zenginliği ile yoksulluğu, savaşları ile uygarlıkları, felaketleri ile mucizeleri, kahramanları ile kurbanları birbirine karışan bir mikrokozmos. Bir yandan tarihiyle

hepimize ders vermeye devam ederken bir yandan da çözümsüz gibi görünen, çoğu kez tüm insanların ve dolaylı olarak yeryüzündeki canlıların hayatını tehdit edip içini sızlatan kaotik bir "felaket tiyatrosu" sunuyor. Akdeniz'in bugün içinde bulunduğu sorunları ve bulacağı yöntemlerle geliştireceği çözüm yolları gelecek zamanlara ışık tutacak. Akdeniz yavaşlık ile öfkenin, inanç ile umursamazlığın birarada yaşadığı bir yer. Çalışırken eğlenmeyi de başarabilen, eğlenirken ağıt da yakan insanların yaşamayı seçtiği yer. Bozcaada, günümüzün Akdeniz'inin birçok yerinde de etkili olan ve insanları ve doğayı, giderek tüm kaynakları tüketerek özellikle adalardaki hayatı karaya benzeterek sığlaştıran hıza dayalı süreçlerinden ne kadar etkilenirse etkilensin, Akdeniz'in bir parçası olmaya devam edecek. **Ada'nın topraklarının derinlerinde ve denizinin diplerinde Akdeniz'e özgü hayat biçiminin çelişkilerden yeniyi doğuran ruhu duruyor olmalı.**

SALT ARAŞTIRMA

Bozcaada'da Sanat ve Kültür: Şenlik ve Festivaller Adası

En başta sözünü ettiğimiz gibi, Ada'da Haziran-Ekim ayları arasında festival ve şenlikler yapılıyor. Bunları başlıca iki öbekte toplamak mümkün. Birinci öbek, yıllardır yapılagelen geleneksel kutlamalar diyebileceğimiz, Yerel Tatlar Festivali, Aya Paraskevi Panayırı, Zeytin Hasadı Şenliği, Bağbozumu Festivali türünden etkinlikler. Uzun süredir benzer formatlarda yapılan ve Adalıların büyük ölçüde dahil olduğu şenlikler. Hemen hemen tümü ya doğrudan yerel yönetim tarafından ya da onun desteği ve koordinasyonuyla yapılıyor. Bu etkinliklere bir ölçüde yerli turist katılımı olduğu da belirtiliyor. İkinci öbekte ise, kendini Adalı sayan, Ada'da evi olan, uzun ya da kısa sayılabilecek sürelerle Ada'da yaşayan sanat ve kültür insanları tarafından Belediye'nin manevi ya da ayni desteği ile yürütülen festivaller var. Ozanın Günü ve Homeros Okumaları, BİFED, Caz Festivali, ZERO Gathering gibi. Bu festivaller daha ziyade Ada dışından meraklı ziyaretçilerin ilgisini çekiyor. Tüm bu etkinliklerde kısıtlı sayıda Adalı gönüllü- çalışan katkısı olduğu da belirtilmeli. Sayılan etkinliklere bir de 11 yıldır düzenli olarak yayımlanan *Mendirek* dergisi ile bir tür "Bozcaada Müzesi" işlevi gören Bozcaada Yerel Tarih Araştırma Merkezi ile yıl boyu faaliyetteki Itırlı Bahçe eklendiğinde, Ada'daki sanat ve kültür arzı tablosu tamamlanmış oluyor. İlk öbekteki Adalıların kendi aralarında diyebileceğimiz biçimde üretip eğlendikleri şenlik formatındaki etkinliklerin yanında ikinci öbekte, Ada'yı kendi yerleri olarak benimsemiş olanların düzenlediği, ama Ada dışından gelenlerin alışkın olduğu türden etkinlikler. Bir de Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin henüz güncel olduğu bir zaman kesitinde, 2002'de sadece bir kez Ven Gönüllüleri Derneği tarafından "Çanakkale 18 Mart Üniversitesi ve Bozcaadalıların katkılarıyla" düzenlenen "Avrupa Birliği Çerçevesinde" Bozcaada Türk – Yunan Dostluk Festivali'ni not etmekte yarar var. Müzik, tiyatro, resim, edebiyat ve sinema alanlarından her iki ülkeden çok sayıda adı bilinen sanatçı görev almış ve Yaşar Kemal de festival konuğu olmuş. **Ada'da kültür ve sanat ile ilgili etkinlikler "turizm sezonu" diye adlandırdığımız 100 günlük süre boyunca yanyana ama bir kültürel planlama olmadan ayrı ayrı varolabiliyor.**

Bozcaada'nın kültürel belleğinde duranlara bakınca, giderek bir nostalji nesnesine dönüşen "Tenedos Rum kültürü" (böyle diyoruz çünkü bu kadim kültür örneğin Prens Adaları'ndaki ya da komşu Gökçeada'da hâlâ kısmen yaşayan Rum kültürüne benzemiyor) ile 1980'lerde büyük ölçüde Adalı sanatçı Fethi Kayaalp'in çevresinde oluşan, Altan Gürman, Neşet Günal, Özdemir Altan, Sadi Diren gibi sanatçıların oluşturduğu topluluk. Hepsi uzun ya da kısa sayılabilecek sürelerde Ada'da kalıp bugün göçmüş de olsalar bu entelektüel birikimin örneklerinin (Altan Gürman şarap etiketi eskizle-

ri ve Cengiz Bektaş otistik çocuklar okulu köyü projesi gibi) her geçen gün eski belgelerden, arşivlerden uç vermesi, Ada'da o yıllarda nasıl yoğun bir düşünme ve üretme dönemi yaşandığını gösteriyor. Ayrıca çeşitli tarihlerde faaliyet göstermiş olan sanat galerilerini de bu başlık altında değerlendirebiliriz.

Anke Atamer'in yıllar boyu yüzlerce çocuğu Ada ortamıyla, toprakla, bağla tanıştırdığı yaz okulu deneyimi ise ayrı bir yerde duruyor. Örgün eğitimin eksik ve seyrek olduğu bir yerde, "büyük E" ile Eğitim alanında kendini Adalı kabul etmiş bir Türk-Alman'ın yürüttüğü bu kritik çaba sadece saygıyla anılmaktan ve örneğin Anke Teyze'nin adının bir ödüle verilmesinden fazlasını hakediyor. Anke Atamer Yaz Okulu deneyimi, Ada hayatını sezon dışında canlı tutmak ve kültür alanında yapılan herşeye eğitimi entegre etmekte bir ilham kaynağı olma özelliğini de taşıyor.

SALT ARAŞTIRMA

Tasarım: Altan Gürman

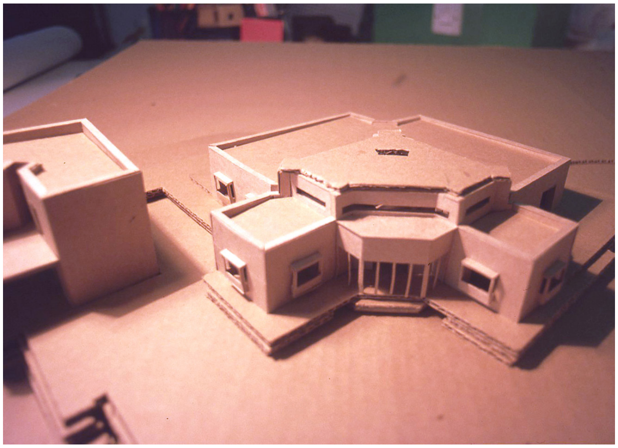
SALT ARAŞTIRMA

Otistik Çocuklar Okulu, Cengiz Bektaş.

Araştırma sürecinde yapılan görüşmelerde, birkaç kuşaktır Ada'nın yerlisi olmasa da burada yaşamayı bile isteye seçenlerde bir "bilinçli kaliteli hayat tercihi" göze çarpıyor. Ya rastlantı sonucunda gelindiğinde kendine hayran bırakan ya romantik bir gezide tüm Ege kıyıları kuzeyden güneye katedildikten sonra üzerinde karar kılınan ya da bir bağ evi olsun edinip huzur içinde üretim yapılabilecek yahut da doğanın içinde çocuk yetiştirilebilecek bir yer olarak seçilmiş olan yer Bozcaada. Bu "seçilmiş Ada" özelliği, günümüzdeki yığınsal turizm hareketleri, tarımda ya da yapılı çevrede yaşanan gözle görülür bozulmalar nedeniyle aynı biçimde yakınmalara da konu olabiliyor. Oysa bilinçle seçilmiş Ada olma özelliği tüm gelecek projelerine ışık tutacak kadar önemli. Ne kadar zamandır Ada sakini olduklarına bakılmaksızın, burayı mesken tutanların ruh halini, yaşayan en eski Adalı Fethi Kayaalp'in şu sözleri mükemmel özetliyor: "Adalılık elbise gibidir, üzerinde hep taşırsın. Aradan seneler geçse ve adayla irtibatın kesilse bile adalısındır."[7] **İki cümlede, çeşitliliğin üstünü örtmeden, kültürel ifadeleri homojenleştirmeden yere ve onun ruhunda olanlara aidiyet.** Bozcaada üstüne düşünen, iş üreten herkesin aklından çıkarmaması gereken bir Ada gerçeği.

Adalar denizin ortasında yalnız gibi duran kara parçaları olarak bilinse de onların geliştirdikleri işbirlikleri özellikle başka adalarla diyalog içinde kuracakları işbirlikleri çok önemli. Bir örnek olarak, Sicilya'nın güneyinde yer alan, ama Tunus'a ondan iki misli yakın olan ve kardeş şehir anlaşması ile bağlı olunan Pantelleria'ya bu yıl Mayıs başında gerçekleştirilen ziyaret, adalararası işbirliğinin karşılıklı öğrenme bakımından ne denli yararlı getirileri olabileceğini ortaya koyuyor. Bozcaada Belediye Başkanı'nın bu yıl bu volkanik ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımına uğramış olan adaya yaptığı ziyarette pek çok ortak sorun ve karşılıklı olarak geliştirilmiş çözüm masadaydı. Pantelleria mimarisinin simgesi, her bir gözü kireç kubbeli, kalın taş duvarlı yapıları,

[7] Ali Kayaalp, a.g.e., s.64.

SERHAN ADA

dammuso'larında görülen iklim koşullarına uyum performansı ve su toplama için geliştirilen yalın çözüm, tıpkı Bozcaada'nın poyrazı gibi sert estiğinde tüm ekili alanların geleceğini tehdit eden *Scirocco* rüzgârına saygı içinde bodur kökleri derin kazılmış yalaklara gömülü, özenle örülmüş taştan setlerle sıkıca korunan alçak boylu bağlarından elde edilen beyaz *zibibbo* (İskenderiye misketi) şarabı ve yemek sonrası için önerilen *passito*'su dikkat çekiciydi. Aynı zamanda bir UNESCO Miras alanı olarak tescillenmiş ve özenle rotaları saptanıp işaretlenerek haritalanmış Milli Parkı da 7.000 nüfuslu bir Ada'da tüm hayatı belirleyen bir kaynak oluşturuyordu.

"Adaları Adalar'dan öğrenme" sürecinin başka Akdeniz adalarıyla somut ve ortak etkinliklerle geliştirilmesi Bozcaada'nın topyekûn dönüşümünde kuşkusuz önemli bir rol oynayabilecektir.

DONNAFUGATA.IT

Pantellaria

GOOD-BYE, TENEDOS

GOOD-bye, old Tenedos, inhospitable shore ;
We're leaving you : the hundred days are o'er
That we have spent here—north, south, east, and west,
Hunting around to try and find the best
And safest anchorage : each time the wind,
'Ere we had dropped the "hook," would change its mind.
Our orders are that we must now go forth
To the bleak greyness of the dismal north.
Tis sad to leave your seas of sunlit blue
(We've not had too much sun of late, it's true) ;
Your stunted trees and olive gardens low
We change for regions of eternal snow,
And trawlers catching mines—since fishing's failed—
Replace your graceful caiques, lateen-sailed.
It's true we've cursed your climate hard and oft,
But when we first arrived, the winds were soft.
Another enemy we're fighting soon,
A "double eagle" 'stead of "crescent moon."
Still, such is life, our movements who can tell ?
So Tenedos, adieu, good-bye, farewell.

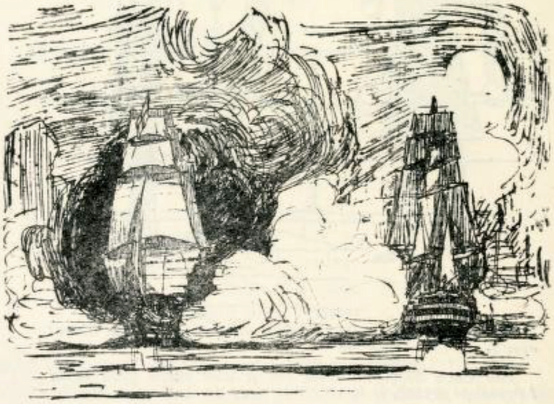

HOŞÇAKAL TENEDOS

...

Doğru, lanetledik sert iklimini habire
Lâkin yenice gelmiştik esiyordu rüzgârın hafifçe
Ve o yakında harp edeceğimiz düşman
“Ayın hilali” değil de “çifte kartal”
Böyle işte hayat, nereden nereye kimbilir hareket
İşte Tenedos goodbye, adieu, elveda.

MAJESTELERİNİN FİLOSUNDAN
BLENDHEİM DESTROYERİ

Kaynak: Amedroz, R. Thornton., Dickens, G. Charles. (1917). The Tenedos times: a monthly journal of the Mediterranean destroyer flotilla during the early part of the war. Originally printed on board H.M.S."Blenheim.". London: G. Allen & Unwin ltd.

BOZCAADA KÜLTÜR ÇALIŞTAYI

ATÖLYE SUNUMLARI

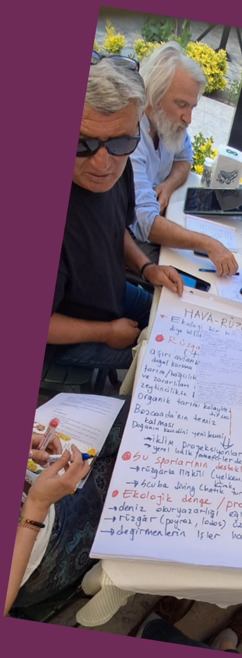

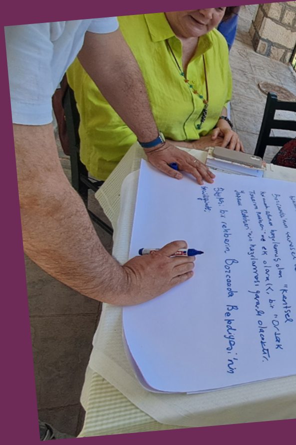

[31 MAYIS 2025]

ATÖLYE 1: Festivaller ve Şenlikler

Katılımcılar: Deniz Barlas Velioğlu, Nermin Uzun Cenk, Osman Kırlı, Öykü Akın Levillain, Sadık Gürbüz, Seyhan Boztepe, Yeşin Aydemir

Deniz Barlas Velioğlu: Grup olarak bizim işimiz hem kolaydı hem zordu çünkü Adamız, birçok kapsamlı, nitelikli festivale evsahipliği yapıyor. Dolayısıyla biz turizmin olmadığını varsayalım dedik ve burayı sadece bir ada olarak ele almaya karar verip şu sorulara cevap aramaya giriştik: *"Ada kültüründen ne anlıyoruz? Kültür dediğimizde kastettiğimiz insanın kendisiyle, birbiriyle, doğayla, coğrafyasıyla, tarihle, sanatla nasıl yaşadığı, nasıl baş ettiği ise bir adaya baktığımızda önce neyi görürüz?"* Önce deniz var. O zaman balıkçılığa, denizin altını üstünü korumanın yollarına, deniz üstü hareketliliğe bakalım istedik. Buradan hareketle su sporlarını, olta balıkçılığını, çeşitli eğitim etkinliklerini içerecek, bütüncül bir deniz festivalinin Ada'mıza çok yakışacağını düşündük. Örneğin, geçmişte ağ örme eğitimi verilmiş Itırlı Bahçe'de ve gençlerin çok hoşuna gitmiş. Bunun yanı sıra atık yönetimine dair toplumsal bilinci geliştirmek, yani doğayı, denizi, mercanları koruma bilincini aşılamak önemli. Özetle, kıyısında yaşadığımız deniz üzerine bir festival fikri geliştirmek hoş olur diye düşündük.

Aynı zamanda, Ada'mızın kültüründen, tarihinden gelen birçok geleneği, göreneği var. Bunların yaşatılması adına birçok mecrada yazılar yazılıyor; etkinlikler, aktiviteler düzenleniyor. Biz de bu alanı geliştirmek adına şöyle bir öneri getirdik: Ada geleneklerinin, göreneklerinin bir envanteri çıkarılsın; ardından bir grup çalışmasıyla, bu envanterden elde edilen bilgiler ışığında hem yaz hem kış aylarında ne gibi etkinlikler düzenlenebileceğine ilişkin bir çalışma başlatılsın dedik. Örneğin, bundan iki üç sene önce, turizm sezonu bittikten sonra bir komşuluk pikniği yapılmış ve Adalıların biraraya geldiği, küslerin barıştığı güzel bir ortam yaratılmıştı. Bunu da bir iyi örnek olarak hatırlatmak istedik.

Aslında kültürel çeşitliliği yaşatmak adına, Ada'da pek çok şey yapılıyor. Denize haç atma, yağlı kazıktan denize atlama, 1 Temmuz Kabotaj Bayramı Kutlamaları gibi törenlerimizi devam ettiriyoruz. Eskiden düğünlerde gül reçeliyle beraber ikram edilen nohut ekmeğimiz varlığını koruyor. Buna benzer değerlerimizin listelenmesi, kaybolmuş olanların gün ışığına çıkarılması ve bu değerlerin düzenlenen, düzenlenecek olan aktivitelere nasıl dâhil edileceğinin yolu aranmalı. Bunun yolunu nerede, kimlerle, nasıl arayabiliriz? İşe bu soruya cevap arayarak başlayabiliriz. Böylelikle özellikle kış aylarında Adalıları da içine alacak projeler üretebiliriz.

Hülya Koloğlu: Geçen yıl Bağbozumu Kültür ve Sanat Festivali sırasında, İngiliz Çavuş'undan yapılan reçelin üretim atölyesini gerçekleştirdik. Bu iş imece ile kotarılıyor; kadınlar hep beraber önce üzümleri sonra çekirdeklerini ayıklıyor. Bu atölye sayesinde üzüm reçelinin nasıl hazırlandığını, ne kadar emek isteyen bir iş olduğunu hem gösterdik hem hatırlattık. Katılımcılar, ürettikleri reçelleri küçük kavanozlarda evlerine götürdü. Bu festival kapsamında, yapılanlara ek olarak, çocuklara bağcılık kültürünü aşılamak için yıla yayılacak eğitim ve etkinlikler planlanabilir. Örneğin çocuklar anneleri salamura yaparken onlara yardım edebilir, arkadaşlarıyla buluşup ayaklarıyla üzüm ezebilir. Ya da filiz kırmaya kışın hep birlikte gidebilir.

2025 yılında Yerel Tatlar Festivali'nde komşuluk ilişkisini işliyoruz. "Sokaklarda akşam muhabbeti" adını verdiğimiz etkinliği tekrarlayacağız. Antula Teyze'nin sokağından başlamak üzere, komşularımıza kahve içmeye gideceğiz. Yanı sıra Ada'da yeni evlenen kadınların üç Cuma boyunca evlerinde gelinlikle misafir kabul ettiği, Adalı kadınların tebrik için toplandığı ve hediyelerini sunduğu "mübareke" geleneğini canlandıracağız.

Bozcaada Kalesi'nin festival ve şenliklerde etkinlik mekânı olarak değerlendirilmesi dile getirilmişti ancak bu konu, kaymakamlığın yetki alanında. Diğer yandan, ada olmaya özgü bir güzellik olarak kendimize özel bir gökyüzümüz var. Işık yoğun olmayan bölgelerde gökyüzü gözlem etkinlikleri planlanabilir. Bir başka örnek, Thales'in Bozcaada'ya gelmesiyle astrolojinin temelinin atılması… Burçlar, gökyüzü, yıldızlar bağlamında hem bilimsel hem astrolojik temelde Bozcada bu hikâyeyi sahiplenebilir.

Bu türden tüm etkinliklerin içerik ve programlarını Ada'daki sivil toplum kuruluşlarının biraraya gelerek birlikte oluşturması, hem yıllık etkinlik takviminin doğru biçimde planlanmasını sağlar hem de bu aktörlerin birbirlerini güçlendirecek sinerjiyi yaratır.

Sadık Gürbüz: Festival ve etkinliklerde halk kültürü üzerine çalışmalar yapılması şart. Kale'nin etkinliklerde kullanılması konusuna gelince, merkezi yönetime bağlı bir alan olduğu için alana yapısal müdahalede bulunmaktan ziyade yükselti kullanılarak bir geçici sahne kurulabilir. Bu sahne sezon başında monte edilir, sonunda sökülür. Katkıda bulunan arkadaşlarımızın söylediği gibi, *"kültürün ayağı toprağa basmalı"*. Örneğin Adalı ressamların resimlerini içerecek sergi serileri düzenlenebilir; Ada üzerine yapılmış müzikler toparlanabilir veya tekrardan gün ışığına çıkarılabilir.

Turan Takaoğlu: Dile getirilen iki konuya katkı sunmak istiyorum: Aslında Gökyüzü Festivali'nin ilki, 2022 yılında Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Gözlemevi'nin katkıları ve teleskoplarıyla hayata geçirilmişti; çok da başarılı bir etkinlikti. Devamının getirilmesi gerekirken ne yazık ki bu girişim sönümlendi. Üniversitemizin imkânları var, ayrıca bu konuda her zaman destek olabileceklerini

söylüyorlar. Kale meselesine gelecek olursak, şu sıralar kimi kazı çalışmaları yapılıyor. Tamamlandığı zaman çevre düzenlemesi projesi kapsamında bu tür etkinliklerin düzenlenebileceği bir tiyatro alanı ortaya çıkacak. Kilitbahir Kalesi'nde de bunun bir benzeri vardır, bu tür etkinlikler için ideal bir ortam sunar. Bu mesele uzun vadede çözümlenecek ama Kale'nin şu haliyle etkinliklere evsahipliği yapması mümkün görünmüyor. Gereken çalışmalar tamamlanınca o da olacak.

Berna Küpeli: Gökyüzü Festivali veya Gözlem Günleri düzenlemek çok güzel bir fikir ancak şunu da eklemek isterim: Biz Bozcaada'da zaten gökyüzüne bakarak büyüdük. Fakat oteller ve inşaatlar nedeniyle öyle bir ışık kirliliği oluştu ki gökyüzü artık eskisi kadar görünür değil. Eskiden Çayır'dan tüm gökyüzünü görebilirdim, şimdi yine de en çok oradan görünüyor. Sulubahçe'de ise artık bu mümkün değil. Aydınlatma unsurları yerleştirilirken bu durumun dikkate alınması gerek. Işığın doğrudan gökyüzüne yayılmasını engellemek için üzerine bir şapka eklenerek etrafı rahatsız etmeyecek türden aydınlatma elemanları kullanılabilir.

ATÖLYE 2: Tatlı-Tuzlu Su (Kuraklık)

Katılımcılar: Beyza Büyüker, Bilgütay Ergül, Bülent Akgezer, Didem Kurtul, Mualla Erkurt, Muharrem Balcı, Nejat Hamlacıbaş

Bilgütay Ergül: Öncelikle, tatlı su da deniz de sonsuz değil; bunu hepimiz biliyoruz. Grubumuzda yer alan Nejat (Hamlacıbaşı) Bey'in ve Bülent (Akgezer) Bey'in yardımlarıyla eskiyle yeniyi kıyaslama şansı bulduk. Su mirasımız bağlamında, eskiden Ada'da hangi kaynaklar vardı; önce onları konuştuk. Kuraklıkla ilgili eskiler de bir şeyler düşünmüş, elbette. Yapılan uygulamaların bazıları doğru bazıları yanlışmış ama bu uygulamalar zamanla bir deneyim, bilgi birikimi yaratmış. Örneğin, Ayazma'dan daldığınız zaman görebileceğiniz üzere, beş tatlı su kaynağı varmış. Amerikan Çeşme'nin olduğu yerin sağ tarafında, iki dönümlük bir arazide yağmur suyunun toplandığı, beş metre derinliğinde bir su göleti bulunuyormuş. Ya da eskiler biliyor, bir Latif Ağa Kuyusu varmış. Baytur Yamacı'ndaki Bizans kuyusu nasıl kapandı bilinmiyor ama hâlâ yerinde duruyor olabilir diye konuşuldu. Mavri Adası'ndaki açık kuyuda halen su var mı, onu da kimse bilmiyor. Geçmişte kasabada da yağmur suyunun toplandığı bir gölet varmış ama bu da yerel yönetim tarafından kurutulmuş. Nejat Hamlacıoğlu'nun işaret ettiği üzere, Ada'daki derelerin birçoğunun üzeri de ıslah edilme bahanesiyle kapatılmış ve yataklar imara açılmış. Artezyen kuyularının da mutlaka denetim altına alınması gerektiğini konuştuk. Derin kuyu sondajına kesinlikle izin verilmemeli.

Aslında dünyaya düşen yağmur miktarı geçmiştekiyle aynı; ancak günümüzde ya birdenbire sel şeklinde düşüyor ya da aylarca yağmıyor. Bu durumla ilgili acil çözümler geliştirmemiz gerekiyor. Önerilerimizden biri, yağmur hasadını Ada sathında hızla yaygınlaştırmak: Örneğin, 50 metrekarelik bir evin çatısından ayda 100 ton su toplanabileceği ifade edildi ki bu oldukça önemli bir miktar. Ayrıca, belediyenin dört Akdeniz ülkesi ile birlikte, Ege Üniversitesi, İYTE ve Demir Enerji işbirliği ile yürüttüğü AB projesi NATMED kapsamında yağmur sularının yeraltı kuyularını beslemesine yö-

nelik Akvaryum mevkiinde örnek bir besleme kuyusu oluşturuldu. Bu kuyuların sayıca çoğaltılabileceği değerlendiriliyor. Proje tamamlandığında Ada'nın tam su döngüsünü ve yeraltı sularını gösteren bir harita ortaya çıkacak. Bunun yanı sıra masada siyah, kahverengi ve gri su kullanımının potansiyeline değinildi ve bu konunun halen hazırlanmakta olan imar planında mutlaka dikkate alınması gerektiği vurgulandı. İmar planında gri su kullanımı mutlaka sınırlandırılmalı diye not düşmüşüz fakat bu tür sınırlandırmalar koymakla beraber arıtma bazında bazı teşvikler de vermek lâzım. Yapay çimlendirme ve havuz yapımı ise kesinlikle yasaklanmalı çünkü bunlara ayıracak suyumuz yok.

Doğal olarak, su ve tarım ilişkisi bağlamında kuraklığın Ada'daki tarımsal döngüyü nasıl etkilediğini, iyileştirici ne tür çalışmalar yapılabileceğini de konuştuk. Geleneksel goble bağ modeli geride kalan yirmi yıl içinde geçerliliğini kaybetmişken, yüksek sistemle bağcılık öne çıkmışken şimdilerde eski sisteme dönüş gündemde. Çünkü hava sıcaklığı öylesine yükseldi ki toprak o kadar hızla kuruyor ki goble bağların toprağı örterek gölge yaptığı hatırlandı. Aynı zamanda bu bağ aralarının asla sürülmemesi gerektiği anlaşıldı ki toprak eskiden bu şekilde işleniyordu. Şimdi deniyor ki *"sürmeyin, yatırın ya da ezerek bırakın orada"*. Hâtta *"aralara bakla, üç gül tohumu gibi şeyler dikin ki toprak hem azot hem nem tutsun"* diyorlar. Ayrıca herkesin bildiği gibi, Ada'daki bağlarda yaygınca kullanılan pestisitler hem toprağımızı zehirliyor hem suyumuzu kirletiyor. Bununla ilgili önlem almak zorundayız. Bağ çubuklarını toplayıp yakarak imha ediyoruz. Malç da yaparız ama bazı ülkelerde bağ kenarına yığılıp bırakılan çubuklar, don tehlikesi baş gösterdiğinde ısıtma amaçlı olarak yakılıyor. Ada'da don olayı seyrek görülüyor fakat geçtiğimiz kış kritik bir dönem yaşadık, bu çözümü de aklımızda tutmalıyız.

Ada'daki turizm tesislerinde su kullanımına da bazı düzenlemeler getirilebilir düşüncesindeyiz. Örneğin, bazı adalardaki ya da suyun kısıtlı olduğu ülkelerdeki otellerde duşa ayrılan su miktarı sınırlıdır. Su akışı sayaca bağlıdır ve belirlenen miktar bitince akış otomatik olarak kesilir. Benzer bir uygulama burada da zorunlu hale getirilebilir. Yine bazı ülkelerde belediyeler organik atıkları malç veya gübre haline dönüştürerek halka dağıtıyor. Urla Belediyesi'nin de böyle bir programı var. Bu program kapsamında katılımcılara organik gübre yapımı öğretiliyor. Başlangıçta ilgi azmış fakat katılım zamanla artmış çünkü duyarlı Urlalılar, organik atıklarını kendi topraklarında, bahçelerinde değerlendirmek amacıyla organik gübre üretimine yönelmiş. Bu tür uygulamalar da hayata geçirilebilir.

Su, sadece insanlar için değil; hayvanlar için de yaşamsal önem taşıyor. Bozcaada, çeşitli kuşların göç yolu üzerinde ve son dönemde yapılan gözlemlere göre yaklaşık seksen çeşit kuş tespit edilmiş. Ada'nın göçebe kuşlar için önemli bir dinlenme noktası olması dolayısıyla kuşlar için yapay sulak alanlar oluşturulması, masanın diğer gündem maddelerinden biriydi. Bu bağlamda, Ada'nın bazı bölgelerinde yapay göl ve göletler oluşturulması önerildi. Atık suyu arıtma tesisi için yeni teknolojiler, inovatif çözümler üretilmeli dedik. Hollanda'da, İspanya'daki doğal bitki havuzlarında artıma biyolojik biçimde sağlanıyor. Bu tür uygulamalar da yerinde incelenebilir, örnek alınabilir.

Özellikle tatlı su kullanımı konusunda bu yıl ilkokul, ortaokul ve lisede çeşitli bilgilendirme, bilinçlendirme etkinlikleri düzenledik. Diğer yandan insanların tatlı suyla bağ kurması için denizle bağ kurması gerekiyor. Bunun en kolay yollarından biri de su sporlarını güçlendirmekten geçiyor ki Bozcaada, bu konuda çok geride duruyor. Bir yelken kulübünün kurulması, belediyenin de gündeminde.

Bülent Akgezer: Ada'da genç nüfusun düşük olduğuna başlıca sebep olarak eğitimdeki kısıtlar gösterildi. Yelken, kürek, sörf gibi su sporlarını geliştirmenin, sadece yaz aylarında değil geri kalan aylarda da gençleri burada tutabilecek bir araç olabileceğini değerlendirdik.

Bilgütay Ergül: Ayrıca şu sıralar, kıyı koruma alanlarının belirlenmesi üzerine Turkuaz hibe programı destekli bir proje yürütülüyor. Tuzburnu tarafında bir mercan resifi var ki bu resifler, dünyada sadece Avusturalya ve Bozcaada'da bulunuyor. Bunun 600 metrekaresini işaretlemek ve bir koruma alanı oluşturmak üzere önümüzdeki günlerde başlayacak, Eylül ayına kadar tamamlanacak bir çalışma var. Dubalarla çevrilecek bu bölgede avlanmak yasak olacak. Benzer çalışmalar başka bölgelere de uygulanabilir. Örneğin, Ada'nın "deniz erişteleri" olarak bilinen çok değerli "posidonia" çayırları var. Onları da korumakla ilgili mutlaka önlem alınmalı çünkü bu denizaltı bitkisi, ormanlardan daha fazla oksijen üretiyor. Adamızda balıkları koruma amaçlı iki yapay resif alanı var. Urla'da örneğin, ahşap bir tekne batırılmış denize. Suya testiler atılmış. Hem dalış yapmak isteyenler için uygun bir ortam yaratılmış hem de ahtapotlar bu testileri yuva olarak kullanmaya alanı başlamış.

Su, ayrıca orman varlığının korunmasında da kritik bir rol oynuyor. Eğer ağaçlandırma yapılacaksa, bundan sonra çam yerine meşe ormanı tesis edilmeli çünkü meşelikler, hem toprağı zenginleştiriyor hem de çeşitli hayvan cinsleri için barınak görevi görüyor. Ayrıca meşe, çam gibi kolayca alev almıyor veya yangını etrafına dağıtmıyor.

Öykü Akın Levillain: Birçoğunuzun bildiği üzere, dört yıl önce büyük bir yangın atlattık. Su denince benim aklıma ilk gelen şey bu olay. Bu felaketten çok şey öğrendik. Örneğin aldığım eğitim sonucunda her türlü afete koşabilecek şekilde, AFAD Hazır Saha Kurtarma Gönüllüsü oldum. Yangın tehdidi her yaz için geçerli; daha geçen yaz aynı gün içinde beş yangın söndürdük. Şunu demek istiyorum ki insan hayatı ile birlikte tüm canlıların hayatı tehdit altındayken turistleri memnun etmek için çim yetiştirmek yerine varolan suyumuzu Ada'nın çok çeşitli ihtiyaçları için değerlendirmeliyiz. Pompalarımız son derece yetersiz, sınırlı miktardaki tatlı suyumuzu nerede ve nasıl kullanacağımızı gerçekten çok iyi hesaplamalıyız. Yangında tanık olduğumuz üzere itfaiyemiz su çekmek için sürekli artezyene sefer yaptı. Yol boyunca turist araçlarının bu araca yol vermediğine dâhi tanık olduk. Dolayısıyla ormanlık alanların hemen yakınına su pompaları koymak ve suyu bir şekilde biriktirmek zorundayız ki yaz yangınlarına hazır olalım.

Bilgütay Ergül: Yangın konusu açılmışken, imkânlar yetersiz kaldığında Adalılar bu tür olaylara karşı çok duyarlı. O yüzden Ada'nın gelecek kuşaklarını kendi kendine yetebilen şekilde yetiştirmenin çok değerli ve önemli olduğunu düşünüyorum. En temel adım bu olmalı çünkü bir sonraki kuşağın dışarıdan yardıma gerek kalmadan kendi kendine sorun çözebilmesi çok kıymetli bir yetenek.

Sinan Çöpdemir: Bildiğim kadarıyla Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü, yer gösterilmek kaydıyla ilçelerde, köylerde göletler oluşturmak isteyenlere büyük ölçüde destek veriyor. Adamızın topoğrafyasında gölete müsait lokasyonlar var. Bu konuda bir haritalama çalışması yapmalıyız. Hem yangınla mücadele hem yeterli tarımsal sulama anlamında bu tür rezarvuarlar oluşturmak çok akıllıca olur.

Emrah Ataol: Denizden su arıtma projesinin hayata geçirilmesinin Ada'nın geleceğini garanti altına almak adına kritik öneme sahip olduğunu düşünüyorum. Yaşanacak bir afet durumunda, denizden

çektiğimiz, arıttığımız suyu kullanabilir durumda olmamız lazım. Büyük bir su kıtlığı yaşanıyor dünyada.

Özcan Germiyanoğlu: Düzenli orman temizliği de yapmak lâzım. Kışın Adalılara müsaade edilse, zeminde birikmiş dallardan yakıt olarak faydalanabiliriz. Koskoca ağaçlar yerde kupkuru yatıyor ki bir yangın olduğunda söndürmek çok güç olur.

ATÖLYE 3: Yeme - İçme ve Konaklama

Katılımcılar: Defne Koryürek, Hüseyin Durmuş, Kemal Furunci, Türkan Çim Işık, Ümit Hamlacıbaşı, Turgay Bucak, Fahri Bulut, Filo Ovalı, Yahya Göztepe

Yahya Göztepe: Grubumuzda geleneksel gastronomi bağlamında ağırlıklı olarak geleneksel Ada tariflerinin, Ada mutfağının canlılığın nasıl korunabileceğini ve Ada'nın gastronomik mirası hakkında ne tür bilgilendirme araçları kullanabileceğimizi tartıştık. Ardından, yeme içme alanında güncel trendleri ve gidişatı konuştuk. Güncel trend, Ada'da ayak üstü ve fast-food tarzı tüketimin öne çıktığını gösteriyor. Bu eğilim, son yıllarda yaşanan derin ekonomik krizden kaynaklanıyor olabilir. Bir restorana oturan herkes, yüklü bir hesap ödeyeceğinin farkında… Biz de bu gerçekten yola çıkarak, yerel Ada lezzetlerini temel alan, fast-food türü ürünler yaratabilir miyiz diye düşündük. Örneğin Ada'ya özgü olarak sakızlı karanfilli pişimiz, patlıcanlı böreğimiz var. Ekmek arası deniz ürünü türü ayaküstü ürünlere yaratıcı yaklaşımlar getirmeyi değerlendirdik.

Ada'ya gelen turistlerin Ada mutfağından haberdar edilmesi için neler yapabileceğimizi de etraflıca konuştuk: Misafirler, Ada işletmelerindeki mönülerde buraya özgü tarifleri kolayca bulabilmeli ama bu tariflerden önceden haberdar olmalı. Ada'ya özgü üzüm çeşitlerimiz ve şaraplarımız, en büyük değerlerimizden biri. Dolayısıyla artık mönülerin Ada lezzetleri ile şaraplarını öne çıkaracak şekilde oluşturulması gerekiyor. Ayrıca yemekle uyumlu şarap önerileri sunabilecek kapasitede personeller yetiştirmemiz, işletmeler yaratmamız gerekiyor. Sosyal medya uzmanlarıyla birlikte planlanacak tanıtım çalışmaları, bu konuyu ileriye taşıyacak diğer önemli bir adım olarak öne çıkıyor.

Ada'daki sucul hayatın korunması ve sahiplenilmesiyle ilgili adımlar da atmalıyız. Geçmişte bağcılık ve hayvancılık birlikte yapılırdı çünkü bu ikisi, birbirini bağlayan ve destekleyen faaliyet alanlarıydı. Bu dengeyi nasıl geriye getirebileceğimizi de tartışmaya açtık. Geçmişte günde iki, üç dana kesilirdi; yani Ada'daki kırmızı et tüketimi böyle bir seviyedeydi. Eskiye dönmek tabii ki kolay iş değil ancak bu dengeyi yeniden kurmaya da bir yerden başlamak lâzım.

En büyük sorun temiz gıdaya erişebilmek. Bildiğimiz şeyi yemek. Biliyorsunuz ki *"neyi yersek o'yuz"*. Benim çocukluğumda herkes birbirine yeterdi, birbiriyle bağlantılı yaşardı. Tarhana, erişte, reçel imeceyle hazırlanırdı. Gidip bakkaldan makarna, peynir, yoğurt almak ayıptı. Bu kadar insan, bu Ada'yı sahiplenmiş. O zaman, birlikte olursak, davranırsak geleneklerimizi geriye getirebiliriz diye umuyoruz.

Yılda 100 güne sıkışmış bir turizm sezonu var. Gündelikçilerle konaklamalı turistler bu 100 günlük dönemde Ada'ya akın ediyor. Dolayısıyla etkinlikleri yıla yayalım derken ulaşımı, altyapıyı düşünmek gerekiyor. En büyük handikabımız, Ada'ya ve Ada'da ulaşım. Biz ne kadar programlama yaparsak yapalım, gemi Ada'ya geçemediği sürece planlara uymak mümkün olmuyor. İstatistiklere baktığımızda Nisan – Mayıs - Haziran ve Eylül – Ekim - Kasım ayları, ulaşım düzenine göre etkinlik düzenlemek için en uygun aylar. Bu iki dönemde bağ rotaları, üzüm ve şarap tadımıyla ilgili yeni organizasyonlar düşünülebilir. Adamıza ve Ada halkının yaşam kültürüne saygılı ziyaretçileri buraya çekebileceğimiz iki dönemli bir sistem oluşturulabilir.

Ulaşıma dair düzensizliğin yanı sıra çoğu işletmeci, mekânını sadece bu 100 gün süresince açık tutuyor; dahası hayatını, yatırımını buna göre programlıyor. Etkinlikler ve turizm yüksek sezon dışındaki aylara doğru yayıldıkça inanıyoruz ki oteller ve işletmeler açık kalır; böylece Ada'mız büyük bir tatil köyü gibi çalışmaz. Geçmişte olduğu gibi hayat, dört mevsim yaşanır. Bunu da 65 yaş üstü yabancı turistleri çekerek başarabileceğimizi düşünüyoruz. Geçtiğimiz ay boyunca seyahat ettim. Almanya'ya, İtalya'ya gittim ve Pantelleria'yı, kardeş adamızı ziyaret ettim. Pantelleria'dakiler yılın on iki ayında yürüyor, bisiklete biniyor, avlanıyor, güzel yemek yiyor. Yani adanın tadını çıkarıyor. İşletmeler de misafirlerine adadaki sessizliği, sakinliği sunuyor. Adaya gelen turistler belli bir yaşın üzerinde; dünya görüşü oturmuş, değer bilen insanlar... O sakinlik ve güzelliği yaşamak için ne kadar para ödeyeceğini de umursamıyor. Bozcaada şanslı, kendiliğinden böyle yaratılmış bir ada. Sadece bu özelliklerini nitelikli kitlelere göstermemiz gerekiyor.

Bunlarla birlikte, Ada'da kendiliğinden yetişen gelincik, kekik ile üretimi geliştirilebilecek kapari benzeri ürünlerin yeme içme sektörüne ve ticari döngüye nasıl entegre edilebileceğini de konuştuk. Pantelleria seyahatimizde de karşılaştığımız kapari, her yere dikilebilen, sulama gerektirmeyen, ekonomik değeri yüksek, yabanıl bir bitki. Dünya genelinde yaygın ama özellikle Akdeniz ülkelerinde, hele İtalyan mutfağında sıklıkla kullanılıyor. Bizim toprakların da doğal ürünü, esasında. Bütün Ege kıyıları boyunca kendiliğinden yetişiyor. Dolayısıyla, Pantelleria seyahatimizden esinle, bu ürünün burada üretilebileceğini değerlendiriyoruz. Tabii ki getireceği ekonomik katkının düzeyi üzerine bir fizibilite çalışması yapmak gerekebilir ki bu konuyla alakalı olarak, sonbaharda Pantelleria'dan bir ekibi Ada'ya konuk edeceğiz; iki ada arasında bilgi ve tecrübe paylaşımı yapacağız. Bizim İngiliz Çavuşu'na onlar "zibibbo" diyor ve bu üzümden "passito" üretiyorlar. Yemek sonrasında tüketilen, tatlımsı bir şarap cinsi... Ada'da bu içeceği sadece Reşit Bey (Soley) üretiyor ve çok yüksek kaliteli bir ürün çıkartıyor. Dolayısıyla adaların birbiriyle etkileşimini sağlamak, bilgi paylaşımına alan açmak ve işbirliği alanlarını çeşitlendirmek önemli ama asıl önceliğimiz, hâlihazırdaki sakinliğimizi, doğallığımızı, özgünlüğümüzü devam ettirmek olmalı.

Reşit Bey'in aktardığına göre, İsviçre seyahatleri sırasında ziyaret ettikleri her bölgede yüzlerce farklı şarap tatmışlar. Bozcaada adeta bunun için yaratılmış bir yer ama bu avantajımızı hiçbir şekilde kullanamıyoruz. Hâlbuki burası, Troya'nın adası... Burada binlerce yıldır şarap üretiliyor. Dolayısıyla şarapçılık alanda yerel ve uluslararası profesyonellerle birlikte çalışarak Ada'nın bağcılık ve şarapçılık geçmişini insanlara aktarabilirsek, doğru kitleyi buraya çekebileceğimize inanıyoruz.

Hem işletmeler hem Adalılar açısından gelir getirici özelliği bir yana; turizmin aynı zamanda bir tanıtma, tanışma etkinliği olduğuna dair bilinci de artırmak lâzım. Ada'daki tüm kaynaklar kitle-

sel turizme vakfedilmiş durumda… Yazın sonunda ne otu kalıyor ne gelinciği; hepsi bir anlamda yağmalanıyor. Her şeyi bir tüketim maddesi olarak görmemeliyiz ve Ada kaynaklarının sorumlu tüketimini, sürdürülebilirliğini sağlayacak bir programlama anlayışı geliştirmeliyiz. Bu bakışla ziyaretçilerin Ada kültürü ve toplumsal belleğiyle tanışmasını sağlamalıyız. Örneğin, gençler buraya kız kıza tatile geliyor, sokaklarda güven içinde yürüyor. Demek ki Bozcaada kadınların özgürce dolaşabildiği güvenli bir yer ki bu önemli bir değer, avantaj… Ada'nın bu özelliğini daha çok öne çıkarılmalıyız. 8 Mart Kadınlar Günü'nü de coşkulu biçimde kutlamalı, Bozcaada'nın bir simgesi haline getirmeliyiz.

Masamızda, Ada kültürünün etkin bir şekilde tanıtımının yapılabilmesi, kışın hayatın canlandırılabilmesi amacıyla iki yıllık bir Su Ürünleri ve/veya Gastronomi Yüksek Okulu'nun açılması fikrini de tartıştık. Bağcılık, gastronomi, aşçılık gibi alanların gelişimine katkı sunacak bu tür bir atılım, aynı zamanda kalifiye personelin eğitim ve istihdamına da olanak tanıyacaktır. Günümüzde restoranlarda Ada mönüsü hazırlayacak kişi sayısı sınırlı. Neden? Çünkü o ustaları bulmak artık zor.

Adamızın sahip olduğu en büyük avantajlardan biri de şu ki burada pek çok farklı alanda bilgi ve tecrübe sahibi kıymetli insanlar yaşıyor. Çalıştay'dan hemen sonra, uzun süredir dile getirilen bu hususlara birlikte çözüm üretmek için harekete geçmemiz gerekiyor. Ada, artık eski Bozcaada değil. Bunu da kabul etmek gerekiyor. Hiçbir yer eskisi gibi değil. Önemli olan, Adalı büyüklerimizden bize kalan değer ve öğretileri gelişen dünyanın yeni bilgileriyle harmanlayarak çocuklarımıza, gelecek jenerasyonlara yaşanılabilir ve sürdürülebilir bir Ada bırakmak.

Mustafa Dermanlı: Ada'nın gastronomi kültürünü tanımlayan, Ada mutfağını tüm zenginlikleri ile ortaya koyan bir literatür yok. Elde sadece Ümit (Hamlacıbaşı) Hanım'ın "Kala Afiyet" kitabı[1] var. Örneğin ben, gastronomi eğitimi aldığım dönemde Ada'nın bu birikimiyle ilgili bilgiye ulaşmak istediğimde Ümit Hoca'nın kitabı dışında başka bir kaynak bulamadım. Dolayısıyla modern Ada reçeteleri hazırlamak istediğimde yorumlayabileceğim geleneksel tariflere ulaşamadım. Bu konu şunun için önemli: Ada tariflerini bilen son kuşak büyüklerimizi kaybettiğimizde bu kültür tamamen yok olacak.

Dünyadaki örneklere baktığımızda, bir yere özgü reçeteler ya geleneğe ya da malzemeye dayanıyor. Dolayısıyla malzemeye dayanarak reçete oluşturmak istediğimizde, bunu yerel ürünler kullanarak yapmamız gerekiyor. Dünyada şu an "sıfır kilometre (zero kilometer)"[2] diye bir trend var. Biz bu konuda oldukça zayıfız, döngüselliği başarmış bir malzeme ekosistemimiz yok çünkü bütün malzemeler bize karşıdan gemiyle geliyor. Gemi ulaşımı kesilse, buradaki restoranların çoğu bir hafta içerisinde stoklarını tüketir. Dolayısıyla, bu ekosistemi kurmamız, yaşatmamız gerekiyor. Örneğin, Ada'da altı şarap üreticisi var ancak bir cam ocağımız yok. Şarap şişelerimizi Ada'da üretemiyoruz. Ekosistem derken, birbiriyle entegre çalışacak alanların oluşturduğu bir örüntüden bahsediyorum.

Aynı zamanda, Bozcaada çok zengin bir faunaya sahip. Ada'da yaklaşık 280 çeşit aromatik bitki bulunuyor ve bu konuda yazılmış bir de kitap var.[3] Bu bitkileri Ada gastronomisinin içine nasıl katacağımız, reçetelerimizde nasıl kullanacağımız üzerine bir çalışma yapılabilir. Ancak buradaki tehlike, bu bitkilerin yine turizme hizmet etmek üzere hızlı bir şekilde toplanarak tüketilmesi ve yaşam döngüsünün devamına fırsat tanınmadan tükenmesi olabilir.

[1] *Kala - Afiyet - Bozcaada Yemekleri*, Troya Yayıncılık, 2005

[2] Bu kavram, gıda üretimi ve tüketimi arasındaki mesafeyi minimize etmeyi amaçlayan, yiyeceklerin üretildiği yere çok yakın yerlerde tüketilmesini savunan yaklaşımı tanımlıyor.

[3] Gizem Bulut ve Ertan Tuzlacı, *Bozcaada'nın Çiçekleri ve Yararlı Bitkileri* (İstanbul: Bozcaada Kaymakamlığı Yayınları, 2009).

Ümit Hamlacıbaşı: Bozcaada Çevre Sorunları ve Biyoçeşitlilik Çalıştayı'nda da bahsetmiştim; Maslow'un ihtiyaçlar piramidini tepe aşağı düşünelim. Bu matematiksel bir şema değil, duygusal bir şema. En altta 68 kişilik Bozcaada Belediyesi çalışanları yer alıyor. Üstünde yaklaşık 3.000 kişilik Bozcaada nüfusu. Onun üstünde, yüksek sezonda tahmini 4.000 kişiye yakın olduğunu düşündüğüm, Ada nüfusundan fazla miktarda işletme personeli var. Bütün bunların en üstünde ise sezonda Ada'yı ziyaret eden 1.200.000 kişilik bir turist kitlesi yer alıyor. Böyle bir ölçekle baş etmek gerçekten güç... Asıl yapılması gereken yavaşlamak. Yoksa ister kültürel ister sucul ister denizel olsun; Ada'nın hiçbir kaynağını koruyamayız. İlk yapmamız gereken şey frene basmak; yani sandalye, yatak sayısını azaltmak ve gemiyle mücadele etmek. Yolcu kotası için bastırmak ki başka çaremiz yok. Bu yükü hiçbir ada kaldıramaz.

Defne Koryürek: Kaynakları inanılmaz bir hızla tükenen bir gezegende yaşıyoruz ancak korumacılık demek, aynı zamanda sahiplenmektir. Kars'tan bir örnek vermek istiyorum: Kadınlar, doğadan otları toplarken tohumları da alıyor. Bitkileri toplayıp kurutuyorlar ya da peynir gibi ürünleri lezzetlendirmede kullanıyorlar. Tohumları ise tekrar hem yabana hem bahçelerine atıyorlar. Bu, korumacılık, sahiplenmek, kültürel aktarım ve aynı zamanda evdeki kadının kendine yeni bir yaşam alanı, yeni bir üretim alanı açması demek. Denizin dibinde bırakılmış atıl ağları alıyorlar, kuşlar gelip tohumlara zarar vermesin diye tepelerine koyuyorlar. Bunlar tamamen inovatif korumacı ve aynı zamanda sahiplenici yaklaşımlar. Korumak, dokunmamak anlamına gelmiyor; tam aksine, bu kavramı yok etmeden sahiplenmek olarak ele almak gerekiyor.

Rıdvan Gölcük: Ada'nın yeterince işlenmemiş, görünür kılınmamış harika hikâyeleri var. Örneğin, İlyada Destanı'nda Bozcaadalı bir kadın olan Tenedoslu, güzel saçlı Hecamede... 8 Mart ya da 1 Nisan gibi özel günleri sahiplenmeye çalışmak yerine, Ada'nın tarihsel bağlamı üzerinden giden ve kadını merkeze alan etkinliklerle bu hikâyeleri sahiplenmek daha etkili bir yaklaşım olabilir.

Mustafa Dermanlı: Sizlerle çarpıcı bir veri paylaşacağım: 19 Mayıs tatilinde, sadece bir gemiden tek seferde 1.750 yaya indi. Araç içindekiler hariç... Araç içindekileri de bu rakama eklediğimizde yaklaşık 2.000 kişi ediyor. Bu rakam da Bozcaada'nın yerleşik kış nüfusunun yaklaşık iki katına denk geliyor. Yeni festivaller, şenlikler düzenlemeyi, özel günler icat etmeyi tabii ki düşünebiliriz ama artık Hıdırellez'i bile kutlamayan bir Bozcaada var. Oysa bundan otuz kırk yıl öncesinde kale içinde Adalı kadınlarının yaptığı yemeklerle kutlanan bir Hıdırellez Şenliği vardı. İşte asıl bunlar yeniden canlandırılabilir.

Serhan Ada: Küçükkuyu, bu yıl "Kültür Kenti Küçükkuyu"[4] projesi kapsamında Hıdırellez'i kent meydanına taşıyarak çok esin verici bir örnek ortaya koydu. "Küçükkuyuluların Hıdırellezi" adını verdikleri bu etkinliği tüm STK'ların ortak katkısıyla tasarlayıp uyguladılar. Benzer iyi örnekleri ileriki zamanlarda konuşuruz.

[4] @kulturkentikucukkuyu

ATÖLYE 4: Toprak - Üzüm ve Şarap

Katılımcılar: Ahmet Balcı, Arzu Aral, Bahar Bağdır, Çiğdem Gül, Hülya Koloğlu, Mustafa Doğan, Ozan Aral, Vildan Onur

Mustafa Doğan: Atölye masamızda tartışmaları yönlendirmek üzere altı madde sunuldu. Bu altı maddenin ilk ikisi, yerli ürünlerin yetiştiği toprağın, Ada'nın önemli bir değeri olarak kabul edilmesi ile ekili topraklarda geçmişten bu yana uygulanagelen geleneksel yöntemlerin hatırlanması ve güncellenmesiydi.

Bozcaada'da coğrafi işaretli yegâne ürün olarak Çavuş üzümü var. Ada'ya özgü Kuntra, Vassilaki, Karalahna gibi diğer yerel üzüm cinslerinin yanı sıra domates reçeli ve gelincik şerbeti gibi yöresel ürünler için coğrafi işaret alınması önerildi. Ada'ya katma değer sağlamak üzere, şarap üretimi dışında yaş üzümlerin lokum, pestil, pekmez, sirke, sıkma meyve suyu olarak değerlendirilebileceği dile getirildi. Özellikle hasat döneminde, taze sıkma üzüm suyunun restoran ve büfelerde satışa sunulmasının, tadım etkinlikleri düzenlenmesinin yaş üzümü muhafaza etmekte güçlük çeken üreticilere ekonomik katkı sağlayacağı değerlendirildi.

Diğer yandan, bağcılıkta kullanılan yöntemler güncel ihtiyaçlara, iklim değişikliğine, kuraklığa bağlı olarak değişiyor, gelişiyor. Bazı geleneksel yöntemler yeniden açığa çıkıyor ya da bildiğimiz yöntemler, yerini yeni yöntemlere bırakıyor. Kuşaklar arasında bağcılık bilgisinin sürekliliğini ve aktarımını sağlamak, kuraklık veya don gibi çeşitli sorunlarla savaşma yöntemlerinin bağcılığa yeni başlayanlarla paylaşılması amacıyla, Bağcılık Kooperatifi tarafından bir çalıştay düzenlenmesi ve çeşitli eğitim çalışmalarının planlanması, yürütülmesi önerildi. Adalı çocuklar ve gençler arasında Bozcaada'nın üzüm ve bağcılık odaklı bir ada olduğu bilincinin yerleştirilmesi, kuşaklar arasındaki geçişkenliğin sağlanması amacıyla farkındalık çalışmalarının yapılması, diğer öneriler arasındaydı. Örneğin, bağ ziyaretleriyle orta ve lise düzeyindeki öğrencilerin eğlendirici ve öğretici aktiviteler aracılığıyla bağcılıkla tanıştırılması gündeme geldi.

Turistlerin Ada kültürü ve yaşam biçimiyle ilgili olarak, tercihen Ada'ya gelmeden önce bilgilendirilmesi ve Ada'ya gelmiş olan ziyaretçiler arasında bu hususlarda farkındalık geliştirilmesine yönelik iletişim yöntemlerinin neler olabileceği konusu ise tanıtım faaliyetleri bağlamında ele alındı.

Ada'daki ziyaretçilere yönelik olarak, örneğin Ada'ya özgü ürün ve hizmetlerde yerel bir işaret ve/veya etiketin bulunması, özel ambalajlar kullanılması; *"Bozcaada'da üzüm yenir, şarap içilir"* bilincinin yerleştirilmesine yönelik olarak meyhane mönülerinde Ada şaraplarının öncelikli olarak önerilmesi, birtakım ürünlerin tadım ve tanıtım amacıyla otellerde ikram edilmesi de tartışıldı. Önceki sunumlarda da dile getirildiği üzere, Ada yemekleri ve şarapları hakkında bilgili elemanların yetiştirilmesi için özellikle yüksek sezon öncesinde geçici personelin eğitime alınmasının, konaklama işletmelerinde tanıtım malzemelerinin ve ikramların hazır bulundurulmasının hem işletmeleri hem üreticileri destekleyecek, Bozcaada'nın kimliği hakkındaki algıyı pozitif yönde güçlendirecek bir aksiyon olacağı vurgulandı.

Bunların yanı sıra turistlerin Ada'ya gelmeden önce bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesine yönelik olarak sosyal medya mecralarının aktif ve etkin şekilde kullanılması, çevrimiçi seyahat platformlarında tanıtım kampanyalarının düzenlenmesi, web sitelerinde ve bloglarda Bozcaada'ya ilişkin bilgilerin belirlenecek strateji ve öncelikler doğrultusunda gözden geçirilmesiyle güncellenmesi önerildi. Ayrıca, fikir önderlerinin davet edilmesi de dâhil olmak üzere, sıraladığımız tüm bu önerilerin bütünsel bir iletişim planı kapsamında ele alınmasının başlıca ihtiyaç olduğunda karar kılındı.

Son ürünlerin paketlenmesi ve pazarlanmasıyla ilgili yenilikçi yöntemler geliştirilmesi adına uluslararası iyi örneklerin incelenmesi, bağ bozumu festivali ve şarap tadım etkinliklerinin içeriğinin zenginleştirilmesi, Ada üzümleri ve şaraplarının ülke ölçeğinde ve uluslararası piyasalarda bilinirliliğinin arttırılması için uluslararası yarışmalara, festivallerle fuarlara katılım sağlanması da sunulan diğer öneriler arasındaydı. Ada'daki üreticilerin bu tür girişimlerde desteklenmesine yönelik mekanizmaların geliştirilmesi de gündeme getirildi.

Bağ yolu rotası, bağ ziyareti turları, agro-turizm gibi uygulamaların Ada'nın ziyaretçi profilini iyi yönde değiştireceği ve Ada'nın bağcılık, üzüm ve şarap ekseninde markalaşmasını destekleyeceği düşünüldüğünde Buğday Derneği tarafından hayata geçirilen, çiftliklerde konaklayan katılımcıların gönüllü olarak tarım faaliyetlerine katıldığı ve üreticiden doğrudan öğrendiği TaTuTa programı gibi tarım turizmi temelli takas programları da gündeme alınabilir. Ayrıca bu yöntemle, belli dönemlerde tarımda istihdam açığının kapatılmasına katkı sağlanabilir. Tarım makinelerinin paylaşımlı kullanımı da maliyetleri üstlenmede ortaklaşmak bakımından rahatlatıcı bir uygulama olabilir.

Öte yandan, Ada'da hep bağcılık, üzüm ve şarabı ön plana çıkarmaya çalışıyoruz ancak turizm, Ada üzerinde ciddi bir baskı oluşturmasına rağmen ekonomik anlamda Ada'nın temel geçim kaynağı haline gelmiş durumda. Günümüzde Ada'da bağcılık yapanların sayısı kısıtlı, çoğunluk turizm ile uğraşıyor. Dolayısıyla, mesele bir günde değiştirilebilecek boyutta değil. Ancak turizmin zarar verici, bozucu, zedeleyici unsurlarını törpülemek, turizmi daha sürdürülebilir hale getirmek, kapasiteyi ve geçişleri sınırlandırmak -ki bunlarla ilgili değerlendirmeler yapılıyor- önceliklerimiz arasında yer almalı.

ATÖLYE 5: Adalar ve Adalılık

Katılımcılar: Ali Kayaalp, Deniz Pak, Gamze Gümüş, Mine İnceoğlu, Panayot Ovalı, Zeynep Aksu, Zuhal Çöpdemir

Ali Kayaalp: Adalılık, bir kimlik meselesi... Kimlik ise kişiden kişiye değişen tanımlarla ifade edilen bir kavram. "Adalar ve adalılık" dendiğinde ilk olarak, Ada'da altmış yetmiş yıldır varlığını koruyan "eski Adalı - yeni Adalı" tartışması üzerinde düşündük. Adalıların hepsi bu tartışmanın ne üzerine kurulu olduğunu bilir. Ben bunu İstanbul'da yaşayan bir Adalı aile çocuğu olarak hep yaşadım. Fakat bir zaman sonra sanıyorum ki birkaç katman oluştu. Yeni Adalılar, eski Adalı pozisyonuna terfi etti. Şimdinin yeni Adalıları da İstanbullular... Bütün bunlar olurken, ortaokuldayken bana memleketimi soran arkadaşlara "Bozcaada" cevabını verdiğimde oluşan uzun sessizlik –çünkü Bozcaada

gibi bir imgenin bunu soranların dünyasında hiçbir karşılığı yoktu– bugün yerini manik bir Bozcaada imgesine bıraktı.

“Kışın en zorlu aylarında nüfusu birkaç yüzü aşmayan, yaz nüfusu ancak birkaç bini bulan Bozcaada” ifadesini düşününce, Dogville filmindekilere benzer bir sahne canlanıyor gözümde. Filmi bilirsiniz; bütün oyuncular sahneye girer, bir dekor çakılır ve evler o şekilde ortaya çıkar. Aslında ortada ev falan yoktur; sadece cepheleri görürsünüz. Bütün bir kasabayı böyle kurarlar. Bizim Ada da bana biraz böyle geliyor. Dekorları Mayıs başında kurup, Ekim sonunda söküyoruz. Onun dışında burası bir ölüler adası kadar ıssız. Dolayısıyla, Adalı olmanın tanımını neyin üzerinden kurmak gerekir sorusuna cevaben, Ada’da doğmuş olmaktan veya on iki ay boyunca burada yaşamaktan ziyade, burasıyla başka türlü bağlar kuran, kendini buralı hisseden herkesin Adalı sayılması gerektiğinde karar kıldık. Bunun çok farazi bir tanım olduğunu söyleyebilirsiniz, haklısınız. Ama kimlikle ilgili hangi tartışma zor ve çetin düşünceler içermiyor diye de sormak lâzım. Şu ya da bu şekilde; buraya ilgisi olanları, burayı sevenleri de Adalı saymak mümkün olsa gerek. Böylece, *“Ada’nın denizi, doğası, kültürü ve bütün bunlarla sevecen, şefkatli, karşılıklı ilişki kurmaya çalışandır Adalı”* diye bir iddia attık ortaya. Çok yaşlı bir Adalının bana söylediği gibi Adalı kimliği, üzerinize giyilen bir elbise... Burada doğduysanız, burada büyüdüyseniz, çocukluk hatıralarınızı buranın denizi, sahili ve kışları üzerine inşa ettiyseniz, o sizin peşinizi kolay kolay bırakmıyor. Uzaklara gitseniz bile Adalılığınızı hatırlıyorsunuz. Bizim üzerinde durduğumuz Adalı kimliğinin de bu benzetmeyle örtüşen bir tarafı vardı: Sadece burada doğup büyümek değil de burada yaşamak, buranın suyunu içmek, soğuğunda donup denizinde kavrulmak, üzümünü yetiştirmeye çalışıp hayal kırıklığına uğramak ve her seferinde bir daha başlamak... Bütün bunlardır, Adalılık denen kimliğin etrafını çevirebilecek unsurlar.

Öte yandan, Ada nüfusu çok hızlı bir şekilde artıyor. Bunun doğum yoluyla artmadığı da bilinen bir gerçek. Adalıların büyük bir kısmı artık burada yaşamıyor; onun yerine Çanakkale’de, İzmir’de, İstanbul’da düzen tutuyorlar. Diğer tarafta, Ada’ya göçle gelmiş olanlar çoğunlukta ki bu çok doğal. Çünkü stratejik bir konumda yer alan Bozcaada, tarihi boyunca hep göç almış. Pek çok Adalı ailenin geçmişine bakarsanız başka yerlerden kalkıp buraya yerleştiklerini görebilirsiniz. Ancak bu göçün yoğunluğu ve niteliği son zamanlarda değişmiş durumda. Dolayısıyla şu soru, grubumuzun temel kaygılarından birini oluşturdu: *“Adalı olmak dediğimiz şey, Ada’daki yerleşik kültürü –o her neyse – nasıl etkiliyor ve dönüştürüyor? Üzerinde nasıl bir tahribat yaratıyor?”* Kültür ve kimlik dediğimiz şeylerin sabit, değişmez kavramlar olmadığından hepimiz haberdarız. Zira hem hayat hem bizler değişmek zorundayız. Yediğimiz ekmekler, domatesler bile değişmedi mi? Ancak Ada’da olup biten pek çok şeyin hayırlı bir değişime işaret etmediğini düşünüyorum. Kendimizi hayâli bir altın çağa sabitlemenin, yüzyıl önce ne yapıyorsak şimdi de aynısını yapmaya çalışmanın Adalı kimliğini ve kültürünü korumak için iyi bir yol olmadığı kanısındayım. Hızla değişen şartların içinde başka bir yol aramamız, bulmamız gerekiyor. Bu yolu da hem buralı kalarak hem aramıza katılmak isteyenleri dışarıda tutmayarak çizmek lâzım ki Adalılık kültürünün sınırlarını yeniden tayin edebilelim.

Şimdi size bu sunumu yaparken, bir yandan da Rum mahallesinde yaşayanların yüksek sesli müzik ve gürültüden sabahın dördüne kadar uyuyamadığı aklıma geliyor. Bunlar Adamızın güncel acı gerçekleri... Kitlesel ve kontrolsüz turizmin buna doğrudan etki ettiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla *“adalı olmak nedir, adalılık nedir”*; *“Bozcaadalı olmak ne anlam ifade eder”* gibi sorulara karşılık, bazı kuralların ve bunlarla bütünleşmiş sınırların olması gerektiğinde grupça hemfikiriz.

Uygulanabilecek renk paleti bağlamında, "Kentsel Tasarım Rehberi" adında çok faydalı bir el kitabı hazırlanmıştı. Sayın Necati İnceoğlu'nun hazırlanmasına büyük katkı koyduğu bu kitap, Adanın doğal ve kentsel dokusunu zedelemeden fiziksel bir çevre inşa etmenin koşulları hakkında çok değerli öneriler içeriyordu. Buna benzer şekilde, biz de Ada'ya özgü bir yaşam rehberi hazırlanmasını öneriyoruz. Bunu, Ada'ya gelenlerin neyi yapıp yapamayacağını dikte eden bir kurallar bütününden ziyade, buranın zengin dokusunu insanlarla paylaşmayı öneren ve onları da buranın hikâyesinin parçası olmaya davet eden bir metin olarak düşünebiliriz. Böyle bir rehberi Ada'ya gelen misafirlere çeşitli yollarla iletmek de mümkün: Örneğin GESTAŞ feribotuna yanaştıklarında yolcuların telefonlarına bir mesaj gidebilir, bir linke tıklarlar ve karşılarına iyi hazırlanmış, davetkâr, eğlenceli bir içerik çıkar. Böylece, bizler de sabaha karşı evimizin önünde gürültü yapanlarla, bahçelerimize bira boş şişelerini atanlarla tatsız tartışmalara girmekten kurtuluruz. Karikatürize ederek anlattığımı düşünmeyin, bunlar pek çok Adalının yaşadığı ve mustarip olduğu sıkıntılar...

Çözüm önerilerini konuşmak elbette çok güzel ancak sözler Ada'da rüzgâra karşı söylenir. Bir çerçeve oluşturup sınırları çizmezsek, ileride daha büyük bir hayâl kırıklığıyla bu çalıştayın benzerlerini yapmak zorunda kalırız. Bugün bir çürümeden ya da yok olmaya beş kala bir durumdan bahsediyorsak, alınan kararları ve yapılması gerekenleri hayata geçirmek, bunların takipçisi ve denetçisi olmak, gerektiğinde de yaptırım uygulamak şart. Bunun da başlıca paydaşı belediye olacaktır diye düşündük. Bizler, Adalı bireyler olarak sivil toplum kuruluşlarıyla beraber bu sürece elimizden gelen katkıyı yapmaya ve destek olmaya hazırız.

Ada'da düzenlenen kültürel etkinliklerin yüksek sezon dediğimiz 100 günlük döneme sıkıştığına sıkça vurgu yapılıyor. Bozcaada gibi yerlerin temel sorunu şu: Buralar keşfediliyor, sonra kentliler çıkageliyor; hemen ardından etkinlikler, festivaller düzenleniyor. Hepsi çok güzel ama Adalıları bu etkinliklerin içine ne ölçüde katabiliyoruz diye düşünen kaç kişi var? Ya da tam tersine, bazı Adalıların böylesine etkinliklere dâhil olma yolundaki isteksizliğini nasıl kırabiliriz diye düşünen var mı? İşte bunlar, Ada'nın kültürel hayatı söz konusu edildiği zaman mutlaka dikkate alınması gereken konular.

Son olarak, haklı bir öneri de Deniz Pak'tan geldi: Müstakil bir ada oluşunun yanı sıra Bozcaada, asırlardan bu yana aynı denizi, ekmeği ve suyu bir adalar grubu ile paylaşıyor. Bizim de bunu hatırlamamız, hatırlatmamız gerekiyor. Buradan İmroz'a, Midilli'ye, Semadirek'e vapur veya feribotla rahatlıkla gidebiliyor olmak bizim hakkımız çünkü zaten asırlar boyunca bu adanın sakinleri, diğer adaları komşu kapısı bilmiş. Ve gemilerle denizlere açılıp öteki adalara gitmek, oradaki hayatları görmek, oradan buraya, buradan da oraya bir şeyler götürmek, bu insanlar için sıradan bir şeymiş. Dolayısıyla şimdi de bunu yapamıyor olmak için bir sebebimiz olmamalı. Biz Bozcaadalılarız. Kendimize ait bir kimliğimiz var ama bir yandan da kültürel anlamda Sakızlılarla, Midillililerle, Giritlilerle, İmrozlularla çok fazla şeyi paylaşıyoruz. İmroz'a gidebilmek için Kabatepe'ye geçip oradan bir uzun yolculuk daha yapmak zorunda kalmak, ortak bir hikâyesi olan adalar grubunun içindeyken duygumuzu fena halde zedeliyor. Altını önemle çizmek istediğimiz bir nokta da budur.

Murat Sezgi: Adalılık, şahsen benim hâlâ ne olduğunu anlamaya çalıştığım bir kavram. Kişi kendini Adalı hissediyorsa bundan başkasına ne? Adalı olmak, verilen bir unvan olmamalı. Vaktinde dedesi buraya göçmüş, babası burada doğmuş ancak Ada'ya en ufak bir katkısı olmamış bir sürü insan var. Kendimi Adalı hissediyorsam ve ona göre yaşıyorsam bu, Adalı sayılmak için yeterli olmalı.

Reşit (Soley) ağabeyin *“burası köy değil, şehir değil. Kasaba burası ki daha beter”* şeklinde bir tanımı vardır. İnsanlar birbirine dargın burada. Şarap üreticileri bile birbiriyle aynı masaya oturmaz. O yüzden herkesi birlikte işin içine katmaya çalışan bir ekip olarak[5] zaman zaman zorlanıyoruz. Bu konuyu kim çözecek bilmiyorum ama uzun bir masa yapın, bir seferde barışın!

ATÖLYE 6: Çocuk, Eğitim ve Kütüphane

Katılımcılar: Ferhat Tigrel, Gözde Durmuş, Mustafa Dermanlı, Mutlu Güven, Önder Demirer, Yasin Sancak, Nergis Sancak

Yasin Sancak: Eğitim herkesin çok önem verdiği ancak kimsenin üzerine kolayca konuşmak istemediği ya da nasıl konuşacağını bilemediği bir konu. Ada’nın verileri, bize çok net bir şey söylüyor. Çok az çocuk var ve burada bugün Adayı, Ada kültürünü kendine dert edinen çocukların sayısı hızla azalacak. Herhâlde bu yüzden, çocuklara yönelik yapılabileceklerle ilgili olarak masada büyük bir heyecan hissettim.

Öncelikle, Ada’da etkinlik gerçekleştiren ve gerçekleştirmeyi teklif eden tüm taraflara *“çocuklara yönelik ne yapacaksın?”* sorusu soruluyor mu ve etkinlikler planlanırken Ada çocukları söz sahibi kılınıyor mu, ona bakmak lâzım. Kültürel mirası geleceğe taşıyacak çocuklarla gençler planlama ve uygulama aşamalarına katılsın ki Ada’yı ve etkinlikleri sahiplensinler. Anladığım kadarıyla, Ada’daki gönüllüler bu alanda çok kıymetli çalışmalar yapıyor. Bu aktivitelere mutlaka süreklilik kazandırmak gerekiyor. Genç arkadaşlarımızdan Ela Levillain masamıza sonradan dâhil oldu ve onun fikirlerini duymak çok kıymetliydi.

Adadaki çocukların Ada dışındaki etkinlik ve faaliyetlere, özellikle kardeş şehirlerdeki veya yakın ilçelerdeki etkinliklere katılım sağlaması ayrıca faydalı olabilir. Çocukların Ada ve Ada kültürüyle bağını kuvvetlendirmeye yönelik çalışmalar planlarken onlara söz hakkı tanımak adına bir çocuk meclisi kurmak, kültürel üretim süreçlerine önemli katkılar sağlayabilir. Başka Bir Okul Mümkün Derneği[6] tarafından yönetilen okulumuzdaki mecliste çocuklar sağlık ve güvenlik konusu dışında öğrenim yaşantılarıyla ilgili her kararı kendileri alıyor. Biz de yönetim olarak bu kararları mutlaka uyguluyoruz. Tahmin edebileceğiniz gibi saçmasapan kararlar aldıkları da oluyorlar ama çocukluk böyle bir şey; hata yaparak öğreniyorlar fakat böylece karar alma mekanizmaları hakkında daha çocuk yaşta deneyim sahibi oluyorlar. Hem bir süre sonra bizim bizle hayâl edemeyeceğimiz, inanılmaz yaratıcı fikirler geliştirmeye başlıyorlar. İstediğimiz şey de bu, yavaş yavaş da olsa meseleleri sahiplenmeleri. Diğer yandan, Ada’daki etkinliklerin çevre okul ve illerde duyurulması şeklinde bir öneri ortaya atıldı ki bu duyurular MEB portali üzerinden sağlanabilir. MEB’in böyle bir sosyal kültürel etkinlikler formatı var. O formatta bir duyuru hazırladığınızda istediğiniz ilçe ve illerdeki okullara duyuru yapabiliyorsunuz.

Ada’daki örgün eğitimin güncel durumu, bir diğer tartışma konusuydu: Öğretmenleri Ada’ya görev almaya istekli kılmak, motive etmek için ulaşıma dair sorunların iyileştirilmesi ve lojman sorununun giderilmesi gerekiyor. Belli ki Ada’da çocuklarla çalışmaya gönüllü çok sayıda kişi ve aka-

[5] Bozcaada Caz Festivali

[6] baskabirokulmumkun.org

demisyen var. Sivil bir örgütlenme üzerinden ki bu Bozcaada Eğitim Derneği / Vakfı / Kooperatifi adıyla yapılandırılabilir; çeşitli eğitim faaliyetleri, atölyeler ve çalıştaylar düzenlenebilir. Eğer ihtiyaç varsa bu yapı İngilizce, matematik, üniversiteye hazırlık gibi alanlarda destek kabilinden çözümler üretilebilir. Son olarak, hem Ada'da yaşayan çocukların ihtiyaç duyduğu destek alanlarını hem de bu alanlarda gönüllü destek verebilecek Adalıları, yakın çevredeki uzmanlarla akademisyenleri içerecek bir envanterin çıkartılmasını öneriyoruz.

Ümit Hamlacıbaşı: Türkiye'de herhâlde öğrenci başına en çok öğretmen ve gönüllü düşen ilçe Bozcaada olsa gerek. O yüzden şanslıyız. Kayıtlara geçsin diye söylüyorum; Geyikli'den her gün buraya gelen bir ilkokul öğrencisi var. Ailesi onu Ezine'de okula yollamak yerine Ada'da okusun istemiş. Bu çocuk, her hava koşulunda gemiden inip skuteri ile okula geliyor. O veliyle görüşmeyi gerçekten çok isterdim. Neden Ada'yı tercih etti acaba?

Özcan Germiyanoğlu: Ada'da yaşayanlar biliyor ama Ada dışından gelenlere bir bilgi olsun diye söylüyorum: 1994'te Rengigül Sanat Galeri'sini açtığımızda sokağa yerleştirdiğimiz büyük masalara kâğıtlar, kalemler, boyalar bıraktık. Kapılar ve camlar hep açıktı. Çocuklar hem gelip sergileri geziyor hem de resim yapıyordu. O kadar çok ressamla çalışma şansı buldular ki! Çok gururluyum çünkü bunlardan beşi akademiye gidip sanatçı oldu. Belgin (Şahin) Hanım da Ada çocuklarıyla tiyatro çalışmaları yapıyordu. Bunlar gibi sanatsal çalışmalar bir dönem çoktu ve son derece başarılı sonuçlar üretti.

Varsayımlar, tasarılar üzerinden çocukların Ada'yı nasıl daha çok sahiplenebileceğini konuşuyoruz ama burada tek çocuk yok. Az önce oturduğumuz atölye masalarında da yoktu, çocuklar. Bu yüzden bundan sonra Ada ile ilgili her tartışmaya çocukları dâhil etmenin bir gereklilik olarak kabul edilmesini öneriyorum. Adalı kimliği nedirden tutun da birlikte nasıl yaşayabiliriz diye sorduğumuz her sorunun içerisinde onlar da var. Ortak bir bilinç oluşturma ve beraber yaşamayı hayâl etme meselesi daha çocukluktan başlıyor. Bu sebeple bir sonraki sefer için bir not olsun, onları da aramıza alalım. Belki sadece resim, boyama yapmaya değil; başka şeylere ihtiyaçları vardır. Konuşmadan, söz vermeden neye ihtiyaç duyduklarını bilemeyiz.

Murat Sezgi: Biz de grup olarak tartışmamızın bir aşamasında bu eksikliğin farkına vardık ve Ela'ya şunu sorduk: *"Burada konuşup tartıştığımız şeyler senin kulağına nasıl geliyor?"* Onun yaptığı değerlendirmeler üzerine açıldı çocuk meclisi ve benzeri bahisler. Bu sene Caz Festivali kapsamında benzer çalışmalar yapmayı planlıyoruz. Festivale Ela ve daha birçok Bozcaadalı genç arkadaşımızı dâhil edeceğiz.

Serhan Ada: Yeri gelmişken, temas ettiğimiz üzere Anke Atamer'in çocukları da onun adına yapılabilecek herhangi bir girişimde isminin kullanılmasını büyük bir coşkuyla karşılayacaklarını belirtti. Ben de bunu not düşeyim.

Mehmet Külekçi: İsminin anılmasını çok önemli buluyorum çünkü Ada'nın bugünkü hale gelmesinde Anke Hanım'ın çok büyük katkıları var. Bu da şuna işaret ediyor: Geleceğimiz için çocuklara, eğitime katkı ve yatırımda bulunmalıyız.

Sarp Keskiner: Anke Atamer'in yaz kamplarında toplamda 1.000'e yakın öğrenciye eğitim verdiğini de unutmayalım.

Mutlu Güven: İşim dolayısıyla yıl boyunca Ada merkezinde yaşıyorum. Dolayısıyla okullu gençlerle sürekli diyalog içindeyim. Üzülerek belirtmek istiyorum ki hiçbirinin, hele liselilerin bir gelecek hayâli yok. Biz Ada'daki çocuklarımıza daha hayâl bile kurduramıyoruz. Bundan büyük üzüntü duyuyorum ve şöyle bir öneride bulunmak istiyorum: Çocuklarla gençlere Ada dışındaki hayatı gösterelim. MEB, belediye veya sivil toplum aracılığıyla olabilir; bu çocukları Ada dışındaki etkinliklere taşıyalım. Örneğin Caz Festivali çocuklarla gençleri etkinliklere dâhil etmeyi planlıyor ama onları bu organizasyona katılmaya heveslendiremiyoruz. Ada dışındaki organizasyonlarda gençlerin nasıl katılım sağladığına yerinde tanık olsalar, tecrübe kazansalar, buradaki etkinliklerin parçası olmak için heyecan duyarlar.

Öykü Akın Levillain: Gönüllülük üzerine şunu dile getirmek istiyorum: İyi niyetle gönüllü olarak hayata geçirdiğimiz eğitim ve etkinliklerde, yapamadığımız tek şey sürekliliği sağlamak. Aslında bunların bir kurum çatısı altında örgütlenmesi gerekiyor. Atölye çalışmasında not aldık ama burada kısaca değindik: Bu yıl, gönüllüler tarafından Itırlı Bahçe'de çocuklara yönelik birçok atölye gerçekleştirildi. Önümüzdeki yıl bu çalışmaların daha düzenli biçimde devam etmesini, içeriğin de zenginleştirilmesini umuyoruz.

ATÖLYE 7: Miras ve Arkeoloji

Katılımcılar: Aygen Demiriz, Fatih Kurunaz, Mehmet Külekçi, Reşit Soley, Rıdvan Gölcük, Turan Takaoğlu

Rıdvan Gölcük: En temelde, Bozcaada'da bir hafıza mekânı yaratmanın gereği üzerine konuştuk. Ada'nın arkeolojik mirası üzerine en eski veriler Bozcaada metropolünden geliyor. Cumhurbaşkanlığı kararlı kazılar devam ediyor, Bozcaada Kalesi kazıları da geçen yıl başladı. Dolayısıyla kalıcı bir hafıza mekânı oluşturmak adına en doğru seçeneğin Kale olacağı kanaatindeyiz. Yaklaşık beş yıl öncesine kadar Kale'nin mülkiyeti Troya Müzesi'ndeydi. Müzenin ana karada, Kale'nin ise Ada'da konumlu olmasından dolayı, başlarda bunun doğru bir yaklaşım olmadığını düşünüyordum ama sonra, özel bir müzeye evsahipliği yapması kaydıyla dönemin kaymakamını Kale'nin tahsisatını almaya ikna ettim. Talep edildi ve kale, bakanlık tarafından Bozcaada Kaymakamlığı'na tahsis edildi. Ancak, bu modelin işlemeyeceği ortaya çıktı çünkü yönetimin sürekli sirküle olması sebebiyle kaymakamlık bu girişimi ne başlatabilir ne de sürdürebilirdi. Dolayısıyla müzeye dönüştürme konusunda en doğru seçenek, Kale'nin Kültür ve Turizm Bakanlığı uhdesine geçmesi. Öyle olursa, Troya'daki Bozcaada koleksiyonu Ada'ya dönebilir; kazılardan çıkan her şey de yerli yerinde sergilenir. Eğer müze bakanlık dışında başka bir kurum tarafından açılırsa, arkeolojik kazılardan çıkarılan hiçbir malzeme Ada'da sergilenemez. Yeri gelmişken bunun da altını çizelim.

Ada'da kurulacak bir müzede yalnızca arkeolojik kültür varlıkları değil, somut olmayan kültürel miras unsurları da sergilenmeli. Yani Ada'nın 20. yüzyıla kadarki hikâyesinin her parçası bu müzede kendine yer bulabilmeli. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bunu kabul ettirebilmek için lobicilik

yapmaya ihtiyaç var. Bozcaada şanslı çünkü kale çok iyi durumda. Bodrum Kalesi, ilçenin markalaşmasına büyük katkı sağladı. Bugün Bodrum'dan kalesini söküp alamazsınız. Bozcaada'nın da böyle bir potansiyeli mevcut.

Diğer yandan, dünyanın birçok kentinde bağcılık müzesi varken Ada'da böyle bir müzenin olmaması büyük eksiklik. Bunu Ada'nın bağcılık belleğini ortaya koyacak ve bu alanda gerçekleştirilen etkinlikleri destekleyecek, pekiştirecek müstakil bir müze olarak düşünmeliyiz. Böylesi bir müze, Ada'yı ziyarete gelenler için kale dışında yeni bir destinasyon olacaktır.

Hâlihazırda Turan (Takaoğlu) Hoca'nın kazdığı Nekropol'ün de bu senaryo içinde kritik öneme sahip olduğunu düşünüyorum. Nekropol alanı oldukça sınırlı fakat bu kazı, maalesef ödenek sıkıntısı ve işçi eksikliği sebebiyle çok yavaş ilerliyor. Nekropol kazısı tamamlandığında orada bir ArkeoPark, NekroPark kurulabilir ve bu da ziyaretçilerin yönlendirilebileceği yeni bir destinasyon olabilir. Burası kamulaştırılması tamamlanmış bir alan olduğu için işin muhatabı doğrudan Kültür ve Turizm Bakanlığı olacaktır. Dolayısıyla böylesi bir alanın oluşturulması adına lobicilik yapılmasına çok daha az ihtiyaç var. Buranın bir ören yerine dönüşmesi daha kolay.

Adalı kimliği meselesine biz de değindik. Burası mübadele dışında bırakılmış ama Ada, Kıbrıs çıkartmasının olumsuz etkilerini yaşamış. Ne var ki aynı durum İzmir'de, Ayvalık'ta, İstanbul'da da yaşanmış. Artık bunun yasını tutup, değişime uğramış Adalı kimliğini yeniden tanımlamalıyız. Benedict Anderson, "Hayali Cemaatler" kitabında *"ulus diye bir şey yoktur, ulus hayal edilmiş cemaattir. Hayâl edersiniz, içini doldurursunuz ve sonunda, o olur"* der. Burada bir Adalı kimliği hayâl etmek ve bu kimliğin içerisinde gelenekler icat etmek durumundayız. Bilindik hikâyedir: Tenes, üvey annesine sarkıntılık yapmakla itham edilir. Üvey anne, *"bu böyle olmuştur"* der ve babası, onu bir sandığın içine koyup denize bırakır. Tenes'in sandığı Bozcaada kıyılarına vurur ve Adalılar onu sahiplenir. Ada da antik ismini bu kraldan alır. Sonra babası yanlış yaptığını, oğlunun bir iftiraya uğradığını anlar. Ada'ya gelir, gemisini bağlar. Tenes de çift taraflı baltayla halatları keser. Bu hikâye aslında bize şunu anlatıyor: Adalılar, adalet duygusuyla terkedilmiş bir çocuğa sahip çıkmıştır. Tenes, Adalı dayanışması sayesinde babasız var olabilmiştir. Meselâ her yıl, turizm sezonu sonunda limanda, Kale'nin önünde halat kesme ritüeli ile başlayan –nasıl ki Tenes'i sahiplenip var ettiyse bu Ada- tüm Adalıları biraraya getiren kardeş sofrası düzenlenebilir. Halat kesme ritüeli bu hikâyeyi somutlaştırır, yani Adalı kimliği yaratmak adına bir gelenek icadıdır. Az önce "gelenek icat etmek" derken, bunu kastediyordum.

Ada'nın hikâyesi çok... Masada, Homeros metinleriyle bağlantısını da konuştuk. Bugün Ada'da Ozanın Günü ve Homeros Okumaları etkinliği dışında Homeros metinlerini konu alan veya ona referans veren bir başka etkinlik yok. Ortada buna dair görünür bir imge veya motif de yok. Oysa Troya atının, Troya surlarından içeri alındığı günün bu adayla doğrudan ilgisi var. Atın yanında yer alan Akalı Yunan kahraman Sinon der ki: *"Akalar beni yakalayacak ve ben Troya'ya sığınıyorum. Bu atı da Athena için hediye ettiler."* Sinon'un ikna kabiliyeti sayesinde at içeri alınır. Ardından Sinon, Bozcaada'ya bir *"at içeri alındı"* işareti gönderir. Bu anlatıyla Ada'nın doğrudan ilişkisi var. Dolayısıyla bu anlatıyı da Ada'ya taşımak gerekiyor. Örneğin, işaretin verildiği ya da atın içeri alındığı tarihte bu hikâyeye bir gönderme olarak tepelere çıkıp bir ateş mi yakmak lâzım? Homeros ile bağlantısını sahiplenmek için böyle bir gün yaratmanın Ada için oldukça faydalı olacağını düşünüyorum. Bunlar dışında, biraz önce bahsettiğim Hecamede'den mutlaka faydalanmalıyız.

Masada, diğer gruplar gibi biz de Bozcaada ve gökyüzü ilişkisine değindik. Tenedos doğumlu, çok ünlü bir gökbilimci, astrolog var. Thales, onunla tanışmak için Ada'ya geliyor. Dolayısıyla sahiplenilebilecek bir de gökyüzü hikâyesi var. Ayrıca Ada'yı sadece kendi sınırlarından ibaret görmemeli, konumlandığı bölgeyi dikkate alarak değerlendirmeliyiz. Felsefede Thales'in yaşadığı yer olarak hep Assos öne çıkartılır, oysa Lapseki de bir o kadar önemlidir. Thales'in bu bölgede yaşadığına dair bugüne kalmış en ufak bir iz veya kanıt var mı? Yok. Dolayısıyla Ada mutlaka felsefeyi de kullanmalı diye düşünüyoruz. Ada'da bu efsaneleri, hikâyeleri anlatan eşyalar, hediyelik ürünler de yok. Meselâ aramızda burada yerleşik olup şu an üzerinde Bozcaada ile ilgili bir sembol bulunduran var mı? Anahtarlık, takı veya rozet? Yok. İşte bu tip ürünlerin üretilmesi şart ki çift başlı balta, bunların başında geliyor.

Kimlik tartışmalarına dair de şuna dikkat çekmek istiyoruz: Rum evi, Rum mezesi, Rum böreği, Rum müziği söylencesi almış başını gidiyor. Oysa dün akşam buluştuğumuz restoranda çalan şey Rum müziği değil, Yunan müziğiydi. Mevcut turizm anlayışı, Ada'yı pazarlamak adına Rum mirasını açıkça sömürüyor. Bu anlamda, Adalılık kimliğini hasara uğratan bir başka şey daha var: Güzel bir ev varsa "o Rum evidir" anlayışı… Pekiyi, acaba o evi Türk bir usta inşa etmiş olabilir mi? İçinde Türk bir aile yaşamış olabilir mi? Böyle olabileceğini hiç aklımıza getirmiyoruz. Kendi kimliğimizi öteleyen, ona geriden bakan bir tutumumuz var. Sanki bu adanın yağmacılarıyız… Bilinçaltımızda bunun yattığını düşünüyorum. Dolayısıyla, kimlik meselesinde kendimizi mutlaka biraz daha yukarıya yerleştirmeye ihtiyacımız var.

Ada'nın simgesel eserlerinden Lozan Anıtı'na değinmekte de fayda var: Atatürk heykelinin dikildiği sırada, meydan düzenlemesi yapılırken yıkılmış, ortadan kaldırılmış olabilir ama Hakan (Gürüney) Bey'in müzesinde bir fotoğrafı var. Son derece basit bir forma sahip; o yüzden, yeniden yapılması hiç de zor değil.

Hülya Koloğlu: Rıdvan (Gölcük) Hocamın da değindiği gibi Nekropol kazılarını Turan (Takaoğlu) Hocamız yürütüyor. Ancak kendisi hem Ada halkına hem yöneticilere kırgınlık duyuyor çünkü kazıların yeterince önemsenmediğini, kimsenin bununla ilgilenmediğini düşünüyor. Kazılar, sizin de bahsettiğiniz gibi Ada'nın tarihi mirasını görünür, bilinir kılmak adına büyük bir önem teşkil ediyor. Bu sene beşinci senesini tamamlıyor ve Turan Hocanın yakın zamanda bakanlığa bir rapor verecek. Eğer rapor olumsuz notlanırsa, kazının kapanacağını söylüyor. Yani alanın üstü toprakla kapatılacak ve belki ancak seneler sonra burada yeniden kazı yapılacak. Bu meseleye hep beraber sahip çıkmamız lâzım.

Rıdvan Gölcük: Son olarak, bir Bozcaada Kültür Vakfı kurulsa da tüm bu çalışmaları planlasa, takip etse ne güzel olur demişiz; eklemek istedim.

ATÖLYE 8: Hava, Rüzgâr ve Ekoloji

Katılımcılar: Alper Akyüz, Ayşe Beyazova, Bahadır Emre Diken, Kemal Şahin, Tunç Cecan, Sinan Çöpdemir, Emrah Ataol, Murat Tosunoğlu

Ayşe Beyazova: Öncelikle şu notu düştük: Ekoloji bir bütündür, hava-su-toprak olarak bölünemez. Burada farklı masalar çalışabilsin diye bölünmüş olmalı ama biz yine de bu notu en başa yazdık.

İlk önce rüzgârın olumlu, olumsuz yönlerine baktık: Olumlu bakımdan, balıkçılıkta aşırı avlanmaya karşı doğal bir koruma kalkanı oluşturuyor. Bu da denizel sürdürülebilirliğe katkı sağlıyor. Tarım ve bağcılıkta ise mantar temelli hastalıklarla kimi zararlıları engelliyor; zeytincilikte kaliteyi artırıyor ve organik tarımı kolaylaştırıyor. Aynı zamanda doğal ve yapılı çevrenin temiz kalmasına yol açıyor, doğanın kendini yenilemesine olanak tanıyor. Olumsuz bakımdan, balıkçılık faaliyetleri ile adaya ulaşımı aksatıyor.

Ada'da poyraz etkisi hâkim olmasına rağmen son yıllarda lodosun giderek daha fazla estiğinden, bunun da bağcılıkla tarımı olumsuz etkilendiğinden bahsettik. Ada rüzgârlarının, yangınların çok hızlı yayılmasına etkisine de değindik. Bu başlıkta iki öneride bulunduk: Politikalar oluşturulurken iklim projeksiyonlarının dikkate alınmasını ve hem Adalılarda hem ziyaretçilerde bu yönde farkındalık oluşturulmasını önemli buluyoruz.

Biz de su sporlarının desteklenmesi gerektiğine vurgu yaptık. Rüzgâr başlığı altında üzerinde tartıştığımız önerilerle ilintili olarak yelken, windsurf, kite board, paddle board, kürek gibi su sporlarının öne çıkabileceğini, ayrıca dalış sporunun yani scuba-diving'in batık turizmi bağlamında Ada'ya ekonomik katkı sağlayabileceğini not düştük.

Kültür ve spor etkinliklerinin ekolojik dengeye uyumlu şekilde planlanıp uygulanmasının gereği üzerine konuşurken, farklı yaş grupları ve farklı hedef kitleler bağlamında, deniz okuryazarlığı eğitimleri düzenlemenin faydalı olabileceğini düşündük. Ada'daki değirmenlerin işler hale getirilmesinin, yağmur hasadı yoluyla tatlı su depolamanın altını çizdik. Hem bağcılıkta hem diğer tarımsal faaliyetlerde damlama sulamayı su tasarrufuna katkı sağlayacak bir alternatif olarak dile getirdik. Bu bağlamda Ada'ya yeni yerleşmiş çiftçilere yönelik eğitim programlarının düzenlenebileceğini, mevcut sulak alanların nasıl korunabileceğini ve tahrip olanların nasıl canlandırılabileceğini konuştuk. Drenaj kanallarının kapatılması, Ada'daki su kuyularının haritalanması, sulak alanlara uygun bitki ve ağaçlarının dikilmesi ile dünya genelinde etkili olan iklim krizi nedeniyle ortaya çıkan mevsim kaymalarının gözlemlenerek kayda geçirilmesi bu çerçevede önerildi.

Kültür sanat etkinliklerinin yıla yayılacak şekilde planlanması, hasat kadar dikim şenlikleri düzenlenmesi, TÜBİTAK'ın doğa eğitimlerinin sadece yazın yerine ilkbahar ve sonbaharı kapsayacak şekilde planlanması, üniversitelerin ilgili bölümleriyle işbirliği yapılarak Ada'nın öğrenciler için bir tür staj alanı haline getirilmesi, TaTuTa örneğindeki gibi bağ ve çiftliklerde gönüllü çalışma pratiklerinin uygulanması ile organik tarımın teşvik edilmesi, diğer öneriler arasındaydı.

Son olarak, “enerji kaynağı olarak rüzgâr” alt başlığı üzerine konuştuk. Ada çevresinde off-shore santral yapılmasına ilişkin ürkütücü planlar var. Buna karşı çıkmak için birlikte neler yapılabileceğini tartıştık. Mevcutta Ada’nın biyoçeşitlilik envanterinin bulunmadığını, santral planına karşı en temel dayanağın ise bu envanter olacağını konuştuk. Stratejik planlamaların bu envanter temel alınarak yapılması, yapılacak olan savunu çalışmalarında bunun etkili bir kanıt, çıktı olarak kullanılması gerekiyor. Bu envanter çerçevesinde deniz çayırlarına, balık göçlerine, kumullarla mercan resiflerine vurgu yaparak ilerledik. Yine bu çerçevede geliştirdiğimiz önerilerden biri de Ada’da çok sınırlı sayıda olan koruma alanı statülerinin korunmasıydı. Son olarak, bütün bu çalışmalara ve oluşturulacak stratejik plana yönelik sivil toplum kuruluşlarının ve kamuoyunun desteğini almamız gerektiğine vurgu yaparak sözlerimi tamamlayayım.

ATÖLYE 9: İşbirlikleri

Katılımcılar: Ali Alper Akdeniz, Başak Elbir, Berna Küpeli, Hakan Gürüney, Mahmut Ölmez, Oya Atilla, Özcan Germiyanoğlu

Oya Atilla: Öncelikle Adalılar olarak bizim hangi Bozcaada’yı istediğimize, burayı nelerle öne çıkaracağımıza karar vermemiz lâzım. Üzüm ve şarabıyla mı, deniziyle mi, sakinliğiyle mi? Çalıştay’dan buna dair temel eğilimlerin ortaya çıkacağını umuyoruz.

Ada’daki ve Ada dışındaki paydaşları düşündüğümüzde, Bozcaada’da sivil toplum kuruluşlarının yeteri kadar güçlü olmadığını, dernekleşmenin kısıtlı olduğunu gördük. Ada’daki paydaşların birarada durup belediye ve diğer kurumlarla işbirliği yapabilmesi için tek bir ses ortaya koyması lâzım. Her birimiz ayrı ayrı istekte bulunduğumuzda ki bağcıları örnek verelim; diyelim altı bağcıyız, her bağcının talebini belediyenin ya da kaymakamlığın ayrı ayrı karşılayabilmesi mümkün değil. Bu altı bağcı biraraya gelip bir rota oluşturduğunda bu mümkün olabilir. Örneğin, Urlalı işletmeler oluşturdukları rota ile Green Destination Ödülü almayı başardı. Önce kendi içlerindeki sorunları çözdüler; biz de belediye olarak onlara yoldaş, paydaş olduk. Şimdi her festivalimizde, her başarı hikâyemizde arkamızda, yanımızda duruyorlar. El ele çalışmak daha kolay ve keyifli hale geldi.

Uzaktaki paydaşlar bağlamında, Mualla (Erkurt) Hocama atıfta bulunacağım. 360 Derece Tarih Araştırmaları gibi bir dernek olmasaydı, Koç Vakfı deniz müzesi açmak için belki de Urla’yı seçmeyecekti. Belediyeler olarak kısıtlı bir çevreye sahibiz ve çok yoğun bir çalışma temposu içindeyiz. Dolayısıyla İstanbul’daki Koç Vakfı’na ya da Sabancı’nın Kültür Vakfı’na ulaşabilmemiz mümkün olmayabiliyor. O yüzden verimli biçimde dernekleşmek, çatı yapılar, platformlar kurmak Bozcaada’nın kültürel sürekliliğini sağlamak adına çok önemli bir adım olur.

Masamızda yaptığımız tartışmalarda, adalar arasında işbirliğinin geliştirilmesi için ulaşım imkânlarının artırılmasına özel vurgu yapıldı. Diğer yandan, etkinlikler için Ada’da koordinasyonu sağlayacak bir kültür birimi kurmak; düzenlenecek etkinliklerin, festivallerin tasarım ve planlama aşamalarında ilgili paydaşlarla, belediye temsilcileriyle, STK temsilcileriyle biraraya gelmek koordinasyonun doğru şekilde sağlanması bakımından işleyişi kolaylaştıracaktır.

Komşu ilçeler ve kardeş belediyelerle işbirliğinin geliştirilmesi için, tıpkı bugün olduğu gibi temsilcilerin davet edilmesi, bu temsilcilerin deneyimlerini paylaşabileceği ortamların sağlanması, etkinlik alanlarında bu belediyelere ücretsiz stant tahsis edilmesi, ardından komşu ilçelerin etkinliklerine düzenli katılım sağlanması karşılıklı ilişkilerin gelişiminde önemli rol oynuyor. Bozcaada Belediyesi'nin bu yaklaşımın geliştirilmesine, böyle bir yerel yönetim kültürü oluşturulmasına öncülük edebileceğine ilişkin bir önerinin ortaya atıldığına da vurgu yapmış olayım.

ATÖLYE 10: Sanatlar ve Yaratıcı Ekonomi

Katılımcılar: Ada Koloğlu, Çağıl Özdemir, Mediha Coşkun, Gediz Alper, Göktuğ Özcan, Necati İnceoğlu, Pelin Sezer Özalçı, Pınar Öğünç, Vasıf Kortun

Gediz Alper: Kültür bir ürün değil, yavaş yavaş katmanlanan bir süreç. Kültürün oluşabilmesi ve devamlılık kazanabilmesi için de tarım, zanaat, gelenekler gibi pratiklerde sürekliliğin sağlanması, teşvik edilmesi gerekiyor. Yalnızca finansal teşvikten değil, genel olarak gerekli şartların ve katalizatör etkenlerin oluşturulmasından bahsediyoruz. Temel konumuz kültürel planlama ancak planlama, gelecek için karar vermek, inisiyatif almak anlamına gelirken kültür, ancak kural koymadan, zamanla birikiyor. Dolayısıyla yerel yönetimin kültürel planlamadaki rolü, doğrudan karar verici olmaktan çok koşulları dönüştüren, kolaylaştırıcı bir konumda olmayı gerektiriyor.

Bozcaada'daki yaşanan dönüşüme baktığımızda, ekonomide ağırlığın tarımdan hizmet sektörüne kaydığı görülüyor. Bu noktada Necati (İnceoğu) Hocamızın deyişiyle "hayalet bağlar" dediğimiz kavram karşımıza çıkıyor; bağcılık ve şarapçılık kültürü giderek zayıflıyor. Bu zayıflamanın meydana gelmesinde mevsimlik nüfus dalgalanmasının önemli bir rolü var. Bu yüzden kültürel etkinliklerin sürekliliğini sağlamak pek de mümkün olmuyor. Yaz için planladığımız kültürel programları kışın devam ettirebilmek için ekstra bir teşvik gerekiyor.

Bunun dışında, hızlı kazanç odaklı yiyecek içecek turizmi Ada'nın özgün kültürünü gölgeliyor. Ada'nın fiziksel şartlarının ve kaynakların kısıtlı olmasından dolayı neoliberal ekonomi modellerini buraya taşıyıp devam ettirmek mümkün olmuyor. Dolayısıyla, alternatif ekonomik modeller üzerinden ilerlemeliyiz diye düşündük.

Ada'daki kamu kurumlarının planlayıcı olmaktan çok kolaylaştırıcı olması, Adalıların kültür arayışını tanımlayan, kamunun ihtiyaç ve taleplerini toplayıp dillendirmesi gereken bir yere konumlanması gerekiyor. Elimizde ne var? Bağcılık kültürü, festivaller, balıkçılık ve bugün konuştuğumuz diğer değerler... Kültürel hareketliliği Ada'ya yeni bir şeyler getirerek sağlamak yerine ilk önce elimizdekilerin envanterini oluşturmalı, ardından birbirimizle bağlanmalı, birbirimizle ne yapabiliyoruz ona odaklanmalı ve eldeki kaynaklarla bir şeyler yaratmaya çalışmalıyız. Bu bakışla kültür sanat alanında az ama öz iş üretmenin, kitlesel tüketime hizmet etmek yerine kaliteli içerik üretimine odaklı programlar geliştirmenin öneminden bahsettik. Ada Koloğlu, Bozcaada Gathering'in gerçekleştirdiği bir projeden bahsetti: Bu projede, Ada dışından gelen sanatçılar Ada'daki zanaatkârlarla birlikte çalışarak yeni yapıtlar ortaya

koyuyor. Orada bir alışveriş gerçekleşiyor ve bu yüzden biz türden etkileşimleri herhangi bir tüketiciye ulaşmasa da, herhangi biri tarafından izlenmese de, kültürel üretim anlamında değerli buluyoruz.

Belediye veya herhangi bir kamu kuruluşu, biraz önce bahsettiğimiz gibi koşul bükücü ve kolaylaştırıcı konumunda olmalı. Olanak tanıyan, imkânları biraraya getiren, kişi ve kurumlarla ağ kuran bir katalizatör görevi görmeli. Sivil ve özel girişimler ise içerik, program tasarlamalı; ağlara katılmalı. Bu bağlamda mikro hibelerin mikro sanatsal projelere finansal kaynak sağlama bakımından faydalı olabileceğine değinirken, sanatçıların ve zanaatkârların yerel hafızayı taşıyan, aktaran bir role bürünmesinin, Adalıların da karar verici olarak bütün bu süreçlere katılmasının gerekliliği üzerine konuştuk. Bugün burada olmanızı bu anlamda çok değerli buluyoruz.

Vasıf Kortun'un dile getirdiği takas kütüphanesi de bizce dikkate değer bir öneri: Ada'da yaşayan herkes elindeki kitapları erişime açık bir dijital envantere kaydetse ve aradığımız kitabı öncelikle birbirimizden temin edebilsek diye düşündük. Yanı sıra, bu yıl 11.'si düzenlenecek Urla Enginar Festivali'ni iyi örnek olarak tartışmaya açtık. Kültürün sürekliliği bağlamında, Bozcaada'da başarmaya çalıştığımız şeylerden biri, Adalıları etkinliklere ve festivallere dâhil edebilmek. Bu anlamda, Urla Enginar Festivali'nin başardığı çok önemli bir şey var: Yerel üreticilere kazanç olanağı sağlıyor. Urla'daki enginar üreticileri bütün bir sene boyunca ürünlerini satışa çıkarmak için o üç günü bekliyor. Bu yüzden festival bu yıl 11. kez yapılabiliyor. Bunun gibi iyi örnekleri inceleyip uygulamamız ve çoğaltmamız gerektiğini düşünüyoruz.

İleriye yönelik olarak, üzerine düşünmeye değer bulduğumuz birkaç soru ile sunumumuzu tamamlamak istiyoruz:

"Kültür sanat ve yaratıcı ekonomiler ayrımını nasıl netleştirebiliriz?"
"Mevsimlik nüfus dalgalanmaları içinde kışın kültürel sürekliliği nasıl sağlayabiliriz?"
"Tüketim kültürünün baskınlaştığı alanlarda özgün Ada kültürünü nasıl koruyabiliriz?"
"Belediye ile sivil ağlar arasındaki ara yüzü nasıl bir modelle işler kılabiliriz?"

Deniz Erbaş: Oturumdan ayrılmak zorunda kalan Seyhan Boztepe, Çanakkale'nin, 18 Mart Üniversitesi'nin, Çanakkale Bienali'nin ve Mahâl Sanat'ın Bozcaada'yı çok önemsediğini, burayı çok değerli bir paydaş mekân olarak gördüğünü, her türlü ortak çalışmaya hazır ve açık olduklarını özellikle iletmemi istedi.

Emrah Ataol: Ben de bir tespiti kısaca paylaşmak istiyorum. Bozcaada Caz Festivali sürdürülebilirliğini sağlayabildi ki hâlâ devam ediyor ve buraya çok önemli bir katkı koyuyor: Sosyokültürel bakımdan seviyesi en yüksek kitle, Ada'ya festival döneminde geliyor. Ayrıca Ada'da en çok şarap, yine festival sırasında satılıyor. Ada'da kültür sanatı bu kadar besleyen, aynı şekilde Ada'nın kültür sanatı böylesine besleyebildiği başka bir organizasyon yok. Bunun gibi nitelikli kitlelerin tercih ettiği ve içeriği dolu dolu etkinliklerin Bozcaada'ya daha çok değer kattığını hepimiz biliyoruz.

Serhan Ada: İnanıyorum ki buradan uzun vadeli bir çalışma programı doğacak. Çok önemli tespitler ve öneriler ortaya çıkmış gibi görünüyor: Örneğin, bir yüksekokulun burada var olması... Çanakkale'yi gözünüzün önüne getirirseniz, şehrin hareketliliğinin büyük ölçüde yükseköğrenimdeki gençlerle oluştuğunu görürsünüz.

Çocukların görünmez ya da gıyaben değil, bizzat varlıklarıyla aramızda olması gerekiyor.

İşbirliklerinin sadece yakın çevreyle değil, uzaklarda, benzer koşullara sahip ancak farklı çözümlerle hayatı karşılamaya çalışan yerlerle de kurulması önemli. Sivil hareketliliğin kolektif bir şekilde işlemesi de öyle. Birlik olmak şart değil, tam tersine farklılık iyi bir şey olabilir.

Yeni festivaller üretmek yerine, var olanları nasıl yeniden Ada hayatıyla ilişkili hale getirebiliriz sorusunu sormak da önemli. Bu, Adalıların da parçası olduklarını hissedecekleri bir süreç olmalı.

Bizler burada dile getirilenleri bazı ana hatlardan başlayarak toparlamaya çalışacağız. Ayrıca, bazı parlak önerileri gerekçelendirerek bir sonraki bölümde program haline getireceğiz. Doğrusunu isterseniz, bu çalışma daha yeni başlıyor çünkü tamamen Bozcaadalılar ve Ada'ya inanarak buraya konuk olanlar tarafından ortaya konan tespitlerle geliştirilen öneriler, bundan sonraki aşamalar için bir yol haritası oluşturacak. Sanırım yeni tanışmalar da oldu; bu tür buluşmalar, yeni üretimlerin kapısını da açacaktır.

Mine İnceoğlu: Çalıştay'a hazırlık bağlamında, son derece kapsamlı bir çalışma yapılmış. Araştırma raporunun ortaya koyduğu analizler de son derece aydınlatıcıydı. İnsanların neleri talep ve hayal ettiği konusunda gayet dikkat çekici tespitler dinledik. Ancak bu tartışmalarda ve yapılacak çalışmalarda Ada'nın ölçeğini hep göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Bugün birçok şehirde iki üç büyük etkinlik oluyor. Mesela Venedik'te herkesin koşarak gittiği bir karnaval var. Ama bu tür etkinlikler çok sayıda olduğunda, bence o şehir yoruluyor. Hele Ada gibi küçücük bir yer söz konusu ise bu yorgunluk, daha dikkate değer bir mesele haline geliyor. Bu nedenle Ada'ya özgü, burada yaşayanları birbirine bağlayacak, içine alacak ve buraya konuk olan herkesi bu bilince kavuşturacak türden programlara ağırlık vermek lâzım.

Mesela çok güzel iki tiyatro oyunu izledik. Ada'da iki sanatçımızın kadınlarla birlikte kurduğu grupla kışın sahneye koyduğu ve ayakta alkışladığımız harika oyun, bunlardan biriydi. Diğeri ise Çanakkale'de kurulmuş bir tiyatronun gösterisiydi. Bence Shakespeare Tiyatrosu'nu alıp buraya getirseniz ve on bin kişi izlese, aynı değeri taşımaz. Çünkü en önemlisi, Ada'nın değerlerini Adalılarla birlikte ortaya çıkarmak... Buraya gelenleri de Ada'yı sadece bir sahne dekoru gibi kullanan etkinlikler yerine, Ada ve insanlarına bir şeyler katan aktivitelerle karşılaştırmak gerekiyor. Yineliyorum ki Ada'nın ölçeğini unutmayalım. Bütün bu festivaller, daha küçük ama bilinçli grupları çekmeyi amaçlasın. Aksi halde, çok sayıda insanın buraya birikmesi Ada'ya faydadan çok zarar veriyor. Geçmişte büyük konserler yapıldı, binlerce kişi gemilerle geldi; iki kurabiye iki şarap alıp pisliklerini bırakıp gittiler. Bizim amacımız bu olmamalı.

Turgay Bucak: İlçelerde yüksekokul açmak biraz zor ama rektörlere eli dolu gidildiğinde böylesine değerli bir teklifin geri çevrilmeyeceğini düşünüyorum. Ada'da lokomotif alanların bağcılık, aşçılık ve turizm olacağını öngörerek, özellikle aşçılık bölümü için şunu söyleyebilirim: Eğitim mutfağının bir sponsor, destekçi ya da bağışçı aracılığıyla yapılması halinde rektörlüğün buna hayır demeyeceğini düşünüyorum. Çünkü üniversiteler için işin en maliyetli kısmı, altyapıyı yani mutfağı kurmaktır. Bu engel aşıldığında, kurulacak bir eğitim mutfağının örneğin hafta sonları düzenlenecek kurslarla Adalıları da işin içine katacağını düşünüyorum. İŞKUR ile yapılacak bir protokol, hem Adalı gençlerin istihdamına hem de geçici personelin eğitimine önemli katkı sağlar. Ayrıca öğrencilere tanınacak yarı zamanlı veya sezonluk çalışma imkânının Ada'nın gereksinim duyduğu insan kaynağının temelini oluşturacağını öngörüyorum. Bu bağlamda, bir meslek yüksekokulunun burada mutlaka açılmasına vurgu yaparken, en kısa sürede rektörlükle bağlantıya geçilmesini öneriyorum.

Berna Küpeli: 2018'den beri, gönüllü olarak her Eylül ayında Mardin'de "Uçan Halı Festivali" adıyla gerçekleştirilen bir çocuk festivali için çalışıyorum. Okulun olmadığı, tek tük evlerin olduğu köylere gidiyoruz ve çocuklara sirk götürüyoruz. Dünyanın her yerinden sanatçılar geliyor, ekip bazen altmış kişiye çıkabiliyor. Başlayana dek Türkiye'nin başka şehirlerinden, Avrupa'dan birçok arkadaş edinmiştim ama Mardin'den bir arkadaşım olmamıştı; ta ki bu festivale gidene kadar. Sonrasında oradakilerle o kadar iyi arkadaş olduk ki herkesi *"Ada'ya gelsenize"* diye buraya davet etmeye başladım. *"Çok uzak, nasıl gideceğiz?"* dediler. Ben de *"siz gelin, bizde kalırız"* dedim. Geçen sene bir arkadaşımla bu konuyu konuştuk. Vizelerin hiçbir işe yaramadığı, Amerikan pasaportu olanların bile dünyanın hiçbir yerine seyahat edemediği pandemi döneminin eşitlik ortamında çevrimiçi bir misafir sanatçı programı düzenlemişti. Bunu neden fiziksel ortama taşımıyoruz dedik ve bir girişimde bulunduk; Danimarka ile Belçika'dan destek aldık. Filistin, Arjantin, Belçika, İran, Lübnan, Yunanistan gibi farklı ülkelerden gelen 15 sanatçı, şu sıralarda Reconnect projesi kapsamında Ada'da birarada çalışıyor. Günün sonunda ben bundan para kazanmıyorum, para kaybediyorum ama biz bize ürettiklerimizi başkalarıyla paylaşmak beni motive ediyor.

Mehmet Külekçi: Bir bilim insanı olarak, bilim yaşamım boyunca öğrendiğim en kıymetli şey şudur: Eğer bir insan uzun süre aynı konuda çalışırsa, sonunda parlak bir fikir, yaratıcı bir düşünce geliştirebilir. Ancak çok kısa süre içinde pek çok farklı seçeneği deneyip ilerlemeye çalışırsa, yaratacağı etki ve değişim kendisi çevresiyle sınırlı kalır ve girişimleri başarısızlıkla sonuçlanır.

Bozcaada'nın en önemli meziyeti, kendine özgü üzüm cinsleri ve bu cinslerden elde edilen ürünleridir. Kendi adıma da söyleyebilirim ki pek çok insan buraya bağları, üzümleri, şarabı ve doğası için gelip yerleşti. Bu nedenle, Ada'nın geleceği için plan yapılırken geçmişinden bugüne taşıdığı bu kültürel değer ve deneyim birikimi bağlamında, bağcılığın odağa alınması gerektiğine inanıyorum. Enerji ve birikimimizi birden çok alana harcamak yerine bağcılığa yoğunlaşıp bu alanda yapılan çalışmaları biraraya getirdiğimiz takdirde, Ada için çok özel şeyler yaratabiliriz diye düşünüyorum.

Serhan Ada: Bir alkış daha alalım çünkü Bozcaada'daki pek çok kuruluş, bu Çalıştay'ın gerçekleşmesine büyük bir özveriyle destek verdi. Buna gönüllülük mü, sponsorluk mu, yoksa dayanışma mı demeliyiz bilemiyorum ama galiba hepsi birden... Bu arada, başkanımızın çalıştayın başından sonuna kadar bizimle olmasının ve hâtta atölye çalışmalarına bizzat katılmasının şöyle bir anlamı olduğu kanısındayım: Burada konuştuklarımızı "belediyeden talepler listesi" olarak görmek yerine, hep birlikte yapmaya gönüllü ve kararlı olduğumuz işler olarak değerlendirmek gerekiyor.

Yahya Göztepe: Ben de katılan, katkı sunan herkese çok teşekkür ediyorum. Bugün, Bozcaada'yı sevenler olarak geleceğimizi birlikte planlamak adına neler yapılması gerektiğini belirlemek için birçok çalışma yaptık. Bence büyüklerimizi dinlememiz gerekiyor. Yapılan konuşmaların tamamında birçok soruya yanıt verebildiğimi hissetmiş olmaktan dolayı ayrıca mutluyum.

Çalıştay'ın sonuçları ortaya çıktıktan sonra işimiz zor değil. Elbette sıfırdan başlayacağımız, daha önce üzerinde hiç çalışmadığımız bazı konular var ama sözü edilen birçok alanda aşama kat etmiş durumdayız ki bu da sevindirici bir şey. Bu nedenle umutsuzluk yok. Bozcaada'yı çocuklarımıza ve torunlarımıza güzel bir şekilde yaşayabilecekleri bir Ada olarak bırakacağız.

BOZCAADA KÜLTÜR ÇALIŞTAYI

ATÖLYE ÇIKTILARI

Atölye 1 | Festival ve Şenlikler

Katılımcılar: Deniz Barlas Velioğlu, Nermin Uzun Cenk, Osman Kırlı, Öykü Akın Levillain, Sadık Gürbüz, Seyhan Boztepe, Yeşin Aydemir

Tespitler

- Bozcaada'da hâlihazırda birçok kapsamlı festival ve şenlik düzenleniyor.
- Etkinliklerin çoğu yüksek turizm sezonunda düzenlendiği için çoğunluğu işletme sahibi ve/veya çalışanı olan Adalılar bu etkinliklere katılamıyor.
- Ada kültürü doğa, tarih, sanat ve toplumsal yaşamla kurulan ilişkiler üzerinden tanımlanıyor.
- Geleneksel adet ve ritüellerin bir kısmı kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyor.
- Kış döneminde kültürel etkinliklerin azlığı yerel halkın sosyal yaşamını sınırlıyor.
- Altyapısal anlamda Kale'nin etkinlik alanı olarak kullanılabilirliği restorasyon ihtiyacının karşılanmasına ve idari düzenlemelere bağlı görünüyor.
- Işık kirliliği, adada gökyüzü gözlemi yapmayı kısıtlıyor.
- Çocukların bağ bozumu kültürüyle teması azalmış bulunuyor.
- Sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği yeterince koordineli değil, kültür ve sivil toplum aktörlerini biraraya getirecek bir platforma ihtiyaç duyuluyor.

Öneriler

- Denizle ilişkili, eğitici ve farkındalık yaratıcı yeni bir festival tasarlanması (deniz festivali, çöp bilinci, ağ örme, dalış vb.)
- Ada geleneklerinin envanterinin çıkarılması ve bu geleneklerin istisnasız tüm etkinliklerde görünür kılınması
- Nisan ve Ekim aylarına uzanacak şekilde, etkinlik takviminin yıla yayılması
- Toplumsal birleştiriciliği öne çıkaran Komşuluk Festivali'nin ve Ada Pikniği'nin yıllık etkinlik takvimine tekrar alınması
- Gökyüzü gözlemi temalı bir etkinliğin yıllık etkinlik takvimine dâhil edilmesi
- Eğitim faaliyetlerinin kültürel etkinliklerin ayrılmaz parçası haline getirilmesi

- Astroloji ve Thales'in mirası gibi temalar altında Ada'nın antik kültürünün hikâyeleştirilmesi ve görünür kılınması
- Olta balıkçılığını öne çıkaracak, Ada'nın denizel hafızasını kayda alacak ve gösterecek, güncel ekolojik sorunlara dair farkındalığı güçlendirecek etkinlikler içerecek, aya yayılacak bir Deniz Festivali düzenlenmesi
- Bağbozumu Kültür ve Sanat Festivali içeriğinin yeni jenerasyonlara kültürel, bilgisel aktarımı sağlayacak şekilde revize edilmesi
- Kale içinin etkinliklerde kullanılması (sahne kurulumu ve etkinlik düzenlenmesi için altyapı önerileri geliştirilmesi)
- Yıllık etkinlik takviminin tüm STK'ların katılımıyla ortaklaşa belirlenmesi, içerik üreticileri arasında koordinasyonun sağlanması
- Festival programlarının, ada içi toplu taşıma ve konaklama koşulları gözetilerek planlanması
- Kış dönemine özel, Adalılara yönelik mikro etkinlikler organize edilmesi
- Ada'da düzenlenen her etkinlikte Tenes'in Baltası'nın bir kimlik unsuru olarak gösterilmesi

Katkılar

- Yerel Tatlar Festivali'nde komşuluk ilişkilerinin yeniden canlandırılmasına yönelik uygulamalar (örneğin: sokak sohbetleri, geleneksel ev ziyaretleri).
- Kilitbahir Kalesi ve Assos Gösteri Sanatları modellerinden esinle, kale içinde geçici tiyatro sahnesi oluşturulması; sezon dışına plase edilmek kaydıyla, ulusal ve uluslararası kültür aktörlerinin katılımıyla Bozcaada Gösteri Sanatları Günleri'nin düzenlenmesi
- Gökyüzü gözlem etkinliğinin geçmişte düzenlenmiş olmasından hareketle, üniversite işbirliğinin canlandırılması
- Işık kirliliğinin gökyüzü gözlemi üzerindeki olumsuz etkisini giderecek aydınlatma planı hazırlanması; mevcut aydınlatma elemanlarının ışığı kıracak biçimde elden geçirilmesi
- Ada halklarının müzikal mirasının arşivlenmesi ve bu mirasın bilinir, erişilebilir hale getirilmesi için mecralar geliştirilmesi
- GESTAŞ gibi kurumlarla iş birliği yapılarak, yaz sezonu dışında düzenlenen etkinliklere ulaşım kolaylığı sağlanması

Katılımcılar: Beyza Büyüker, Bilgütay Ergül, Bülent Akgezer, Didem Kurtul, Mualla Erkurt, Muharrem Balcı, Nejat Hamlacıbaşı

Tespitler

- Ada'da kuraklık giderek artıyor, tatlı su kaynakları hızla azalıyor.
- Sarnıçların ortadan kalkmasına istinaden, bir zamanlar Ada sathında yaygın biçimde yapılan yağmur hasadı yönteminin büyük ölçüde unutulmuş olduğu görülüyor.
- Geleneksel bağcılık yöntemleri terk edilmiş bulunuyor; bu durum, toprak ve su verimliliğini olumsuz etkiliyor.
- Tarımsal ürünlerde pestisit kullanımı, su kaynaklarını kirletiyor ve toprağı zehirliyor.
- Turizm tesislerinde su tüketimi kontrolsüz bir şekilde idare ediliyor, tüketim gittikçe artıyor.
- Kuş göç yolları üzerinde önemli bir durak olan Bozcaada'daki tatlı su kaynaklarının tükenmeye yüz tutmuş olması, faunanın yaşam kalitesini, çeşitliliğini ve sürdürülebilirliğini olumsuz etkiliyor.
- Yapılar arası kopukluk sebebiyle, talep olmasına rağmen, su sporları faaliyetleri düzenli olarak uygulamaya geçmiyor. (Örnek: Bunu başarmış Gökçeada'nın su sporlarında uluslararası bilinirliğe ulaşmış olması)
- Artezyen kuyularının denetimsizliği ciddi çevresel riskler yaratıyor; ayrıca, yeraltı su birikiminin kontrolsüz şekilde eksilmesine yol açıyor.

Öneriler

- Yaygınlaştırılmasının ötesinde, yağmur suyu hasadı uygulamasının Ada'daki tüm mesken ve işletmeler için zorunlu kılınması
- Gri, kahverengi ve siyah su kullanımı ile ilgili düzenlemelere imar planlarında mutlaka yer verilmesi
- Goble bağ sistemine dönüşün teşvik edilmesi, toprak işleme yerine ot örtüsüyle koruma gibi doğal yöntemlerin benimsenmesi
- Çevre illerde bu alanda uzmanlaşmış STK'larla işbirliği yapılarak organik gübre, kompost

üretimi ve malç dağıtımı gibi sürdürülebilir tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması

- Tatlı suyun bilinçli kullanımına dair okul düzeyinde eğitimlerin artırılması
- Adada su sporlarına yönelik altyapının kurulması (yelken, kürek, kano, dalış vb.).
- Tuzburnu'ndaki mercan resifinin korunmasına yönelik başlatılan projenin sürdürülebilir kılınması
- Başta Göztepe olmak üzere, Ada'da bir zamanlar var olan tatlı su kaynaklarının haritalanması
- Yapay gölet oluşturulmasına yönelik lokasyon araştırması yapılması
- Deniz suyu arıtma sistemlerinin kurulmasına yönelik çalışmaların hızlandırılması
- İlçe Orman Müdürlüğü, STK'lar ve yerel yönetimin eşgüdümünde, yangınlara karşı düzenli orman temizliği faaliyetlerinin yürütülmesi; ormanlık alanlarda pompa altyapısının güçlendirilmesi
- Adadaki okullarda sürekliliği olan çevre ve iklim temelli eğitim programları oluşturulması
- Su Hakkı bilinci ve ekolojik farkındalığı artıran eğitimlerin yaygınlaştırılması
- Ada'daki tatlı suyun sınırlı olduğuna dair farkındalığı güçlendirmek amacıyla tüm işletmelere ve feribot iskelelerine bilgilendirme broşürleri, elemanları asılması
- Toplumsal birleştiriciliği öne çıkaran Komşuluk Festivali'nin ve Ada Pikniği'nin yıllık etkinlik takvimine tekrar alınması
- Gökyüzü gözlemi temalı bir etkinliğin yıllık etkinlik takvimine dâhil edilmesi
- Eğitim faaliyetlerinin kültürel etkinliklerin ayrılmaz parçası haline getirilmesi

Katkılar

- Yangınlarla ilgili yaşanan tecrübelerin Bozcaada halkını afetlere karşı bilinçlendirmesinden ve dayanışmanın doğal biçimde örgütlenmesinden hareketle, bu birlikteliğe devamlılık kazandıracak bir zemin oluşturulması
- Yağmur hasadı sistemi ile çalışacak biçimde, ormanlık alanlara taşınabilir su rezervuarları konumlandırılması
- Gölet oluşturmak için Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü ile temasa geçilmesi
- Ada'da konumlanacak bir yangın uçağının satın alınması
- Orman ve sahil temizliği için seri kampanyalar düzenlenmesi
- Düzenlenecek etkinliklere Ada dışından konuk olacak uzmanların ulaşımını ve konaklamasını kolaylaştıracak bir lojistik paket hazırlanması

Atölye 3 | Yeme - İçme ve Konaklama

Katılımcılar: Defne Koryürek, Hüseyin Durmuş, Kemal Furunci, Türkan Çim Işık, Ümit Hamlacıbaşı, Turgay Bucak, Fahri Bulut, Filo Ovalı, Yahya Göztepe

Tespitler

- Ada gastronomisi giderek fast-food tarzına kayıyor, ekonomik koşullarda yaşanan kötüleşme bu fast-food gıda tüketimine talebi, eğilimi artırıyor.
- Ada mutfağına özgü birçok tarif kaybolma riskiyle karşı karşıya bulunuyor; yazılı ve görsel arşiv eksikliği sebebiyle bir bibliyografyanın hazırlanmasına ihtiyaç duyuluyor.
- Ada'ya gelen ziyaretçiler, personelin de bilinçsizliği yüzünden yerel mutfak kültürünün çeşitliliğinin ve özgünlüğünün farkına varamıyor.
- Ada gastronomisinde kullanılabilecek, öne çıkarılabilecek yerel malzeme üretimi yetersiz olduğu için tedarikte dışa bağımlılık yüksek bir oranda seyrediyor.
- Bağcılık ve hayvancılığın birbirini destekleyen döngüsel yapısı zayıflamış bulunuyor.
- Feribot seferlerinin düzeni / düzensizliği ile kent içi toplu taşıma sistemi eksikliği, yeme içmeye yönelik etkinliklerin planlanmasını zorlaştırıyor; etkinliklere katılımı düzensizleştiriyor.
- Ada, yaz sezonunda aşırı turist yükü nedeniyle gıda ve kimlik baskısı altında kalıyor.
- Ada'ya özgü kapari, gelincik, kekik, çitlenbik gibi tarım ürünleri gastronomiye entegre edilemiyor

Öneriler

- Yerel tatlardan ilhamla, sakızlı pişi, patlıcanlı börek, yoğurtlu atıştırmalık benzeri Bozcaada tarzı pratik fast-food ürünlerinin geliştirilmesi
- Restoran mönülerine yerel tariflerin ve bu tarifleri şarap cinsleri ile eşleştirecek kombinasyonların eklenmesi
- Sipariş alınırken, öncelikle Ada şaraplarının önerilmesi; sirkülasyon halinde olsa da işletmelerde çalışan personelin iş başlangıcı öncesinde şarap cinsleri ve kültürü hakkında oryante edilmesi
- Ada'nın gastronomik mirasına özgü tariflerin, pişirme ve sunuş geleneklerin, mutfakta

kullanılan yerel malzemelerin belgelenmesi ve bu alandaki literatürün geliştirilmesi

- Ada'ya özgü kapari, gelincik, kekik, çitlenbik gibi tarım ürünlerin gastronomiye entegrasyonun sağlanması amacıyla rehber materyaller hazırlanması; özendirici tarifler oluşturulması
- Ada mutfağına özgü tariflerin görünürlük ve bilinirliğini artırmak amacıyla, sosyal medyada seri tanıtımlar yapılması; bu içeriklerin mutlaka profesyonel destekle geliştirilmesi
- Yılın sakin aylarında tadım etkinlikleri düzenlenmesi
- Kapari gibi düşük su ihtiyacı olan, kolayca yetişen, dayanıklı ürünlerin gastronomik kullanımına yönelik projeler geliştirilmesi
- Gastronomi, turizm ve bağcılık alanlarında faaliyet gösterecek iki yıllık bir meslek yüksekokulunun açılması için gerekli adımları atacak bir komite oluşturulması

Katkılar

- Gıda üretiminde geçmişteki topluluk dayanışmasını ve kendine yetebilme kültürünü canlandıracak aksiyonların alınması
- Geçmişteki tadım etkinliklerinden esinle, Ada'ya özgü tariflerle şarap cinslerinin nasıl eşleştirilebileceğine ilişkin profesyonel destek alınması; personel eğitiminde Ada'da faaliyet gösteren işletmelerin ortaklaşa hareket etmesi
- Ada'daki yenilebilir otların gastronomik uygulamalara entegre edilmesi
- Ambalaj, pazarlama ve ürün etiketleme konusunda, Ada üreticilerine yönelik kapasite geliştirici programlar düzenlenmesi; Adalı sanatçılarına grafik ve ambalaj tasarımında öncelik tanınması
- Gastronomik etkinliklerinin sürdürülebilirliği adına, yaşlı kuşaklardan bilgi aktarımını mümkün kılacak söyleşiler düzenlenmesi, sözlü tarih çalışmaları yapılması
- Şarapçılıkla ilgili uluslararası işbirliklerinin ve tanıtım faaliyetlerinin güçlendirilmesi
- Ada'daki ışık, renk ve koku deseninin belirli normlara göre düzenlenmesi, çevre tasarımı bağlamında uyumsuzlukların giderilmesi

Atölye 4 | Toprak - Üzüm ve Şarap

Katılımcılar: Ahmet Balcı, Arzu Aral, Bahar Bağdır, Çiğdem Gül, Hülya Koloğlu, Mustafa Doğan, Ozan Aral, Vildan Onur

Tespitler

- Üzüm ve şarap kültürünün Ada'nın tarihsel ve kültürel kimliğinin ayrılmaz parçası olduğunu her fırsatta, her mecrada öne çıkarmak gerekiyor.
- Geleneksel tarım yöntemleri yerini modern tekniklere bırakıyor; bu da asırlar içinde oluşmuş, doğaya doğrudan uyumlu kadim pratiklerin, deneyimlerin kaybına yol açıyor.
- Ada'ya özgü üzüm ve şarap kalitesini yansıtacak tanıtım, etiketleme ve görünürlük faaliyetleri yetersiz bulunuyor.
- Yüksek maliyet ve altyapısal kısıtlar nedeniyle, yerel ürünlerin ambalajlama ve pazarlama süreçlerinde eksiklikler olduğu gözlemleniyor.
- Güney Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, hikâyesiyle pazarlanmadığı için, Ada üzümleri ve şarapları ulusal ve uluslararası pazarlarda yeterince tanınmıyor.
- Şarap Tadım Günleri gibi gastronomiyle sanatı buluşturan etkinliklerin geri getirilmesine yönelik yaratıcı yolların bulunması gerekiyor.
- Agro-turizm ve eko-turizm potansiyeli yeterince kullanılmıyor.
- Kitlesel turizme odaklanıldığı için, Ada'da bağcılık yapanların ve şarap üretenlerin sayısı gittikçe azalıyor.
- Yaş almışlar, engelliler ve aracı olmayanlar, yaş üzüm cinslerinin satışa sunulduğu üretici pazarlarına, bağbozumu etkinliklerine kolayca erişemiyor.

Öneriler

- Ada'ya özgü üzüm çeşitlerinin özelliklerinin tespiti ve tanıtımı için yeni araştırmalar yapılmalı
- Yeni coğrafi işaret başvuruları desteklenmeli
- Geleneksel yöntemlerin geçerliliği güncel koşullara göre yeniden değerlendirilmeli; geçerliliğini kaybetmemiş doğa dostu pratikler yeniden uygulamaya alınmalı

- Doğal gübreleme olanağının ve kendi kendine yeterliliğin güçlendirilebilmesi için hayvancılıkla bağcılık arasındaki ilişki iyileştirilmeli
- Bağcılık kültürünün aktarımına devamlılık kazandırmak ve Ada'da bağcılığa yeni başlayacak bireyleri bilgiyle donatmak, bilinçlendirmek adına, kuşaklararası bilgi alışverişini sağlayacak programlar düzenlenmeli
- Okul çağındaki çocuklar ve gençleri Ada gastronomisi hakkında bilgilendirecek eğitim programları geliştirilmeli; özellikle kış ve ilkbahar aylarında, genç kuşaklara bağ bakımını anlatacak, eğitim-üretim ilişkisini temel alan faaliyetler düzenlenmeli
- Yerel ürünler, tarifler ve şaraplar restoran menülerinde daha görünür hale getirilmeli, mönü tasarım ve etiketlemeleri bu bakışla baştan düzenlenmeli
- Bozcaada'yı tanıtan sosyal medya, seyahat platformları gibi dijital mecralarda şarap ve bağcılığa yapılan vurgu artırılmalı
- Şarap Tadım Günleri ve benzeri tanıtım etkinlikleri, yaz sezonu dışına da yayılacak şekilde, yasal kısıtlamalar göz önüne alınarak yeniden yapılandırılmalı
- Kooperatif, eğitimcilerle ortak bağcılık atölyeleri düzenlemeli; konuk edilecek uzmanların ulaşım ve konaklama ihtiyacını karşılayacak bir model belirlenmeli; konaklama organizasyonlarında bağ damlarına ve kulelere öncelik verilmeli
- Uluslararası şarap yarışmalarına ve fuarlara katılım desteklenmeli
- Agro-turizm, bisikletli turizm, eko-turizmi Ada'da güçlendirecek projeler gecikmeksizin başlatılmalı
- Kardeş kentler Urla ve Pantelleira ile işbirliğine gidilerek bağ yolu rotaları oluşturulmalı, TATUTA modeli benzeri uygulamalar teşvik edilmeli
- Makine parkı ve üretim altyapısı paylaşımı sağlanarak maliyetler azaltılmalı
- Turizmin ada ekonomisine baskısını azaltacak şekilde, sezon dışı üretim ve tanıtım stratejileri geliştirilmeli
- Yerel üretici pazarlarına erişimi kolaylaştırmak adına, ring tipi elektrikli toplu ulaşım sistemi geliştirilmeli
- Okullarda bağcılık temelli uygulamalı dersler düzenlenmeli; yerel ustalarla buluşmalar düzenlenmeli

Katkılar

- Üzüm lokumu, pestil, pekmez, sirke gibi yeni ürünler geliştirilmeli
- Çavuş üzümünün yaş muhafazasındaki zorlukları gidermek, böylece fire ve israfı gidermek adına

taze sıkılmış üzüm suyu gibi hızlı tüketimi mümkün kılacak bir çözüm geliştirilmeli; yaş üzüm suyu ile yeni kokteyller üretilmeli ve bu kokteyller, işletmeler tarafından ziyaretçilere önerilmeli

- Şarap üretimine uygun düşmeyen kalitedeki üzümlerin kurutulup pazarlanabilmesine yönelik bir fizibilite çalışması yapılmalı
- Online platformlarda Bozcaada'nın bağcılıkla özdeşleştirilmesini sağlayacak kampanyalar düzenlenmeli
- Üretici ve işletmeler arasında bilgi aktarımı güçlendirilmeli
- Check-in sırasında konaklama işletmelerinin ikramı ile misafirler, Ada'ya özgü şaraplar hakkında bilgilendirilmeli

Atölye 5 | Adalar ve Adalılık

Katılımcılar: Ali Kayaalp, Deniz Pak, Gamze Gümüş, Mine İnceoğlu, Panayot Ovalı, Zeynep Aksu, Zuhal Çöpdemir

Tespitler

- Adalı kimliğinin tanımı üzerine ortak bir anlayış eksikliği gözlemleniyor; Adalılık kimliği, tarihsel bağlamda çok katmanlı ve değişken bir yapıya sahip şekilde tanımlanıyor.
- Ada'da yerleşik nüfus hızla artıyor; bu artış doğum yoluyla değil, alınan göç yoluyla gerçekleşiyor.
- Yoğun turizm baskısı kültürel ve sosyal aidiyet duygusunu zayıflatıyor.
- Kültürel etkinliklerin çoğu yaz sezonuna sıkıştığı için Adalılar bu etkinliklere dâhil olamıyor.
- Ada'nın doğal ve kültürel dokusu hızla değiştiği, dönüştüğü için kimliğin korunması riske giriyor.

Öneriler

- Ortak bir anlayış geliştirmek adına, Adalılık kimliği sadece orada doğmuş olmakla tanımlanmamalı; bu tanımlama Ada ile kurulan bağ, Ada'ya harcanan emek ve duyulan aidiyet üzerinden yeniden yapılmalı

- Tüm paydaşları kapsayacak şekilde, katılımcı bir biçimde, Ortak Yaşam Rehberi hazırlanmalı; dönüşümün kültürel ve fiziksel dokuya zarar vermeden gerçekleşmesini sağlayacak bir İlkeler Manzumesi üretilmeli
- Ada'ya gelen misafirlere yönelik dijital bilgilendirme araçları geliştirilmeli; bu rehber GESTAŞ portali ile entegre çalışmalı
- Kültürel etkinlikler yaza yoğunlaştırılmak yerine yıl geneline yayılmalı; programlar tasarlanırken Adalıların aktif katılımı gözetilmeli
- Misafirleri dışlamayan, birlikte yaşama kültürünü besleyen bir iletişim dili benimsenmeli; Ada'ya özgü gelenek ve göreneklerin, kültürel alışkanlıkların yaşatılması için toplumsal farkındalığı artıracak mecralar üretilmeli
- Başta Midilli, Semadirek, Gökçeada olmak üzere, diğer Ege ve Akdeniz adalarıyla kültürel işbirliğine gidilmeli; adalar arası düzenli ulaşımın sağlanması için savunuculuk yapılmalı

Katkılar

- Adalılık kimliğinin bir "elbise" gibi kalıcı olduğundan hareketle, orada doğmamış olsa bile, Ada ile derin bağ kurmuş herkesin "adalı" sayılmasına yönelik bir anlayış geliştirilmeli
- Tenes'in Baltası figürüne Ada'yı temsil eden temel simge olarak görünürlük kazandırılmalı; bu figürün hikâyesinden hareketle, Ada bir "adalet kenti" olarak konumlandırılmalı
- Yaşanan sorunlara çözüm arayışında eylemsellik öne çıkmalı
- Kentsel Tasarım Rehberi yeniden gündeme alınmalı ve güncel bir bakışla değerlendirilmeli
- Sosyal içerme ve sahiplenme bağlamında, her yaştan Adalı etkinliklerin tasarım ve uygulama aşamasında söz sahibi kılınmalı
- Deniz yoluyla komşu adalara ulaşımın kültürel ve tarihsel önemine atfen, adalar arası bağları güçlendirilecek etkinlikler tasarlanmalı, politikalar geliştirilmeli
- Gürültü, ışık ve çöp kirliliği gibi sorunlara karşı toplumsal duyarlılığa yaygınlık kazandırılmalı; bu alanda süregiden sorunları giderecek denetimler sıklaştırılmalı
- Verilen sözleri, yapılan vaatleri bağlayıcı kılacak politika belgeleri üretilmeli, bu belgelere erişim kolayca sağlanmalı

Atölye 6 | Çocuk, Eğitim ve Kütüphane

Katılımcılar: Ferhat Tigrel, Gözde Durmuş, Mustafa Dermanlı, Mutlu Güven, Önder Demirer, Yasin Sancak, Nergis Sancak

Tespitler

- Bozcaadalı genç nüfusun büyük bölümü, eğitim almak ya da istihdama katılmak için Ada'dan ayrılıyor.
- Ada'da çeşitli yaş gruplarına hitap eden yaratıcı alanlar, sanatsal üretim fırsatları ve eğitim programları yeterli görülmüyor.
- Ada'da eğitim hayatı ile kültürel yaşam arasında bütüncül bir bağ bulunmuyor.
- Gençlerin yerel değerlerle bağ kurmasını sağlayacak programların eksikliği göze çarpıyor.
- Ada'da yaşayan gençler kültürel etkinliklere düşük düzeyde ve devamsız biçimde katılıyor.
- Lojman eksikliğinden kaynaklı olarak öğretmenler, Ada'da düzenli barınamıyor; kimi öğretmenler ise kiraların yüksekliğinden ötürü barınma için Geyikli ve Ezine'yi tercih ediyor. Bu durumdan dolayı da öğretmen ve eğitmenlerin ulaşımı, özellikle kış aylarında Ada'ya feribotla ulaşımın sekteye uğradığı hallerde eğitimde sürekliliği olumsuz biçimde etkiliyor.

Öneriler

- Gençlere yönelik sanat, kültür ve doğa temelli yaratıcı öğrenme alanları oluşturulmalı; programlar, mevsimsel avantajlara göre olabildiğince doğa içine taşınmalı
- Eğitim kooperatifi modeli üzerinden, Ada'da sürekli faaliyet gösterecek bir Yaratıcı Eğitim Merkezi kurulmalı
- Gençlerin Ada kültürüne katkı sunabileceği, geleneksel bilgiyle temas kurabileceği projeler teşvik edilmeli
- Okul içi ve dışı eğitim süreçlerinde yerel tarih ve miras, bağcılık, gastronomi gibi temaların müfredata entegrasyonu sağlanmalı
- Gençlerin kültürel organizasyonlara aktif katılımına alan açacak gönüllülük programları oluşturulmalı ve staj imkânları sunulmalı
- Kültürel üretime katılmak isteyen gençlere yönelik mentorluk ve destek programları geliştirilmeli

- Ada'da eğitim seviyesi yüksek, çeşitli yaratıcı mesleklerde tecrübe kazanmış bireylerden oluşan kültürel sermayenin envanteri çıkarılmalı; Adalı çocuk ve gençlerin eğitim ve gelişiminde bu sermayeden faydalanılmalı

Katkılar

- Ada gençlerinin yerel kültürle bağ kurmasını kolaylaştıracak sosyal içerikli projeler geliştirilmeli
- Okullarda su bilinci, doğa koruma, ekolojik iyileştirme temalı bilgilendirme faaliyetleri yapılmalı
- Adalı gençlerin yaratıcı sektörlere yönlenmesini kolaylaştırmak amacıyla, Ada'da bu çalışmalara evsahipliği yapabilecek yeni mekânlar belirlenmeli; mevcut potansiyel ölçümlenmeli
- Çocuklarla gençlerin kültürel üretim süreçlerine katılımı için yerel yönetim, sivil toplum ile işbirliğini çeşitlendirmeli

Atölye 7 | Miras ve Arkeoloji

Katılımcılar: Aygen Demiriz, Fatih Kurunaz, Mehmet Külekçi, Reşit Soley, Rıdvan Gölcük, Turan Takaoğlu

Tespitler

- Bozcaada çok sayıda tarihsel ve kültürel hikâyeye sahip olmasına rağmen bu hikâyeler yeterince işlenmiyor ve dile getirilmiyor.
- Ada kadınları, doğa ve toplumsal yaşama dair anlatılarla tarihî figürler unutulma tehlikesi yaşıyor.
- Toplumsal bellek, geleneksel kutlama ve ritüeller düzenli olarak kayda alınmadığı için zayıflıyor.
- Toplu kutlama pratiğinden uzaklaşıldığı için zamanla terk edilen Hıdırellez geleneği, yeniden canlandırılabilme potansiyeli taşıyor.
- Bozcaada'nın kültürel kimliğiyle uyumlu yeni etkinliklerin kurgulanması için Troya başta gelmek üzere, özgün hikâyelerin öne çıkarılmasına ihtiyaç duyuluyor.

Öneriler

- Çift taraflı baltanın taşıdığı anlamsal ve kavramsal duplikasyon, gerek adaya özgü kimliğin vurgulanmasında gerekse ada kimliğinin görünürlüğünde öne çıkarılmalı
- Troya bağlamında, kazıların gösterdiği ve Homeros öncesi efsanelerin söylediği üzere Bozcaada anlatılarda öne çıkartılmalı; bu anlatının bir alt öznesi olarak konumlandırılmamalı
- Ada'nın hafıza katmanlarını belgeleyen sözlü tarih çalışmaları ve arşivler bireysel stoklarda muhafaza edilmek yerine konsolide edilmeli, sınıflandırılmalı; modern müzecilik anlayışına uygun olarak fiziksel yıpranma ya da yok olma tehlikesi taşıyan bu materyallerin korunması, kolayca erişilebilir hale gelmesi ve gereken hallerde Ada yararına işlenebilmesi için işlevsel mekanizmalar geliştirilmeli
- Ada belleğinin taşıyıcı unsurları ve mevcut arşivler, beton temelli bir yapıdan çıkarılarak çelik ve cam temelli, adaya uygun düşecek bir mimari tasarımla geniş kitlelerin erişimine açılmalı
- Ada'nın özgün kadın figürleri ve tarihî karakterlerinden esinlenen kültürel etkinlikler tasarlanmalı
- Hikâye ve efsanelere dayalı yeni festival ve etkinlik formatları oluşturulmalı veya mevcut festival ve şenliklerde bu tür anlatılara alan açılmalı
- Troya'yı ziyarete gelen özellikle yabancı turistlerin Ada'ya uğramasını sağlayacak kampanyalar düzenlenmeli
- Hıdırellez gibi geleneksel kutlamalar adanın belleğiyle bütünleştirilerek kamusal alanda yeniden canlandırılmalı
- Kültürel miras odaklı yaratıcı içerik üretimleri (misafir sanatçı programları, yarışmalar, gösteriler, araştırmalar) teşvik edilmeli ve aynı girişimcilerle işbirliğine gidilmek yerine yakın çevrede bu alanda deneyim kazanmış organizasyonların ortaklığında işbirliği deseni çeşitlendirilmeli
- Genç kuşakların yerel tarih ve anlatılarla bağ kurması için eğitim ve etkileşim programları geliştirilmeli

Katkılar

- 8 Mart etkinliklerinde İlyada Destanı'nda adı geçen Bozcaadalı kadın karakterler öne çıkartılmalı
- 1 Nisan'da Şaka Festivali düzenlenmeli
- Toplumsal belleğin yeniden inşasında hikâyelerden yaratıcı biçimde faydalanılmalı

- Ada'nın kadim geleneklerine kamusal alanda görünürlük kazandırılmalı
- Bozcaada kazısına destek, çeşitlendirilerek artırılmalı

Atölye 8 | Hava, Rüzgar ve Ekoloji

Katılımcılar: Alper Akyüz, Ayşe Beyazova, Bahadır Emre Diken, Kemal Şahin, Tunç Cecan, Sinan Çöpdemir, Emrah Ataol, Murat Tosunoğlu

Tespitler

- Rüzgârlar, Bozcaada'daki doğal ve gündelik yaşam üzerinde tayin edici bir rol oynuyor. Organik tarım pratiklerini kolaylaştırırken ve zeytincilikte kaliteyi artırıyor; öte yandan balıkçılığı ve ulaşımı zorlaştırıyor, yangınların yayılmasını hızlandırıyor.
- Yelken, kano, dalış sporları için uygun ortam yaratmasına ve toplumsal talebin var olmasına rağmen bu alanları geliştirmek için yapılan girişimler dikkate alınmıyor.
- Ekolojik çalışmaların yaş gruplarına göre planlanması gerekiyor; bu tür çalışmaların tasarım ve uygulamasında uzmanlık desteğine ihtiyaç duyuluyor.
- Tahribat riski altında bulunan sulak alanların "korunması gereken doğal değerler" olarak ele alınması gerekiyor.
- Mevsimsel kaymalar, kültürel etkinliklerin ve doğa temelli faaliyetlerin planlamasını etkiliyor.
- Ada'da rüzgâr enerjisi yatırımlarının doğaya etkisi tartışmalı bulunuyor.
- Ada'ya özgü bir biyo-çeşitlilik envanteri bulunmuyor; birbirinden bağımsız ilerleyen araştırmaları koordine edecek bir mekanizmaya ihtiyaç duyuluyor.

Öneriler

- İklim projeksiyonları doğrultusunda, doğa ve tarım politikalarının yeniden planlanması
- Rüzgârla ilişkili su sporlarının uygulamaya geçmesi için gereken altyapının ivedilikle tamamlanması

- Rüzgâr temalı sanat ve eğitim projeleri düzenlenmesi, sergilenmesi
- Yağmur hasadı ve damlama sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması
- Çiftçilere yönelik ekolojik tarım ve su yönetimi eğitimleri verilmesi
- Drenaj kanallarının kapatılması, sulak alanların ve doğal bitki örtüsünün olduğu gibi korunması
- Kültür sanat projeleri ile TÜBİTAK'ın doğa temalı eğitimlerinin yıla yayılacak şekilde planlanması ve uygulanması
- Ada genelini konu alacak bir biyoçeşitlilik envanterinin oluşturulması ve stratejik planlamaların bu envanter dikkate alınarak yapılması
- Enerji yatırımlarına karşı doğa temelli savunu için STK'larla kamuoyunun ortaklaşa hareket etmesi

Katkılar

- Düzenlenecek etkinliklerde ekolojinin hava-su-toprak olarak, bütünleşik bir anlayışla dikkate alınması
- Rüzgârın Bozcaada'nın doğal korunmasına aynı zamanda katkı sunduğuna ilişkin örneklere görünürlük kazandırılması
- Kültürel planlamanın Ada'nın doğası ve iklim koşulları gözetilerek yapılması

Atölye 9 | İşbirlikleri

Katılımcılar: Alper Adeniz, Başak Elbir, Berna Küpeli, Hakan Gürüney, Mahmut Ölmez, Oya Atilla, Özcan Germiyanoğlu

Tespitler

- Bozcaada'da sivil toplum kuruluşlarının sayısı ve kapasitesi yetersiz görülüyor; alana ve hedefe odaklı bir dernekleşme anlayışı bulunmuyor.
- Belediye ile yapılan işbirlikleri, talepler dağınık biçimde ve genellikle birebir temaslar üzerinden iletildiği için nitelik kaybına uğruyor.

- Etkinlikler düzenli olarak ölçümlenmediği, analiz edilip raporlanmadığı için verimsiz hale gelebiliyor ya da beklenen hedeflere ulaşmıyor.
- Adalar arasında işbirliği ve komşu ilçelerle (örneğin Gökçeada, Ezine, Ayvacık) ortaklıklar, ortaklaşa projeler geliştirmeye yönelik herhangi bir strateji bulunmuyor.
- Etkinlikler arasında koordinasyon eksikliği yaşanıyor; dolayısıyla bütüncül bir kültürel planlama yapmaya yönelik politikaların iyileştirilmesi, güncellenmesi gerekiyor.
- Başta kardeş şehirler olmak üzere, uzak paydaşlarla (vakıflar, ulusal ve uluslararası kurumlarla ağlar) doğrudan temas kurmakta zorluk yaşanıyor; kurulan bağlar da sürdürülemiyor.

Öneriler

- Bağcılık, zeytin, kültür gibi tematik alanlarda dernekleşme teşvik edilerek toplu hareket edebilme kapasitesi geliştirilmeli
- Yerel yönetim bünyesinde kültürel etkinliklerin koordinasyonunu sağlayacak bir kültür birimi kurulmalı
- Gökçeada başta gelmek üzere, komşu adalar ve ilçelerle işbirliğini geliştirmek amacıyla belediyelere festival stantlarında ücretsiz alan tahsis edilmeli
- Türkiye ve yurtdışından paydaşlarla kültürel miras temelli işbirliği görüşmeleri yapılmalı; özellikle Yunanistan adaları ile bağlar geliştirilmeli
- Adalar arası ulaşımı sağlayacak adımlar gecikmeksizin atılmalı
- Belediye öncülüğünde sivil katılımı önceleyen bir platform, çatı yapı kurulmalı ve bu yapı, kültür alanında faaliyet gösteren tüm bileşenlerin katılımıyla, eş temsiliyeti ile yatayda örgütlenmeli (Örneğin: Bozcaada Kültür Vakfı)
- Urla Belediyesi ile karşılıklı değişim programları uygulanmalı

Katkılar

- Urla Bağ Rotası örneği bağlamında, işletmelerin kolektif biçimde nasıl hareket edebileceğine ilişkin iyi örnekler incelenmeli
- Yerel yönetimlerin atacağı adımlar bağlamında, kardeş şehirler arasındaki etkileşim ve işbirliği güçlendirilmeli

Atölye 10 | Sanatlar ve Yaratıcı Ekonomi

Katılımcılar: Ada Koloğlu, Çağıl Özdemir, Mediha Coşkun, Gediz Alper, Göktuğ Özcan, Prof. Dr. Necati İnceoğlu, Pelin Sezer Özalçı, Pınar Öğünç, Vasıf Kortun

Tespitler

- Kültür, tortu gibi katman katman, yavaş yavaş biriken bir olgu / süreç olarak tanımlanıyor; bu sürecin oluşumu ve devamlılığı da süreklilik ve teşvik gerektiriyor.
- Bugüne varan tarihsel bilgi, deneyim, pratik birikimine rağmen bağcılık kültürünün hizmet sektörünün yol açtığı ekonomik dönüşümle birlikte zayıfladığı belirtiliyor.
- Kış aylarında nüfusun azalması, kültürel yaşamın sürekliliğini sekteye uğratıyor.
- Hızlı ve tüketime dayalı kitle turizmi, Ada'nın özgün kültürünü gölgeliyor.
- Yaz sezonu haricinde Ada'daki kültür sanat hayatı sönümleniyor; zira Mayıs – Eylül dönemi dışında etkinlik sayısı ve etkinliklere evsahipliği yapan mekân sayısı iyice azalıyor.
- Yerel kültür üreticileri, kültür sanat etkinlikleri ile doğrudan bağ kuramıyor.
- Kültürel planlama yapılırken yerel yönetimin planlayıcı ve uygulayıcı olmaktan öte "koşul bükücü", kolaylaştırıcı rol üstlenmesi gerektiği ifade ediliyor.

Öneriler

- Yerel yönetim, kamu ihtiyacını toplayan ve dillendiren çevirmen rolünü üstlenmeli
- Mevcut kültürel kaynakların (festivaller, bağcılık, balıkçılık, gastronomi, vb.) envanteri çıkarılmalı
- Yeni festivaller üretmek yerine, mevcut değerlerin görünürlüğünü artıracak etkinliklere ağırlık verilmeli
- Yerel kültürel aktörlerinin katılımına dayalı, sürdürülebilir etkinlik modelleri daha çok teşvik görmeli
- Kültür üretimine odaklı inisiyatif, kolektif ve tüzel kişiliklerle nitelikli işbirlikleri geliştirilmeli
- Ada'da açılması önerilen meslek yüksekokulunun öğretim programı bağcılık, gastronomi, aşçılık ve turizm alanlarına özellikle odaklanmalı

- Kâr amacı gütmeyen, takas temelli, dijital veya fiziksel paylaşıma dayalı, kolektiviteyi teşvik edecek sistemler kurulmalı
- Yurt içinden ve dışından sanatçıların katılacağı misafir sanatçı programları düzenlenmeli

Katkılar

- Bozcaada Gathering projesinden esinle, Ada dışından sanatçılarla yerel zanaatkârları etkileşime sokacak etkinlik modelleri geliştirilmeli
- Adalılarla yapılan tiyatro çalışmaları bağlamında, kültürel üretiminde Adalılara alan açacak pratiklere daha sık yer verilmeli
- Reconnect Projesi'nden esinle, çeşitli ülkelerden sanatçılar Bozcaada'ya davet edilmeli, yaratım süreçlerini geliştirmede çokkültürlülük boyutu gözetilmeli

BAŞAK IŞIKLAR

BOZCAADA KÜLTÜR STRATEJİSİNE DOĞRU

KÜLTÜR ÇALIŞTAYI: ÖNCESİ VE SONRASI

SERHAN ADA

[TEMMUZ 2025]

Bozcaada Kültür Çalıştayı 31 Mayıs 2025'de Bozcaada Halk Eğitim Merkezi'nde .. kişinin katılımıyla yapıldı. Ocak- Mayıs ayları arasında yürütülen Bozcaada Araştırması'nın devamında gerçekleşen katılımcı çalıştayda, araştırma sürecinde elde edilen ve bu kitapta ayrıntılı biçimde yer alan veriler ve Ada'ya dair eğilimler özet halinde katılımcılarla paylaşıldı. Araştırmanın Bozcaada'nın önüne taşıdığı soruları ve olanakları Ada'nın öncelikleri ışığında değerlendiren ve yine bu kitapta bulabileceğiniz bir analizin ana hatları da Çalıştay'da aktarıldı. Katılımcıların kendilerini tanıtmalarından sonra, Ada'nın kültür stratejisine temel olarak belirlenen 10 tema etrafında birlikte düşünmeyi, tartışmayı, tespitler ve önerileri belirlemeyi amaçlayan atölye çalışmalarına geçildi. 76 katılımcının çalışmasıyla yürütülen atölyeler sunumlar yaptıktan sonra diğer katılımcılar da ilgili tema üzerine görüş ve katkılarını ortaya koydular.

Genel Gözlemler ve Yöntem

Bozcaada'da 2025 yılı başından itibaren kültür stratejisini oluşturma doğrultusunda başlatılan atılım, Belediye'nin bir bütün halinde bu konudaki kararlılığıyla mümkün olabildi. Yerel kültür politikası kurgulamaları ve uygulamalarının başarısı, başat kamu aktörü olan yerel yönetimin açık iradesi olmadan, diğer tüm paydaşların desteği sağlanmış bile olsa, o yerde yaşayanların hayatında değişiklik yaratacak bir etki yaratamıyor. Bu bakımdan, geçtiğimiz altı aylık dönemde yapılanların bugünkü düzeyine erişmesi, Bozcaada Belediyesi'nin, başta Başkan, Meclis üyeleri ve kültür yöneticileri olmak üzere, doğrudan sürecin içinde yer almasıyla gerçekleşti. Çalıştay sonrasında yapılacak çalışmalarda yerel yönetimin kamunun ihtiyaçlarını yakından izleyerek bunların projelerde karşılık bulması için çaba göstermesini beklemek yerinde olur.

Çalıştay'a dair bir gözlem de katılımcıların yarıdan fazlasının Ada'da yaşayan, Ada üzerine çalışan ve üreten insanlardan oluşmasıydı. Bu durum, Ada'da varolan ve Ada için çalışmayı arzulayan bir Adalı topluluğunun varlığını gösteriyordu. Çalıştay'da ortaya konulan tespitler ve öneriler, Ada'nın hayatını doğrudan etkileyen ihtiyaç ve sorunlara değinebildiyse, bu kuşkusuz sözünü ettiğim katılımcı bileşimi sayesinde gerçekleşti. "Adalılar" olarak adlandırılabilecek bu kalabalık topluluğun

yanısıra, Ada'yı bilen, belirlenen temalarda özellikle bilgi ve deneyim sahibi uzmanlar ve sivil toplum temsilcilerinden oluşan katılımcılar da bir gün boyunca yoğun iletişim içinde çalıştılar.

Son olarak eksikliği hissedilen bir grup, davet edildikleri halde, turizm mevsiminin başlamış olmasından dolayı iş yoğunluğu nedeniyle Çalıştay'da bulunamayan Adalı gençlerdi. Bu grubun yeterli yoğunlukta bulunamamasının, görüş ve önerilerinin Çalıştay çıktılarına yansımamış olduğunu, ancak gelecekte yapılacak projelerde kendilerinden beklenebilecek katkının belirleyici olacağını not etmek yerinde olur.

Neredeyse tüm atölyelerde Ada'ya ulaşımın, zamanlaması, tarifesi, kalkış ve varış noktaları üzerinde Ada'nın herhangi bir yetkisi bulunmayan tek bir kaynaktan alınan kararlarla gerçekleşiyor olması da çözülmeyi bekleyen ve üzerinde anlaşılan bir sorun olduğu görüldü.

Çalıştay'da ortaya konulan görüşlerin ortaklaştığı, ve "taşıyıcı hatlar" olarak nitelendirilebilecek, Bozcaada'da sürdürülebilirlik doğrultusunda kültür stratejisinde yer alması gereken önceliklere geçmeden önce, kültür politikası oluşturma ve geliştirme bakımından ve bundan sonra yerel kültür politikaları alanında yapılacak projelere ışık tutmak amacıyla "Bozcaada örneği"nde izlediğimiz yöntem konusunda bazı önemli noktaları vurgulamak yararlı olacaktır.

Politika geliştirmek, en kestirme tanımla, herhangi bir alanda tayin edici ilkeleri saptamak ve öncelikleri somutlaştırarak sıralamak olduğuna göre, ilk önce halihazır durumu tespitle işe başlamak bir zorunluluk. Bozcaada'da birkaç aylık sürede yoğun biçimde yürütülen araştırmada nicel (istatistikler, sayısal veriler, göstergeler vb.) ve nitel (Ada'nın değerlerini ortaya çıkarmaya yönelik masabaşı araştırması, farklı kesimlerden, farklı ihtiyaçları olan insanlarla yürütülen yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler, alan ziyaretleri, gözlemler vb.) yöntemler birlikte kullanıldı. Çalıştayın böyle derinlemesine bir araştırma temeli üzerinde yapılmasının, ön hazırlıksız yapılmasından daha verimli olacağı öngörüsüyle yola çıkıldı. Araştırma temelinde hazırlanan analizde saptanan Ada'nın sürdürülebilir geleceğinde birinci derecede rol oynayacak kimi olgular, eksiklikler ve sorunlar bir özet halinde katılımcıların dikkatine sunuldu. Böylelikle Çalıştay'daki çalışmalar Bozcaada'nın geçmişine ve bugününe dair bir bilgi birikimi üzerinden yürütüldü.

Çalıştay için belirlenen temalarla ilgili olarak birbiriyle çelişir gibi görünen iki önemli özelliğe dikkati çekmekte yarar var. Birincisi, başlığında "kültür" olan bir çalışma yapılacaksa geniş tanımıyla dahi olsa, kültür kapsamında yer alması yadırgatıcı olabilecek "Tuzlu ve Tatlı Su, Kuraklık" ya da "Hava, Rüzgâr, Ekoloji" türünden temaların varlığı. İkincisi, hem Bozcaada'nın yüzyıllardır ta derinlerinde duran ruhu hem de -tam da sık kullanıldıkça anlamı adeta boşalan- sürdürülebilirlik için tam tersine böylesine bütüncül bir yaklaşımın gerekliliği. Gitgide "süreklilik" anlamında kullanılmaya başlayan sürdürülebilirlik, ancak ekonomik, sosyal ve ekolojik olguların, kültürün de dahil edilmesiyle birbiri içine geçerek "dolanık" halde inceleme odağına alınmasıyla mümkün olabiliyor. Üstelik, her türden krizler, felaketler, savaşlar ve ekolojik yıkımın birarada olduğu günümüzde sürdürülebilirlik kavramının yanıbaşına "hayatta kalma"yı da eklemek gerekiyor. Dahası, saptanan temalar "birbirlerine açık" olunca strateji kurmak için gerekli "taşıyıcı hatlar"ın ortaya çıkması

kolaylaşıyor. Örneğin, “Festival ve Şenlik” ile “Sanatlar ve Yaratıcı Ekonomi”, (büyük “E” ile her alanda ve sürekli) **E**ğitim olmadan düşünülemez. “Miras ve Arkeoloji” de bunların hepsi ile ilintili. Benzer biçimde, “Hava, Rüzgâr, Ekoloji” de “Toprak, Üzüm ve Şarap”ile “Tuzlu ve Tatlı Su” gibi çapraz temalarıyla birarada ele alınmak zorunda. 10 temanın kültürün sürdürülebilirlik içinde çoğu kez ihmal edilebilen bağdaştırıcı, kaynaştırıcı rolü doğrultusunda katılımcı çalıştayda ortaya konacak görüş ve eğilimlerin ortaklaştığı alanları görebilmek amacıyla saptandığını vurgulamak yerinde olur.

Yine atölye katılımcılarının belirlenmesinde izlenen yönteme dair kısa bir açıklama. Her bir grupta sadece o temanın uzmanı ya da profesyoneli olanların bulunduğu “kurumsal ve uzmanlığa dayalı temsil” yerine, konuya farklı bir perspektiften bakarak bilinen çerçeve ötesinden görüş sunabilecek katılımcıların varlığı, bu çeşitliliğin doğuracağı zengin içerik bakımından önem taşıyor. Bozcaada Çalıştayı’nda da tüm katılımcılar atölye sunumlarını izleyen tartışmalar sırasında söz alabildiğinden, bu tür çalıştaylarda ilk akla gelen “temsil esası” üzerinden sağlanabilecek bir işleyişin sınırları dışına çıkmak mümkün olabildi.

Çalıştay’da ortaya konulan dört “taşıyıcı hat” şunlar:

Ada Olmak, Adalılık, Adalararasılık

Bir adanın adından öte gerçek anlamda “ada” olması ve öyle kalabilmesi, küreselleşmenin yeryüzünde varolan çeşitlilikleri en küçük ortak paydada eşitlediği günümüzde kolay değil. Özellikle Bozcaada gibi anakaraya yakın adalar bakımından bu geçerli. “Ada olmak” kolayca tanımlanıp sonra da genellenebilecek bir kavram değil. Her şeyin yetişilemez bir hıza kapıldığı bir çağda daha yavaş olmak, büyük ölçüde kendine yetebilmek, dışarıdan gelenlerin ilk sığınağı olmak ve kendini “buralı” hissedip davrananları Adalı kabul etmek demek. Bozcaada, tarihi boyunca bu özelliklerin hepsini taşıdı ve bugün de potansiyel olarak taşıyor. Orada hayat karada olduğundan farklı akıyor; Ada toprağıyla, tatlı- tuzlu suyuyla ve havasıyla kendine yeterli olabilecek kaynaklara sahip. Bozcaada’da kuşaklardır yaşayanlar ya da sonradan bile isteye Ada’yı seçmiş olanlar kendilerini Adalı olarak görüyorlar. Bir tek istisnayla. Kısa yaz ayları boyunca kitlesel halde gelen turistler ve onlara Ada’da sunulanlar bu duruma pek uymuyor. Onlar Ada’yı tıpkı karadaki yaşam biçimleriyle algılıyor ve Ada’dan öyle ayrılıyorlar.

Çalıştay’daki atölyelerde ve tartışmalarda Ada olmanın gerekleri ve adalılık olgusu da ele alındı. Tanımlanması zor da olsa, Ada’ya özgü davranış ve yaşayış biçimlerinin araştırılarak saptanması, başta Adalılar olmak üzere, turistler de dahil tüm paydaşlara iletilmesi önerildi. Bunun yapılabilmesi kuşkusuz Ada’nın ruhunda varolan şeyler üzerine uzun uzun kafa yorulması ile mümkün olabilecektir. Bu bağlamda, somut olmayan değerlerin ve pratiklerin yanısıra, kısmen bozulmuş da olsa Ada’ya özgü mimarinin ve yapılı çevrenin korunabilmesi amacıyla hazırlanmış olan “kentsel tasarım rehberi”ne güncel işlerlik kazandırılması da hatırlatıldı. Hızla değerini yitirmekte olan bağlar ve ekili alanların da geleneksel ve yeni yöntemlerle korunması önceliğine atıf yapıldı. Tüm bu çalışmaların belgelendirilmesi ve Adalılarla paylaşılması da ayrıca vurgulandı.

Araştırmanın açıkça gösterdiği gibi, yaz mevsiminde yaklaşık üç ay boyunca hızlanan ve sıkışan, geri kalan mevsimlerde de yavaşlayan ve adeta ıssızlaşan Ada ritminin daha dengeli hale getirilmesi için projeler geliştirilmesi de aynı bağlamda ortaya kondu. Hayat temposunun Ada'da yaşayanlar ya da ziyaretçiler bakımından daha dengeli hale gelmesi halinde Ada'nın gerçek ruhunun daha hissedilebilir olacağı bir gerçek. Bundan böyle geliştirilecek ya da halihazırda varolup gözden geçirilerek güncellenecek tüm projelerde bu gerekliliğin sorgulanması da önem taşıyor.

Son yarım yüzyılda Bozcaada, başta İstanbul olmak üzere, büyük kentlerden azımsanmayacak sayıda göç aldı. Ada olma özelliklerinin varlığını sürdürdüğünü gören bu yeni göçmenler Ada'yı başlarda sadece ikinci evleri olarak benimsemiş de olsalar, Ada'da müze açmak, festival düzenlemek, yayın yapmak türünden etkinliklere giriştiler. Bir tür zihin sermayesi olarak adlandırılabilecek ve Ada'nın geleceğinde azımsanmayacak bir role sahip olabilecek böylesi katkıların Adalılık tanımında ve gelecekte geliştirilecek stratejide dikkate alınması yerinde olur.

Akdeniz adaları kuşkusuz binlerce yıllık tarihleri ve taşıdıkları kültürel mirasla kendi aralarında Ege ve Akdeniz'e yayılan dev bir takımada- arşipel oluşturuyorlar. Bu adalarda izleri bugün hâlâ görülebilen kalıntılar, kitaplarda ve sözlü bellekte yer alan mit'ler, doğayla barışık yaşama biçimleri hiç kuşkusuz korunması ve insanlarla paylaşılması gerekli olan bir miras. Bu adalar arasında bin yıllardır savaşlar ve barışlarla süregelen göçler ve alışverişler bugün karşılıklı bilgi aktarımı, birlikte öğrenme benzeri yöntemlerle sürdürülmeyi ve geliştirilmeyi hak ediyor. **Bozcaada'nın** işbirlikleri ağını bugün yeniden örerken sadece komşusu Gökçeada, Limni, Midilli ile değil, yakın zamanda başlayan Pantelleria örneğinde görüleceği gibi, **tüm Akdeniz adaları arasında bir adalar arasılıkoluşması için çaba göstermesi hatta böyle bir atılımın öncüsü olması kültür stratejisinin taşıyıcı hatlarından birini oluşturabilir.** Yakın zamanda bu alanda başlatılan çabaların bir plan dahilinde ve diğer adalarla sık ve yakın temaslarla geliştirilmesi Bozcaada'nın, Akdeniz'in tarihsel birikimini ve ilham verici kültürel kimliğini taşıyan yer olarak bilinirliğini pekiştirecektir.

Değişmez Öncelik Eğitim

Çalıştay'da sadece bir başlıkta adı geçse de, Eğitim tüm grupların sunumlarında ve tartışmalarda en canalıcı ihtiyaç olarak öne çıkarılan ikinci taşıyıcı hat oldu. Ada'da sürdürülebilirlik doğrultusunda yapılacak tüm çalışmalarda eğitimin birinci öncelik olarak dikkate alınması katılımcıların ortak görüşü olarak benimsendi.

Ada bağlamında eğitimi birkaç farklı ve birbirini bütünleyen boyutta ele almak doğru olur. Birinci boyut, Bozcaada Araştırması'nın da gösterdiği gibi, özellikle çocuk nüfusunun Çanakkale ve çevre ilçelere göre düşük, okullaşmanın da yetersiz olmasıdır. Aslında bu iki önemli sorun birbirinin içine geçmiş durumdadır ve Ada hayatının canlılığı ve geleceği bakımından üzerine uzun uzun düşünmeye değer. Hangi tarihsel ve sosyal gelişmeler sonucunda ortaya çıktığı tartışılır olsa da, örgün eğitimde üzerinde hemfikir olunan bu gerileme çok farklı yöntemlerle umulandan kısa süre içinde giderilebilir. Varolan okulların öğrencileri ve öğretmenleri bakımından Ada okullarının çekici hale getirilmesi ilk akla geliveren ve milli eğitim yetkilileriyle diyalog halinde geliştirilebilecek bir çö-

züm. Öğretim konusunda yaşanan boşlukların Ada'daki zihinsel birikimin gönüllü katkısı ile doldurulması da destekleyici bir çaba olacaktır. Öğretmensiz derslerin "gönüllü öğretmenler platformu" aracılığıyla yürütülmesi kuşkusuz çocuklar ve gençler bakımından benzersiz ve zengin bir deneyim olarak yaşanması ve öğrenim hayatlarına paha biçilmez bir değer katması anlamını taşıyacaktır.

Yine Çalıştay'da örgün eğitim alanında ifade edilen ikinci önemli boyut, Ada'nın bağcılık, kültür turizmi ve ekoloji gibi kendine özgü alanlarında bir yüksek öğretim imkânından yoksun olmasıdır. Ada pratiklerine dayanarak doğa ile kültürü birarada değerlendirerek kurulacak bir yüksek okul, gençlerin Ada sahnesinin en önünde yer almasında etkili olacaktır. İlk aşamada kamu eliyle kurulması zorlu bürokratik süreçlerden geçecek gibi görünse bile, hasat mevsiminde ulusal/ uluslararası öğrenci değişim programlarına Ada'nın dahil edilmesi, çevre yüksek öğretim kurumları ile işbirliği halinde geliştirilecek staj imkânları zorlu yolu kolaylaştırmak için işe yarayacak ara çözümler olarak akla gelmektedir. **Giderek YÖK sistemi içine dahil edilebilecek ve Adalı olmayı seçmiş özel girişimcilerin ortaklaşa çabalarıyla kurulacak bir özel öğretim kurumu da bu başlıkta geçerli bir yol** olarak düşünülebilir.

Eğitim konusundaki bir üçüncü boyut yaygın eğitimle ilgili olandır. Çalıştay önerileri arasında yer alan "kültür ve doğa temelli yaratıcı öğrenme alanları oluşturulması", bu konuda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği halinde kısa süre içinde hayata geçirilebilir. Ada'nın konumu, tarihi, coğrafyası ve kültürel birikimi yeni eğitim yöntemlerinin uygulamaya konması için elverişli bir altyapı oluşturmaktadır.

Eğitim başlığı altında geçmişte bazı başarısı kanıtlanmış pratiklerin de sahiplenilmesi önem taşır. Böylesi örneklerin bellekte bıraktığı izler günün gerekleri doğrultusunda ele alınabilirse eğitim alanında tutarlı ve farklı yeni bir yol da çizilmiş olur. Yukarıda yer alan "Bozcaada'nın Geleceğini Kültürle Kurmak" başlıklı analizde (bkz. s.96) de sözü edilen çocukların doğa içinde Eğitim aldıkları "**Anke Teyze Okulu" bir model olarak kabul edilerek Ada'da yapılacak tüm yeni eğitim projelerinde kapsayıcı üst başlık olarak kullanılabilir.** Çocukları gençlerin eğittiği ve hepsinin birlikte doğa içinde çalıştığı, eğlendiği ve eğitildiği bu sivil ve cesur çaba Ada'nın gönüllü katkıları kucaklamaya istekli olduğunun da ispatı olacaktır.

Son olarak çocuklar ve gençlerden beklenen rolün her türlü etkinlikte hedef kitle, katılımcı ya da yararlanıcı olmaktan çıkarılıp aktör ve paydaşa doğru dönüşmesidir. Eğitimde kurgulanacak her projede bu husus bir nihai hedef olarak göz önünde tutulmalıdır.

Ekonomi/ Ekoloji /Turizm

Bu üçlünün birarada değerlendirilmesinin temel nedeni, aralarındaki dolanıklık nedeniyle birinde yaşanacak değişiklik, gelişme ya da bozulmaların diğerlerini ve dolayısıyla Ada'nın geleceğini etkilemesi nedeniyledir. Ada'nın ekonomisi esas olarak iki kaynaktan beslenmektedir: Bir yanda üzüm ve şarap ile öte yanda turizm. Her ikisi de Ada'nın toprağı, havası, suyu, denizi ve rüzgârından beslenmekte ve etkilenmektedir. Ekolojik denge Ada ekonomisinin üzerinde durduğu hassas

zemini oluşturmaktadır. Şu anda yılın sadece üç ayına sıkışan turizmin ekonomi içindeki payı denetimsiz biçimde şimdiki hızında büyümeye devam ederse, Ada'nın kaynakları hızla tüketilerek doğal hayat tehlikeye girecek, buraya binyıllardır kimliğini kazandıran üzüm ve şarabın payı küçülecek ve dolaylı olarak turistlerin de gözünden düşmesine yol açacaktır.

Çalıştay'da bu üçlüyü ilgilendiren sorunlar ve ihtiyaçlar farklı gruplarda ele alındı ve birbirini destekleyerek bir örüntü oluşturan öneriler ortaya atıldı. Bunları önce tek tek ele aldıktan sonra, nasıl bütüncül bir yaklaşım geliştirilebileceğini ortaya koymaya çalışacağım.

Öncelikle Ada ekonomisinin üzüm- şarap ve turizm ikilisi arasında sıkışmışlığının giderilmesi birinci öncelik olarak kabul edilmelidir. Bu da yeni gelir kalemlerinin yaratılması ile mümkün olabilir. Yeni gelir kalemleri başlığı altında şimdilerde ihmal edilebilir bir düzeye gerilemiş olan balıkçılığın yanısıra zeytincilik, kapari yetiştiriciliği akla gelebileceği gibi, varolan ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi de akla gelmelidir. Çalıştay'da dile getirildiği gibi, Çavuş'un yanında Ada'ya özgü diğer üzümlerin coğrafi işaretlerinin alınması için çaba gösterilmesi, geleneksel bağcılık yöntemlerinin güncel koşullara uyarlanması, ekonomi içindeki payı küçülmüş tarımsal faaliyetlerin zeytin benzeri yan ürünlerle zenginleştirilmesi, giderek kaybolmakta olan hayvancılığın geliştirilmesi bu bağlamda hızla uygulamaya konabilecek önerilerdir. Aynı biçimde, genel olarak güneş, kum ve deniz üçgeninde yer alan turizm sektörünün de kültür turizmi ya da agroturizm türünden alternatiflerinin özendirilmesi, gastronomi sunumunda Ada'ya özgü ürünlere öncelik tanınması (örneğin **"Bozcaada'da şarap içilir"** türünden ifadelerin yeme-içme yerlerinde görünür kılınması, menülerde Ada mutfağında özgü bir-iki tabak yer alması vb.) önerileri de farklı grupların sunumlarında yinelenmiştir.

Ada'nın toprağına özgü üzümlerin yüzyıllar boyunca burada yetişip meyve ya da şarap halinde ülke içinde hatta denizaşırı satılmasını sağlayan geleneksel tarım teknikleri yerlerini modern tekniklere bırakırken azımsanmayacak bir bilgi kaybı yaşanmıştır. Bu kaybı açıklarken 20. Yüzyılın son çeyreğinde Rum nüfusun Ada'yı neredeyse topyekûn terk etmesiyle sonuçlanan göçler ve değişen iklimin getirdiği zorluklar sıralanabilir. Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nin öncülüğünde Ada tarımını derinlemesine gözden geçirecek yeni bir vizyonu oluşturma gereği ortadadır. Bu vizyon oluşturulurken sadece üretim ya da ticaretle ilgili olanlar değil, eğitim ve sosyal içerme benzeri sürdürülebilirliğin tüm boyutlarını içeren bütüncül bir yaklaşım benimsenmelidir.

Turizm, Ada'da hem kısa sürede hızlı gelir getirmesi hem de Ada'nın ritmini bozucu özellikleri nedeniyle şikâyet konusu olan bir sektördür. Büyük çoğunluğu oda-kahvaltı formülüyle çalışan butik otel ve yeme- içme hizmeti veren işletme sayısı hızla artmaktadır. Söz konusu yerler yılın büyük bölümünde kapalı kalmakta, turist akımının başlamasından hemen önce alelacele hazırlıklarla sezonu karşılamaktadır. Ada'nın turistlere sunabileceği değerleri adeta metalaştırarak yürüyen bu sektör plaj- yemek-uyku üçlüsü temelindeki kitle turizmi formatında işlemektedir. Oysa, 2021 yılında aralarında Adalı akademisyenlerin bulunduğu bir uzman grubu tarafından kapsamlı bir araştırmaya dayanan Turizm Ana Planı hazırlanmıştır. 2022 yılında kitap halinde de yayımlanan Plan'da turizm alanında atılması gerekli adımlar bağlantılı sektörlerle ilişki içinde sıralanmıştır.

Çalıştay'daki grubun önerilerinde de belirtildiği gibi, turistik faaliyetlerin tarımla, buraya özgü gastronomi ile kısacası Ada hayatının ritmiyle uyumlu hale getirilmesi giderek kendini dayatan bir öncelik halini almıştır. Turizm İşletmecileri Derneği BOZTİD'in sorumluluk üstleneceği ve tüm Ada paydaşlarının söz sahibi olacağı yeni bir girişimle turizm konusunda bu adımları atmanın vaktidir.

Üçlünün bir başka boyutu da ekoloji. "Tuzlu-Tatlı Su" ile "Hava, Rüzgâr, Ekoloji" olmak üzere iki ayrı grupta ele alınan bu konu hiç kuşkusuz her yer için ama en önce adalar için yaşamsaldır. Tatlı ve tuzlu suyun her daim var olması hayatın sürmesi için vazgeçilmezdir. Zaten anakaradan temin edilen tatlı suyun kuraklıkla giderek seyrekleştiği bir konjonktürde, Çalıştay katılımcıları "yağmur suyu hasadı yöntemlerinin yeniden uygulamaya konulması" ya da "deniz suyu arıtımı yöntemlerinin araştırılarak denenmesi" türünden öneriler ortaya koydular. Ayrıca balıkçılığın, su yüzeyi ya da sualtı sporlarının özendirilmesinin Ada'daki hayatın Ada'nın özellikleri dikkate alarak çeşitlendirilmesini sağlayacağını belirttiler. Özellikle turizmin plansız gelişmesinin neden olduğu ses ve ışık kirliliği de çözüm bekleyen sorunlar arasında yerini aldı. Son olarak Ada'nın rüzgârının, özellikle poyrazın, hayatın ritmini yöneten bir orkestra şefi olarak planlama çalışmalarına yön vermesi de akılda tutulmaya değer.

Başlıkta sözü edilen üçlünün etkin biçimde ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda işlemesi için **ilgili tüm tarafların yani yerel yönetim, tarımsal kalkınma kooperatifi, turizm işletmecileri, sivil toplum temsilcileri ve her yaştan Adalılar'ın yer alacağı bir platformun oluşturulması** ve Ada olmanın ihtiyaçlarını dikkate alarak çalışmaya başlaması gereklidir.

Son olarak, özellikle turizm alanında Adalılar'ın özne olacağı kimi pilot uygulamaların başlatılması önerilebilir. Bir zamanlar Ada'da geçerli olan, **küçük ev işletmelerinde Adalılar'ın hayatını paylaşma ya da çocukların rehberliğinde yerel yemeklerin evlerde Adalılarla birlikte tadılabileceği "Adalıların Sofrasına Oturuyoruz" türünden etkinlikler başlatılarak turistlerin Ada hayat tarzını Adalılar'la birlikte deneyimlemelerini sağlayacak projeler** akla gelebilir.

Kültürün Adası'nda Ada Kültürü

Bozcaada'yı "festival ve şenlikler adası" olarak nitelendirmek yanlış olmaz. Yaklaşık olarak turizm sezonu ile birlikte başlayan festivaller Ekim ayının ortalarına kadar kısa aralarla sürüyor. Türkiye'de pek ender örneği görülebilecek bir çeşitlilik içinde edebiyat ve mitolojiden başlayıp çağdaş sanata, müziğe, sinemaya, gastronomiye, spora ve yerel-dini ritüellere kadar sadece sanatın değil hayatın da birçok alanında birlikte kutlama ve eğlenme etkinlikleri düzenleniyor. Festivallerin düzenleyicileri de çeşitlilik gösteriyor. Bağbozumu, Zeytin Hasadı festivalleri, Aya Paraskevi Panayırı türünden Ada'ya özgü ve gelenekselleşmiş etkinliklerin kurgulanıp yürütülmesi yerel yönetimin sorumluluğundayken son on yıllarda başlatılan, (çeyrek yüzyılı dolduran) Homeros Okumaları, BİFED, Caz Festivali, Gathering türünden etkinlikler ise sivil ve özel kişiler ya da kuruluşlar tarafından düzenleniyor. Vurgulanması gereken, yerel yönetimin destekçisi olduğu bu festivallerin girişimcilerinin hepsinin Bozcaada'ya yerleşmiş olmaları. Bu "yerleşiklik" nedeniyle hepsi de ayrı ayrı Ada'nın yerel kültürü ile doğrudan ilişkilenecek bir festival yapısı kurmaya özen gösteriyorlar.

Festivallerin sayılarına bakıldığında, Ada'da bir kültür arzı eksikliğinden söz etmek mümkün görünmüyor. Tam aksine, festivallere yenilerini eklemektense, bugün varolanların Ada'nın sürdürülebilirliği perspektifinden mercek altına yatırılması gerekli. Festival operatörlerinin destek arayışında yerel yönetimle tek tek temas ettikleri bir modelden tüm paydaşların biraraya gelerek, **projeksiyonlarını ve programlarını** örneğin **Bozcaada Kültür Platformu (BKP) başlığı altında birlikte masaya yatırıp etkileşim ve paylaşım içinde** bütüncül ve kolektif kültürel planlama sürecine girilmesi birçok bakımdan yararlı olacaktır. İlk olarak, Çalıştay'da ortaya konan taşıyıcı hatlar bakımından festivallerin oynayabileceği rol tartışmaya açılacaktır. İkincisi, festivaller sonunda yapılacak ekonomik, ekolojik ve sosyal etki değerlendirmeleri gelecekteki festivallerin verimliliğini artıracaktır. Üçüncüsü, bu çalışmalar "kültürün (ve sanatın) adası" olarak nitelediğimiz Bozcaada'da Ada kültürünün kökleşmesi bakımından tayin edici bir önem taşıyacaktır.

Şimdi böylesine bir ortaklaşma çabasına yön verebilecek bazı kriterleri sıralayabilirim:

- Öncelikle tüm festivallerde Ada(lı) katkısı ve katılımının sorgulanması gereklidir.
- İkinci olarak, bu raporda "ilk öncelik" olarak adlandırdığımız Eğitim'in ve öğrenmenin hangi aşamalarda devreye gireceği festival projelerinin kriterleri arasında yer almalıdır.
- Üçüncü kriter de, belki Belediye'nin organizasyonuyla yapılan Bağbozumu Festivali ile Gathering hariç, genel olarak bir haftadan kısa süren bu etkinliklerin Ada'nın ritminin yavaşladığı 8-9 aylık dönemde (konuk sanatçı programları, Adalılara ve dışarıdan gelecek ziyaretçilere açık atölyeler türünden) ne gibi uzantıları olacağı, böylece hazırlık sürecini dışarı kapalı olmaktan çıkararak, açık ve ekosistemdeki beklentileri ve değişimleri dikkate alarak sürekli yenilenmesi olmalıdır.
- Dördüncü kriter, her festivalin disiplinlerarasılık bakımından çeşitlendirilmesidir.
- Beşinci kriter, festivallerin işbirliği ağının geliştirilmesi ve farklı kesimlerden paydaşların katkılarının alınması için çaba gösterilmesidir.
- Altıncı ve son olarak, festivallerin Ada'nın eşsiz mitolojik ve tarihsel birikimine ve kültürel mirasına atıfta bulunmaları da bir başka kriter olarak ele alınabilir.

Çalıştay'da ortaya konduğu gibi, Tenedos-Bozcaada'nın tarihsel belleği ve eşsiz kültürel çeşitliliğinin en bariz biçimde görünür olduğu Bozcaada Kalesi'nin kültür ve sanat alanındaki çalışmaların hem fiziki hem de sembolik yeri olarak Ada hayatına dahil edilmesi yönünde çaba gösterilmesi gereği açıktır. Yine Çalıştay katılımcılarının önerdiği, hemen karşıdaki (kazı alanı, müze ve anlatılar anlatısının yeri olarak) Troya kenti ile daha yakın, doğrudan bağlar oluşturulması ve "Troya'nın adası" olarak bilinirlik çalışmaları yapılması da kültürel belleğin günümüzün hayatında vazgeçilmez bir yer tuttuğuna dair akılda kalıcı bir model yaratılmasını sağlayabilecektir.

Ada tutkunu bir koleksiyoncunun olağanüstü çabaları sonucu oluşturulmuş olan, Ada belleğine ait sayısız belge, nesne, görseli içeren ve tüm Adalıların gönülden sahiplenebileceği bir de "müze"de

Bozcaada'da faaliyet gösteriyor. Bozcaada Yerel Tarih Araştırma Merkezi'nin, özellikle Adalı çocuklar ve gençlerin desteğiyle, süreli-temalı sergilerden, aynı zamanda festival organizatörleri için de bir ilham ve bilgi kaynağı olacak Ada kültürünün belleği ve geleceğinin farklı formatta çalışmalarla sürekli tartışılıp zenginleştirildiği etkinliklere kadar çeşitlilik gösteren etkinliklere açılması, özetle tüm yıl boyunca açık olması için çalışmalara hemen başlanmalıdır. **Bozcaada Müzesi, "Bozcaada tarihi ve kültürünün yeri" olarak yeniden yapılandırılmalı**dır.

Son olarak kısaca "geleneksel" olarak niteleyebileceğimiz, yerelin zenginliğinden beslenen festival ve şenliklerde Adalı gençlerin karar süreçlerine ve düzenleme ekiplerine doğrudan katılımını sağlayacak yeni bir yapılanmanın hayata geçirilmesi önerilebilir. Şayet bu yapılabilirse, hem halihazır kapasitenin gelişmesinin hem de geleneği korurken kendi kendini sürekli yenileyen bir kültürel canlılık için en önemli adım atılacaktır.

Çalıştay sonucunda ortaya çıkan tespitler ve grupların önerileri dikkate alındığında, Ada'da kültür dahil tüm alanlarda yapılacak projelere yön verecek genel ilkeler şöyle sıralanabilir:

1. **Ada olmanın özellikleri ve adalıların hayat tarzlarının gözetilmesi**
2. **Akdeniz adaları arasında alışveriş ve işbirliğinin geliştirilmesine öncülük edilmesi**
3. **Ada'daki Eğitim açığını gidermek üzere örgün ve yaygın eğitimde yenilikçi atılımlar yapılması**
4. **Tüm projelerde Eğitim boyutunun gözetilmesi**
5. **Ada'nın özgün ekolojik (ve mimari) yapısının, toprağının, suyunun, tarımının korunması**
6. **Yerel kültür kimliğine saygılı bir turizmin Adalılar'ın da doğrudan yer alacağı projelerle geliştirilmesi**
7. **Tüm paydaşların katılımıyla bir kültürel planlama çalışmasının başlatılması**
8. **Bağdaştırıcı ve Ada bakımından vazgeçilmez işleviyle kültür ve sanatın yukarıda sayılan tüm işlerde gözönünde bulundurulması.**

EXECUTIVE SUMMARY

This study is based on the research initiated by the Municipality of Bozcaada as the first step toward shaping a cultural strategy grounded in sustainability principles, and on the discussions held during the Bozcaada Culture Workshop that followed, which drew on the findings of this research.

Supported by the Bozcaada Jazz Festival, this initiative aimed to conduct a comprehensive review of the island's cultural landscape, incorporate the perspectives of local stakeholders and actors through participatory methods, and ultimately develop specific proposals to guide Bozcaada's cultural development vision. The main goal of the research and workshop was not only to evaluate the current situation but also to create a platform for dialogue and collective discussion among the Municipality, civil society, independent cultural actors, and island residents to ensure the sustainability of the cultural ecosystem.

The methodology was built on a three-phase, multi-layered research model. The first phase involved a thorough desk review of Turkish Statistical Institute (TurkStat) statistics, municipal reports, academic publications, civil society documents, and recent studies to evaluate Bozcaada's demographics, economic foundation, cultural heritage, social dynamics, education, and cultural environment.

In the second phase, on-site visits to cultural venues and interviews with municipal bodies, cultural and arts organizations, independent initiatives, heritage site representatives, local business owners, and opinion leaders provided qualitative insights into the island's rhythms, cultural practices, and main challenges.

Finally, the desk research and field findings were combined into a detailed analysis of the island's cultural infrastructure, stakeholders, events, and needs, which served as a key reference for the discussions during the Bozcaada Culture Workshop. Based on these inputs, a synthesis report with actionable insights for the future was drafted.

Geographic and Historical Context

Bozcaada (ancient Tenedos), Turkey's third-largest island, is located in the Aegean Sea at the south western entrance of the Dardanelles and is a district of Çanakkale Province. Just six kilometers from the mainland, it can only be reached by ferry from Geyikli, the town directly across from the island. Winds from the north (poyraz) and south (lodos) influence its climate, impacting agriculture—particularly viticulture and winemaking—and maritime activities. While relying solely on sea transportation creates logistical vulnerabilities, it also helps reduce the pressures of mass tourism, helping to preserve, to some extent, Bozcaada's unique natural and cultural landscape. Its close proximity to major cities like Istanbul and Izmir further enhances its appeal as a cultural and tourist destination.

Historically, Bozcaada has held strategic importance. Mentioned as Tenedos in Homer's Iliad, it played a key role in the context of the Trojan War and became part of Aegean cultural and trade networks as an Aeolian settlement. It thrived during the Archaic, Classical, and Hellenistic periods, kept its significance under Roman and Byzantine rule, and became a contested site for Venice and Genoa in the 14th century before falling under Otto-

man control in 1455. The Bozcaada Castle, strengthened during this period, served as a naval supply base.

The island's names reflect its layered history: initially known as Leucophrys (White Serpent), then renamed Tenedos after the legend of King Tenes, and finally called "Bozcaada" during the Ottoman era.

For centuries, Bozcaada was home to both Turkish and Greek communities living side by side. The "Rum Quarter" (now Cumhuriyet Mahallesi) and the "Turkish Quarter" (Alaybey Mahallesi) in the town center exemplify this multicultural coexistence, reflected in architecture and shared social practices. While Greeks were exempt from the population exchange under the Treaty of Lausanne, socio-political pressures from the 1950s onward—including property restrictions, the Cyprus conflict, and the 1964 closure of the Greek school—triggered significant outmigration, leaving only a few Greek families living in the island today.

Decades later, internal migration continued to reshape Bozcaada's demographics, particularly with newcomers from Bayramiç and nearby areas. Starting in the 1970s, artists and scholars from Istanbul and Ankara introduced new cultural energy, which was further enhanced in the 1980s by initiatives like Anke Atamer's educational summer camps. Since the 2000s, growth in tourism and post-pandemic migration have further diversified the island's population.

Today, Bozcaada's unique identity is rooted in its natural and cultural landscape, viticultural heritage, its dual neighborhood structure reflecting its Turkish-Greek history, and its proximity to Troy, blending historical depth with modern cultural vibrancy.

Demographics and Socio-Economic Structure

Between 2007 and 2024, Bozcaada's population increased by 42%, exceeding 3,300 residents. During the summer tourism peak (June–September), the daily population can triple, while in the winter months it drops sharply to below 1,000, as many residents relocate to Çanakkale or larger cities for work, education, or better living conditions. This noticeable "three months of busy activity, nine months of quiet" pattern directly affects infrastructure, services, and cultural life.

The island also stands out for its high level of education: the rates of tertiary education surpass the national average, and residents include individuals with significant professional and cultural expertise, making them an intellectual asset for the island.

Economy, Ecology, and Tourism

Income distribution is relatively even, and Bozcaada ranks high on Turkey's socio-economic development index (SEGE). However, its economy has become more dependent on tourism, while agriculture, especially viticulture, has declined. Once known as the "island of grapes", Bozcaada has seen shrinking vineyard areas and reduced production, driven by rising costs, labor shortages, and shifting preferences toward tourism, which provides quicker, less labor-intensive returns. While the Grape Harvest Festival, organized by the Municipality, celebrates this heritage, the reduced role of agriculture threatens both economic diversity and cultural continuity.

Tourism has become the main source of income, but it brings pressures: summer crowds strain water and energy supplies, waste management, and ecosystems. In winter, depopulation weakens social life and service continuity. Balancing tourism's benefits with its ecological and social impacts has become an urgent priority.

Education

Education emerged as a key issue during the workshop. Limited schooling options and the lack of post-secondary institutions force families to leave during the school year, weakening bonds between younger generations and the island. Tackling education is considered vital for Bozcaada's long-term sustainability.

Cultural Heritage

Bozcaada's layered cultural heritage blends Turkish and Greek traditions. Its architecture, featuring neighboring Turkish and Greek houses, reflects this shared history,

although increasing tourism-driven real estate development and incompatible new construction are eroding the historic character. Ayazma Monastery and the Aya Paraskevi Festival continue to symbolize its multicultural legacy, while ongoing archaeological digs and the island's proximity to Troy strengthen its connection to regional historical and cultural stories.

"Island of Festivals" and the Municipality's Role

Bozcaada has become known as an "island of festivals", offering a diverse cultural calendar that ranges from heritage-based events like the Grape Harvest Festival, Aya Paraskevi Feast, to contemporary organizations such as the Bozcaada Jazz Festival, Bozcaada International Festival of Ecological Documentary (BIFED), and the Bozcaada Gathering. These events have enhanced the island's cultural profile, attracted younger audiences, and gained increased national and international recognition.

The Municipality's role as a facilitator underpins this cultural vitality. Beyond organizing its own events and workshops, it offers logistical and administrative support to independent initiatives, fostering collaboration among cultural actors and enabling year-round creative programming. This approach strengthens the island's identity as a hub for cultural exchange and experimentation.

The Bozcaada Culture Workshop

Building on the research findings, the Bozcaada Culture Workshop took place on May 31, 2025, with around 80 participants, including cultural actors, civil society representatives, academics, artists, private sector stakeholders, and island residents.

The workshop began with a plenary session presenting the research findings, followed by thematic group discussions. Participants split into ten workshop groups to address key issues identified through the study and develop targeted recommendations.

The thematic groups were:

- Festivals and Celebrations
- Saltwater and Freshwater
- Food, Drink, and Accommodation
- Land, Grapes, and Wine
- Islands and Island Identity
- Children, Education, and Libraries
- Heritage and Archaeology
- Air, Wind, and Ecology
- Collaborations
- Arts and the Creative Economy

Key Takeaways

The workshop highlighted overarching priorities to guide future planning and action:

- Preserving island identity and respecting local ways of life
- Strengthening cooperation with neighboring and wider Mediterranean islands
- Addressing educational gaps through innovative approaches
- Integrating education into all new initiatives
- Protecting Bozcaada's unique ecology, architecture, and agricultural traditions
- Developing tourism models that involve locals and respect cultural identity
- Launching participatory cultural planning with all stakeholders
- Positioning culture and the arts as central pillars of the island's future

These findings collectively affirm that culture is integral to sustaining Bozcaada's unique identity and quality of life, making it the foundation for the island's long-term resilience and development.

KATILIMCILAR

Ada Koloğlu
Ahmet Balcı
Ali Kayaalp
Alper Akyüz
Arzu Aral
Aygen Demiriz
Ayşe Beyazova
Bahadır Emre Diken
Bahar Bağdır
Başak Elbir
Başak Işıklar
Berna Küpeli
Beyza Büyüker
Bilgütay Ergül
Binnur Ödik
Bülent Akgezer
Çağıl Özdemir
Çiğdem Gül
Çiler Gülşen Diken
Defne Koryürek
Deniz Barlas
Deniz Pak
Didem Kurtul
Dilara Koloğlu Selçuk
Ela Akın
Ebru Nalan Sülün
Emrah Ataol
Fahri Bulut
Fatih Kurunaz
Ferhat Tigrel
Filo Ovalı
Gamze Gür Özduran
Gediz Alper
Göktuğ Özcan
Gözde Durmuş
Günay Yurdakul
Güneşin Oya Aydemir
Hakan Gürüney
Hülya Koloğlu
Hüseyin Durmuş
Kemal Furuncı
Kemal Şahin
Mahmut Ölmez
Mediha Coşkun
Mehmet Külekçi
Mertcan Kılıç
Mine İnceoğlu
Mualla Erkurt
Muharrem Balcı
Murat Sezgi
Murat Tosunoğlu
Mustafa Dermanlı
Mustafa Doğan
Mutlu Güven
Naci Erdoğan
Necati İnceoğlu
Nejat Hamlacıbaşı
Nergis Sancak
Nermin Uzun Cenk
Osman Kırlı
Oya Atilla
Ozan Aral
Önder Demirer
Öykü Akın Levillain
Özcan Germiyanoğlu
Özgür Gökdemir
Panayot Ovalı
Pelin Sözer Özalçı
Pınar Öğünç
Reşit Soley
Rıdvan Gölcük
Rüstem Aslan
Sadık Gürbüz
Sarp Keskiner
Serhan Ada
Seyhan Boztepe
Sinan Çöpdemir
Tunç Cecan
Turan Takaoğlu
Turgay Bucak
Türkan Çim Işık
Ümit Hamlacıbaşı
Vasıf Kortun
Vildan Onur
Yahya Göztepe
Yasin Sancak
Yeşin Aydemir
Yunus Emre Kandemir
Zeynep Aksu
Zuhal Çöpdemir

TEŞEKKÜRLER

Bozcaada Caz Festivali, Keşif, allaturca Music ve 3dots ekipleri adına **Çağıl Özdemir**, **Murat Sezgi** ve **Doğukan Çokşeker**'e;

Aynı zamanda festival sponsorları olan ve çalıştayla kitabın hazırlanmasına finansal destek veren **Paribu**, **Tchibo**, **Caudalie** ve **Kendine Has**'a;

Festivalin 2025 yılında sahne alan **Kerem Görsev**, **Mohini Dey**, **M Lisa**, **Tolga Bilgin Ensemble**, **Aheste Band**, **Murat Uncuoğlu**'na;

Festival tedarikçileri ve iş ortakları **A Plus Güvenlik**, **Digilive**, **Dardanel Ses Işık Sistemleri**, **Dermanlı**, **Davut Kapar Nakliyat**, **CoBAC Workspace**, **Deniz Ermiş**, **Emre Ulaş** ve **Seyahat Dünyası**'na teşekkür ederiz.

KONAKLAMA VE AĞIRLAMA HİZMETLERİ

19 Oda Bozcaada
Adabahçe
Alicante Otel
Amaranda Ada Evi
Aral Tatil Çiftliği
Aspava Otel
Ataol Otel
Ayapetro Otel
Bağbadem
Elit Otel
Gelincik Otel
Harmani Tatil Çiftliği
Heros Otel
Kaikias Otel
La Luz Otel
Latife Hanım Konağı
Lutro Otel
Mavrella Otel
Nar Evi Otel
Octo Otel
Petra Otel
Sardunya Otel
Sonef Otel
Taş Ada Otel
Vinia Otel
Amadeus
Ataol
Çiçek Fırın ve Pastanesi
Çamlıbağ
Corvus
Gülerada
Talay
Veli Dede
Yunatçılar